AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Aslı ŞİMŞEK ÇETİN

AFGAN GÖÇMEN SORUNLARI: UŞAK ÖRNEĞİ

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

ANTALYA, 2023

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Aslı ŞİMŞEK ÇETİN

AFGAN GÖÇMEN SORUNLARI: UŞAK ÖRNEĞİ

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Şerife DURMAZ

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

ANTALYA, 2023

T.C.

Akdeniz Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Aslı ŞİMŞEK ÇETİN 'in bu çalışması, jürimiz tarafından Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Dr. Öğr. Üyesi Nihat ALTUNTEPE	(İmza)
Üye (Danışmanı)	: Dr. Öğr. Üyesi Şerife DURMAZ	(İmza)
Üye	: Doç. Dr. Ayten YAĞMUR	(İmza)

Tez Başlığı: Afgan Göçmen Sorunları: Uşak Örneği

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 28/04/2023

Mezuniyet Tarihi : 06/07/2023

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "Afgan Göçmen Sorunları: Uşak Örneği" adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımca yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

Aslı ŞİMŞEK ÇETİN

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

20/ 06/ 2023

TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Aslı ŞİMŞEK ÇETİN
Öğrenci Numarası	20175258026
Anabilim Dalı	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğretim Üyesi Şerife DURMAZ
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Afgan Göçmen Sorunları: Uşak Örneği
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2119617905
Rapor Tarihi	20.06.2023
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: % 8 Alıntılar dahil: %10

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 141 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır.
Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:
(*) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise:
Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım.
( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise:
Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

Danışman Öğretim Üyesi
Dr. Öğr. Üyesi Şerife DURMAZ
İmza

Bazı göçler zamansızdır, zamansız göç eden Kıymetli Babam'ın anısına…

İ Ç İ N D E K İ L E R

TABLOLAR LİSTESİ ..... **iv**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **v**
ÖZET ..... **vi**
SUMMARY ..... **vii**
ÖNSÖZ ..... **ix**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ

1.1. Tarihsel Süreçte Göç 3
1.2. Kavramsal Açıdan Göç 10
1.3. Göçün Nedenleri 16
1.4. Göç Çeşitleri 20
1.4.1. Gönüllü (İradi) Göç ve Zorunlu Göç 21
1.4.2. İç Göç ve Dış Göç 21
1.4.3. Düzenli Göç ve Düzensiz Göç 22
1.5. Göç Kuramları 24
1.5.1. Temel Kuramlar 25
1.5.1.1. İtme- Çekme Kuramı 25
1.5.1.2. Peterson'un Beş Göç Tipi 27
1.5.1.3. Ravenstain'ın Göç Kanunları 27
1.5.2. Ekonomik Temelli Göç Kuramları 29
1.5.2.1. Yeni Ekonomi Kuramları 29
1.5.2.2. Neo-klasik Teori 30
1.5.2.2.1. Neo-Klasik Ekonomi Kuramının Makro Göç Kuramı 30
1.5.2.2.2. Neo-Klasik Ekonominin Mikro Göç Kuramı 31
1.5.2.3. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı 31
1.5.3. Sosyo-Kültürel Göç Kuramları 33
1.5.3.1. Merkez-Çevre (Dünya Sistemi) Kuramı 33
1.5.3.2. Göç Sistemleri Kuramı 35
1.5.3.3. İlişkiler Ağı (Network) Kuramı 36

1.5.4. Diğer Kuramlar 36
1.5.4.1. Zelinsky'nin Hareketlilik Geçiş Hipotezi 37
1.5.4.2. Marksist Teori 38
1.5.4.3. Kesişen Fırsatlar Teoremi 38

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇMEN SORUNLARI

2.1. Göçmenlerin Sorunları 40
2.1.1. Eğitim Alanındaki Sorunlar 40
2.1.2. Siyasal Sorunlar 42
2.1.3. Sağlık Sorunları 42
2.1.4. İstihdam Alanındaki Sorunlar 43
2.1.5. Uyum Sorunu 44
2.2. Ayrımcılık ve Ayrımcılığın Boyutları 46
2.2.1. Ayrımcılık Kavramı 46
2.2.2. Ayrımcılığın Boyutları 49
2.2.2.1. Irk ve Etnik Kökene Dayalı Ayrımcılık 49
2.2.2.2. Yaş Ayrımcılığı 52
2.2.2.3. Cinsiyet Ayrımcılığı 53
2.2.2.4. Çalışma Hayatında Ayrımcılık 53
2.2.2.5. Göçmen Ayrımcılığı 55
2.3. İş Gücü Piyasasında Göçmen Ayrımcılığı 56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFGANİSTAN VE GÖÇ

3.1. Afganistan ve Göç 63
3.1.1. Afganistan Hakkında Genel Bilgi 63
3.1.2. Afganların Göç Süreci 64
3.1.3. Afganistan-Türkiye İlişkileri 66
3.1.4. 1 Mart 1921 Tarihli Türk-Afgan Dostluk Anlaşması 66
3.1.5. Afgan Göçmenlerin Türkiye'ye Göçü 68

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM VE BULGULAR

4.1. Yöntem 72
4.1.1. Araştırmanın Amaç ve Önemi 72
4.1.2. Araştırmanın Örneklemi 73

4.1.3. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları 73
4.1.4. Araştırmanın Veri Toplama Tekniği 74
4.1.5. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenilirliği 74
4.1.6. Veri Analizi 75
4.2. Bulgular 75
4.2.1. Çalışma Grubuna Ait Demografik Bilgiler 76
4.2.2. Göç Etme Nedenine İlişkin Bulgular 79
4.2.3. Türkiye'ye Göç Etme Nedenine İlişkin Bulgular 85
4.2.4. Göçten Sonraki Süreçte Katılımcıların Çalışma Hayatına İlişkin Bulgular 89
4.2.5. Katılımcıların Sosyal Yaşamına İlişkin Bulgular 109
4.2.6. Çalışmadan Elde Edilen Bulgularla İlgili Kelime Bulutu Analizi 132
SONUÇ 133
KAYNAKÇA 141
EK-1 ANA VE ALT TEMALAR 158
ÖZGEÇMİŞ 159

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Göç Analizinin Üç Seviyesi 14
Tablo 1.2. Göç Kuramları 25
Tablo 4. 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri 76
Tablo 4. 2. Göç Etme Nedenlerine İlişkin Bulgular 80
Tablo 4. 3. Türkiye'ye Göç Etme Nedenlerine İlişkin Bulgular 85
Tablo 4. 4. Göçten Sonraki Süreçte Göçmenlerin Çalışma Hayatına İlişkin Bulgular 90
Tablo 4. 5. Katılımcıların Sosyal Yaşamına İlişkin Bulgular 110

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. 1. Yaşanan ve Gidilecek Yerdeki Faktörler 26
Şekil 3. 1. Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı (İlk 10 Uyruk) 70
Şekil 3. 2. Uluslararası Koruma Başvurusu Yapan İlk 3 Uyruk 71
Şekil 4. 1. Afgan Göçmen Sorunları 76
Şekil 4. 2. Göç Etme Nedenlerine İlişkin Bulgular 79
Şekil 4. 3. Türkiye'ye Göç Etme Nedenlerine İlişkin Bulgular 85
Şekil 4. 4. Göçten Sonraki Süreçte Göçmenlerin Çalışma Hayatına İlişkin Bulgular 89
Şekil 4. 5. Katılımcıların Sosyal Yaşamına İlişkin Bulgular 109
Şekil 4. 6. Çalışmada Elde Edilen Bulguların Kelime Bulutu Analizi 132

ÖZET

Göç, insanlık var olduğu sürece kaçınılmaz bir süreçtir. Aynı zamanda yaşam koşulları, ekonomik sorunlar, güvenlik gibi birçok problemle birlikte şekillenmektedir. Göçmenlerin karşılaştıkları sorunlar oldukça çeşitlilik göstermekte ve ülkeden ülkeye farklılıklar gösterebilmektedir. Birey ve topluluklara göre farklılık gösteren nedenlerden ötürü göç sürecine katılanlar gittikleri bölgelerde birçok dönüşüme sebep olmaktadır. Bununla birlikte göç edenler açısından da birçok dönüşüm söz konusudur. Göçmenler göçü gerçekleştirdikten sonra birçok problemle karşı karşıya kalmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada Afgan göçmen sorunları: Uşak örneği başlığı altında göçmenlerin sorunları incelenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde kavramın oluşma sürecinin yanı sıra göçün ortaya çıkma nedenleri ve bu nedenlere paralel olarak göç çeşitlerinin kategorize edilmesinden bahsedilmektedir. Ayrıca göç hareketliliğini açıklamaya çalışan ve göç kavramını birbirinden farklı olarak değerlendiren göç kuramları da bu çalışmanın birinci bölümünde yer almaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise göçmenlerin sorunları ile ilgili genel bir çerçeve çizilmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise çalışmanın örneklemi olan Afgan göçmenler hakkında bilgiler ve göç sürecine katılımları yer almaktadır. Çalışmanın dördüncü bölümünde Uşak'ta yaşayan 24 Afgan göçmen ile yaşadıkları sorunlar üzerine nitel görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen veriler bu kısımda analiz edilmiştir.

Çalışma sonucunda farklı farklı nedenlerden ötürü göç eden Afgan göçmenler için göç ettikleri bölgeleri belirlerken de farklı değişkenlerin etkili olduğu ve siyasi, ekonomik, güvenlik, ailevi, toplumsal, eğitim ile ilgili birçok farklı faktörlere bağlı olarak göç ettikleri bulgusu elde edilmiştir. Türkiye'ye göç etmelerinde de kültür ile ilgili faktörler ağırlıklı olmak üzere istihdam koşulları, coğrafi konum ve sosyal bağlantılar gibi faktörler etkili olmuştur. Ayrıca göçmenlerin göç ettikten sonra birçok farklı sorunlarla karşı karşıya kaldıkları bulgusu elde edilmiştir. Özellikle iş gücü piyasasına katılımda göçmenler göçmen kimliklerinden ötürü farklı şekillerde birçok sorunla karşı karşıya kalmışlardır. İş ararken dil problemi, işverenin göçmen çalışanları işe almak istememesi gibi sorunlar yaşayan göçmenler çalışma hayatına katıldıktan sonra da düşük ücretle çalışma, sigortasız işlerde çalışma, fazla mesai, taciz, iş kazaları, kendi işini kuramamak ve vasıfsız ve ağır işlerde çalıştırılmak gibi birçok farklı problemle karşı karşıya kaldıkları gözlemlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Göç, göçmen, ayrımcılık, göçmen ayrımcılığı, Afgan iş gücü.

SUMMARY

AFGHAN IMMİGRANT ISSUES: THE CASE OF UŞAK

Migration is an inevitable process as long as humanity exists. At the same time, it is shaped by many problems such as living conditions, economic problems, security. The problems faced by immigrants are quite diverse and may differ from country to country. Due to reasons that differ according to individuals and communities, those who participate in the migration process cause many transformations in the regions they go to. However, there are many transformations in terms of immigrants. Immigrants face many problems after they migrate. Therefore, in this study, the problems of immigrants were examined under the title of Afghan immigrant problems: The case of Uşak.

In the first part of the study, besides the formation process of the concept, the reasons for the emergence of migration and the categorization of migration types in parallel with these reasons are mentioned. In addition, theories of migration, which try to explain migration mobility and evaluate the concept of migration differently from each other, are also included in the first part of this study.

In the second part of the study, a general framework is drawn about the problems of immigrants. In the third part of the study, there is information about the Afghan immigrants, who are the sample of the study, and their participation in the migration process. In the fourth part of the study, qualitative interviews were conducted with 24 Afghan immigrants living in Uşak on the problems they experienced. The obtained data are analyzed in this section.

As a result of the study, it was found that different variables were effective in determining the regions they migrated to for Afghan immigrants who migrated for different reasons and they migrated depending on many different factors related to political, economic, security, family, social and education. Factors such as employment conditions, geographical location and social connections, especially cultural factors, were effective in their migration to Turkey. In addition, it has been found that immigrants face many different problems after emigrating. Immigrants have faced many problems in different ways due to their immigrant identity, especially in their participation in the labor market. Immigrants, who have problems such as language problems while looking for a job, the employer's unwillingness to hire immigrant workers, are faced with many different problems such as working for low wages, working in uninsured jobs, overtime, harassment, work accidents, not being able to start their own business, and being employed in unskilled and heavy jobs. have been observed.

Keywords: Migration, immigrant, discrimination, immigrant discrimination, Afghan workforce.

ÖNSÖZ

Değişen dünya düzeni toplumları, ülkeleri derinden etkilemekte ve toplumlar arasındaki etkileşimi bizzat hareket halindeki insan faktörü şekillendirmektedir. Bireyler ve toplumlar farklı koşullarda yaşamlarını sürdürmeye devam ederken çoğunlukla dış etkenlerden dolayı yaşadıkları çevreyi terk etmek zorunda kalabilmektedirler. Güvenlik, siyasi baskı, doğal afetler, küreselleşme, ekonomik krizler gibi birçok farklı sebebe bağlı göç eden topluluklar göç sürecinin ardından çok çeşitli durumlarla karşılaşmaktadır.

Çalışmanın konusu uzun yıllar önce ülkemize göç etmiş ve hala daha göç etmeye devam eden Afgan göçmenler oluşturmaktadır.

Öncelikle tez sürecimde her türlü bilgi birikimini benimle paylaşan, ilgi ve anlayışıyla hep yanımda olan ve bana pek çok şey öğreten danışman hocam Sayın Dr. Öğretim Üyesi Şerife Durmaz'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Hayatım boyunca bana her zaman en büyük gücü veren, yanımda hissettiren ayrıca maddi manevi her türlü desteği veren başta annem ve babam olmak üzere ablalarım; Keziban ve Neşe'ye en içten teşekkürlerimi sunarım.

Bu sürecin altından kalkmam için her zaman yanımda olan ve bana destek veren, yardımlarını esirgemeyen eşim; Ali Çetin arkadaşlarım; Didem Gür ve Tuğçe Duygu Yazar'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmada kullandığım NVivo programı ile ilgili bilgi birikimlerini benimle paylaştıkları için Merve Kapukaya ve Mehebbet Feyzullah'a çok teşekkür ederim.

Ayrıca çalışmamın saha kısmında bana yardımcı olan Maryam Rustami ve Sara Hoseini'ye de çok teşekkür ederim.

GİRİŞ

"*Yabancı işçiler ölümsüzdür çünkü sürekli değiştirilebilirler. Onlar doğmazlar, onlar büyümezler, onlar yaşlanmazlar, onlar yorulmazlar, onlar ölmezler. Onların tek bir görevi vardır: çalışmak*."

(Berger ve Mohr, 1975'dan Aktaran; Yüksel ve Hiçdurmaz, 2019: 221)

Göç, insanlık tarihinin var olduğu dönemlerden beri bireyleri, toplulukları ve ulusları doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen bir süreçtir. Her ülkenin göçten etkilenme derecesi ve bu süreci yönetme şekli birbirinden farklı olmakla birlikte hedef ülke (göç edilen), kaynak ülke, transit ülke olmak üzere farklı konumlara sahip olabilmektedirler. Küreselleşen dünyada birey ve toplulukların savaş, kıtlık, doğal afetler, iç baskı ve tehditlerden kaçma, ekonomik kriz gibi birçok farklı sebepten dolayı coğrafi olarak yer değiştirmesi kaçınılmaz hale gelmiştir.

Göç, temel olarak bir yer değiştirme hareketi ile başlayıp sonrasında konaklama, yerleşme, uyum ve bütünleşme adımlarının izlenmesi şeklinde devam eden süreçler bütünüdür. Uyum aşamasını tamamlayamamış birey ve gruplar için göç tanımlaması eksik bir tanımlama olmaktadır. Zira uyum aşamasını tamamlayamayan bireylerin yeniden göç etme ihtimali bulunmaktadır, dolayısıyla bu bireyler potansiyel göçmen niteliği taşımaktadır (Çakır, 2011: 131). Potansiyel göçmen kitlesinin ihtiyaçları, ekonomik durumu, kültürü, dili, dini, hayat görüşü gibi birçok etmen göç etme şekli, göç edilen hedef ülkenin farklılık göstermesi, göç sürecini yönetilmesi gibi bazı süreçleri de etkilemesi söz konusudur.

Uluslararası göç insanlık tarihi boyunca toplumları ve devletleri şekillendiren ve dönüştüren geçici değil sürekli bir olgudur. Ayrıca hiçbir zaman günümüzdeki kadar ulusal ve uluslararası siyasetin merkezi haline gelmemiştir (Castles ve Miller, 2008: 11). Göç alanında çalışmalar yapan ulusal veya uluslararası örgütler göçmenliği ikililik ya da karşıtlık üzerinden açıklamaya çalışmışlardır. Vasıflı-vasıfsız göçmen, yasal-yasadışı göç, göç alan- göç veren ülke, iç göç-dış göç, gönüllü-zorunlu göç gibi ayrımlar kullanarak göç ve göçmenlik kavramını sınıflandırmışlardır (Şirin Öner ve Ihlamur Öner, 2012: 13).

Afgan göçmenler, dünyadaki mülteci ve sığınmacı nüfusunun önemli ve büyük bir payını oluşturmaktadır. Savaş ve iç karışıklıklar döneminde Afganistan halkı için göç bir geçim stratejisi olmuştur. Başta komşu ülkeleri Pakistan ve İran olmak üzere Afganistan'dan dünyanın birçok yerine göç hareketliliği başlamıştır. Türkiye de bu göç hareketliliğinde hedef ülke olarak Afgan göç sürecinin bir parçası haline gelmiştir (Suh, 2021: 54).

Göçmenliğin toplumsal süreçlerden bağımsız bir konu olarak ele alınması mümkün olamamakla birlikte toplumsal yapıdaki birçok değişikliğin sebebi ve sonucu olmaktadır. Bu aşamada da göçmenlerin toplumsal süreçte göçmen statüsünde olmasından kaynaklı birçok problemle karşı karşıya kalması kaçınılmaz hal almaktadır. Bu çalışma göçmenlerin toplumsal hayata katılırken ne gibi sorunlar ile karşılaştığını ele almaktadır. Ayrıca bu çalışma göçmenlerin göç nedenlerini ve göç deneyimlerinin nasıl olduğu, diğer kişilerin göçmenlere nasıl davrandığı, göçmen olmanın ne gibi sonuçlara yol açtığı ve bu süreçte ne gibi çözüm yolları kullandığı ile ilgili sorulara cevap aramaktadır.

Bu çalışmada nitel yöntem kullanılmaktadır. Nitel yöntem gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi bilgi toplama yöntemlerinin kullanıldığı olay ve algıların gerçekçi bir biçimde bütüncül olarak araştırıldığı bir yöntemdir. Bu yöntem sosyal olguları ve olayları bağlı olduğu çevrede araştırmayı ve anlamayı gerektirmekte ve teori oluşturmayı temel almaktadır (Yıldırım, 1999: 10). Bu çalışmada nitel araştırma yönteminin kullanılmasının sebebi göçmenlerin yaşam deneyimlerine, çevresel koşulların ve göçmen kimliğinin toplumda ne gibi sorunlara yol açtığının tespit edilmesinde derinlemesine fayda sağlayacaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde göç kavramının içeriği, göçün nedenleri, göç türleri göç kuramları ve göçün nasıl yönetildiğine yönelik kavramsal çerçeve ele alınmıştır. İkinci bölüm de ise genel olarak göçmen sorunları ele alınmaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünde örneklem olarak belirlenen Afgan göçmenler hakkında genel bir bilgi ve göç sürecine dâhil olmaları ile ilgili ayrıntılar yer alacaktır. Ardından saha araştırmasından elde edilen bulgular dördüncü bölüm içerisinde sunulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM
GÖÇ

Göç olayları tarih öncesi çağlardan beri varlığını sürdürmüş ve etkilerini günümüze kadar devam ettirmiştir. Bu çalışma yıllardır ülkemize göç eden ve hala göç etmeye devam eden Afgan göçmenleri ele aldığı için öncelikle göç olayının nasıl gerçekleştiği ve kavramın içeriğinde neler barındırdığı anlatılacaktır. Bu bölümde göç kavramının ele alınmasının ardından göçün ortaya çıkış sebepleri ve göç çeşitleri incelenecektir. Ayrıca günümüze dek ne gibi kuramlarla birlikte devamlılığını sürdürdüğü ve bu kuramların etkisiyle farklı göç şekillerinin nasıl ortaya çıktığı açıklanmaya çalışılacaktır.

1.1. Tarihsel Süreçte Göç

Göç kavramı, tarih öncesi çağlardan beri var olmuş ve günümüze dek aslında hayatın her alanında küçük çaplı da olsa varlığını sürdürmeye devam ettirmiş bir olgudur. Örneğin; ilkel çağlarda tarıma elverişli sulak alanlara göç eden topluluklardan itibaren aslında göç olgusu varlığını hissettirmiştir. Dolayısıyla göçün sonuçları ve etkileriyle tarihin her döneminde karşı karşıya kalınmıştır.

Yerleşik hayata geçilene kadar arada geçen bu dönemde avcılık ve toplayıcılıkla uğraşan insanlık sürekli olarak bir göç hareketi içerisinde yaşamını sürdürmüştür. Fakat bu göç kavramında yerleşik bir düzenden başka bir yerleşik düzene geçilmediği için modern anlamdaki göç tanımına dâhil edilmemiştir. Daha sonra üretim faaliyetlerine geçilmesi, bazı hayvan türlerinin evcilleştirilmesi, toprağın işlenebileceğinin farkına varılması yerleşik hayata geçişin ilk adımları olarak nitelendirilebilmektedir. Bunun ardından yerleşik hayatın başlaması ile yaşanan göç olayları göç kavramına dâhil edilmeye başlanmıştır (Bayraklı, 2007: 4). Dolayısıyla yerleşik düzene geçiş bu hareketliliğin de adının konmasına katkı sağlamış ve göç kavramının içerisinde barındırdığı "yer değiştirme" koşulunu da sağlamıştır.

Antik Çağ'da (MÖ 750'li yıllar) özellikle Yunan toplumlarında kısmen göçün izlerini görmek mümkündür. Bu dönemlerdeki yerleştirmeler yani kısmı göç hareketliliğinin sebepleri nüfusun hızlı artışı ve fetih sonucu ele geçirilen topraklardaki nüfusun avantajlı bir biçimde yönetilme gereksiniminden doğmuştur. Örneğin; milattan önce bu gelişmeler doğrultusunda kurulan Klerukhiaların amacı, Plutarkhos tarafından kentlerdeki işsizler topluluğunun ihtilal çıkarma ihtimaline karşı kenti temizlemek, sefalet içindeki halkı bir nebze rahatlatmak ve müttefiklerin isyanını engelleyecek muhafızlarla denetimi sağlamaktır. Dolayısıyla

Klerukhialar çıkabilecek isyanlara karşı önceden önlem almak ve yoksul Atina halkına sosyal ve tarımsal bir geçim kaynağı sağlamak gibi amaçlara hizmet etmektedir. Klerukhialaların düzenlemesi kültürel ve coğrafi yakınlığın baz alınmasından ziyade ekonomik anlamda sorunlar yaşayan işsiz kitlenin bir arada istihdam edilmesi ve vergilendirmeye tabii tutulmasından geçmekteydi. Ayrıca böyle bir iskân politikasının uygulanmasının temelinde Atina topraklarında tarıma elverişli ekilebilir arazinin yetersiz oluşu da etkili olmuştur (Sina, 2017: 17-18).

Yine Antik çağda göçmen kitlesi olarak nitelendirilebilecek bir başka örnek metoikoslardır. Byzantionlu Aristophenes'e (M.Ö. 257-180) göre "*metoikos, yabancı bir kentten gelip yerleşerek bu kentte yaşamaya başlayan ve kentin bir takım sabit ihtiyaçları doğrultusunda vergi ödeyen kişidir*". Göçmen veya yerleşik göçmen olarak anılan metoikoslar yasal ve sosyal olarak da Atina'daki iki alt sınıfı temsil etmektedir. Metoikosların yaşadıkları bölgelerden göç etme nedenleri genellikle siyasi sebepler ve sürgün edilmedir (Üreten, 2017: 29).

O dönemlerdeki göçler, genellikle devletlerin bir cezalandırma yöntemi olarak yerleştirme politikalarını uygulamasının yanında kuraklık, tarımsal ekilebilir arazilerin yetersizliği, kıtlık, savaşlar ve fetihler gibi birçok sebebe bağlı olarak gerçekleştirilmiştir Dolayısıyla bu dönemlerdeki göçler genellikle belirli bir zorunluluk kaynaklı ortaya çıkmıştır (Sünbül, 2017: 63).

Potansiyel göçmen kitlesi göç sürecine katılırken onu bu değişikliğe iten sebep keyfi bir karardan ziyade zorlayıcı bir nedene bağlı koşulların varlığıdır. Nitekim göçmenlerin yaşadıkları yerleri geri dönmemek üzere terk etmeleri psikolojik, ekonomik ve siyasi alandaki sorunlar hem kişinin üzerinde hem de toplum açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Türk toplumu da bu şekilde farklı sebeplerden göç etmeye mecbur kalırken, ekonomik alanda gelişmiş diğer Türk toplumlarına saldırarak yeni göç dalgalarına sebep olmuşlardır (Kafesoğlu, 1998: 54-55). Bağımsızlığına düşkün olan Türk toplumu başka devletlerin himayesi altında yaşamayı kabul etmeyerek kendine has bağımsız devletler ve yerleşkeler oluşturmak için göç etmeye ihtiyaç duymuşlardır. Kavimler Göçü olarak anılan bu süreç Dünya tarihi ve Türk tarihi açısından oldukça önemli bir süreçtir (Davies, 2006: 243). 4. yüzyılın ortalarında İlk Çağı kapatıp Orta Çağı başlatan Kavimler Göçü ile birlikte Çin egemenliğinden kurtulmak için batıya doğru göç eden Hunların, Karadeniz kıyılarına yerleşmesi ve burada yaşayan Cermen kavimlerinin de yıllarca Avrupa'ya göç etmesiyle, tarihteki ilk kitlesel göç hareketi gerçekleşmiştir (Kınık, 2010). Bu göç süreci Avrupa'da uzun yıllar karışıklıklara sebep olurken Avrupa'daki Roma İmparatorluğunun batı ve doğu olmak üzere iki kutba ayrılmasına neden

olmuştur. Roma İmparatorluğu'nun merkezi yapısının yıkılması da ekonomik bunalımlara, Avrupa'da iç karışıklıklara, savaşlara ve yağmalamalara yol açarak halkın güvenliğini de tehdit altına almıştır. En önemli ekonomik faaliyet olan tarıma elverişli topraklar soylular ve din adamlarının eline geçerek yoksul kesimin de asillerin himayesi altında çalışmaya itmiştir. Feodalitenin ortaya çıktığı bu dönemlerde toprağı işleyen serf ve toprak sahibi senyörlerin arasındaki bu sosyal eşitsizliğin yöneten- yönetilen ilişkisine dayandığını söylemek mümkündür. Feodal sistemin en temel özelliği artık ürün elde etmektir. Bu artık ürün ile senyörlerin ve din adamların ihtiyaçları karşılanmış yani köle emeği feodal beyleri geçindirmiş ve zenginleştirmiştir (Çavdar, 2003: 49 akt; Genç ve Aydemir: 2011: 229).

Ülgen'e (2010: 15) göre; feodalitenin yaygın olduğu Avrupa'da o dönemlerde Avrupa feodal Doğu'dan, Çin ve Hindistan gibi ülkelerden daha yoksuldu ve büyük ordulara sahip değildi. Böylesi bir vaziyette iken Avrupa'daki artık üretimi üreten kesim göçebelikten kurtularak yerleşik bir halde yaşamaya başlamıştır. Avrupa artık soyluların, din adamlarının, tüccarların ve köylülerden oluşan yerleşik toplulukların faaliyet gösterdiği bir özellik taşımaya başlamıştır.

11. yüzyılda Türkler'in Orta Asya'dan Anadolu'ya doğru göç etmelerinin sebebini demografik ve coğrafi faktörlere bağlamak yetersiz olacaktır. Kavimler göçünün olumsuz etkileri dışında nüfusun hızla artması, salgın hastalıklar, kuraklığın artması ve buna paralel olarak otlakların hayvan sürülerine yetersiz gelmesi toplumları ekonomik açıdan zor durumda bırakmıştır. Orta çağda göç hareketliliğini kaçınılmaz hale getirmiştir (İrdem, 2017: 524).

15-16. yüzyıllara gelindiğinde ise barut, matbaa ve pusulanın geliştirilmesi ve kullanım alanın yaygınlaşması coğrafi keşiflerin ilerlemesinde etkili olmuştur. Coğrafi keşifler beraberinde getirdiği sömürgecilik faaliyetleri de kendini uluslararası alanda göstermeye başlamıştır.

Ünver (2010: 6-7) sömürgeciliği, medeni bir devletin göçebe hayat süren yerleşim yerlerini iskân edip bu bölgelerde kendi malları için yeni bir pazar yaratması şeklinde tanımlamaktadır. Tarihte bunun en önemli örneklerini Avrupa'nın sömürgecilik politikalarında görmek mümkündür. Avrupa kendine yeni pazarlar oluşturarak, ticareti genişletmiş, baharat, altın ve gümüş gibi kaynaklara ulaşmaya başlamıştır. Bu tür gelişmeler toplumların yeni yerleşim yerleri keşfetmesine akabinde bu bölgelere yönelmesinde etkili olmuştur.

Williams (1944: 51-52) ve Loomba (1998: 3) sömürgecilik döneminin öncesi ve sonrasında gerçekleşen göç hareketlerinin arasındaki temel farkın Batı dünyasının işgücü ihtiyacından kaynaklı olduğunu öne sürmektedirler. O dönemlerde batı ülkeleri bu ihtiyacını köle ticareti ile karşılamaya başlamıştır. Afrika'daki siyahi halk sömürge altındaki bölgelere

ihraç edilerek insan emeği değersizleştirilmiştir. Yılmaz (2014: 1687) ise köle ticaretinin geçmiş çağlardan beri varlığını sürdürmesinin yanında, sistemli bir şekilde yürütülmesinin sömürgecilik faaliyetlerine paralel bir şekilde başladığının üzerinde durmaktadır.

Sömürgecilik faaliyetlerine paralel olarak o dönemlerde sınır ötesi hareketlilikler de yaşanmaya başlamıştır. Avrupa'dan öncelikle Afrika'ya olmak üzere Asya'ya, sonra Kuzey ve Güney Amerika'ya ve daha sonrasında Avustralya'ya doğru geniş ölçekli dış göçler gerçekleşmiştir. Denizci, rahip, asker, tüccar ve idareci statüsüyle göç eden Avrupalılar kalıcı ya da geçici olacak şekilde göç sürecine katılmışlardır. 19. Yüzyılın ortalarına kadar sömürge topraklarında kurulan büyük çiftliklerde ve maden ocaklarında işgücüne talep artmıştır. Bu ihtiyaç meta üretimin kökenini oluşturan köle taşımacılığı sistemi ile karşılanarak modern emek göçünün önemli bir parçası haline gelmiştir (Castles ve Miller, 2008: 71-72).

Sömürgecilik faaliyetleri ile elde edilen gelirler yeni imalat biçimlerine destek olduğu kadar ticari tarımı da teşvik ederek, çitleme/çit çevirme hareketi olarak adlandırılan uygulamanın başlamasında etkili olmuştur. Eskiden otlak olarak kullanılan meralar öncelikle İngiltere'de gelişen dokuma sanayisinin yün ihtiyacını karşılamak için çitle çevrili meralarda koyunların otlatılması için kullanılmaya başlamıştır. Bu çitleme hareketi, 13. yüzyıldan itibaren 16. yüzyıla gelene dek toprakla geçimini sağlayan kiracı çiftçileri kırsal kesimden kentlere göç etmeye mecbur bırakmıştır. Yerlerinden edilen kiracı köylüler yeni açılan fabrikalarda çalıştırılmak üzere yoksul kentli kesimle aynı kadere ortak olmuştur. Devamlılığını ileriki yüzyıllara kadar sürdüren bu çitleme hareketleri topraksız, üretim araç ve gerecine sahip olmayan, emek gücünü satarak hayatını idame ettirecek yeni bir işgücü yaratmıştır. Burada yeni bir sınıfın temelini oluşturan topluluk, zanaatkârlar ve el tezgâhlarında üretim yapan dokumacılardan oluşmaktaydı (Castles ve Miller, 2008: 77; Kurtulmuş, 2015: 40).

19. yüzyıllara gelindiğinde yoğun bir şekilde etkisini sürdüren göç süreci Birinci Dünya Savaşı'nın araya girmesiyle birlikte duraklama dönemine girmiştir. Birinci Dünya Savaşının ardından tüm dünya ülkelerini etkisi altına alan 1929 Ekonomik Krizi de göç hareketliliğindeki duraksamayı daha da derinleştirmiştir. Bu dönemlerdeki göçler geri dönüş için yola çıkan göçmenlerden öteye geçmemiştir (Massey, 2003: 3). İşsizlik ve yoksulluğun giderek artması, yerli halk tarafından göçmen işgücünün düşman gibi görünmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla yerli işgücünün göçmen işçilerin rekabetine karşı korunmasına yönelik talepler artmaya başlamıştır (Rystad, 1992).

19. yüzyılın ikinci yarısında Sanayi Devriminin Avrupa'ya çok hızlı bir şekilde yayıldığı dönemde çok büyük değişiklikler yaşanmış yüzyıllarca değişmemiş topluluklar bile daha karmaşık ve dinamik bir yapıya dönüşmüştür. Yeni teknolojilerle birlikte toplumsal ve

fiziksel çevrenin görünümü toplumsal yapının temel yapı taşları kurumları da oldukça etkilemiştir. Ağır sanayi ve Fordist üretim şekline dayalı kapitalist birikim modelinde sermaye toplumları bu üretim alanının yakınında tutmaya çalışmıştır. Ayrıca tarımda makineleşmenin de arttığı bu dönemlerde fabrikalarda üretim yapmak üzere köylüler kırsal alanlarından ayrılarak kentlere, sanayi merkezlerinde çalışmak üzere göç etmeye başlamıştır (Atasü-Topcuoğlu, 2015: 116). Bu sosyal hareketlilik yatay bir eylem biçimi şeklinde sanayileşme sonrası bir göç olarak nitelendirilmiştir. Bu göç hareketinin temelinde farklı sınıf ve tabakalarının ortaya çıkardığı bir sosyal hareketlilik bulunmaktaydı. Sosyal hareketlilik sadece mekânsal bir sınırlama ile kalmayıp, değişimin gerçekleştiği sosyal yapıdaki, sosyal statüdeki ve sosyal kurumlardaki değişimleri de kapsamakta ve yatay hareketliliğin arkasından dikey hareketlilik adı verilen bir sürecin başlamasına, yeni sınıf ve tabakaların oluşmasına neden olmaktadır. Bu sürecin arkasından homojen yapıdaki ve nüfus yoğunluğunun da az olduğu kentler büyük değişiklikler yaşamıştır. Daha karmaşık bir hal alan kentlerde giderek toplumsal ve kültürel sorunlar artmaya başlamış ve heterojen bir yapıya yerini bırakmıştır. Bunun sonucunda manevi (ahlaki) otoritenin temsilcisi olan din ve ona bağlı bir şekilde oluşan toplumsal düzen ve kuram (aristokrasi ve monarşi) çökerken yerini yeni değerler, yönetim sistemleri ve kurumlar almıştır (Çakır, 2011: 133-134).

Yavuz'a (2013: 61) göre göç kavramının sosyal bilimler ve sosyolojide araştırılması gereken önemli bir sorun haline gelmesinde sanayileşme sonrası yaşanan hızlı sosyo-ekonomik ve kültürel değişimin oldukça önemli bir payı vardır. Sanayileşmeden sonra ortaya çıkan ulus-devlet anlayışının bağımsızlık ve egemenlik göstergesi haline gelen siyasi sınırlar, ülkeler arası göç hareketliliğinin önüne bir nebze de geçmiş olsa da yasal veya yasal olmayan yollardan insanların sınırları aşmasına yani göç sürecinin devam etmesine engel olamamıştır.

İç ve dış savaşlar, bölgesel krizler, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin hızlı bir şekilde artış gösteren nüfusa yeterli ekonomik ve sosyal imkânların sağlayamaması, Avrupa ülkelerinde işgücü ihtiyacını karşılayamama ve gelecek beklentisinin düşük olması düzensiz göç (irregular migration) kavramını ortaya çıkaran olumsuz nedenlerden bazılarıdır. Küreselleşmenin etkisiyle ulaşım ve iletişim alanlarındaki ilerleme, göçmenlerin mekân değişikliklerinde kolaylık sağlamış ve aralarında bilgi akışını hızlandırmıştır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki artan yoksulluk ise, göçmen sayısını arttırmıştır. Düzensiz göç kavramının bu şekilde tanımlanmasının en büyük sebebi göç hareketinde bulunan kişilerin ne zaman, ne şekilde ve hangi yöne doğru hareket edeceklerinin kestirilememesidir (Yılmaz, 2014: 1689).

Kara ve Kurtulmuş (2015: 54) dünyada işgücü göçünün aşamalı bir şekilde nasıl gerçekleştiğini şu şekilde özetlemiştir; iş gücü göçünün başlangıç olarak kabul edildiği dönemler 16. yüzyılda keşfedilen yeni kıtalarda çalıştırılmak üzere köle ticareti ile başlamıştır, ardından sanayi devriminin yaşanmasıyla bu göçler devamlılık sağlamıştır. Ulus devletlerin ortaya çıkmaya başladığı dönemlerde bu göçler çeşitli politikalarla kısıtlanmaya başlamıştır. Keynesyen ekonomi politikalarının uygulandığı ve kapitalizmin Altın Çağı olarak adlandırılan 1945-1970 arası dönemlerde işgücü göçü genellikle devlet eliyle uygulanan politikalarla yönetilmiştir. Kapitalizmin krize girdiği 1970 sonrası Batı Avrupa ülkeleri sınır politikalarıyla göçmen kabulünü kısıtlamış ve kısıtlama özellikle vasıfsız işgücüne yönelik gerçekleşmiştir. Bu düzenlemelerle göç sürecinin tamamen önüne geçilemediği gibi göçmenlerin düzensiz şekilde göç etmeye başlamasına sebep olmuştur. Yasal olmayan yollardan geçiş yapan göçmenler- işçiler hedef ülkelerde işgücü piyasasına dâhil olmuş ve yaşamını devam ettirmiştir.

Ayrıca 17. yüzyıldan itibaren günümüze kadar incelenen göçlerin oluşum şekilleri, Yalçın (2004) ve Abadan Unat'a (2006) göre aşağıdaki gibi beş aşamada meydana gelmiştir;

1. Aşama: Avrupa'da emperyalist güçlerin ortaya çıkmasıyla başlayan ve Birinci Dünya Savaşı'na kadar geçen bu süreçtir. Bu dönemin en belirgin özelliği İngiltere, İspanya, Hollanda ve Fransa gibi Avrupa ülkelerinin nüfus fazlasını yönetmek için Afrika gibi yeni yerleşim yerlerini sömürge haline getirmeleridir. Bu dönem uygulanan sömürgecilik sebebiyle Avrupa'dan Asya'ya, Afrika'ya ve Amerika'ya kadar birçok göç hareketi yaşanmıştır. Ayrıca bu şekilde sömürgecilik politikaları izleyen ülkelerin, sömürüsü haline getirdiği ülkelerin yaşam tarzını, dilini, dinini ve kültürünü değiştirmesi birçok soruna yol açmıştır.

2. Aşama: 17. ve 18. yüzyılda Avrupa'daki tüccarların çalışabilir nüfusu göç ettirdiği, taşıdığı dönemi kapsamaktadır. Ayrıca 19. Yüzyıla kadar devam eden kölelik de aynı şekilde Kuzey Afrika'dan Güney Amerika'ya, Brezilya'ya taşınmıştır. Kölelik sisteminin sona ermesinin ardından ise, sözleşmeli uşak ve işçi akımı şeklinde göç hareketleri kendini göstermiştir. Avrupalı köle ve uşaklar yani potansiyel göçmen kitlesi dünyanın çeşitli bölgelerine geçici veya sürekli olarak yerleşmişlerdir. Bu tarz göçlerin sonucunda yeni medeniyetler, toplumlar ve devletler ortaya çıkmaya başlamıştır.

3. Aşama: Birinci Dünya Savaşı sonrası imparatorlukların taşınması ve bazı grupların milliyetçilik akımlarına kapılması şeklinde kendini gösteren dönemdir. Habsburg ve Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasının ardından farklı milletler bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Fakat bağımsızlıklarını ilan eden ülkeler ile farklı etnik grupların sınırları birbiriyle uyuşmamıştır. Bu dönemde; iç savaşlardan kaçan Beyaz Ruslarla, Nazi Almanya'sının baskıcı ve şiddet içeren rejiminden kaçanları örnek olarak verebiliriz.

4. Aşama: İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan göçlerin en önemli sebebi; sömürgeleştirilen ülkelerin bağımsızlık mücadelesidir. Asya, Orta Doğu ve Afrika'daki emperyalist güçlerin baskısı sonucu bu ülkelerden göç eden göçmen grupları sığınmacı olarak başka ülkelere yerleşmişlerdir.

5. Aşama: İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan göçler genellikle işgücü göçlerinden oluşmaktadır. Misafir işçi gibi geçici işçi programlarının düzenlendiği bu dönemlerde bu programlar beklenildiği şekilde Avrupa ülkelerinin çıkarlarına yönelik hizmet sunmamıştır. Yani 1973 krizinin negatif etkisi doğrultusunda geri gönderilmeye çalışılan göçmenler (özellikle işçi göçmenler) ülkelerine geri dönmeyerek kalmayı tercih etmiş ve ailelerini de yanlarına almışlardır (Akkuzu, 2015: 25).

Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği'nin (OAPEC) Arap-İsrail savaşında ABD'nin İsrail ordusuna destek verdiğini düşünmesi sebebiyle ilan ettiği petrol ambargosu 1973 Petrol Krizi olarak bilinmektedir (Öztürk ve Saygın, 2017: 2). Atasü Topçuoğlu (2015: 117) 1970'lerde yaşanan petrol krizini ve sonrasında yaşanan göç olaylarını değerlendirirken, 1973 Petrol Krizinin ekonomik krize sebep olması ve bu süreci üretimdeki esnekleşmenin takip ettiğini dile getirir. Bu gelişmelerin ardından göçmen işçi göçünün durdurulması şeklinde politikalar düzenlenmeye başlamış ve mülteci göçünün engellenmesi şeklinde faaliyetler gerçekleşmiştir. Batılı ülkeler 1980'li yıllarda mültecileri göreli bir şeklide kabul ederken, 1990'lı yıllardan günümüze kadar geçen süre zarfında ise mülteciler daha az kabul edilmeye başlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası (1945 sonrası) kapitalizmin genişlediği dönemlerde merkez ülkeler devletlerarası anlaşmalar imzalayarak çevre ülkelerden göçmen kitlelerinin ülkelerine göç etmelerine müsaade etmişlerdir. Kapitalizmin genişlemesi ile ortada bir emek gücü talebinin oluştuğu ve bu talep doğrultusunda göçmen işgücünün istihdam edilerek bu talebin karşılandığını söylemek yetersiz kalacaktır. Kapitalizmin başrolündeki sermayeyle ilgili, göçmen kitlenin emeğini sömürmesinin yanında göçmen işgücünün de denetimini sağlamanın daha kolay olduğu yönünde bir düşünce söz konusudur. Göçmenlerin istihdam edilmesiyle paralel şekilde yaşanan yeni değişim göçmen ve yerli işçi olmak üzere işgücünün, ırksal ve etnik açıdan da bir bölünme yaşanmasına neden olmuştur. Bu bölünmenin sonucunda, daha iyi çalışma koşullarına sahip ve daha yüksek ücretli işlerde yerli işçilerin çalışmasına öncelik verilirken göçmen işçiler için durum tam tersi şekilde işlemektedir. Bu şekilde işleyen bir işgücü piyasasında emek gücü hiyerarşisi oluşurken aynı zamanda da işçiler arasında bir rekabet ortamının yaratılması söz konusudur. Rekabet ortamının olumsuz getirisi olarak çalışma koşullarının ağırlaşması, çalışma saatlerinin uzaması ve ücretlerin düşmesi gibi gelişmeler

yaşanırken, dolayısıyla sermayenin göçmen işgücü üzerindeki denetimi kurulmuş sayılmaktadır (Akkuzu, 2015: 23).

Son olarak eski çağlardan beri varlığını sürdüren göçün nedenlerinde de zamanla değişikler meydana gelmiştir. İlk zamanlarda iklim koşulları, savaş, kıtlık veya coğrafya gibi nedenlerden kaynaklanan göçler günümüzde yerini daha çok dini, eğitim, siyasi, kültürel, iktisadi, sanayileşme, gereksinim gibi nedenlere bırakmıştır (Akıncı vd., 2015: 60-61).

1.2. Kavramsal Açıdan Göç

Çelebi (1997: 292-293) göç ile ilgili çalışmasında göç kavramını doğa biliminin hareket yaklaşımından yola çıkarak, göçü sosyal bir hareketlilik olarak ele almış ve sosyal bilimlerin araştırma alanı haline getirmiştir. Bu durumda göçün/hareketin oluşmasının temelinde iki farklı görüş söz konusudur. Aristoteles hareketin içsel nedenlerden kaynaklandığını savunurken, Galileo hareketin nedenini dışsal sebeplere bağlamıştır. Bu iki farklı görüş düz ve eğik zemin örnekleriyle açıklığa kavuşturulacaktır. Şöyle ki düz zeminde duran bir top hareket etmezken, eğik zeminde aşağıya doğru hareket etmektedir. Bu örnek üzerinden göçü açıklayacak olursak; Weberyen anlamda göç, göç eden kişilerin kendi eylemi doğrultusunda dolayısıyla Aristoteles görüşündeki gibi içsel nedenlerden kaynaklanmaktadır. Buna karşılık eğik zemindeki hareket olarak örneklendirdiğimiz göç ise, kıtlık, savaşlar, siyasi baskı ve ekonomik krizler gibi dışsal faktörlerin etkisiyle gerçekleşmektedir (Akt. Koçancı ve Namal, 2017: 232).

Göçle ilgili yapılan ilk bilimsel çalışma Ravenstain'ın "Göç Kanunları" (The Laws of Migration) adlı makalesidir. İngiltere'de kendi yaşadığı dönemde gerçekleşen kısa mesafeli ve sınırı aşmayan göçleri açıklamaya çalışmıştır. Ayrıca çalışmalarını, 1871 ve 1881 yılı İngiliz nüfus sayımı verilerini kullanarak sürdürmüştür. Ravenstain'ın çalışmaları daha sonraki göç çalışmaları için bir öncü niteliği taşımış ve kuramsal temelini endüstrileşmeden ve kentleşmeden almıştır. 19. Yüzyılın son yarısında yaşanan sanayileşme hareketleri çalışmasının temel yapıtaşını oluşturmaktadır. Endüstrileşme ile birlikte yeni iş fırsatlarının olduğu yerlere, Avrupa'ya ve Kuzey Amerika'ya doğru göçler başlamıştır. Ravenstein da bu dönemlerden etkilenerek, çalışmasını bu gibi gelişmelerin izinden sürdürmüştür (Çağlayan, 2006: 69).

Göç siyasal, ekonomik, sosyo-kültürel ve demografik boyutlarıyla birlikte birçok açıdan ele alınması gereken bir konudur. Göçe etki eden ve şekillendiren en temel faktör insandır. Göç kavramının bir politika alanı olması ve ekonomik gerekçeler dışında da birçok faktörden etkilendiğini düşünecek olursak kavram giderek daha karmaşık bir hal almaktadır (Şemşit, 2018: 270). Bu karmaşıklığın giderilmesi için kavramın farklı yönlerden ele alınması kaçınılmaz hale gelmiştir.

Dar anlamıyla göç; bireylerin ya da toplulukların yerleştiği coğrafyadan ve sosyo-kültürel yapıdan ayrılarak başka bir coğrafi alana ve sosyo-kültürel çevreye doğru yer değiştirmesidir. Göç siyasal, ekonomik ve toplumsal nedenlerden kaynaklandığı gibi toplumsal, ekonomik ve siyasal gelişmelere sebep olabilir ya da bu gibi değişikliklere hız kazandıran sosyolojik bir olgu olarak da karşımıza çıkabilmektedir (Kurt, 2006: 149). Göç kavramı bireyden topluma, ulus -devletten uluslararası örgütlere kadar geniş bakış açısıyla ele alınması ve değerlendirilmesi gereken çok yönlü bir konudur (Adıgüzel, 2016: 2).

Başka bir tanıma göre ise göç; bireylerin zihinlerindeki güdülenmenin istemli veya istem dışı harekete yönelmesiyle başlamaktadır. Mekân değişikliğinin ardından konaklama ve yerleşmeyle birlikte devam eden bu süreç yerleşilen bölgede uyum ve bütünleşme sağlanmadığı sürece eksik sayılabilmektedir. Uyumu gerçekleştiremeyen birey, topluluk ya da aile olası bir göçmen niteliğindedir. Çünkü bu uyumsuzluk sonrasında fırsatlar elverişli olduğu takdirde potansiyel göçmen tekrar başka bir bölgeye göç etmek isteyecektir. Buradaki göçün asıl belirleyici faktörü, bu sürecin birey ya da topluluğunun davranışı ile başlamasıdır. Dolayısıyla göç; algı değişimi ile başlayıp, bulunulan, yaşanılan bölgenin değiştirilmesinin ardından göç edilen yerde uyum ve bütünlük sağlama şeklinde devam eden süreçler bütünüdür (Demirel, 2004: 7-8'den akt. Çakır, 2011: 131).

Comte, Marx ve Durkheim gibi ilk sosyologlardan itibaren göç kavramı aslında var olmuş ve bu sosyologların ilgi alanı haline gelmiştir. Sanayileşme ve kentleşme ile ortaya çıkan yeni toplulukların anlaşılmasında göç kavramının izleri görülmektedir. Örneğin; Comte'un sosyolojisi aslında endüstrileşmenin etkisiyle köyden kente göç eden toplulukların sebep olduğu toplumsal karışıklığa bir çözüm niteliğinde ilerlemekteydi. Ardından Durkheim'in organik dayanışma kavramı da, göçle birlikte kentleşmenin ortaya çıkması ve kentteki iş bölümün sonucuydu. Marx ise, göçü daha eleştirel bir şekilde değerlendirmekteydi. Ona göre göç; toprağa bağlı bulunan köylülerin acımasızca ve zorla işgücü piyasasına sürüklenmesi ayrıca güvenlik, uyum gibi faktörlerin göz ardı edilerek emeğinin kullanılmasıdır. Sosyal bilimlerde göç olgusu sanayileşme döneminden itibaren tartışılmaya başlasa da asıl İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan işgücü açığını kapatmak amacıyla göç hareketliliğine paralel olarak tartışmalarda sosyal bilimlerde yerini daha çok almaya başlamış ve günümüze dek bu tartışmalar sürmüştür (Adıgüzel, 2016: 10-12).

Göç eden topluluk veya bireyler göç sürecine farklı sebeplerden ve farklı yaşam koşullarının etkisiyle katılmış olmakla birlikte göç olayından da farklı şekillerde etkilenmektedirler. Göç eden toplulukların göçü kendi istekleri doğrultusunda gerçekleştirdikleri gibi, istekleri dışında zorunlu olarak gerçekleştirdikleri gerçeğini de

görmezden gelemeyiz. Ayrıca göç bireysel bir şekilde gerçekleşebileceği gibi toplu bir şekilde de gerçekleşebilir. Bu gibi değişkenlerin yani göçün nasıl gerçekleştiğinin bilinmesi göçün etkisinin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Örneğin; ekonomik nedenlerden ortaya çıkan göçler, siyasi nedenli göçlerden farklı bir sürecin işlemesine sebep olacağı gibi bu süreçte farklı sosyal, siyasi ve ekonomik sonuçlar doğurmaktadır. Genellikle radikal siyasi eğilimlerin ortaya çıkması, güçlü diasporaların oluşması ve toplumsal uyum konusunda güçlü gruplaşmalar, siyasi nedenli göçlerin sonucunda gerçekleşmektedir. Göç yazınında beyin göçü, işçi göçü, düzensiz göç, zorunlu göç gibi ve buna benzer birçok farklı adlandırılmalar söz konusudur. Dolayısıyla göç sürecini etkileyen faktörler de bu kavramın farklı şekillerde adlandırılmasında etkili olmaktadır (Ekici ve Tuncel, 2015: 13-14).

Ayrıca göç sürecinin anlaşılması göçe yönelik geliştirilen stratejiler ve politikaların uygulanma şeklinde de kolaylık sağlamaktadır. Bu açıdan göç sürecinin ayrıntılı olarak incelenmesi tüm toplumlar için avantaj sağlamakla birlikte, göçmen kitlesinin de uyum ve bütünleşme sürecini kolay atlatmasına yardımcı olacaktır. Farklı açılardan her bir göç olayının tanımlanması ve değerlendirilmesi göçle baş etme noktasında hangi politikaların izleneceği konusunda ve ortaya çıkabilecek muhtemel sorunların önüne geçilmesinde ve çözüme kavuşturulmasında etkilidir.

Bu noktada göçü farklı açılardan değerlendirmek gerekirse Gürkan'a (2006: 6-20) göre göç;

Beşeri açıdan; toplu veya bireysel bir şekilde göç eden kişiler coğrafi bir değişiklik başta olmak üzere, bunun yanında aslında gittiği coğrafyanın demografik yapısını, kültürünü, temel değerlerini, yaşam koşullarını da değiştirmektedir. İnsanların bu şekilde yer değiştirmesiyle toplumda da değişimler meydana gelirken, bu gibi değişiklikler de aynı zamanda kişilerde olumlu veya olumsuz etki yaratarak göçe sebep olmaktadır.

Psikolojik açıdan; bir bireyin göç kararı almasındaki sebepler daha sonrasında yaşanacak olan psikolojik durumda da farklılıklara yol açmaktadır. Örnek vermek gerekirse; gönüllü şekilde gerçekleşen göç zorunlu şekilde gerçekleşen göçe göre daha olumlu bir yapı içermektedir. Birey hayatını kurtarmak için göç ediyorsa güvenlik riski, aniden yerinden yurdundan edilme, farklı bir kültüre uyum sağlama, işsizlikle karşı karşıya kalma ve daha bunun gibi birçok sorunla karşı karşıya kalırken, bu gibi sorunların yarattığı stresle psikolojik açıdan oldukça derinden etkilenmektedir. Göç süreci boyunca yolculuğun güvenli bir şekilde gerçekleşmesi, göç edilen yerdeki ayrımcı davranışların azlığı da göçün olumsuz etkilerini de o oranda azaltmaktadır.

Ekonomik açıdan; Göç veren ülkeler tarafından bakmak gerekirse ekonomik anlamda en önemli faktör işçi dövizleridir ve bu dövizler bazı ülkelerin dış ekonomisinde önemli bir paya sahiptir. Ekonomik açıdan uluslararası boyutta işgücü açığının karşılanması ve mal ve hizmet üretimi için göçler önemli etkiye sahiptir. Göç etmiş ya da göç kararı alma sürecindeki bireyler için gidecekleri ülkenin gelişmişlik durumu, kişi başına düşen milli gelir miktarı önemli faktörlerdir. Gelişmemiş ya da az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkeye doğru yaşanan göç, göç veren ülke açısından vasıflı işgücünün kaybı, gelişmekten geri kalma ve dış dünyaya bağımlı bir şekilde yaşama gibi sorunlara yol açmaktadır.

Ekonomik yaşamda göçün hem göçmenler hem de göç edilen bölge üzerindeki farklı etkiler yarattığını söylemek mümkündür. Bu etki ekonomide farklı değişikliklere sebep olmakta ve farklı sonuçlar doğurmaktadır. Göç hareketliliği ekonomide canlılık yaratırken, diğer bir taraftan yeni bir sömürü işgücüne sebebiyet de vermektedir. Göç eden birey ve topluluklar, göç ettikleri bölgede kalacak yer bulamama, işsiz kalma gibi bazı riskleri göze alarak göç etmektedirler. Bu gibi riskler siyasal, ekonomik ve sosyal alanda birçok olumsuzluk toplumun yapısında da büyük dönüşümler meydana getirmektedir. Göç, toplumun yapısında büyük çapta değişikliklere sebep olurken aynı zamanda toplumsal sınıflar arasında sorunlara da sebep olmaktadır. Dolayısıyla sınıflar arasındaki geçişler, genellikle üst tabakadan alt tabakaya doğru kaçınılmaz bir hal almaktadır (Ekici ve Tuncel, 2015: 11-12).

Bireylerin mekânsal olarak yer değiştirmesi hem üretici hem de tüketici olarak farklı biçimlerde sosyal yapıyı da etkilemektedir. Kişi sadece bir faktör girdisi olarak değil aynı zamanda tüketici kimliği ile de yer değiştirmektedir. Pazarın mekânsal şekli ve bu mekândaki tüketicinin konumu göçle değişmekte ve bu üreticilerin yer seçim tercihlerini de etkilemektedir (Tekeli ve Erder, 1978: 17)

Göç kavramının tanımlanması her ne kadar karmaşık bir yapı içerse de genel olarak tanımlamalar ortak birkaç paydada buluşabilmektedir. Ortak payda; asıl olarak yer değiştirme hareketidir. Bunun ardından toplumların demografik, kültürel, sosyo-ekonomik yapısını ve bunların gelişimini etkileyen bir süreç olduğu konusunda genel bir kanı vardır. Kavram yalnızca siyasal, ekonomik, kültürel yönleri olan bir süreci içermez, bunun yanında temel insan haklarını, yaşama hakkını da içeren insani niteliği olan bir süreci de içerisinde barındırmaktadır (Akıncı vd., 2015: 61-62).

Göç kavramı farklı boyutlarda ele alınırken, bütün bu kavramların ortaya çıkmasında teorik açıdan büyük katkı sağlayan Faist (2000) göç analizini üç seviyede gerçekleştirmiş ve bu teorik bakış açısını "Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar" adlı çalışmasında ele almıştır. Faist'e (2000) göre göç analizinin üç seviyesi aşağıdaki tablodaki gibidir:

Tablo 1.1. Göç Analizinin Üç Seviyesi

MİKRO	**ORTA**	**MAKRO**
Göçün sebebi; Bireysel değerler, istekler veya beklentiler	Göçün sebebi/göçün sürmesi; Kolektif ve Toplumsal Ağlar	Göçün sebebi/göçün sürmesi; Makro Düzeyli Fırsat Yapıları Gelir ve istihdam farklılıkları Siyasi baskı, etnik, dini ve ulusal çatışmalar Demografik ve ekoloji Nüfus artışı Ekilebilir arazilerin uygunluğu Teknoloji düzeyi
Örneğin; yaşam koşularının iyileştirilmesi	Örneğin; Toplumsal bağlar Güçlü bağlar; aileler ve aile üyeleri Zayıf bağlar; gizil hareketliler ve kalanların ağı Sembolik bağlar; akrabalar, etnik, ulusal ve dini örgütler Bağların içeriği- işlemler; yükümlülükler, karşılıklılık ve dayanışma; bilgi, kontrol ve diğerlerinin kaynaklarına erişim	

Kaynak: (Faist T, 2000'den akt. Hagen-Zanker, 2008: 5).

Göçle ilgili çalışmalar yapan Castles ve Miller (2008) göç kavramını "göç veren ve göç alan, bununla birlikte çok boyutlu olmasının yanında toplumsal değişimlere sebebiyet veren kolektif bir eylem" olarak ifade etmişlerdir. Ayrıca 'Göçler Çağı' adlı eserlerinde de göçün toplum üzerinde yarattığı etkileri ele almışlardır.

Castles ve Miller'e (2008: 12) göre şiddetli çatışmalar, siyasal mücadeleler ve ekonomik sebeplerle göç olgusunda dönüşümler ortaya çıkmıştır. Bu sebeplere yönelik ortaya çıkan göçlerin temel eğilimleri aşağıdaki gibidir;

1. Göçün Küreselleşmesi: göç veren ülkelerin artmasıyla yani göç hareketliliğinin artışından etkilenen ülkeler aynı şekilde göç alan ülkeler de farklı kültürlerden göçmenleri bünyesine kabul etmektedirler.
2. Göçün Hızlanması: göç hareketinin artış göstermesiyle birlikte göçe yönelik uygulanan politikalarda artış göstermektedir.

3. Göçün Farklılaşması: göç alan ülkelerin birden çok göç tipiyle karşı karşıya kalması uluslararası alanda da göçle mücadele etmeyi de zorlaştırmaktadır.
4. Göçün Kadınlaşması: eski dönemlerde daha çok erkek egemen bir göçmen kitlesi mevcut iken, günümüzde küreselleşmenin de etkisiyle kadın göçmen sayısında da artışlar meydana gelmiştir.
5. Göçün Siyasallaşması: ülkelerin politika değişimi, birbirleri arasındaki ilişki ve iç politikalar da göçü etkilemeye başlamıştır.

Göç olgusu yalnızca yasal bir süreci içermez, göçmen kaçakçılığını, koruma talebinde bulunanları, insan ticareti gibi örgütlü suçları da içermektedir. Göç sürecine katılan birey, aile ya da topluluklar bazı değişkenlere göre farklı şekillerde adlandırılmaktadır. Örneğin; sığınmacı, mülteci, göçmen gibi birçok kavram birbirinin yerine kullanılsa da aslında farklı şekillerde ortaya çıkmıştır ve farklı birey ve toplulukları temsil etmektedir. Çalışmanın daha sağlıklı ilerlemesi açısından bu kavramların benzer yönlerine ve farklılıklarına dikkat çekerek tanımlamalar yapmak gerekmektedir.

1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi'ne göre mülteci şu şekilde tanımlanmıştır:

> "*ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs* "

Birleşmiş Milletlerin göçmen tanımı, "*sebepleri, gönüllü olup olmaması, göç yolları, düzenli veya düzensiz olması fark etmeksizin yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden bir birey* " şeklindedir.

Ziya'ya (2012: 232-233) göre ise göçmen, göç etme kararını tamamen kendi iradesiyle aldığı ve genellikle ekonomik nedenlerden dolayı bulunduğu ülkeden bir diğer ülkeye yasal veya yasadışı yollarla göç eden ve orada yaşamını devam ettiren yabancı kişidir. Göçmenlikte sebep, ekonomik ve sosyal refahın daha iyi şartlara eriştirilmesi ise; bu tür göçmenler ekonomik göçmenler olarak adlandırılmaktadır ve mültecilik statüsünden faydalanamamaktadır. Mültecilik ve göçmenlik arasında neden, amaç ve araç açısından bazı farklılıklar bulunmaktadır. Göç etmeye neden bakımından; mülteciler, mal varlıklarını geride bırakarak

daha güvenli bir ülkeye göç ederken, göçmenler ise; ekonomik refahını yükseltmek için göç etmektedirler. Dolayısıyla mülteciler için zorunlu göç gerçekleşirken, göçmenler için gönüllü göç söz konusu olmaktadır. Araç bakımından ele alınacak olursa mülteciler için hayati tehlike bulunduğu için ani bir karar söz konusudur ve zor şartlar altında yolculuklarını gerçekleştirmektedirler. Göçmenler için tam tersi durum geçerlidir yani göçü gerçekleştirirken koşullar mültecilere göre daha iyi durumdadır. Göçmenlerin göç sürecinde resmi belgeleri bulunurken, mülteciler için aynı şey geçerli değildir

Göçmen ve mülteci arasındaki farka değinebilmek için mülteci olabilmenin şartlarını göz önüne almak gerekmektedir. 1994 yılında çıkarılan "İltica ve Sığınma Yönetmeliği" mülteci tanımını şu şekilde yapmaktadır; "*Bağlı olduğu ırk, dinsel düşünce, siyasi görüşe olan örgütsel bağlılık, siyasi güç tarafından izlenme riski gibi durumlardan kaygı duyan kişilerin, başka bir ülkeye iltica etmesinden doğan kazandığı statüdür*". Bu tanıma dayanarak mülteci olabilmek için sağlanması gereken şartlar; zulme uğramaktan haklı nedenlerle korkma, ülkesi dışında bulunma, ülkesinin himayesinden mahrumiyet ve yararlanmak istememe ya da ülkesine dönmeme veya dönmek istememe ve uluslararası korumaya ihtiyacı olmayan kişiler olmaktır (Başak, 2011: 21–22).

Açıklık getirilmesi gereken bir diğer kavram ise; sığınmacı kavramıdır. Uluslararası Göç Örgütü (IOM)'nün hazırladığı sözlüğe göre sığınmacılar şu şekilde tanımlanmıştır: "*ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişiler*" (IOM Sözlük, 2009: 49).

Sığınma talebinde bulunan kişilerin bu talepleri ülkeler tarafından kabul de edilebilir reddedilebilir. Ülkenin bu başvuruyu farklı nedenlerden ötürü reddetmesi, kişinin göç ettiği ülkeyi terk etmesi gerektiğini gösterir. Fakat tam tersi durum geçerli olduğunda kişilerin ülkeye kabulü durumunda, o ülkenin kişiyi zorla geri göndererek kişinin hak ve özgürlüğünü sınırlaması mümkün değildir (Aydın ve Durgun, 2018: 506).

1.3. Göçün Nedenleri

İnsanları, doğdukları ve yaşadıkları coğrafyayı değiştirmeye iten birbirinden farklı birçok sebep bulunmaktadır. Bu sebepler, göçlerin kategorize edilmesinde de büyük katkı sağlamaktadır. Göçün sebeplerinden bazıları Zhanadilova'ya (2018: 118) göre şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Eğitim kaynaklı göç: kişilerin daha iyi bir eğitim almak amaçlı yaşadıkları coğrafyayı değiştirmeleridir.

2. Beyin göçü: eğitimli, nitelikli, alanında uzmanlığı bulunan bireylerin daha iyi bir statü ve daha yüksek gelir elde etmek için göç etmeleri beyin göçü olarak nitelendirilmektedir. Örneğin; son zamanlarda, Rusya'dan Amerika'ya, Avrupa'ya ve Kanada'ya büyük ölçüde beyin göçü gerçekleşmektedir.

3. Emekli göçü: zengin ülkelerin daha çok tercih edildiği ve genelde daha önce tatil amaçlı gidilip görülmüş yerlere emekli olduktan sonra hayatının geri kalanını orada devam ettirmek üzere göç edilmesidir.

4. İklim kaynaklı göç: bu göç türü doğal afetler, kuraklık, kıtlık gibi tamamen doğal nedenlerden ortaya çıkmaktadır.

5. Ekonomi temelli göç: bireylerin daha iyi bir iş imkânı, daha yüksek gelir elde etme isteği ve refah temelli bir yaşam için göç etmeleridir. Greenwood (1985: 532) göçmenlerin yüksek işsizlik oranlara sahip bölgeleri bırakma ihtimallerinin daha yüksek olduğunu ve işsizlerin çalışanlara oranla göç etme eğilimlerinin daha üst seviyede olduğunu öngörmektedir.

6. Siyasal kaynaklı göç: bireylerin ve grupların savaşlar, siyasal baskı ve tehditler, terör gibi nedenlerden ötürü göç etmeleridir.

Göçün nedenleri, araştırmacılar tarafından farklı faklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Bu nedenleri genel olarak kategorize etmek gerekirse; doğal nedenler, güvenlik sebebiyle oluşan göçler, eğitim, siyasi, sosyal ve ekonomik nedenlerden oluşan göçler şeklinde ele alınmaktadır.

Günay ve diğerlerine (2017: 41-42) göre doğal nedenlerden kaynaklı göçler depremler, volkanik püskürmeler, iklim değişiklikleri, küresel ısınma, kuraklık, nükleer silahlar ve enerji kaynakları gibi faktörler aracılığıyla meydana gelmektedir. Örneğin; IV. ve V. yüzyılda Hunlar ve Moğollar Orta Asya'dan kuraklık nedeniyle göç etmek zorunda kalmıştır. Küresel ısınma ile birlikte iklim değişiklikleri, mevsimlerin bazı bölgelerde çok sert, bazı yerlerde ılıman geçmesine neden olmuştur. Bu şekilde iklim farkları insanların yaşam biçimini de değiştirerek göç hareketlerini şekillendirmiştir. Fazla yağış sebebiyle sel felaketlerin yaşanması, yangınların artması, fırtına ve tsunami gibi olaylar doğal nedenler arasında sayılarak göçü zorunlu hale getirmiştir. Yine 1994 yılında Kırgızistan'da yaşanan toprak kayması sonucunda binlerce insan göç etmek zorunda kalmıştır.

Castles ve Miller'e (2008: 44) göre farklı koşullar ve sistemler altında göç eden göçmen işçiler, mülteciler ve yerleşme amaçlı göç sürecine katılan topluluklar farklı şekillerde adlandırılsa da bu nüfus hareketlerinin temelinde yatan sebep konusunda ortak bir düşünce söz konusudur. Dolayısıyla göç modernleşme ve küreselleşmenin etkisinin yanında sömürgecilik, endüstrileşme ve modern dünya ekonomisin uyumunun geleneksel üretim biçimlerini ve sosyal ilişkileri tahrip etmesinden kaynaklıdır. Az gelişmişlik, yoksullaşma, kötü yönetim, endemik

çatışmalar ve insan hakları ihlalleri birbirleriyle yakından ilişkili olup bu gibi faktörlerin hem ekonomik hem de siyasal kaynaklı göçlere sebep olduğunu dile getirmektedirler.

Bazı düşünürler tarafından göçe iki çeşit kapitalist düşünce sebep olmaktadır. İlk olarak; sürecin devam etmesi için ve devamlılığını sürdürmek için daha da önemlisi üretimin etkili olması için emeğin mekânsal olarak dağıtılması gerekir. İkinci kapitalist düşünce ise; mekânsal değişim ile birlikte bireysel anlamda göç ekonomik kazanç sağlar. Dolayısıyla üretimin etkin bir şekilde devamı için göç olumlu bir hareket olarak nitelendirilmekte ve bu kapitalist düşüncenin amacına hizmet etmektedir (Doğan, 2002: 23'den akt; Çakı, 2018: 12). Ayrıca kapitalist üretim şekilleri sonucunda işgücü ihtiyacını teşvik eden göç, ekonomik çekiciliği ve sermayeyi kendine yönlendirmektedir. Ucuz işgücü, yerli işgücünün çalışmak istemediği emeğin yoğun kullanıldığı, güvenli olmayan, ağır koşullar altında çalışacak işgücü kaynağını sağlaması sermaye açısından oldukça avantajlı bir durumdur. Böylece az gelişmiş veya ekonomik anlamda yetersiz ülkelerden gelen göçmen işçiler yerli işçilere tercih edilmektedir (Yılmaz, 1998: 489–517'den akt. Aydın, 2015: 8).

Göç en fazla ekonomik sebeplerden ötürü yaşanmaktadır. Düşük ücretler, ekonomik kriz aşamasında en fazla eğitimli kişilerin işten çıkarılması, yüksek vergi oranları, düşük kalitede kentsel yaşam, kötü çalışma şartları, işsizlik oranlarındaki artış, yatırımı engelleyecek düzeydeki gider yükü, ekonomik istikrarsızlık, gelir dağılımındaki bozulmalar, insanların kendi meslekleri dışında başka meslek gruplarında istihdam edilmesi sonucunda oluşan tatminsizlik, vasıflı elemanların geri planda kalması ve hepsine bağlı olarak yoksulluğun artması gibi birçok neden ekonomik nedenler e örnek olarak gösterilebilmektedir (Bayraklı, 2007: 42). Ayrıca kişilerin ekonomik durumunun yetersiz oluşu ve bu durum en temel sebebi işsizlik özellikle genç nüfus üzerinde etkisini yoğun bir şekilde belli ederek göçlere sebep olmaktadır (Kutal, 1992: 66). Genç göçmen kitlesinin yaşadıkları bölgeyle arasındaki bağlılığın yetişkin göçmenlere oranla daha düşük oluşu ve işgücü piyasasına katılma isteğinin daha ağır basması gibi nedenlerden ötürü göç sürecine katılmaları da daha hızlı ve kolay gerçekleşmektedir.

Uluslararası göç tartışmaları asıl olarak sanayileşmeyle birlikte başlarken, İkinci Dünya Savaşı'nın yaşanması ve savaş sonrası işgücü eksikliğinin meydana gelmesi göç hareketliliğini hızlandırmıştır. Sanayileşmiş ülkelerin işgücü eksiği kırsal bölgelerden karşılanamamış, uluslararası göç süreci başlamıştır (Adıgüzel, 2016: 11). Kitlesel olarak gerçekleşen göçlerin arkasından yeni kentler ve devletler kurulmaya başlanmıştır. Ayrıca Amerika kıtasının keşfiyle göç olayları yeni bir boyut kazanmıştır. 16. yüzyıldan itibaren ise yeni bir yaşam umuduyla büyük kitleler halinde Amerika kıtasına göçler başlamıştır. Yeni kıtadaki geniş arazilerin tarıma elverişli olması ve deniz ticareti gibi ekonomik faktörler bu kıtanın göç almasında büyük bir

avantaj sağlamıştır. Yine bu dönemlerde Afrika'dan da 15 milyon civarı köle çalıştırılmak üzere bu bölgeye göç etmişlerdir. 19. yüzyılda Amerika ve Avrupa, Çin ve Hindistan'dan sözleşmeli işçi olmak üzere birçok göç almıştır. 20. yüzyıllara gelindiğinde ise, iki büyük savaş etkilerini göstererek, milyonlarca insan yerinden yurdundan ayrılmak zorunda kalmıştır (Giddens, 2010: 522'dan akt; Doğan, 2019: 12).

20. Yüzyılda dünya savaşlarının ardından yeniden kalkınmaya çalışan Avrupa ülkeleri işgücü gereksinimini karşılamak için aynı şekilde göç almaya devam etmiştir. Almanya bu göç olaylarının en iyi örneğidir. 1954-1970 yılları arasında Yunanistan, İspanya ve Türkiye gibi ülkelerden işçi alımı yapmıştır (Aksoy, 2012: 293).

Ayrıca Avrupa'da işgücü açığını kapatmak için kabul ettiği göçmen kitlesinin ardından 1970'lerde yaşanan olaylar nedeniyle yerel halk göç karşıtı politikalar izlemiştir. Ekonomik gelişmeler için kaynak sağlayan göçmen kitlesine ihtiyaç bittikten sonra artık o bölge için tehlike olarak görülmüştür. Kalifiye olmayan yerli halk, göçmenlerin düşük ücrete razı olacağını ve işverenin de düşük ücretli işgücünü tercih edeceğini bildiği için göçmenleri tehlike olarak görmeye başlamıştır (Adıgüzel, 2016: 12). Dolayısıyla Avrupa Birliği göçmenleri kendi çıkarları doğrultusunda hareket ederek kabul etmiştir. Günümüzde ise tam tersi bir politika izleyerek göçmenlerin çıkarlarına cevap veremeyeceği düşüncesiyle sınırlara tel örgüler çekerek göçmenlerin girmesine izin vermemektedir (Bayraklı, 2007: 42).

Ülkelerin demografik yapılarını göz önünde bulunduracak olursak gelişmiş ülkelerde doğum oranın az, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ise bu oranın fazla olduğu görülmektedir. Buna paralel olarak gelişmiş ülkelerde emek kıtlığı yaşanırken az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde emek fazlası yani işsizlik sorunu yaşanmaktadır (Ünsal, 2019: 52).

Göç hareketleri ülkeler arasında veya bir ülkenin farklı bölgeleri arasındaki sorun ve dengesizliklerden kaynaklanabilmektedir. Bu göç hareketlerinin vatandaş mübadele politikaları, rejim değişiklikleri, siyasi istikrarsızlık veya gittikleri bölgelerin veya ülkelerin etnik farklılıklarının neden olduğu ayrımcılık, gibi sosyo-kültürel ve siyasi nedenleri olabilmektedir (Aksoy, 2012: 294).

Göç etmeye sebep olan bir diğer faktör ise, dindir. Örneğin; Balkanlardaki Bulgar ayaklanması ile Müslüman Türkler ve Bulgar asıllı Müslümanlara din değiştirmeleri yönünde yapılan baskılar göçlere sebep olmuştur. Ayrıca bir diğer faktör dini yönden fetva veren önderlerin rızkın ve kısmetin farklı kentlerde olduğuna dair fetvaları yine göç hareketliliğine sebep olmuştur (Taşçı, 2009: 190).

1.4. Göç Çeşitleri

Geçmişten günümüze yapılan göç hareketlerinin farklı farklı nedenleri ve farklı sonuçları vardır. Göçmen gruplarının ya da bireylerin göç kararı almasında en büyük sebep; yaşam şartlarının, bulundukları sosyal çevrenin, ekonomik durumlarının eşit olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu şekilde birbirinden farklı göç şekilleri yaşanırken bu göç hareketliliğin sınıflandırılması gerekliliği de birçok göç çeşidinin ortaya çıkmasını da beraberinde getirmiştir. Göç çeşitleri farklı yazarlar tarafından farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Gürkan (2006: 34) göçü gidilen yere göre; iç göç ve dış(uluslararası) göç, zamana göre; geçici(kısa süreli) göç ve sürekli(uzun süreli) göç, nedenine göre; gönüllü(iradi) göç ve zorunlu göç, büyüklüğüne göre; bireysel göç, aile(grup) göçü ve toplu(kitlesel) göç yasallığına göre; yasal ve yasadışı göç şeklinde sınıflandırmıştır.

Petersen (1958) ise, göçü farklı bir biçimde kategorize etmiştir.

1. İlkel Göçler: İlkel göçler, ekolojik sebeplerden dolayı insanlığın doğal afetler karşısında çaresiz kalması sonucu göçe zorlanmasıdır. Örneğin; ilkel çağlarda tarım ve hayvancılıkla uğraşan bir topluluğun tarıma ve hayvancılığa uygun sulak ve yeşil alanlara doğru göç etmesi gibi. Ayrıca bu tip göçlerde başrol olan göçmenler genellikle bulundukları doğal çevreye bağlıdır ve bulundukları çevreye tutunma eğilimleri vardır. Dolayısıyla bu göç şekli itme-çekme faktörlerine göre değil itme ve kontrol etkileşimine bağlı gerçekleşmektedir. Yaşanılan çevrenin sınırları doğal yollarla ve insan gücü tarafından belirlenir. Örneğin; dağlar, nehirler, yağış farklılıkları ve Çin Seddi gibi.

2. Zorlama ve Zorunlu Göç: bu göçlere sebep olan faktör devlet ya da işlevsel olarak ona yakın olan sosyal kurumlardır. İlk olarak zorunlu göç eden topluluk ya da birey göç etme konusunda az çok kontrolü elinde tutabilirken, bir diğer grupta bu kontrol topluluğun elinden alınmıştır. Kontrolü elinde tutan taraf için yaşam tarzında çok fazla değişiklik söz konusu değil iken, kontrolü elinde bulundurmayan diğer göçmen grubu için aynı şey geçerli değildir ve emek güçlerinin başka yerlerde kullanılması için göçe zorunlu bırakılır. Nazi dönemi Almanya'daki Yahudiler göçe özendirilmek istenmiş ancak sonrasında zorla hayvan taşınan trenlere bindirilerek toplama kamplarına götürülmüşlerdir. Taş ve Özcan (2018: 40) anlam karmaşasına yol açabilecek zorunlu göç ve zorlama göç arasındaki farkı şu şekilde açıklamıştır. Zorunlu göç insanların içinde bulundukları koşullar gereği göç etmeleri iken, zorlama göç kişilerin kendi istekleri dışında baskı yoluyla (sürgün gibi) gerçekleşmektedir.

3. Serbest Göçler: Serbest göçte belirleyici faktör, bireylerin kendi içyapılarıdır. Yani bireyler kendi kararlarıyla göç etmektedirler. Bu bireysel kararlarda, bazı kişiler macera

arama, değişik bir yerde ve kültürde yaşama isteği gibi sebeplerle de göç etmektedirler. Örneğin 19. yüzyıl Avrupa'sından dışa göç hareketleri bu göç türüne örnektir.

4. Kitlesel Göçler: kitlesel göçler serbest göçleri gerçekleştiren göçmenlerin kolektif bir şekilde göç etmesi sonucunda meydana gelmektedir. Bu tür göçlerin sebebi genellikle daha önce yapılmış göçlerdir. Serbest göçlerle göç eden bireyler geride kalan aile, akraba ve yakınlarıyla ilişki kurmuş ve göç edenlerin sayısı gittikçe artarak göç kitleselleşmiştir. Köyden kente göç, Türkiye'den Batı Avrupa ülkelerine yapılan göçler bu göç çeşidine örnek verilebilir.

Genel olarak göç çeşitlerini bazı başlıklar altında kategorize etmek gerekirse aşağıdaki gibi kategorize etmek mümkündür.

1.4.1. Gönüllü (İradi) Göç ve Zorunlu Göç

Gönüllü (iradi) göçte, daha iyi yaşam koşullarında yaşamak gibi ekonomik bir belirleyicilik söz konusu iken, zorunlu göçte, insanın öncelikle sığınacak bir yer araması gibi bir neden söz konusudur ve siyaset belirleyici rol oynamaktadır (Ekici ve Tuncel, 2015: 14).

Özyakışır'a (2013: 15) göre gönüllü göç etme nedenleri; kişisel inanç ve özgürlüklerin daha iyi yaşanabileceği düşüncesi, kişilerin içinde bulundukları standartları yükseltme isteği, eğitim, sağlık gibi sosyal hizmetlerden faydalanma isteği, aile, akraba gibi aynı kültürdeki insanlarla yaşama arzusu, daha kaliteli eğitim alma isteği, iş fırsatlarının fazlalığı ile birlikte daha yüksek ücretli iş imkânlarının çokluğu ve kariyer yapma arzusudur.

1.4.2. İç Göç ve Dış Göç

Kişilerin geçici veya daimi olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere menşei ülkelerinden veya mutat olarak ikamet ettikleri ülkeden ayrılmalarına uluslararası göç denmektedir (IOM, 2009). Uluslararası göçler değiştirilen coğrafyaya göre iç ve dış göç şeklinde adlandırılmaktadır.

İç göç hareketi ülke sınırları içinde yaşayan nüfusun iki nüfus sayımı arasındaki ikametgâhlarının farklı olmasından kaynaklanan göç şekli olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla birden fazla ikametgâh adresine sahip olan ve yurt dışında yaşayanlar bu sınırın dışında kalmaktadır (Tekeli, 2008: 173).

İç göçler az gelişmiş ve gelişmekte olan bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru yapılmaktadır. Bu göçler göç edilen bölgede fiziki, kültürel, siyasal ve ekonomik değişikliklere sebep olmaktadır. Bu değişimler kentleşme, kentlileşme ya da kentlileşememe ve yoksulluk gibi sonuçlar doğurmaktadır. Ayrıca iç göçün nedenleri açıklanırken genellikle kırın iticiliği ve

kentin çekiciliğinden bahsedilir (Taşkesen, 2017: 24). Ayrıca iç göçe sebep olan genel itici faktörlerden bazıları şu şekildedir; işsizlik, gelir seviyesinin düşüklüğü, tarımsal yetersizlikler vb. Çekici faktörler ise; gelir seviyesinin yüksek olması, iş imkânların fazla olması, kentteki akrabalık ilişkileri gibi değişkenlerdir (Çelik, 2006: 151-155).

İç göçü doğuran bir diğer neden, ekonomik büyümenin bölgeler arasındaki farklılık göstermesidir. Endüstrileşmiş bölgelere doğru iç göçün fazla olmasının başlıca sebebi; ekonomik gelişmedir. Türkiye ve Yunanistan arasındaki 3 Ocak 1923'de imzalanan nüfus mübadelesi sözleşmesinden sonra zorunlu olarak yapılan göçler de siyasi nedenlerden ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla iç ve dış göçleri etkileyen bir diğer faktör siyasi kararlardır (Dönmez Kara, 2015: 21-23).

1.4.3. Düzenli Göç ve Düzensiz Göç

IOM tarafından yapılan düzenli göç tanımı şu şekildedir; "menşei ülkeden çıkışın ve ev sahibi ülkeye seyahatin, transit geçiş ve girişlerin kanun ve yönetmeliklere göre düzenlendiği, kişilerin asıl ikamet ettiği yerden başka bir ikamet yerine gitmeleri" (IOM, 2009: 15). Yani düzenli göç belgelerle bir ülkeden diğer bir ülkeye giderek orada oturmak ve çalışmak demektir. Göç olayı iki ülkenin de kanunlarına uygun bir şekilde gerçekleştirilmelidir. Düzenli göç kavramı kaba bir şekilde ifade etmek gerekirse kâğıtlı göçmen olarak da adlandırılmaktadır (Kara, 2014: 37).

Küreselleşmenin etkisiyle birlikte derin bir sınıfsal ve mekânsal eşitsizlik dönemi kendini göstermektedir. Bu durum geri kalmış bölgelerin gelişmiş bölgelere doğru bir emek göçü yaşanması sonucunu doğurmuştur. Geçim sıkıntısı yaşayan ve artık yaşadıkları bölgede geleceğe dair umudunu kaybetmeye başlayan emekçiler siyasi ve coğrafi sınırları tanımaksızın göç etmeye mecbur kalmışlardır. Bu şekilde gittikçe artan göçler artık toplu bir şekilde gerçekleşmeye başlamıştır. Kaçak göç kavramının kötü çağrışımlara sebep olduğu ve içinde suç fikrini barındırdığı gerekçesiyle 1999 yılı Nisan ayında Bangkok'ta Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ) ("ILO: International Labour Organization")'nun önderliğinde, gerçekleştirilen "Uluslararası Göç Sempozyumu"'nda, "kaçak göç/göçmen" ya da "yasadışı göç/göçmen" kavramlarının yerine "düzensiz göç/göçmen" (irregular migration) kavramının kullanılması önerilmiştir (ILO, 2004: 11).

Ayrıca IOM tarafından yapılan düzensiz göç kavramı da şu şekildedir; *bir ülkeye yasa dışı yollardan giriş yaparak, o ülkede kalmak ve yasal süreç içerisinde de çıkmamaktır.* Düzensiz göç hedef ülkeler açısından yasadışı yollardan gelip ve yasal çıkış süresi içinde çıkmayan kişiler ile ilgilenirken, menşei ülkeler açısından; ülke sınırlarını terk ederken gerekli

kanunlara uymayarak ülke sınırını aşan kişileri kapsamaktadır. Transit ülkeler açısından ise; menşei ülkeden hedef ülkeye geçerken yasal olmayan yollardan ülkeye giriş çıkış yapan kişileri kapsamaktadır. Dolayısıyla düzensiz göç kavramı hedef, menşei ve transit ülkeler açısından ayrı ayrı dikkat edilmesi gereken bir konudur.

Yasadışı göç ve düzensiz göç her ne kadar aynı anlamda kullanılsa da aralarında belli başlı bazı farklar bulunmaktadır. Yasadışı göç kavramı genellikle göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti ile ilişkilendirilmektedir. Fakat uluslararası göç örgütünün tanımına göre yasadışı göç; bir kişinin bulunduğu ülkeyi terk ederek yasadışı yollarla hedef ülkeye girmesi, yasal yollardan girse de belirli süre içerisinde o ülkeyi terk etmemesi ve izni olmadan çalışması ve yaşamasıdır. Kısacası sahte belge ve belgeleri olmadan gerçekleştirilen göç yasadışı göç olarak tanımlanmaktadır (IOM, 2004; Kara, 2014: 19-21).

İçduygu'ya (2004: 27) göre Türkiye'ye yönelen düzensiz göçü ve kaçak işçi göçünü belirleyen dört temel unsur bulunmaktadır:

1. Komşu ülkelerde artan siyasi belirsizlikler ve çatışmalar daha güvenli ve daha iyi yaşam şartlarının olduğu bölgelere göç etmeyi zorunlu hale getirmiştir.
2. Türkiye'nin Doğu- Batı ve Kuzey-Güney arasında bulunan coğrafi yapısı gereği, gelişmiş Batı ve Kuzey ülkelerine geçmek isteyen göçmenler için transit ülke konumunda özellik göstermektedir.
3. Hedef ülkeleri Avrupa olan göçmenlere yönelik uygulanan sınırlardaki sıkı denetim politikalarıdır.
4. Türkiye'nin komşu ülkelerine göre iş bulma açısından daha iyi imkânlara sahip olması göçmenler için çekici faktörler arasındadır.

Küreselleşme sonrasında birey ve toplumlarda yer değiştirme isteği artarken, kurum ve yasalar bu hareketliliğin akışını sağlayacak şekilde değişikliğe gitmemiştir. Sermaye, mal ve iletişim hareketliliğinin sürdürülmesi ve dolaşımı için bir takım kurallar ve kurumlar ortaya çıkarken, toplumun hareketliliği konusunda aynı şey geçerli değildir. Durdurulmaya çalışılan bu hareketlilik kuralsız, kâğıtsız ve düzensiz bir şekilde ilerlerken göç araştırmalarında ve insan hakları konusunda sıkça tartışılan bir konu halini almıştır (Kara, 2014: 41-42).

Kaçak göçmenlik göçmenlerin kendi kararları ve eylemleri sonucu gerçekleşen bir durum olarak tanımlanmaktadır. Düzensiz göç ve kaçak göç kavramının temel noktası her ikisinin de yasadışı yollardan göç etme ve kaçak olarak çalışmak zorunda kalmalarıdır. Düzensiz göç kavramı ile her ne kadar daha yumuşak bir algı yaratılmak istense de düzensiz göç kavramının sadece göçmenlerin lehine ortaya atılmış bir tanım olduğu söylenemez. Kaçak göçmenler konumları sebebiyle yasal korumalardan faydalanmamakta ve emek sömürüsüne

daha kolay maruz kalmaktadırlar. Düzensiz göç kavramı ile farklı kaçak göçmen grupların bu dezavantajlı durumları örtülmeye çalışılmıştır (Akpınar, 2009: 6-7).

1.5. Göç Kuramları

Göç teorileri farklı koşullardan ve göçün değişik biçimlerinden kaynağını almaktadır. Bu farklılıklardan bazıları şu şekildedir; göç edilen yerin uzaklığı, göç edilen yerde kalınan süre, göç edilen yerdeki ekonomik koşullar, idari durum, göç edilen yerdeki akrabalık ilişkileri ve sosyal çevreyle bağlantılar, göç eden birey, aile ve grupların kişilik özellikleri, etnik kimlikleri gibi faktörler göç kuramlarının kaynağını oluşturmada değişiklikler göstermektedir. Dolayısıyla farklı disiplinler göç olgusunu kavramsallaştırırken de farklı teorik kaynaklardan yararlanmaktadır (Özcan, 2017: 187).

Göç kuramları göçün neden başladığına dair birbirinden farklı birçok model önerisinde bulunmuştur. Bu göç kuramları aynı şeyi açıklama amacında olmalarına rağmen aralarında radikal kavramlar açısından ve varsayımsal farklar bulunmaktadır. Örneğin, neo-klasik ekonomi göçü, geliri maksimize etmek için bireysel bir karar olarak ele almaktadır. Genel olarak ülkeler arasındaki istihdam ve ücret farklarına ayrıca göçün maliyetine odaklanmaktadır. Yeni göç ekonomisi ise emek piyasasının koşullarına değil çeşitli diğer pazardaki koşullara da bakmaktadır. Ailenin üretim faaliyetleri üzerindeki sermaye sınırlarını aşmak ve ailenin geliri üzerindeki riskleri azaltmak amacıyla göç kararı alınır ve göç hareketi gerçekleştirilir. Bazı kuramlar göçe bu şekilde bir yaklaşım sergilerken ikili işgücü piyasası kuramı ve dünya sistemleri kuramı ise mikro düzeyde karar verme sürecini önemsemez daha makro düzeydeki etkilere odaklanır. İkili işgücü piyasası göçü; sanayileşmiş ekonomilerin yapısal ihtiyaçlarından doğduğu fikrindeyken, dünya sistemleri kuramı ekonomik küreselleşmenin ve pazarın ulusal sınırları aşarak yaygınlaşmasının doğal bir sonucu olarak nitelendirilir. Kuramların göçe ilişkin bakış açılarındaki nedensel süreçleri bu şekilde farklı düzeydedirler (Massey vd., 2014: 13).

Bu kuramlar dünyada gerçekleşen göç hareketlerinin hangi nedenlerle yapıldığının, bu göçlerin birey, toplum ve devlet açısından ne tür sonuçlar ortaya çıkardığını incelemektedir. Adıgüzel'e (2016) göre göç kuramları aşağıdaki gibi sınıflandırılmaktadır;

Tablo 1.2. Göç Kuramları

Temel Kuramlar	Ekonomik Temelli Göç Kuramları	Sosyo-Kültürel Göç Kuramları
1.Ravenstein'ın Göç Kanunları 2. Everett Lee Göç Kuramı 3. Petersen'in Göç Tipleri	1. Neoklasik Ekonomi Kuramı 2. Yeni Ekonomi Kuramı 3.İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı	1.Merkez Çevre (Dünya Sistemleri) Kuramı 2.Göçmen İlişkiler Ağı Kuramı (Network) 3.Göç Sistemleri Kuramı

1.5.1. Temel Kuramlar

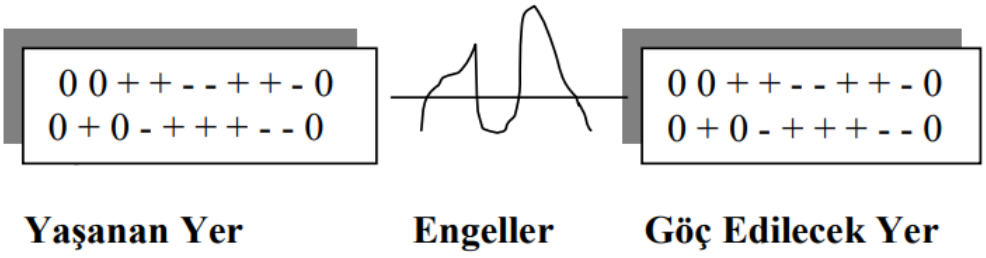
Göç ile ilişkili kuramların çeşitlenmesinde etkisi olan bazı temel kuramlar bulunmaktadır. Göç sürecinin açıklanmasında önemli çalışmalar yapan Lee, Ravenstein ve Petersen gibi önemli isimler ve göç kuramları bu başlık altında incelenmektedir.

1.5.1.1. İtme- Çekme Kuramı

Endüstrileşmiş ve gelir düzeyi yüksek olan ülkeler göçmenler için çekici bir hal almaktadır. İtme-çekme kuramına göre; göç daha iyi bir iş ve gelir, yüksek statü elde etmek amacıyla dolayısıyla ekonomik durumu geliştirmek amacıyla genellikle endüstrisi gelişmiş ülkelere doğru yapılmaktadır. Bu kurama göre iş ve/veya daha yüksek statülü bir iş arayan kişilerin gönüllü olarak yaptıkları bir hareketliliktir. Ayrıca bu göçmen kitlesinin bireysel mesleki bilgi ve becerilerinin geliştirilmesiyle göç ettiği ülkenin ekonomisine katkı sağlayarak birer kültür elçisi olarak nitelendirilmesi de mümkündür (Şahin, 2001: 60).

Lee'nin bu teorisinde hem yaşanan coğrafyada hem de göç ile gidilecek yerde itici ve çekici faktörler bulunmaktadır. Fakat buradaki göç olayının ortaya çıkış sebebi, çekici faktörlerin itici faktörlerden fazla olması değildir. Bu fark sadece teorinin ilk koşulu olarak kabul edilmektedir. Her iki çekici neden arasında mutlaka engel olarak nitelendirilen başka bir faktör ortaya çıkmaktadır. Bu engellerden en önemlisi ise; gidilecek yerin uzaklığıdır (Bayraklı, 2007: 11).

Lee'ye (1966) göre göç kararının verilmesinde ve göç sürecinde etkili olan bazı faktörler vardır. Bunlar; çıkış yerine ilişkin faktörler, varış yerine ilişkin faktörler, araya giren engeller, bireysel faktörlerdir. Lee bu faktörleri pozitif, negatif ve nötr olmak üzere üç grupta incelemiştir. Bireylerin ve grupların çıkış noktasında kalmasına neden olan faktörleri pozitif faktörler, birey ve grupların göç etmeye iten nedenler negatif faktörler, göç kararı üzerinde olumlu veya olumsuz hiçbir etkisi olmayan faktörlere ise nötr faktörler şeklinde ele almıştır.

Şekil 1. 1. Yaşanan ve Gidilecek Yerdeki Faktörler
Kaynak: (Lee, 1966: 50).

Bu faktörlerin etkisi bireyler üzerinde farklı şekillerde kendini göstermektedir. Fakat iyi bir göç ortamının herkes için çekici, kötü bir göç ortamının ise itici olduğunu söylemek mümkündür. Örnek vermek gerekirse; eğitim sistemi iyi bir bölge, göç edecek aile için çekici bir faktör olarak nitelendirilirken, çocuk sahibi olmayan bir aile için bu faktörün hiçbir etkisi yoktur. Göçmenlerin göç etmeye iten sebepler için gruplandırma yapmak mümkün olsa da tam anlamıyla bu sebeplerin tanımlanması oldukça zordur. Dolayısıyla belirgin bir şekilde göç etme kararına etki eden faktörlerin ileri sürülmesi ve ortalama bir neden ortaya atılması mümkündür (Lee, 1966).

Çağlayan'a (2006: 73-74) göre itme ve çekme kuramını etkileyen faktörler kişisel ve göreceli bir karar sürecine etki ettiği için birbirinden farklı oldukça fazla itme ve çekme faktörü bulunmaktadır. Avantajlı ve dezavantajlı durumları belirleyen yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve demografik yapı itme çekme kuramına göre, göç için oldukça önemli bir konumdadır. Lee tüm bu çok faktörlü karmaşık yapıdaki farklılıkların farklı sınıflar için de doğru tanımlanıp ve bu faktörlerin içeriğinin doğru tanımlanması gerektiğini belirtmiştir. Bir diğer önemli nokta; bu kuramın işlemesi ve genel çerçevesinin oluşturulması için, göç edilecek çevrenin olumlu ve olumsuz yönlerinin ayrı değerlendirilmesidir. Yani bulunulan yerdeki itme-çekme faktörleri ayrı, göç edilecek yerdeki itme-çekme faktörleri ayrı değerlendirilmelidir.

Lee (1966) bu kuramda göçün belirleyicileri olarak iki boyut ortaya koymuştur. Bunlar; kişisel(mikro) faktörler ve kişisel olmayan(makro) faktörlerdir. Göçe neden olan çıkış ve varış noktası için geçerli faktörler göçmenler için farklı şekillerde algılanmakta ve değerlendirilmektedir. Göçe meyilli ve değişikliği hoş gören kişilikler için göç kararı daha kolay verilebilirken, değişime direnen kişilikler için göçe zorlayıcı bir sebep gerekmektedir. Göç kararı verilirken, göç edecekleri yerde neyle karşılaşacakları ile ilgili ortalama bir fikre sahiptirler. Dolayısıyla göç edilecek yer ile ilgili riskler, belirsizlikler ve göç edilecek yerdeki

beklentiler göç sürecini belirlemektedir. Bu belirsizliklere paralel olarak itme-çekme kuramına göre göç başlı başına bir belirsizlikler kümesi denilebilir**.**

1.5.1.2. Peterson'un Beş Göç Tipi

Göç hakkında kapsamlı değerlendirmeler yapan bir başka araştırmacı ise W. Peterson'dır. Peterson (1958) bireylerin göç etme nedenlerindeki itme çekme faktörlerinin kaynağını nereden aldığına odaklanmıştır. Çalışmalarında genel olarak analiz etmekten ziyade tanımlayıcı değerlendirmeler yapmaya daha eğilimlidir. İç ve dış göçe ilişkin analizlerini tek bir sınıflandırma altında toplamıştır.

Peterson göç sınıflandırmasının temelini, göç hareketinin yenilikçi ya da tutucu olmasına göre birbirinden ayırarak ve buna bireylerin göç etme isteklerini de ekleyerek çalışmalarını sürdürmüştür. Bireysel ve sınıfsal farklılıkları da içinde barındıran beş göç tipi şu şekildedir (Peterson 1958):

İlkel göç (Primitive migration): ilkel toplulukların göçü değil, insanların doğal sebeplerle baş edememesi sonucu göç etmesi söz konusudur. Ekolojik baskıların yarattığı kuraklık, hava koşulları, iklim gibi itme etkisi yaratan göçlerdir.

Zorunlu göç (Forced migration): Zorunlu göçler devlet ya da eşdeğeri olan bir sosyal kurumun etkisiyle göç etme zorunda kalınmasıdır.

Zorlama göç (Impelled migration): zorlama göçler ise, göçmenlerin gitme ya da kalma konusunda karar verme yetkisinin daha çok kendilerinde olduğu göçlerdir.

Serbest göç (Free migration): Göçmenleri isteğine göre gerçekleşen daha önceki göç tiplerine oranla daha fazla iradi bir şekilde gerçekleşen göç tipidir.

Kitlesel göç (Mass migration): teknolojik gelişmeler ve ulaşım ağlarında yaşanan gelişmeler sonucu toplu bir şekilde yapılan göçlerdir. Göç bireysel olmaktan çıkarak kolektif bir davranış olarak gerçekleşmektedir.

1.5.1.3. Ravenstain'ın Göç Kanunları

Göç olgusunu açıklamaya çalışan ilk kuramlar Georg Ravenstein'nin 1885 ve 1889 tarihlerindeki "The Laws of Migration" adlı çalışmalarıdır. Ravenstein (1885) göçle ilgili temel düşünceleri aşağıdaki yedi göç kanunu ile açıklanmıştır.

1. Göç eden bireyler gittikleri ülkede bir göç dalgası başlatırlar ve genellikle bu göçler kısa mesafeli göçlerdir. Bu göçler yerli halkı yerinden etmekte ve daha büyük göçlere sebebiyet vermektedir. Ayrıca bu göç hareketliliği genellikle sanayi ve ticaret merkezlerine doğru gerçekleşmektedir.

2. Kentlerdeki ekonomik gelişmeler, kırsal alanlardan ve yakın çevreden alınan göçlerden desteğini almaktadır. Göç sonrasında ortaya çıkan kırsal alandaki işgücü açığı ise yakın çevreden karşılanmaktadır. Dolayısıyla göçmenler için kent çekici hale gelmekte ve göç tüm ülkede kendini göstermektedir. Sanayi, ticaret, teknoloji ve ulaşım ilerledikçe göç hacmi de bu gelişmelere bağlı olarak artmaktadır. Başlangıçta eğitim, iş ve sağlık imkânlarını içinde barındıran yakın çevredeki kent merkezlerine yapılan göç, bir sonraki aşamada ticaret ve endüstri merkezlerine doğru yönelmektedir.

3. Göç edenlerin amacı kentteki ekonomik gelişmelerden ve ticaret olanaklarından yararlanmaktır. Kentte gelişmiş ekonomi işgücüne duyduğu ihtiyacı karşılamakta aynı zamanda bireyler de iş fırsatlarından yararlanarak yaşamını sürdürmektedirler. Bu şekilde bir akışın ve karşılıklı ilişkinin yürütülmesi göç ile mümkün kılınmaktadır. Bireyler sadece göç etmek istedikleri için değil, kentte gelişen ekonomik ve ticaretten pay almak için yer değiştirirler. Kentin gelişmelerinden faydalanma arzusu yayılma sürecini destekler niteliktedir. İşgücü ihtiyacını karşılayan kent, göç ile gelen birey ve toplulukları sanayi merkezlerinde kolayca absorbe etmektedir. Bu şekilde çift taraflı bir amaç birliği yani arz-talep dengesi içerisinde bu süreç devam etmektedir.

4. Ravenstein'e göre yoğun göç alan yerleşim yerleri aynı şekilde dışarıya göç vererek zincirleme bir göç şekli ortaya çıkarmaktadır.

5. Uzun mesafe göçleri daha çok büyük ticaret ve endüstri merkezlerine doğru yapılır.

6. Kentte yaşayan birey kırsal alanda yaşayan bireylere oranla daha az göç etme isteği göstermektedir.

7. Ravenstain'e göre cinsiyete göre göç etme isteği de farklılık göstermektedir. Bu kanunlara göre, kısa mesafeli göçleri daha çok kadınlar tercih etmektedir. Uzun mesafeli göçler için ise durum tam tersidir (Ravenstein, 1885; Yalçın, 2004).

Ravenstein' in kanunlarını dikkate alarak bahsettiği mesafenin bütün göçmenler için olmasa da dünyadaki zorunlu göçmenler için oldukça önemli olduğunu hatta hayati önem taşıdığını söyleyebiliriz. Örneğin; Afganistan'ın yaşadığı iç karışıklıklar ve saldırılar sonucu ilk olarak göç ettiği ülkeler komşu ülkeleriydi (Pakistan, İran gibi). Bir diğer örnek ise, Suriye'deki çatışmalardan dolayı göç edenler çoğunluğu Türkiye olmak üzere yine komşu ülkelere göç etmiştir. Dolaysıyla zorunlu kitlesel göç hareketlerinde hedef ülkeler belirlenirken, göç politikaları ve kültürel yapıları her ne kadar önemli olsa da fiziksel mesafenin önemi de göz ardı edilemeyecek kadar fazladır (İnce, 2019: 2585).

Ravenstein'in göç hareketliliğinde itici güç olarak ekonomik gelişmeler göçe kaynaklık etmektedir. Ayrıca ona göre ilk göç hareketi kırdan kente doğru ilerlemektedir. Sanayileşmenin

yarattığı işgücü fırsatları, ücret ve refah düzeyinin yüksek olması kentin çekici unsurlar ve kırın da itici unsurlar barındırdığı sonucunun yanında göçün sürekli bir hareketlilik olduğu sonucu da çıkarılabilmektedir (Erdoğan, 2019: 32-33).

1.5.2. Ekonomik Temelli Göç Kuramları

Ekonomik temelli göç kuramlarının çıkış noktasında ekonomik problemler, çıkarlar ve beklentiler söz konusudur. Göç kuramlarının önemli bir kısmı göçü ekonomik nedenlerle açıklamaktadır. Göçün kaynaklarını ekonomik temellere dayandıran göç kuramları bu bölümde incelenmektedir.

1.5.2.1. Yeni Ekonomi Kuramları

Stark ve Bloom (1985: 173-178) tarafından geliştirilen teori göç kararı verilirken birey yerine hane halkı ele alınmalıdır Ayrıca ücret farklılığı dışında diğer sebepler de göçe neden olmaktadır. Hane halkının göçe yönelmesinin nedenleri şunlardır; hane halkı çeşitli risk faktörlerini yok etmek, sermaye birikimi için ve diğer hanelere göre yoksulluk seviyelerini düşürmek. Göçü etkileyen bir diğer faktör ise; gelir dağılımını etkileyen hükümet politikaları ve yeni ekonomik yapılardır. Bazı ülkeler bu risk faktörlerini işsizlik sigortası vb. politikalarla ortadan kaldırmakta ve potansiyel göçmen kitlesi için ülkelerini cazip hale getirmektedirler (Bayraklı, 2007: 12).

Güllüpınar'a (2012: 62-63) göre az gelişmiş ülkelerde hane halkı, ailenin gelir kaynaklarını daha etkili bir şekilde kullanmaktadır. Hane halkının bireylerinin kimileri yerel ekonomide iş sahibi olurken, kimi yurt dışında iş bulmaktadır. Bulunduğu ülkenin ekonomik dengesi bozulmaya başladığı zaman hane halkı bireyleri göç eden bireylerin gönderdikleri desteklerle geçinebilmektedir. Genel olarak bu kuram göç kararında bireysellikten ziyade hane halkının söz sahibi olduğu görüşündedir. Gelir seviyesini yükseltmenin yanında ortaya çıkabilecek riskleri en aza indirmek amaçlı aile fertlerinin biri ya da birkaçı dışarıda çalışmak için göç etmektedir. Dışarıya giden göçmenlerin hane halkı ve ailelerine gönderdiği havaleler, tüketime ve yatırıma dönüşmektedir. Genel olarak yeni ekonomi kuramına göre; hane halkının gelir seviyesi yükselmese bile ailenin girişimleriyle yeni gelir kaynakları ortaya çıkabilmektedir. Bu kuramdaki göç kararı daha önce de değindiğimiz gibi bireysel bir karardan ziyade toplu bir şekilde verilmiş bir aile kararıdır. Bulunulan ülkenin güçlü aile bağları ile birlikte oluşan finansal ilişkileri göç kararı sürecini etkileyen en önemli faktörlerdendir. Göç etmek gelir seviyesini artırmak demektir. Bu sebepten dolayı yeni ekonomi kuramı göçü bir yatırım kararı olarak nitelendirmektedir. Fakat Stark ve diğerleri (1991) göç ederken asıl

amacın sadece gelirleri maksimize etmek olmadığını bunun yanında diğer hane halkına kıyasla göreceli yoksulluk seviyesini düşürmenin hedeflendiği belirtilmektedir (Stark, 1991). Düzenli bir gelir sahibi olmak isteyen aile fertleri arasında kimin göç etmesi gerektiği konusunda bir fikir birliği oluşturularak göç gerçekleşmektedir. Ekonomik bir transfer ve aile bağlarının kuvvetli olması bu kuramın temel işleyişi için gereklidir.

Son olarak yeni ekonomi kuramının neo-klasik ekonomik kuram ile ayrıldığı nokta odak noktasıdır. Neo-klasik ekonomi kuramın odak noktası birey iken, yeni ekonomi kuramında bu durum daha kapsamlıdır. Yeni ekonomi kuramında göç kararı göç eden ve göç etmeyen birbiriyle ilişkili insanlar tarafından toplu bir şekilde alınmaktadır (Stark ve Bloom, 1985: 174).

1.5.2.2. Neo-klasik Teori

Bu teoriye göre göçü doğuran sebep işgücünün çeşitli pazarlarda karşılaştığı getiri farklılıklarıdır. Çeşitli işgücü piyasaları ve ülkelerdeki ücret farklılıklarından ortaya çıkan göç kavramı kaynağını yine işçi göçmenlerin hareketliliğinden almaktadır. Neo-klasik teori çağdaş göç teorilerinin başlangıç noktası olarak kabul edilmekte ve göç olgusuna mikro ve makro olmak üzere iki farklı açıdan bakmaktadır (Özcan, 2017: 195).

Sirkeci ve diğerlerine (2019: 161) göre ekonomiden siyasal haklara kadar neo-liberal politikaları benimseyen ve uygulayan uluslararası kuruluşlar ve ülkeler göçmen hakları ile ilgili gitgide daha kısıtlayıcı düzenlemeleri uygulamaya koymaktadır. Refah arttırma amacını bireyle mümkün kılabileceği düşüncesini savunan bu görüş, bireyin refah bir ortam arayışında göçmen statüsüne geçişi ile ilgili benimsediği yaklaşımıyla kendi içinde çelişmektedir.

1.5.2.2.1. Neo-Klasik Ekonomi Kuramının Makro Göç Kuramı

Neo-klasik ekonomi kuramının makro bakış açsısına göre uluslararası göçün sebebi, ülkeler arasındaki ücret ve istihdam farklılıklardır. Göç eden birey ve topluluklar ücretin az olduğu ülkeden ücretin yüksek olduğu ülkeye göç ederken, bu farklılıkların fazla olması göç sürecini de o denli etkilemektedir. Sermayesi zengin gelişmiş ülkelerde bu göç sürecinden dolayı emek arz fazlası yaşanırken ücretler düşüşe geçmektedir, sermayesi yetersiz ülkeler de durum tam tersi yönde seyretmektedir. Göç hareketinden sonra gidilen ülke de emek piyasasında da daralmalar yaşanmaktadır. Bu şekilde ülkeler arası bir sermaye akışı doğmaktadır. Beşeri sermayeyi de kapsayan bu sermaye akışı görüldüğü üzere sadece fiziki sermaye ile sınırlı değildir. Bu kurama göre, nitelikli işçi sayısının işçi sayısının fazla olduğu ülkelerden nitelikli işçi sayısının az olduğu ülkelere doğru bir akış gerçekleşmektedir.

Dolayısıyla nitelikli işgücünün az olduğu ülkelerde nitelikli emeğin karşılığı da yüksek olmaktadır (Massey vd., 1993: 433).

1.5.2.2.2. Neo-Klasik Ekonominin Mikro Göç Kuramı

Neo- klasik ekonominin göçe mikro bakış açısı bireysel göçmeni analiz etmektedir. Bu kurama göre bireyler kendi çıkarları doğrultusunda ve tercihleriyle göç sürecine katılırlar. Göç kararının verilmesi sırasında göç için belli bir gider tablosu çıkacağı için yolculuk ve taşınma masrafı, yeni bir dil öğrenme ve göç edilen bölgeye uyum sağlama konusunda bazı yatırımlar söz konusudur. Bu hususta "Beşeri Sermaye Modeli" olarak ele alınan uluslararası göç, kar-zarar tablosu iyi hesaplanmış, beşeri sermeyenin bir yatırım aracıdır. Bireyler beşeri sermayesini geliştirebileceği ve bu konuda yatırım yapabileceği ülkeye göç etmeden önce menşei ve hedef ülke arasındaki beşeri sermeye değerlerini karşılaştırmaktadır (Robinson, 2005: 6; Güllüpınar, 2012: 57-58).

1.5.2.3. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı

Ekonomik olarak gelişmiş ülkelerin işgücü piyasasında emek yoğun ve sermaye yoğun sektörlerin sonucunda işgücü piyasasında ikili(tabakalı) bir yapı ortaya çıkmıştır. Sermaye yoğun olan sektördeki işçiler; yaptıkları işlerde ileri teknolojiyi kullanabilen, bilgi birikimine sahip, alanında uzmanlaşmış ve yetenekli işçilerden oluşmaktadır. İşverenlerin yatırım olarak gördüğü bu işçileri kolayca işten çıkarması mümkün değildir. Yani sermaye ve nitelikli işgücünün arasında karşılıklı çıkara dayalı bir uyum söz konusudur. İkincil sektörde ise, istikrarlı istihdam koşuları bulunmamakla birlikte bu sektörde çalışan işçiler niteliksiz işlerde çalıştırılmakta ve işten çıkarılma riskleri yüksektir. Yerli işçiler açısından tercih edilmemesinin sebebi ise; ilerleme imkânlarının pek fazla olmaması ve çalışma koşullarının kötü olmasıdır (Toksöz, 2006: 17).

İkiye bölünmüş piyasalar kuramı göçün, sanayi toplumlarının işgücü talebinden ortaya çıktığını savunmaktadır. Kuramın en önemli isimlerinden Piore'ye (1979) göre; göç edilen ülkenin göçmenleri yüksek işsizlik ya da düşük ücret gibi itici faktörlerden dolayı gönderilmemiştir. Ona göre göç hareketi; göçü kabul eden ülkenin düşük ücretli işgücü ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Endüstrileşmiş ve küreselleşmiş dünyada sürekli olarak esnek ve ucuz emek ihtiyacı olacağı için göç hareketinin önüne geçmek mümkün olmamakla birlikte sürekli ve devamlı bir olgu olarak kendini gösterecektir. İkili işgücü piyasasındaki, hiyerarşik yapıda üst sırada kabul edilen ya da görülen yerel halk genellikle birincil işgücü piyasasında yer alırken göçmenler ise genellikle ikincil işgücü piyasasında çalışmaktadır. Bunu besleyen

faktörler ücret yapısı ve enflasyondur. Mesleki statü ve ücret arasındaki ilişki dolayısıyla, toplum genellikle hem statü olarak hem de yüksek ücretli birincil sektörde çalışmayı istemektedir. İşverenler, ikincil sektörü daha cazip hele getirmek için ücretleri yükselttiğinde birincil sektördeki ücretin de yükselmesi gerekmektedir. Bu durumda da işverenler ikincil sektör için düşük ücrete ve kötü şartlara rıza gösteren göçmenleri çalıştırmayı tercih etmektedir. Göçmenler de sadece ücret almak için değil mesleki statünün yükseleceği beklentisiyle ikincil sektörde çalışmaktadır. Faktör piyasalarında sermaye üretimin sabit faktörlerinden iken işgücü değişken bir faktördür. Bu durum faktör piyasalarının düalizmine dikkat çekmektedir. Bu da ikincil işgücü piyasasını besleyen bir diğer faktörü oluşturmaktadır. Sermaye, üretimin sabit faktörlerinden iken işgücü değişken bir faktördür. Birincil piyasadaki sermaye sahiplerinin beşeri sermayeyi elinde tutabilmesi ve geliştirmesi için sürekli olarak beşeri sermayeye yatırım yapması gerekmektedir. Fakat ikincil piyasada böyle bir durum söz konusu değildir. Çünkü bu piyasada çalışanlar genellikle vasıfsız kişilerden oluşmakta ve yedekte bekleyen bir yedek işgücü bulunmaktadır. Dolayısıyla sürekli, sağlam bir iş ve ücretlerin yüksek olduğu birincil sektör yerel kişiler tarafından daha çok tercih edilmektedir. İkincil sektördeki oluşan bu boşluk ise göçmenler aracılığıyla doldurulmaktadır (Piore, 1979: 26-36'den akt. İnce, 2019: 2595-2596).

İkiye bölünmüş emek piyasası kuramının genel ilkeleri Güllüpınar'a (2012: 65-67) göre ise aşağıdaki gibidir;

1.Göç hareketleri, gelişmiş ülkelerin işverenleri ve onların adına hareket eden hükümetleri tarafından işgücü talebi ve istihdam kararına bağlı meydana gelmektedir.

2. Farklı bölgelerdeki ücret farklılıkları göç için yeterli bir sebep olarak görülmemektedir. Çünkü göçmen işgücü talebi ekonomik yapı ve ücret farklılıklarından değil daha çok istihdam uygulamalarından kaynaklanmaktadır.

3. Göçün kabul edildiği ülkelerdeki ücretlerin düşük olmasının nedeni, toplumsal ve kurumsal mekanizmalardır. Dolayısıyla göçmen işçi sayısının azalması ile ücretler de bir artış söz konusu olmamaktadır.

4. Ücret düşüklüğüne sebep olan kurumsal ve toplumsal mekanizmalar ücretlerin düşmesine engel olamaz. Bu yüzden göçmen işçilerinin artması durumunda, düşük ücretlerde daha da düşme yaşanma ihtimali vardır.

5. Hükümetlerin yaptığı değişiklikler ile uluslararası göçte herhangi bir değişim yaşanmaz ancak dünya ekonomisinin yapısında yapılacak değişimler ile göç üzerinde değişiklikler yapılabilir. Göçmenlik günümüz endüstri toplumunda kaçınılmaz bir kavramdır.

Bölünmüş işgücü piyasası kuramında mikroekonomi modellerindeki gibi göçmenlerin kendi çıkarlarını ön planda tuttuğu göç kararlarını kabul etmektedir. Ayrıca göçmen işçilerin elde ettiği gelir ve tasarrufların, geride kalan yakınlarına destek olduğunu da kabul etmektedir.

1.5.3. Sosyo-Kültürel Göç Kuramları

Sosyo-kültürel göç kuramları göçü ülkeler arası gelişmişlik farkları, göçmen ve göçün gerçekleştiği dönem analizleri, ülkeler arası mesafeler gibi değişkenler üzerinden açıklamaktadır. Bu şekilde bir yaklaşım ile göçü inceleyen sosyo-kültürel göç kuramları bu başlık altında incelenmektedir.

1.5.3.1. Merkez-Çevre (Dünya Sistemi) Kuramı

Göç sürecini açıklamak için oluşturulmuş bir diğer kuram merkez çevre kuramı diğer adıyla "Dünya sistemleri kuramı" 1974 yılında yayınlanan Immanuel Wallerstein'ın "Modern Dünya Sistemi" adlı eserinden kaynağını almaktadır. Bu kuram; Samir Amin, Immanuel Wallerstein, Andre Gunder Frank gibi birçok düşünür tarafından geliştirilmiştir. Wallerstein'a göre tarih boyunca birçok dünya sistemi bulunmaktadır. Günümüzün dünya sistemi ise, modern dünya sistemi ya da kapitalist dünya ekonomisidir. Bu dünya sistemi bütün yapılar etkili ve dünyayı yönetmektedir. Buna göre merkez ülkeler, kapitalizmin egemen olduğu ve gelişmiş ülkeleri temsil ederken çevre ülkeler ise, merkeze bağımlı ülkeleri temsil etmektedir. Merkez ve çevre ülkelerin varlığı da birbirine bağlıdır. Bağımlılık okulu tarafından geliştirilen bu kuram gelişmiş ve gelişmemiş ülkeleri kendine konu edinmektedir. Bağımlılık okuluna göre; gelişmişlik ve az gelişmişlik, tek bir dünya sisteminin birbirine bağımlı bölümleridir. Bu bağımlılık daha önceleri sömürgecilik ve kolonyal bağlar ile sağlanırken daha sonraları kapitalizmin gelişmesiyle birlikte kapitalist ekonomi temelli bağlara dönüşmüştür. Dolayısıyla bu kuramın temel işleyişi kapitalizm ve ulus-devlet anlayışından kaynağını almaktadır (Çağlayan, 2006: 78-79).

Merkez-çevre teorisine göre yurt dışında istihdam edilen göçmenler, kalifiye ve yarı kalifiye işgücünü kapsamaktadır. Nitelikli işçiler yurt dışına göç ederken ülkede nitelikli işgücü açığı oluşur ve bu durum mevcut ülkenin ekonomisi için olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bu gelişmeler doğrultusunda işgücü göçünü, kapitalist sistemin bir parçası olarak görmek kaçınılmaz bir hal almaktadır (Gezgin, 1991: 37).

Bu kuram göç hareketliliğinin temelinde siyasal güç ve ekonomik eşitsizlik olduğunu savunmaktadır. Bu düşünceye paralel olarak gelişmiş ekonomili toplumlarda göç sermaye sahipleri için ucuz işgücü demektir. Ayrıca göçün bu ekonomik eşitsizlik farkını daha da

yükselttiği düşünülmektedir. Merkez-çevre teorisine göre sömürgeciliğin kalıntısı, bölgesel eşitsizliğin sonucu olarak değerlendirilen göç hareketliliği, çevre ülkelerin merkez ülkelere bağımlı hale gelmesi ve ulusal piyasayı kontrol etmesi gibi sonuçlar doğurmaktadır (Castles ve Miller, 2008: 35). Bu teoriye göre; göç edilen ve bulunulan ülke arasındaki politik ve ekonomik ilişkilerin yanında ideolojik, tarihsel ve kültürel ilişkilerin de göç sürecine etki ettiğinden söz edilmektedir (Sert, 2012: 37).

Merkez-çevre kuramındaki çevre adıyla anılan ülkeler, merkez ülkeler için vazgeçilemez bir konumdadır. Çünkü kapitalist gelişimleri bu çevre ülkelere bağlıdır. Aslında bu ihtiyaç bağımlılık zincirini oluşturan iktidarın temel gereksinimidir. Merkez ülkelerin çevre ülkelere bağımlılığı ucuz işgücü, hammadde ve pazar ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Bu çevre ülkelerden transfer edilen hammadde, yine göçle birlikte ucuz işgücü olarak gelen göçmenler tarafından işlenmekte ve üretim maliyetlerinden tasarruf edilmektedir. Ardından ülke içinde bu ürünler tüketilmekte ya da diğer dış ülkelere ihraç edilerek kapitalizmin işleyiş sürecine katılmaktadır (Çağlayan, 2006: 80). Bu şekilde bir işleyiş doğrultusunda merkez ve çevre ülkelerin birbirine bağımlı oldukları nokta ekonomik bağımlılıktır. Bu ekonomik bağımlılık çift yönlü bir bağımlılığı ifade etmektedir. Çevre ekonomiler kapitalist gelişimini tamamlayarak ekonomik refah elde etmek için merkez ülkelere ihtiyaç duyarken, merkez ülkelerde daha öncede belirtildiği gibi ucuz işgücü ve ürettiği ürünlerin pazarlanması için ihtiyaç duyduğu pazar için çevre ekonomilere ihtiyaç duymaktadır. Bu yaklaşımla merkezdeki kapitalist ağların kapitalist olmayan toplumların çevre yapılarına sızmasıyla çevre ülkelerdeki nüfus göç etmeye başlamaktadır (Çağlayan, 2006: 80; Özcan, 2017: 200).

Merkez çevre (dünya sistemleri) kuramında gelişmekte olan ülkeler kapitalist sistemin bir parçası haline gelmektedir. Göç hareketi de bu sürecin önlenemez doğal bir sonucu haline gelmiştir. Aşamalı bir şekilde gerçekleştirilen bu süreçteki merkez ülkeler genellikle kapitalist ilişkiler sistemine ayak uydurmuş ve sosyo-ekonomik yönden geliştirmiş ülkelerdir. Çevre ülkeler ise kendini geliştirmiş ülkelere bağımlı olarak devamlılığını sürdüren ülkelerdir. Merkez- çevre kuramını benimseyenler göçmen işçi statüsünde göç eden topluluklar için, göçmenlerin kendi ülkelerine döndüklerinde tükenmiş, sağlıksız ve yaşlı bir şekilde döndüklerini ayrıca kendi ülkelerine ekonomik ve sosyal anlamda bir katkıda bulunmadıklarını dile getirirler. Endüstriyel yaşam standartları, değerleri ve normları göçmen işçileri yeterince etkileyemediği için göçmen işçiler kendi yaşadıkları bölgeye geri döndüklerinde kolaylıkla uyum sağlayabilmektedirler. Ayrıca toplumsal değişimde etkili bir aktör olarak rol almayacaklardır. Merkez çevre kuramına göre göçmen işçiler genellikle güvensiz, uzmanlık

istemeyen ve düşük ücretli işlerde çalıştırılmaktadır. Mesleki eğitime ve göç ettikleri ülkenin dilini öğrenme gereksinimi duymamaktadırlar (Güllüpınar, 2012: 67-69).

Kapitalist gelişme ile işgücü göçü arasındaki ilişki, küreselleşme olgusu ve küresel çağda yaşanan işgücü göçünden kaynaklanmaktadır. Fakat küreselleşmenin hızlı bir şekilde ilerlemesi sonucu merkez çevre olarak adlandırılan ülkeler arasındaki etkileşimin şeklide değişmeye başlamıştır. Günümüzde tek boyutlu ve tek kutuplu olarak yaşanan ilişki sistemleri yani merkez ülkelerin yerini ulus aşırı şirketlere bırakması, bu göç sürecini hızlandırmakta ve göçü teşvik etmektedir. Ulus-devlete ait sermayelerin güç kaybetmesi ve sermaye gruplarının yok olması işgücünü göç etmeye zorlamakta ve göçün ortaya çıkardığı rekabet özellikle kadın ve çocuk işgücünün sömürülmesine yol açmaktadır. Bunun nedeni ise kadınların daha düşük ücretlerle istihdam edilmesi ve buna paralel olarak daha çok işgücü piyasasında tercih edilmeleridir. Örneğin; eski dönemlerden beri evlenmemiş kız çocukları ya da çocuk sahibi olmayan kadınlar tekstil alanında tercih edilmektedir (Sayın, 2001: 12)

1.5.3.2. Göç Sistemleri Kuramı

Göç sistemleri kuramı birçok sosyal bilimci tarafından araştırılan ve geliştirilen bir kavramdır. Bu kuram Stephen Castles, Mark J. Miller, Douglas S. Massey gibi isimler tarafından incelenmiştir (Castles ve Miller, 2008; Massey, 2003).

Göç sistemleri kuramına göre; iki ya da daha fazla ülke arasındaki karşılıklı bir ilişki ağının kurulmuş olması ve tarihsel bir bağdan kaynaklı göçmen giriş çıkışlarıyla ilgili bir sözleşmenin varlığı söz konusudur. Böyle bir göç sisteminin oluşturulmasında en önemli nokta söz konusu ülkeler arasındaki ilişkinin göç sürecinden önce ekonomik, politik, siyasal ve askeri bir bağın zaten var olmuş olmasıdır. Bu duruma örnek Birinci Dünya Savaşı'nda müttefik olarak yer almış Almanya ve Türkiye arasındaki göç sistemi ilişkisidir (Aksoy, 2012: 296).

Göç sistemleri kuramının hipotezlerinden biri de ülkelerin ve bölgelerin birbirine coğrafi açıdan yakın olmasıdır. Mesafe ne kadar yakınsa ülkeler arasındaki ekonomik ve politik ilişkileri o denli etkiler (Özcan, 2017: 201).

Faist'e (2003: 82) göre göç sistemleri kuramının üç ana özelliği vardır (Akt. Çağlayan, 2006: 84):

1.Göç kuramları göç hareketinin gerçekleştiği evreni incelemektedir. Ayrıca bu göç sistemlerinin olumlu ve olumsuz sonuç vermesi noktasında belirleyici olmaktadır. Dünya sistemleri kuramı ile bağımlılık kuramları arasındaki ilişki ne kadar artarsa, kuram da insanlara bilgi, hizmet aktarımı, ticaret veya güvenlik anlaşmaları konusunda katkı sağlamaktadır.

2. Göç sistemleri kuramının incelediği süreç uzun bir süreci ve hareketliliği kapsamaktadır.

3. Ulus-devletlerin ve göç alan ülkelerin arasındaki ekonomik uyuşmazlık sebebiyle göçmenler kendilerine farklı çıkış yolları, alternatifler ve stratejiler belirlemektedirler.

1.5.3.3. İlişkiler Ağı (Network) Kuramı

Buraya kadar incelediğimiz göç kuramları genellikle göçe sebep olan faktörlerin ekonomik temelli olduğunu savunmuş ve göçün nitel ve nicel şekline odaklanmışlardır. Günümüzdeki göç hareketinin tarihsel perspektiften kopuk bir şekilde ele alınmaması gerekmektedir. Göçlerin tarihsel bakış açısıyla değerlendirilmesi gerektiğini savunan ilişkiler ağı kuramı zaman ve mekân ilişkisi bağlamında göç hareketlerini incelemektedir. Her göçün kendine has bir karakteristiği olduğu için her göç kendi yapısı içerisinde incelenmelidir. Günümüzde yaşanan göç birçok faktörün etkisiyle gerçekleştiği için bu faktörlerin yarattığı sonuçlar, göç ile göçmen arasındaki ilişki geniş bir bakış açıyla değerlendirilmelidir. Göçün gerçekleştiği tarihlerde yaşanan olay ve olgular ışığında göç hareketi analiz edilmelidir. İlişkiler ağı kuramı, göçü göçmen ve göçmenlik üzerinden değerlendirmeye çalıştığı noktada, diğer kuramlardan farklılık göstermektedir (Çağlayan, 2006: 85).

İlişkiler ağı kuramına göre; göçmenleri gidecekleri yer ile ilgili olarak kendi yaşadıkları yere benzer bölgelere göç etmeyi tercih edeceklerdir. Göçmenler hedef bölgedeki tanıdık ve akrabalarla bir ilişkiler ağı oluşturmaktadır. Göçmen ağları, göç gerçekleşmeden önce ve gerçekleştikten sonra iyi bir haberleşme ağı ve gidilecek ülke hakkında bilgi sahibi olmada ve göçün hızı ve devamının kontrolü açısından fayda sağlamaktadır (Gürkan, 2006: 32-33).

Her bireyin çevresinde farklı biçimlerde şekillenen sosyal ağlar mevcuttur. Aile üyeleri, arkadaşlıklar, komşular, toplum üyeleri, işverenler, hatta dinsel, siyasal ve eğitimsel kurumlarla karşılıklı bir bağlantı içerisindedirler. Bu konuda göçmenler de bu bağlam da farklı değillerdir. O halde bireylerin içinde bulunduğu sosyal ağlar göç etme sürecinde oldukça etkili bir faktördür. Ayrıca göçmenlerin göç ettikten sonraki süreçte, göç ettikleri bölgeye uyum sağlama açısından da oldukça fayda sağlamaktadır (Bartram vd., 2017: 205-206).

1.5.4. Diğer Kuramlar

Yukarıdaki sınıflandırmanın dışında kalan bazı kuramlar da bu başlık altında açıklanacaktır. Günümüze kadar geliştirilen birçok göç kuramı bulunmaktadır ve bu kuramlar farklı yazarlar tarafından farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Göçlerin ortaya çıkış sebebine göre, bu çalışmada bu şekilde bir sınıflandırılmayla devam edilecektir.

1.5.4.1. Zelinsky'nin Hareketlilik Geçiş Hipotezi

İnsanlık tarihinin başlangıcından beri ortaya çıkan ve günümüze kadar devam eden göç hareketleri her dönemde kendine özgü farklılıklar göstermektedir. Bu farklılaşmanın değişmez kabul edilmesi ve kronolojik olarak sınıflandırılması mümkün değildir. Fakat Zelinsky toplumları ve bireyleri içinde bulundukları ekonomik ve sosyal ortamın gelişme düzeylerine göre sınıflandırmıştır (Çiftçi, 2011: 17).

Zelinsky, modernleşme sürecinin bir parçası olarak nitelendirilen bireysel göç hareketlerinde, belli bir düzenliliğin varlığını kabul etmiştir. Toplumların gelişme düzeylerine göre ve bu düzeylerde gerçekleşen göçlerin niteliklerini beş aşamada incelemiştir (Zelinsky, 1971)

Modernite öncesi geleneksel toplumda göç (1. Aşama): Yerleşim alanlarının kullanımı, sosyal ziyaretler, ticaret, savaş ve dini adetlerin yerine getirilmesi gibi yerleşme amaçlı olmayan dolayısıyla sosyal bir hareketliğin de olmadığı sınırlı bir göç söz konusudur.

Erken geçiş toplumunda göç (2. Aşama): Modernleşmenin başlangıcında kırsal alanlardan kentlere doğru toplu bir göç hareketi gerçekleşmektedir. Kırsal alanlardan kentlere olduğu gibi çekici dış bölgelere doğru da bir göç söz konusudur.

Geç geçiş toplumunda göç (3. Aşama): Kırsal alanlardan kentsel alanlara yavaş bir geçiş vardır ve dolayısıyla ikinci aşamanın devam ettiği söylenebilir. Kolonizasyon bölgelere ve dış bölgelere doğru göç azalmaya başlamıştır. Yani kent-kent göçü, kır-kent göçünü aşmaktadır.

İleri toplumda göç (4. Aşama): Kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru yapılan göç de azalmalar meydana gelirken kentsel alanlarda bir hareketlilik söz konusudur. Diğer aşamalara göre daha karmaşık bir göç modeli söz konusudur. Az gelişmiş bölgelerden gelen vasıfsız ve yarı-vasıflı işgücü göçü belirgindir. Ayrıca yerleşim amaçlı bir göçten bahsedilemez.

Geleceğin süper ileri toplumunda göç (5. Aşama): Daha iyi iletişim ve ulaşım sistemlerinin ortaya çıkması ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak yaşam süresinin uzunluğu ile bir araya gelmesiyle, mesafeler zaman ve maliyet açısından da küçülmüştür. Ayrıca yerleşim amaçlı göçte bir düşüş yaşanmıştır. Yerleşim amaçlı göç kent bölgelerinde kendini göstermektedir.

Sanayileşme sonrası ortaya çıkan kırdan kente göç sonrasında uyum sorunları incelemeye alınırken, günümüzde küreselleşmenin de getirisi olarak ortaya çıkan bilgi toplumunun kentten kente göçü ve yeni kurulmaya başlayan insan-mekân ilişkileri incelenmeye başlanmıştır. Küreselleşen dünyada değişik yapıların ortaya çıkmasıyla bölgeler arasındaki eşitsizliklerin göç hareketini arttırdığı, göçün de bu eşitsizliği daha da arttırdığını söylemek mümkündür (Çiftçi, 2011: 21).

1.5.4.2. Marksist Teori

Marksist teorinin göç olgusuna yaklaşımı kırdan kente göç ve zorunlu göç kavramlarında kendini göstermektedir. Kapitalist üretim şekillerinin kırsal bölgelerde üretimi olumsuz etkilemesi sonucu kırdan kente göçler başlamaktadır ve kentlerde sanayi sektörünün olumsuzlukları ile karşı karşıya kalan bir göçmen kitlesi oluşmaktadır. Bir diğer göç şekli köle tüccarlarının, kişileri işgücü göçüne zorlamasıdır. Marksist bakış açısına göre göçmenler kapitalizmin işleyişindeki eşitsizliğin bir parçası olmaktadırlar. Bu eşitsizlikler doğrultusunda çevre ülkelerden merkez ülkelere doğru göç eden göçmenler ya ikincil iş gücü piyasalarına dâhil olmakta ya da yedek iş gücü olarak hali hazırda beklemektedirler (Anthias ve Cederberg, 2006'den aktaran; Dedeoğlu ve Gökmen, 2020: 18).

Marksist teori göçü açıklarken, kapitalizmin temel hedefi haline gelen yedek işgücü ordusu kavramından faydalanmaktadır. Yedek işgücü ordusu çalışmaya hazır, çalışabilecek yeterliliğe sahip fakat bazı sebeplerden dolayı işsiz kalan kişilerden oluşmaktadır. Kapitalist sistemde bu şekilde her türlü riski göze alabilecek göçmen kitlesi ile işgücü ihtiyacını giderebilmektedir (Bayraklı, 2007: 12).

1.5.4.3. Kesişen Fırsatlar Teoremi

Erken dönemdeki göç çalışmalarında; göç edenlerin genellikle kısa mesafeleri tercih ettikleri konusunda genel bir fikir birliği sağlanmıştır. Daha sonra yapılan çalışmalar da ise göç hareketi, mesafenin yanında fırsat açısından da değerlendirilmeye başlanmıştır.

1940 yılında Amerikan Sosyoloji Dergisi (American Sociological Review) için Stouffer'un yazdığı "*Kesişen Fırsatlar: Hareketlilik ve Mesafeye İlişkin Bir Teori*" (Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance) isimli makalesi göç olgusunu açıklamaya çalışan yeni bir kuram geliştirmiştir. Stouffer kuramını test etmek için 1935-1940 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri (ABD)' ndeki Cleveland Metropolitan bölgesine ait nüfus istatistiklerini kullanarak evlerinden taşınan kişileri incelemiştir (Özcan, 2017: 189).

Stouffer daha önceki çalışmaların itme ve çekme kavramlarına daha çok eğildiğini ancak mesafenin göz ardı edilmesinin eksik analizlere sebep olduğunu belirtmiştir. Göç kararının verilmesindeki asıl sebebin göç mesafesi olduğunu belirtmiştir (Stouffer, 1940: 846).

Stouffer (1940) kesişen fırsatlar teorisini şu şekilde açıklamaktadır; belirli bir mesafeden göç eden göçmenlerin sayısı, göç ettikleri bölgedeki fırsatlar ile ters orantılıdır. Açıkçası göç edilen bölgeye ne kadar fazla kişi göç ediyorsa oradaki fırsatlar da bir o kadar elverişli ve fazladır. Dolayısıyla Stouffer göç edilen mesafeyi kentlerin ekonomik gelişmişliklerine bağlı kalarak açıklamıştır. Ekonomik faktörlere indirgediği kesişen fırsatlar

teorisi ile ilgili göç edilen çevrenin coğrafi yapısı, kültürü, siyasi etmenler gibi faktörleri göz ardı etmektedir (Özyakışır, 2013: 48; Erdoğan, 2019: 33).

Yine bu kuramla ilgili ulus devletlerin sınırları ve bu sınır geçişleri göç edilecek mesafe açısından olumsuz bir etki yaratmaktadır. Çünkü aşılması gereken her sınır kontrol demektir. Bu kontrol mekanizması uluslararası göçleri zorlaşmakta ve bu göçler için sınırlama anlamına gelmektedir. Bu kuram çok yaygın olmamakla birlikte daha çok işçi göçlerinde kullanılan bir kuramdır. Bir bölgedeki iş imkânlarının çok olması ve oradaki mevcut işçi sayısı göçün büyüklüğünü etkileyecektir. Gittikçe değişen dünya ekonomisi, göçe yönelecek kişilerin karar verme aşamasındaki dış etkenlerle birlikte değişmektedir. Özellikle küreselleşmenin etkisiyle işgücü göçü, alanında uzmanlaşmış, eğitimli kişilerin de ucuza çalıştırılması şeklinde kendini göstermektedir (Çağlayan, 2006: 77-78).

İKİNCİ BÖLÜM
GÖÇMEN SORUNLARI

2.1. Göçmenlerin Sorunları

Birey ve toplulukların yaşadıkları ülkeyi veya bölgeyi terk etmek zorunda kalmalarının altındaki nedenler, her ne sebeple olursa olsun göç süreci her aşamasıyla sıkıntılı bir süreçtir. Göç etmeye karar verme aşamasından itibaren göçün tamamlanması ve göç edilen bölgedeki hayata adapte olma süreci birçok problemle baş etmeyi de beraberinde getirmektedir. Bu problemler eğitim, sağlık, dil, güvenlik, siyasal ve toplumsal uyum gibi birçok alanda kendini göstermektedir.

2.1.1. Eğitim Alanındaki Sorunlar

Göçmenlerin eğitim düzeyi göç ettikleri ülkedeki istihdama yön vermektedir (Papademetrio, 2005). Yüksek eğitim düzeyine sahip göçmenler göç ettikleri bölgede daha rahat istihdama dâhil edilirken düşük eğitim düzeyine sahip göçmenler de niteliksiz veya daha az nitelikli işlerde istihdam edilmektedirler. Göçmenler göçün ilk aşamasında günü kurtarmak adına geçici ve sadece para kazanma amacıyla eğitime devam etmek yerine çalışma hayatına katılmayı tercih etmek zorunda kalmaktadırlar. Barınma, beslenme gibi temel ihtiyaçların en ön sırada giderilmesi gerektiği için göçmenler bu şekilde bir kısır döngü içerisinde günlerini kurtarmaya devam ederken eğitim hayatından da oldukça uzaklaşmaktadırlar. Dolayısıyla göçmenlerin belli bir eğitim düzeyine eriştikten sonra göç etmesi ev sahibi ülkeye ekonomik yönden pozitif bir etki sağlamaktadır.

Uluslararası göçün ortaya koyduğu en temel sorunlardan biri olan eğitim, göç edilen ülkeyi ve göçmenleri olumsuz yönde etkilemektedir. Eğitim en temel insani haklardan biri olmasına rağmen savaş, doğal afet, siyasi karışıklık gibi durumlardan en fazla ve en hızlı etkilenen faktördür (Baldık, 2018: 15).

Göç hareketliliğinin en küçük öznesi olarak bu sürecin içine dâhil olan çocuklar eğitim hakkından mahrum edilmek başta olmak üzere savaş ortamından kaçmanın, yerinden edilmenin ve yabancı bir çevrede yaşamanın dezavantajlarıyla birlikte eğitime erişimin önündeki birçok engelle karşı karşıya kalmaktadır. Ebeveynlerin işsiz kalması, ailenin genel yoksulluğu çocuklarında çalışarak aile içinde sorumluluk almalarına temel ihtiyaçların karşılamasına, destek sunmaya mecbur bırakmaktadır (Harunoğulları, 2016: 49).

Göçmenlerin eğitim problemi ve çocuk işçilik birbiri ile ilişkili konulardır. Göç eden aile çocuğun eğitim masraflarını karşılayamamasından dolayı çocuğun da çalışma hayatına dâhil olarak haneye gelir getirmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyacın sonuçları da gelecek dönemlerde donanımsız ve düşük gelirli vasıfsız işlerde çalışan bireylerin yetişmesine neden olmaktadır (Karaman ve Özçalık, 2007: 37-38).

Bir ülkenin kalkınması için en temel adım eğitimdir. Eğitim çağındaki çocukların eğitimden yoksun kalarak çalışmak zorunda kalması kişisel ve toplumsal zararlara neden olmaktadır (Tor, 2010: 31).

Göçmen çocuklar farklı dil, din ırk, etnisite, kültüre gelmiş olmanın yanında sosyo-ekonomik yetersizliklerinden dolayı mekânsal, psiko-sosyal, kültürel ve ekonomik temelli olmak üzere birçok risk faktörüne maruz kalmaktadırlar. Ayrıca bu hususta uluslararası alanda en çok ülkenin taraf olduğu en önemli sözleşmelerden biri olan Birleşmiş Miletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre her çocuğun yaşam, gelişim, korunma, eğitim, sağlık, ifade özgürlüğü gibi temel haklarına sahip olmasının yanında, anlaşmaya taraf ülkelerdeki tüm çocukların bu haklardan eşit olarak faydalanması gerekmektedir (Gencer ve Özkan, 2017: 228).

Eğitime erişimin önündeki engellerin en önemlisi dil problemidir. Yaşadıkları çevre ve göç edilen bölge arasındaki dil farklılığı eğitim hayatına sıfırdan başlamaktır diyebiliriz. Bu anlamda Dinç Güzel'e (2021: 23) göre geçici eğitim merkezleri (GEM) ve devlet okullarında göçmen çocuklara verilen eğitim materyal ve metodoloji eksikliğinden dolayı beklentiyi tam anlamıyla karşılayamamaktadır. Ayrıca bu eğitim süreci bir taraftan göçmen çocukların ruhsal ve kültürel durumlarını, bir taraftan da yeni başladıkları hayatın ihtiyaçlarını dikkate almalıdır (Koç vd., 2015: 85). Dolayısıyla göçmenlerin eğitimi ile ilgili göç alan ülkelerde bazı önlemler alınmasını gerekli kılmaktadır.

Doğan'ın (2019: 25) yaptığı çalışmaya göre göçmenlerin göç ettikleri bölgede eğitime erişim sağlamalarının önündeki en temel problem sığınmacı kimliklerinin verilmesinin uzun sürmesidir. Bu problem eğitim almaya engel olmakta ve buna paralel olarak dil öğrenimi de zorlaştırmaktadır.

Az gelişmiş ülkelerdeki nitelikli iş gücü yaşam koşullarının daha iyi olduğu diğer bölgelere göç etmektedirler. Eğitimli, yetenekli ve vasıflı bir işe sahip olan göçmenler aracılığıyla göç alan ülkenin beşeri sermaye yatırımı yukarıya doğru bir ivme kaydederken, göç veren ülke için de bu durum tam tersi şekilde işlemektedir (Atik, 2006: 23-24). Eğitim iş gücü piyasasında oldukça önemli bir faktördür. Bireylerin sahip olduğu bilgi ve becerilerinin bir kısmı kalıtsal olmakla birlikte diğer bir kısmı da eğitim ile geliştirilebilir. Dolayısıyla belli bir yaşa gelen bireyler yetenek ve beceri düzeylerine karşılık gelen piyasa ücretinden çalışmaya

başlamakta ya da bu ücret gelirinden vazgeçerek, eğitimlerine bir süre daha devam ederek eğitim maliyetlerini de üstlenebilmektedirler. Eğitim maliyetlerinin üstlenildiği bu durumda beşeri sermaye donamına sahip gelecekte daha nitelikli bir iş beklentisi oluşmaktadır (Canpolat, 2000: 269-270). Göçmenler için ise, beşeri sermaye yatırımı göç sürecinin ilk aşamalarında pek fazla mümkün olmamaktadır. Fakat barınma, beslenme gibi öncelikli ihtiyaçların karşılanmasının ardından daha mümkün hale gelmektedir.

2.1.2. Siyasal Sorunlar

İnsan haklarında genel kabul edilen haklar bir ülkenin vatandaşları için düzenlenmiştir. Dolayısıyla göçmenler insan haklarının dışında kalarak bu haklarından faydalanamamaktadır ayrıca buna ek olarak siyasal yaşamın içerisinde varlığını gösterememektedir. Uluslararası göç hareketliliğinin yoğunlaştığı son dönemlerde bu durum oldukça ciddi sorunlara yol açmaktadır (Koç vd., 2015: 79).

Göçmenler göçmen dernekleri ve cemaatleri üzerinden siyasete katılmalarının amacı kendi etnik kimliklerini toplum içerisinde var etmektir. Seçmen (toplum) ve siyasetçi arasındaki iletişim bu şekilde göçmen dernekleri gibi kümelenmeler üzerinden daha kolay gerçekleştirilmektedir. Göçmenlerin de bu şekilde kendi aralarında bir dayanışma ağı oluşturması ve siyasi yaşam ile ilgili etkileşime girmesinin asıl amacı yöneticiler aracılığıyla ötekilerce tanınmak, fark edilmek ve toplumla bütünleşmeye çalışmaktır (Adıgüzel, 2013: 81).

2.1.3. Sağlık Sorunları

Göçmenlerin yaşadıkları çevrenin sağlıklı bir yaşam sürmeye elverişsiz olması göçmen olmanın en dezavantajlı halidir.

Genellikle ekonomik ve politik düzenlerini geride bırakarak yaşadığı bölgeden göç etmek zorunda kalan göçmenler için bilinmez bir hayat düzeni de başlamış demektir. Göç edilen bölgede barınma, yetersiz beslenme, sağlıksız koşullar, eğitimden yararlanamama ve güvenlik problemleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Ayıca savaş, siyasi baskı, afetler, etnik çatışmalardan kaçan göçmenler göç öncesi dönemde yaşanan ruhsal ve fiziksel şiddet, soykırım, yakın çevresi ve aile fertlerini kaybetme, yıkım, yağma ve travmalar dolayısıyla ruhsal sağlıklarını da kaybetmektedirler (Koçan vd., 2017: 374; Craig vd., 2009: 352'den akt. Önen vd, 2014: 224).

Göç süreci stresli bir süreç olmasından dolayı ve sosyal değişikliklerin yaşanması, göçmenlerin göç ettikleri çevrede kültürlerini tam anlamıyla yaşayamamaları ruhsal hastalıklar yol açmakla birlikte göçmenlerin uyum güçlüğü yaşamasına neden olmaktadır. Yaşadığı

ortamdan uzaklaşan uyum konusunda problemler yaşayan göçmen kitleleri yalnızlık, yabancılaşma, kendini değersiz hissetme, yaşadığı bölgeden ayrılırken yakın çevresini geride bırakma pişmanlığı yine psikolojik yönden göçmenlerin sağlığını tehdit etmektedir. Bu şekilde kötü yaşam koşulları göçmenler de yeni hastalıkların ortaya çıkmasına zemin hazırlarken mevcut hastalıkların da iyileşme sürecini olumsuz etkilemektedir. Örneğin kalp hastalıkları, solunum hastalıkları, tansiyona bağlı hastalıkların takibinin yapılamaması ve strese bağlı erken doğum oranlarındaki artış en sık rastlanan sağlık problemleridir (Şahin, 2001: 62; Yavuz, 2014: 80). Ayrıca göç edilen bölgeye adapte olurken yaşanan problemleri tetikleyen sebeplerden biri de kötü barınma şartlarıdır (Toksabay, 2010: 16). Ev, çadır, kamp, inşaat gibi derme çatma alanlarda yaşamak zorunda kalan göçmenler için hijyenik olmayan bu alanlarda yaşamak sağlık problemlerini de kaçınılmaz hale getirmektedir.

Koçan ve diğerlerinin (2017) sağlık çalışanları ile yaptığı görüşmeler sonucunda, göçmenlerin karşılaştıkları sorunlar hakkında sağlık çalışanlarına karşı duyulan güven eksikliği, sağlık çalışanlarından korkma, sağlık güvencesinin olmaması, iletişim kuramama ve buna bağlı olarak bilgilendirilmiş onam verememe, mahremiyetini kontrol edememe gibi sebepler gibi bulgular elde edilmiştir.

2.1.4. İstihdam Alanındaki Sorunlar

Göçmenlerin göç ettikleri bölgede istihdama katılmasının önünde bir takım engeller bulunmaktadır. Bu durum göçmenlerin ekonomik durumuna, yaşına, cinsiyetine, eğitim düzeyine, bağımlı ya da bağımsız çalışma durumuna göre değişiklikler göstermektedir. Dâhil oldukları bu gibi gruplandırmalara göre istihdam sorunları da değişiklik göstermektedir. Örneğin; ekonomik durumu daha iyi olan işveren ve kendi hesabına çalışanların sorunları bağımlı çalışan ücretli grubundan farklı sorunlara sahiptir (Koç vd., 2015: 87). Göçmenler iş gücü piyasalarında dâhil olurken genellikle ikincil sektörlerde iş bulabilmektedirler.

İkili iş gücü piyasası teorisine göre iş gücü piyasası birincil ve ikincil sektör olmak üzere iki farklı sektörden oluşmaktadır. Birincil sektör istihdam koşullarının daha iyi olduğu, yüksek ücretlerin ödendiği, istihdam istikrarı, ilerleme şansı ve eşitliğin olduğu sektördür. İkincil sektörde ise birincil sektörün tersine düşük ücretler, kötü çalışma koşulları, yüksek iş gücü devirleri, ilerleme şansının az olduğu ve keyfi ve istikrarsız denetimlerin yapıldığı sektördür (Hudson, 2007: 288).

Uyanık'a (1999) göre birincil sektör sermayenin yoğun olduğu endüstrilerde üretim talebinin düzenli olduğu, yüksek üretim hacimli ve sendikalaşmanın olduğu ve iş gücünün eğitim düzeyinin yüksek olduğu sektördür. İkincil sektörde ise emek yoğun ve rekabetçi iş

piyasalarından oluşmaktadır. Ayrıca ikincil sektörde işverenlerin, işçileri kendi özelliklerine göre ödüllendirmediği sürece de istikrarsız ve düzensiz bir işleyiş söz konusu olmaktadır.

Göçmenlerin çoğu hayatta kalabilmek için güvencesiz ve yasa dışı işgücüne mecburi bir şekilde dâhil olmaktadırlar. İkincil iş gücü piyasası olarak adlandırılan bu piyasada göçmenler düşük ücretlerle veya ödenmeyen ücretlere çalışmak zorunda bırakılmaktadır. Özellikle erkeklerin çalıştığı böylesi bir işgücü piyasası kadınlar ve çocukları da içine alarak faklı alanlardaki sorunlara yol açmaktadır. Örneğin daha çok ev işçisi olan kadınlar göç ettikten sonra ekonomik açıdan değersiz sayılan ev işlerinde ücret karşılığında çalışmaya başlamışlardır. Göçün en masum üyeleri çocuklar ise eğitim hayatına devam etmek yerine ailenin geçimine katkıda bulunmak için yine düşük ücretler karşılığında çalışma hayatına katılmak zorunda kalmaktadırlar (Koç vd., 2015: 88; Leghtas ve Sullivan, 2017: 12).

Göçmenlerin istihdam edilmesinde bir diğer problem ise tecrübe konusudur. Dedeoğlu'na (2018: 62) göre çalışanlar arasında rekabeti yavaşlatan olgulardan biri de farklı işçi gruplarına farklı işlerin yaptırılarak aralarındaki ücret farklılıklarının oluşturulmasıdır. Örneğin tarlalarda yapılan bazı işlerin tecrübe gerektirdiği ve bu işi daha önce yapmış olan –yerli işçiler- bu işlerde tercih edilmektedir. Dolayısıyla göçmenlerin iş ararken tecrübeli olduğu işler için arayışa girmeleri ve mümkün olduğunca bu işlerde çalışmaları söz konusu olmaktadır.

2.1.5. Uyum Sorunu

Uluslararası göçlerin sonucunda ortaya çıkan en büyük sorun göç edilen bölgeye uyum sağlama sorunudur. Farklı kültür ve sosyal yapılardan göç eden birey ve toplulukların yeni bir kültür ve sosyal yapıya uyum sağlaması oldukça güçtür. Örneğin; 1960'lı yıllarda Batı Avrupa'ya göç eden Türkler genellikle kırsal kesimlerden göç ettikleri için Avrupa ülkelerinin sosyal ve kültürel çevresine uyum sağlamakta bazı sıkıntılar yaşamışlardır (Esenlikçi ve Engin, 2019: 68).

Göçmenlerin göç ettikleri bölgelerde uyum problemi yaşanmalarının en önemli sebebi göç edilen ülkenin dilini bilmemesi ve iletişim sağlamakta zorluk çekmesidir. Burada göçmenlerin karşısına çıkan ilk aşama psikolojik uyum aşamasıdır. Göçmenlerin bu süreçte yaşadığı stres ve değişiklikler karşısında verdiği psikolojik mücadeleyle ilgilidir. Ayrıca gittikleri çevre halkına karşı kendini ifade edememek göçmenleri o bölgedeki kişilere karşı güven duygusunu da zedelemektedir (Koçan vd., 2017: 374; Karasu, 2017).

Göçmenlerin uyum süreci 3 farklı boyutta kendini göstermektedir. İlk boyut olan hukuki boyut göçmenlerin ev sahibi ülkedeki vatandaşların sahip olduğu haklara sahip olması ile ilgilidir. Göçmenlerin göç ettiği topluma siyasi olarak katılım sağlaması ve vatandaşlık elde

etmesi göçmenin o toplumda kendini var etmesi anlamına gelmektedir. Göç edilen ülke vatandaşlarıyla birlikte eşit haklara sahip olmak artık o ülkenin hukuken koruması altındadır İkinci boyut olan ekonomik boyut ise göçmenin kendisinin ve ailesinin yaşamını sürdürebilecek bir işinin olmasıdır. Belli bir işe sahip olmak göçmenlerin uyum sürecinin temelini ve toplumla bütünleşmesini sağlamakta kilit noktadadır. Son olarak da kültürel ve sosyal boyut göçmenlerin ayrımcılığa maruz kalma korkusu yaşamadan içinde yaşadığı ülke ile sosyal ve kültürel bağlar kurmasının yanında mevcut kültürel ve sosyal yapıya katkıda bulunması ile ilgilidir (Fielden, 2008: 3; Karasu, 2017).

Göçmenler göç sürecinin sonrasında gelecek hayat ile ilgili belirsizlikler, sosyal yaşama dâhil olma korkusu, işsizlik, barınma, beslenme, yeni bir dil eğitimi, geçmişe ve terk edilen ülkeye özlem duygusu, etnik ve dini kimlik, kültürel uyum, cinsiyet rolü çatışmaları, kuşaklararası çatışma, ayrımcılık ve sosyal dışlanma gibi birçok problemle baş etmeye çalışmaktadırlar (Demirbaş ve Bekaroğlu, 2013: 13).

Uyumun tam anlamıyla sağlanamadığı durumlarda sosyal dışlanma ve ayrımcılık davranışları göçmenlere oluşan negatif tutumlardır. Mawani'ye göre göçmen grupları bireysel veya sistem tarafından sosyal dışlanma riski en yüksek dezavantajlı gruplar arasında yer almaktadır. Sosyal dışlanma iş, eğitim, barınma gibi fırsatları erişimi kısıtlamakta, göçmenlerin hayatları üzerindeki kontrol mekanizmasının sorunsuz işlemesini kısıtlamaktadır (Mawani, 2014: 31-32'den akt. Aslan ve Güngör; 2019: 1624).

Göçmenler geride bıraktıkları hayatları ve göç ettikleri ülkeye dair yeni umutları ile birlikte göç sürecine katılmaktadırlar. Gelenekler, görenekler ve kültürel edinimler göç edilen bölgeye taşınması oldukça güçtür. Bilinmezlikle birlikte zor ve kaçınılmaz hale gelen bu gibi değişimler uyum sorununun temelini oluşturmaktadır (Chambers, 2014: 106'den akt. Karasu, 2017: 633-634).

Göçmenlerin uyum sorunu, genel olarak göçmenlerin göç ettiği yerdeki karşılaştığı ekonomik, sosyal, kültürel ve psikolojik sorunlarla baş etme yöntemlerini, yaşadığı değişimleri ve göç ettiği ülkenin ve toplumunun göçmenlerin sorunlarına verdiği tepki ve uyguladığı politikaları içeren süreci ifade etmektedir. Göçmenlerin göçü gerçekleştirmesinden sonra başlayan göç ettiği ülkenin vatandaşı olana kadar arada geçen zamandaki mücadelesi göçmenlerin uyum sorunu ile baş ettiği karmaşık süreçtir (Fielden, 2008: 1).

Göç sürecinin sonrasında yaşanan uyum sorunu uzun bir süreç olmakla birlikte çatışma ve gerilimi de içinde barındırmaktadır. Göçmenlerin yaşı, cinsiyeti, göçün nedeni, üyesi olduğu toplumsal sınıfı, eğitim düzeyi ve kültürel geçmişi gibi faktörler uyum sorununu etkiyen ve yönlendiren etmenlerdir (Şahin, 2001: 633).

Göçmenlerin yaşadığı bir başka sorun da ayrımcılıktır. Kavramın çok kapsamlı olması sebebiyle ayrı bir alt başlık olarak ele alınacaktır.

2.2. Ayrımcılık ve Ayrımcılığın Boyutları

Bu kısımda ayrımcılık kavramı ve boyutları anlatılmaktadır.

2.2.1. Ayrımcılık Kavramı

Tarihte bilinen ilk büyük göçmen ayrımcılığı Amerika Birleşik Devletleri'nin kuruluşundan sonra 18. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmıştır. ABD'nin kuruluş sonrası Avrupa ülkelerinden ağırlıklı olmak üzere farklı dil, din ve ırka ait birçok insan ABD'ye göç etmiştir. Farklı etnik grupları bünyesinde barındıran ABD'de siyahî göçmenler Avrupa'dan gelen göçmenlerden farklı bir muamele görerek ayrımcılığa uğramış hatta zamanla köle olarak bile çalıştırılmışlardır (Freehling ve Freehling, 1994: 251'den aktaran; Çakı, 2019: 25). Bilinen ilk göçmen ayrımcılığı da emek sömürüsüne yönelik yapılmıştır. Göçmenlerin ayrımcılığa uğradığı en önemli alan iş gücü piyasasında dâhil olmaya çalışırken ve olduktan sonraki süreçleridir.

Milliyetçiliğin temel kökenlerini aldığı biz-onlar ayrımı, ayrımcı ve ırkçı ideolojilerin şekillenmesinde kurucu özellik taşımaktadır. Genellikle olumlu yükleme yoluyla meşrulaştırılan biz kavramının dışında farklı yaşam biçimlerinin, inançların, cinsiyet kimliklerinin ve sayısal olarak daha fazla etnik grubun dışında yer alan yabancı ilan edilen azınlık kesimin varlığı, biz kavramının oluşmasında zorunlu koşul halini almıştır. Dolayısıyla mevcut toplumsal ilişkiler ağının sürdürebilirliği, dayanışmanın, birliğin ve homojenliğin devamlılığının sağlanmasında "bizim gibi olmayan"ların varlığı da gereklidir. Buradaki tanımlamanın kaynağında bir nevi işaretleme ve damgalama söz konusudur. Eğitim, barınma, istihdama katılma ve kültürel haklar gibi benzer koşullarda eşitsiz muamelelerle başlayan ve sonrasında çeşitli ayrımcı-ırkçı söylemler ve nefret içerikli söylemlerin ayrımcı eylemlere dönüşebileceği gerçeği kaçınılmazdır (Doğanay, 2018: 16). Biz ve onlar ayrımına paralel bir şekilde ortaya çıkan ayrımcılık kavramını açıklamak gerekirse;

Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ) tarafından hazırlanan 1958 tarih ve "111 sayılı ILO Ayrımcılık (İş ve Meslek) Sözleşmesi"nde ayrımcılık (discrimination) şu şekilde ifade edilmiştir:

> *"ırk, renk, cinsiyet, din, siyasal inanç, ulusal veya sosyal menşe bakımından yapılan iş veya meslek edinmede veya edinilen iş veya meslekte tabi olunacak*

muamelede eşitliği yok edici veya bozucu etkisi olan her türlü ayrılık gözetme, ayrı tutma veya üstün tutmayı, ilgili üye, memleketin, varsa temsilci, işçi ve işveren teşekkülleri ve diğer ilgili makamlarla istişare etmek suretiyle tespit edeceği, meslek veya iş edinmede veya edilen iş veya meslekte tabi olunacak muamelede eşitliği yok edici veya bozucu etkisi olan bütün diğer ayrılık gözetme, ayrı tutma veya üstün tutma"

.

Demirel (2011: 68), toplumsal düzeyde ayrımcılığın önyargı ile yaklaşılan bir kesimin, diğer kesimlerle ilişkisini kesmek amacıyla sosyal ya da fiziksel mesafenin oluşturulduğu ve bu mesafenin kalıcı hale gelmesinden kaynaklı temelde sosyal ve davranışsal farklılaşmayı inşa etmeye yönelik bir eğilimden kaynaklandığını dile getirmektedir.

Wood ve diğerlerine (2013) göre ise ayrımcılık bireylere, belli bir grubun ya da sınıfın üyesi olmalarına bağlı önyargılı ve dışlayıcı davranışlar sergileyerek ayrımcılığa uğrayan kişinin (kurbanın) sağlığında ve refahında olumsuz etki oluşturmasıdır.

Genel anlamıyla ayrımcılık, ortak tarih ve geçmişe sahip bir devletin ya da toplumun bazı üyelerinin, karşılaştırılabilir durumdaki diğer kesimlere sağlanan belli hak ve/veya ayrıcalıkların tanınmaması ve eşit muamele görmemesidir. Kategorik olarak ayrımcılığa konu olan bu toplum bireylerinin ırk, din, dil, cinsiyet, yaş, eğitim, gelir ve mesleki farklılıklar üzerinden tanımlamalar içermesi belli bir sınıflandırmaya tabi tutulmaları da ayrımcılıkla nitelendirilmektedir (Ataöv, 1996: 1).

Basit bir şekilde "adil olmayan davranışlar" anlamına gelen ayrımcılık kavramı, sosyolojik açıdan genellikle etnik ve ırk ilişkileri kuramları bağlamında kullanılmakta ve araştırılmaktadır. William G. Summer ve Franklin H. Giddens gibi ilk sosyologlar ayrımcılığı etnosentrizmin (etnik merkezcilik) bir ifadesiyle, başka bir deyişle de "benzer olmayanlardan hoşlanmama" ya işaret eden bir kültürel fenomen olarak ele almışlardır (Marshall, 1999: 50-51). Ayrımcılık probleminin sosyal bir sorun olarak farkına varılması ve literatürde yer alması birbirine paralel bir şekilde ortaya çıkmıştır. 1960'lı yıllarda insan haklarına yönelik bilincin ortaya çıkması ve bu alandaki hareketliliğin başlaması ile ırk ayrımcılığı konusu tartışılmaya başlamıştır. Bunun ardından 1970'li yıllardaki kadın hareketleriyle birlikte cinsiyet ayrımcılığı gündeme gelmiştir. 1991 "İnsan Hakları Yasası" ile ayrımcılık sorunu gündemde varlığını göstermeye devam etmiştir (Goldman vd. 2006: 795).

Ergin'e (2009: 389) göre sosyo-kültürel açıdan ayrımcılığı anlamak ve açıklamak, politik boyutunu da incelemeyi gerektirir. Dolayısıyla ayrımcılık, ancak ayrımcı ideolojilerin dikkate alınmasıyla anlaşılabilir. Ayrımcılığın diğer bir boyutunu oluşturan yeni ırkçılık daha

çok söylemsel düzlemde kendini gösterir. Yeni ırkçılık biyolojik soyaçekimden çok kültürel farklılıkların aşılamazlığından kaynaklıdır. Irkı, ten rengi gibi biyolojik çeşitliliklerin ötesinde bir anlayış olarak tanımlayan bu anlayış, grup ve bireyler arasındaki farklılıkları, eşitsizliklerin temelini tarihsel ve kültürel değişmezlere bağlamaktadır.

İnsanlık tarihi boyunca eşitlik, özgürlük ve hak arayışının sürekli bir hal almasına rağmen tüm toplumlarda bazı gruplar diğerlerine göre daha ayrıcalıklı, avantajlı ve baskın olmuştur. Bu hiyerarşinin sorgulanmadığı ya da karşı çıkılmadığı toplumlarda azınlık halindekilerin kendilerinden beklenen şekilde davranmaya devam ettiği sürece ve bu süreçte onlara biçilen rollerin gereklerini yerine getirdikleri takdirde o toplumlarda ayrımcılık sorun olarak ortaya çıkmaz. Günümüzde ise artık bu sürecin sorgulanmaya başladığını görmekteyiz. Modernitenin yeni şekli, teknolojik gelişmenin artması ve küreselleşme olgusu bu sürecin sorgulanmasının kaçınılmaz hale getirmiştir (Çayır, 2012: 8). İnsanlar doğdukları andan itibaren hangi cinsiyete, mezhebe sahip olursa olsunlar hukuki ve sosyal açıdan eşittirler. Ayrımcılık ve eşitlik kavramı birbiriyle yakından ilişkili kavramlar olmak üzere, eşitliğin sağlanamadığı durumlarda ayrımcılık probleminin ortaya çıktığını ve gün geçtikçe toplumun bu konudaki bilincinin bazı gelişmeler ışığında arttığını söylemek mümkündür. Özetle, ayrımcılık bireyler arasındaki eşitlik ilkesine bağlı şekillenen eşit davranma sorunudur (Göregenli, 2012: 20).

Ulus-devletleşme, kentleşme, akılcılığın yükselişi gibi modernleşme adımlarının atıldığı bu süreçlerde başlıca hedef, özgür ve eşit bireylerden oluşan bir toplum yapısı oluşturmaktır. Fakat bu süreç içerisindeki ulus-devlet ve ulusal eğitim gibi yapılar belli kimlikleri ön planda tutarken, azınlık gruplarını dışlayıcı ve asimile edici bir işleve hizmet etmiştir. Türkiye'deki Kürtler örneğinde olduğu gibi bazı grupların varlıkları uzun süre kabul edilmemiş ve bu gruplar hakkında güçlü kalıp yargılar üretilmiştir. Dolayısıyla yüzyıllar boyunca hiçbir toplum sosyolojik olarak homojen bir toplum yapısına sahip olamamıştır (Çayır, 2012: 4).

Ayrımcılık iki farklı türde kendini göstermektedir. Doğrudan ayrımcılık; kanunların, kuralların ve uygulamaların bazı grupları o gruba mensup olmalarından ötürü açık bir şekilde eşit olmayan muamele görmesini ve dışlanmasını ifade etmektedir. Açıkça alay etmek, karalamak ve aşağılamak gibi ayrımcılığı kışkırtan ve yaygınlaştıran ayrımcı eylemleri içermektedir. Dolaylı ayrımcılık ise; imalar yoluyla ve dolaylı bir şekilde bazen de görünürde hiçbir problem yaratmamasına rağmen sonuçlarının ayrımcılık doğurduğu ayrımcılık türüdür. Dolaylı ayrımcılığın en önemli göstergelerinden biri de yok sayma hareketidir. Yok sayma ayrımcılığın söz ya da eyleme başvurmadan yapılanıdır. Dolayısıyla yok saymak da bariz bir

şekilde ayrımcılık içermektedir. Örneğin iş saatleri dışında örgütsel eğitim kurslarına ilgisi olan işçilerin bu kurslardan muaf tutulması ve sosyal yardım ödemlerinin bazı gruptaki işçilere verilmemesi dolaylı ayrımcılıktır (Çelenk, 2010: 221; Baybora, 2010: 36-37).

Farklı kültür ve grup yapılarına yönelik ayrımcılık tutumuna yönlendiren başlıca etkenlerden biri olan teknolojik gelişmelerin ilerlemesiyle ülkeler arası iletişim ve etkileşimin sosyal ağlar aracılığıyla arttığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla küreselleşen dünyada ülkeler arası sınırlar aşılmaya başlamasına rağmen zihniyet ve milliyetçi düşünce yapısı bu sınırları yine başka bir şekilde çizmiştir (Çayır, 2012: 9).

Ayrımcılığı sosyolojik açıdan analiz eden yazarların çoğu iktidar (güç) ve ayrıcalık arasındaki mücadeleyi, baskı ve tahakküm kavramlarında yoğunlaştırmaktadırlar. Etnik gruplar ve ırk grupları arasındaki mücadelenin kaynaklarının ne olduğu konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Marksistlere göre ayrımcılık iç sömürgeciliğin sonucudur ve kapitalist toplumlar sömürüye katkı sağlamak için ırkçılık içeren söylem ve davranışlarda bulunurlar. E. Bonachich'in "A Theory of Ethnic Antagonism: The Split Labour Market" başlıklı makalesinde bölünmüş emek piyasası kuramı da ayrımcılık konusunda farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Ucuz, güvencesiz, düşük statülü iş ile yüksek ücretli, güvenceli, yüksek statülü iş arasında ayrım yapmanın kapitalistlerin yararına olduğunu söyler ve farklı etnik ya da ırk gruplarının varlığı da bu amaca hizmet ederken işe yaramaktadır (Marshall, 1999: 50-51).

2.2.2. Ayrımcılığın Boyutları

Ayrımcılığın boyutları burada açıklanmaktadır.

2.2.2.1. Irk ve Etnik Kökene Dayalı Ayrımcılık

Öncelikle ırka yönelik ayrımcılığın temel çıkış noktası olan ırkçılık tutumunu açıklamak gerekirse;

Irkçılık ve ırk ayrımcılığı her ne kadar birbiri ile ilişkili olsa da, içerik olarak farklı kavramlar olup farklı anlamlara gelmektedirler. Irkçılık, var olan bir toplumsal yapıyı olduğu şekliyle koruma eylemini içermektedir. Irk, ayrımcılığının yerine türetilmiş bir sözcük değildir. Ayrıca ayrımcılığın olmadığı durumlarda da ırkçılığın görülebilme ihtimali ırkçı tutumların olmadığı durumlarda da ayrımcılık olma ihtimali vardır. Dikkat çekilmesi gereken nokta; ırkçılık, dünya üzerindeki eylemleri açıklarken; ırk, ayrımcılığı daha küçük ölçekteki toplumsal örgütlenmelerin eylemlerini açıklamaktadır (Balibar, 1993). Ayrıca Balibar (1993) bazı ırkçılık tarihiyle ilgilenen düşünürlerin modern ırk kavramının ayrımcılık söyleminde yer almasının sebebini insanlığı alt ve üst insanlık olmak üzere iki sınıfa bölmesine ve başlangıçta etnik ya da

ulusal bir gösterimin değil sınıflar arası eşitsizliği yansıtması amacıyla bir kast gösterimine sahip olduğunu dile getirmektedir.

Günümüzde ırkçı saiklerle işlenmiş suçlarla karşılaşmaya devam etsek de, ırkçılığın bu yeni boyutundan ötürü onun şiddet ve suç eylemlerine yönelmediği durumlarda bile mağdur/ mağdurlar yaratırken bu söylemlerin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Kurbanı suçlama aracılığıyla kültürel özellikler üzerinden uygulanan bu yeni ırkçılık modelinde örneğin azınlık mensubundaki kadınlar çok çocuk doğurmakla suçlanırken, yoksulluğunun sebebini kültürel bir özellik ya da kişisel bir tercih olan doğurganlıkları üzerinden açıklamaktadır. Toplumsal ve politik sorunların kişilere ya da kültüre indirgenerek görünmez olmasını sağlayan bu görüş, asimilasyonu bir arada yaşamak için zorunlu bir koşul haline getirmektedir. Kültürel özelliklerin değişmezliğine vurgu yaptığı bu noktada birlikte yaşayabilmenin imkânsızlığına da tekrardan bir vurgu yapmış olmaktadır (Doğanay, 2018: 18).

"İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi" bütün insanların özgür, onur ve hak bakımından eşit doğduklarını ayrıca herkesin özellikle ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya farklı bir görüş, ulusal köken ve mülkiyet ayrımı yapılmaksızın, burada kayıtlı haklardan ve özgürlüklerden yararlanacaklarını ilan etmiştir. Bunun yanında ister bağımsız ister vesayet altında veya egemenliği başka ülkelere bağlı ülkelerin yurttaşları olsun kimse hakkında uyruğunda bulunduğu ülkenin siyasal, hukuksal ve uluslararası statüsü bakımından hiçbir ayrımcılık ile karşı karşıya kalmayacağını belirtmektedir. Fakat buna rağmen ayrımcılık önüne geçilemez bir hal alarak farklı şekillerde kendini toplumsal alanda göstermektedir (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1949).

Sosyal yaşamın birçok alanında ayrımcı söylem ve eylemlerle karşı karşıya kalan göçmenler, ırkçılığın günlük yaşama yansımasıyla sosyo-kültürel, psikolojik sorunlar ve fırsat eşitliğine aykırı davranış biçimleri ile ayrıca yabancı düşmanlığı[1] boyutuna erişebilecek düzeyde ayrımcı uygulamalarla karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle iş arama sürecinde etnik kökenden dolayı iş başvurularının reddedilmesinin yanında niteliksiz işler için göçmen kitlesinin uygun görülmesi başlı başına bir sorun halini almıştır. Gazete, dergi ve internet ortamındaki iş başvuru formlarında etnik kökenle ilgili ayırt edici özellikler ve sözcükler belirtmesi ayrımcılığa sebep olmaktadır. İşin üretilmesiyle ilgili bir etkinliğe sahip olmayan ırk, etnik köken, din, mezhep, coğrafi bölge gibi özeliklerin tercih edilmesi veya reddedilmesi iş

[1] Yabancı düşmanlığı, vatandaş olmayan gruplara yabancı kökenleri veya uyrukları temelinde ayrımcılık yapan oldukça olumsuz algı ve uygulamalardan oluşur. Bu uygulamalar tüm göçmen, mülteci ve sığınmacı kategorilerini etkilemektedir. Ancak farklı göçmen grupları, kültürel, ırksal ve etnik yapılarına, sınıf kompozisyonlarına ve göç durumlarına bağlı olarak farklı derecelerde yabancı düşmanlığı yaşayabilir (Crush ve Ramachandran, 2009: 6).

yaşamına dâhil olunurken ve sürecin devamında da bariz bir şekilde ayrımcılık içermektedir (Demir, 2011: 763-764).

Etnik ayırımcılığın iş gücü piyasalarına yansıma şekilleri, etnik kimliğin dışlanması ya da zorla farklı bir kimliğin benimsetilmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Çalışma ortamında kendi ana dilini konuşmaktan kaçınarak çalışma ortamına dâhil olmaya çalışmak örneğin, Fransa'da yapılan ulusal dilin konuşma zorunluluğu etnik ayrımcılığa birer örnektir (Lordoğlu ve Aslan, 2012: 120).

İş yaşamına dâhil olduktan sonra ise göçmenlerin etnik kökenden dolayı işverenler ve iş arkadaşları tarafından mobbinge uğraması ve kariyer imkânlarının kısıtlanmasında da ayrımcılık davranışı söz konusudur (Tanrıkulu, 2018: 108). Bu gibi sorunlara paralel olarak hukuk alanında bu konu ile ilgili bazı yasa ve maddeler yer almaktadır. 21 Aralık 1965 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen *"Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşmesi"* ile iş yaşamında ırk ayrımcılığını yasaklanmıştır (Birleşmiş Milletler, 1965). Türkiye'ye bakacak olursak ırk ayrımcılığı ile ilgili Anayasanın 10. maddesinde ve "4857 Sayılı İş Kanunu'n" 5. ve 18.maddelerinde; "herkesin dil, ırk, renk, cinsiyet, medeni hal, engellilik, siyasi düşünce, felsefi inanç, aile yükümlülükleri, hamilelik, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu" vurgulanmakta, bu faktörlerin ilişkisinde ayrımcılığın geçerli fesih sebebi olamayacağı belirtilmektedir. Fakat her ne kadar bu şekilde yasalar ayrımcılığı yasaklasa da ırk ayrımcılığı günümüzde önüne geçilemez bir halde devamlılığını sürdürmektedir (Kutanis ve Ulu, 2016: 364).

Ayrımcılığın daha sonraki aşamasında ortaya çıkan dışlanma çok boyutlu bir kavramdır. Yoksulluk, ötekileştirme ve ayrımcılığın daha çok ırkçılık boyutuyla yakından ilişkili olan dışlanma kavramı daha çok sosyal ilişkiler açısından dışlanmayı çağrıştırır. Süreç ilerledikçe dışlanma yakından ilişkili olduğu ırkçılık davranışı ile birlikte karşılıklı bir etkileşim içerisinde göçmenlerin karşılaştığı sorunlardandır (Alacahan ve Duman, 2011: 3).

Etnik azınlıkların en büyük temsili olarak kültür faktörü ayrımcılık ve dışlanma karşısında bir direnç mekanizması oluşturmaktadır. Castles ve Miller (2008: 53-55)'e kimliğin bir kaynağı olarak nitelendirilen göre köken kültüre başvurmak, kişinin yetenek ve deneyimlerinin zarar gördüğü hallerde kültür faktörünün yardımıyla özsaygının devamlılığı konusunda yardımcı olmaktadır. Kültür tarihten ve geleneklerden beslenerek göç sürecinin güncel durumu arasında bağlantı kurabildiği ölçüde fayda sağlayacaktır. Göçmen grupları ve azınlıkların kültürleri deneyimler ve güncel toplumsal çevrenin etkileşimi sürecinden sürekli olarak kendini yenilemekte ve değişmektedir. Bütün göç ülkelerinde gittikçe siyasallaşan

kültür, ırksal üstünlük ideolojisinin git gide zayıflamasıyla, azınlıklara karşı ayrımcılık ve dışlayıcı politikalar ile kültürel farklılık meselesine yoğunlaşmaktadır. Ayrıca azınlık gruplarının ayrımcılığa karşı direniş politikaları gittikçe daha çok kültürel semboller üzerinden işlenmekte ve belli grupların, kimliklerin tanımlayıcısı olarak bu sembollerin asıl kaynağı yeni göç edilen ülkelerdeki azınlıkların yeni deneyimleriyle birleşmesinden kaynaklanmaktadır.

Son olarak Hogg ve Vaughan (2014: 358) önyargılar sonucu ortaya çıkan ayrımcılığın insanlık için çok büyük bir problem olduğunu, gruplar arasında çatışmalara sebep olarak gruplar arasında nefret problemini ortaya çıkardığını ve maddi manevi zarara yol açtığını dile getirmektedir (Akt; Ulaş, 2018: 15).

2.2.2.2. Yaş Ayrımcılığı

Eurolink (1997) yaş ayrımcılığı kavramının, ayrımcılık için yaşın kullanımının haksız olmasının ve yaşlı işçilere haksız muameleye yol açan durumlar için geçerli olduğunu açıklamaktadır (Akt; Büsch ve Königstein, 2001: 2). Yaş ayrımcılığı ekonomik faaliyetlerin, dinamizmin, bilişsel ve hareket kapasitesinin kaybı anlamına gelen ve yaşlıları gençler karşısında değersizleştiren, negatif bir algı yaratan bir kavramdır. Dolayısıyla yaş ayrımcılığı da bünyesinde önyargı kalıplarını barındırmaktadır. Irkçılıktaki "zenciler tembeldir", "Araplar acımasızdır" ifadelerinde olduğu gibi yaş ayrımcılığında "yaşlılar agresiftir", "yaşlılar sürekli şikâyet ederler" gibi kalıp yargılarla yaşlılar ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar (Foucart, 2003: 17).

Çalışma yaşamında ayrımcılık genellikle etnik köken, cinsiyet, ten rengi ve inanç kaynaklı olsa da başka etkenler de devreye girerek ayrımcılığın yansımasında etkili olabilmektedir. Yaşa dayalı ayrımcılık, engelli ayrımcılığı, cinsel yönelim ayrımcılığı ve hastalıklara yönelik ayrımcılıklar gibi ölçütler de ayrımcılığa sebep olabilmektedir. Yaş nedeniyle kişiler ve gruplar arasındaki muamele farklılıkların kaynağında da diğer ayrımcılık boyutlarında olduğu gibi genelleştirilmiş kanılar, yasalar, etik ve günlük genelleştirilmiş önyargılar vardır (Baybora, 2010).

Demir (2011: 779) yaşa dayalı ayrımcılığın; genç çalışanlar açısından, dinamik ve fiziksel açıdan uzun vadede daha çok iş yapmaya eğilimli olmalarından, ilerlemiş yaştaki çalışanlar için ise, deneyimli ve örgütlerine bağlılığın daha yüksek olma ihtimalinden kaynaklandığını dile getirmektedir. Dolayısıyla genç çalışanların deneyimsiz olması, deneyimli kesimin ise yaşlı olması dezavantajlı bir durum yaratarak ayrımcılığa sebep olmaktadır.

Çayır (2012: 9) neo-liberal politikaların gittikçe yaygınlaşması sebebiyle ve kapitalizmin bugün ulaştığı bu aşamada 40-45 yaş üstü insanların çalışma yaşamında yer

almasının oldukça zor olduğunu dile getirmektedir. Richard Sennett'in (2005) 'yeni kapitalizm', Zygmunt Baumann'ın 'akışkan modernlik' olarak nitelendirdiği bu dönemler de tecrübe önemini yitirmiştir. Çalışma saatlerinin esnekleştiği ve teknolojinin de gelişmesiyle birlikte insanların her ortamdan çalıştıkları, teknoloji ve bilginin de hızlı bir şekilde değiştiği bu dönemlerde, kişiler kendilerini sürekli olarak yenileme ve bilgi ve tecrübesini ilerletme ihtiyacı duymaktadır. Böylesi bir rekabet ortamında işten çıkarılma ve işe alım sırasında yaş oldukça önemli bir unsur haline gelmiştir.

2.2.2.3. Cinsiyet Ayrımcılığı

Cinsiyete dayalı ayrımcılık, doğuştan gelen fiziksel özelliklerden ziyade, toplumsal cinsiyet kaynaklı olup (Güler, 2005: 33) çalışanların bilgi birikimi, tecrübe ve yeteneklerinin saf dışı bırakılarak çalışanın cinsiyetine göre olumsuz ya da daha az olumlu davranışlar sergilenmesidir. Örneğin; aynı şirkette aynı işi yapan kadın çalışanın erkeğe göre daha az ücret alması dolaysız bir şekilde yapılan ayrımcılık örneğidir (Acar vd. 1999: 5-6).

Cinsiyete dayalı ayrımcılıkla işgücü piyasasında karşılaşılan ilk aşama başvuru şartlarından sonra işe alım sürecidir. 20. yüzyılda Türkiye'de, kamu sektöründe kadın çalışan alımı ile ilgili belli kotalar olması ve başvuran kadınların kapalı olması da büyük ölçekte ayrımcılık içeren yasa ve prosedürlerin olduğunu göstermektedir. Ayrıca kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık olarak nitelendirilen ücretli doğum izni ve süt iznine çıkılması ayrıca kreş bulundurma zorunluluğu da işverenler açısından dezavantajlı bir durum olarak değerlendirilerek, kadın çalışan tercih etmemelerine sebep olmaktadır (Bilgin, 2012'den akt. Öztürk, 2015: 12).

Kocacık ve Gökkaya'ya (2005) göre cinsiyet faktörüne bağlı olarak kadınların iş yaşamında karşılaştıkları sorunlar ve ayrımcılık içeren uygulamalar, eğitim ve mesleki eğitimde eşitsizlik, iş bulma ve kariyer yapma imkânlarında eşitsizlik, ücretlendirmede eşitsizlik, sosyal haklardan yararlanmada eşitsizlik, cinsel taciz şeklinde kategorize edilebilmektedir.

Ayrıca cinsiyet ayrımcılığının temelinde yatan cinsiyet eşitsizliği ve toplumsal cinsiyeti farklı açılardan değerlendirilmesinde aşağıdaki tablo oldukça öz bir biçimde bu konuya açıklık getirmektedir.

2.2.2.4. Çalışma Hayatında Ayrımcılık

İş gücü piyasalarındaki ırk, cinsiyet, etnik köken, siyasi görüş gibi işin verimliliğini etkilemeyen faktörlerin negatif veya pozitif bir değere yol açması ayrımcılık olarak nitelendirilmektedir (Kutanis ve Ulu, 2016: 360).

Lordoğlu ve Aslan (2012: 119) iş gücü piyasalarına dâhil olmanın bireyler için göreli bir şekilde özgürlük de içerdiğini dile getirmektedir. Piyasadaki ortalama koşullarda emeğini satma veya satmama özgürlük olarak nitelendirirken, emeğini isterse satmamanın sonucu piyasada işsizlik ortaya çıkaktadır. Tam tersi durumda da emeğin satın alınmasıyla birlikte ortaya çıkan problem ise ayrımcılıktır. Emeği satın alan ve satan arasında ortaya çıkan bu problemin yanında satın alma ilişkisi dışında kalan farklı noktalarda da ayrımcılık davranışı söz konusu olabilmektedir.

Ayrımcılık çalışma hayatının işe alım sürecinde, çalışma süreci içerisinde, eğitimlerde, işten ayrılmalarda, iş gereği olmadığı halde iş ilanlarındaki bazı şartlarda bile kendini göstermektedir (Demir, 2011: 762). Çalışma hayatında ayrımcılık işgücü piyasasının işleyişinde ve gelişmesinde büyük bir sorun haline gelirken, çalışanlar açısından da motivasyon ve verim eksikliği yaratarak kişilerin işgücü piyasasının dışına itilmesine sebep olmaktadır. Çalışma yaşamındaki ayrımcılık, ülkenin yönetim sistemi, ekonomik gelişmişlik, sendikalı olmak, yasalar, eğitim seviyesi gibi birçok faktöre bağlı değişiklik gösterebilmektedir. Farklı ülkeler baz alındığında esnek çalışma biçimlerinin yaygın olduğu ve nitelikli işlerin yapıldığı ülkelere göre niteliksiz ve güvencesiz çalışmanın yapıldığı ülkelerde cinsiyet, etnik köken, ırk, dil, din, ten rengi, yaş ve engellilik hali gibi birçok yönden ayrımcılık çalışma yaşamına da yansımaktadır. Bu durumun sonuçları ücret farklılıkları, mobbing uygulama ve işten çıkarma gibi farklı şekillerde kendini göstermektedir. Ayrıca bazı ülkelerin geleneksel yaşam şekli, dini inanışı, hayat görüşü ve yaşam tarzı da çalışma yaşamına yansıyarak ayrımcılığa sebep olmaktadır (Kutanis ve Ulu, 2016: 360).

İşgücü piyasasındaki ayrımcılık türleri istatistiksel ayrımcılık, terfi ayrımcılığı ve tercih ayrımcılığı olarak sınıflandırılabilir.

İstatistiksel ayrımcılık; işverenin işe almadan önce kadınlara yönelik uyguladığı bir ayrımcılık türüdür. Bu kurama göre, ortaya çıkan istatistikler hangi grupların işe aidiyetlerinin daha fazla olduğu, kimlerin işten ayrılmaya yatkın olduğu ile ilgili önyargılar içeren bir ayrımcılık türüdür. Ancak cam tavan ile ilişkisi olan bu ayrımcılık türü sadece kadınlara yönelik değil azınlıklara yönelik de olabilmektedir (Yoğun Erçen, 2008: 16'den akt. Kutanis ve Ulu, 2016: 361).

Terfi ayrımcılığı, iş gücü piyasasında çalışanların yükselmelerinde cinsiyet, etnik köken, ırk, yaş, cinsel eğilim, yaşadığı bölge gibi özelliklerden ötürü ayrımcı davranışlara maruz kalmalarıdır. Rekabet ortamının daha fazla olması sebebiyle özel sektörde terfi ayrımcılığına daha az rastlanılmaktadır. Fakat işten çıkarmada ayrımcılık, diğer ayrımcılık türlerine göre daha fazladır. Örneğin işten çıkarmalarda beyaz ve siyah erkekleri kıyaslayacak olursak işten çıkarmalarda siyah erkeklerin oranı daha yüksektir (Byron, 2010: 453).

Doğrul'a (2007; 19-23) göre tercih ayrımcılığı üçe ayrılmaktadır. Bunlar;

İşveren Ayrımcılığı: işverenlerin düşük ücretle çalışmayı razı olacakları takdirde kadınları işe alabilecekleri ile ilgili söylemlerinden kaynaklı uygulanan ayrımcılık türüdür.

İşçilerin Ayrımcılığı: İşgücü piyasalarında ayrımcılığın kaynağı sadece işveren değil, çalışanlar da olabilmektedir. Örneğin erkek çalışanların kadın çalışanlarla bir arada çalışmak istememesi.

Müşteri Ayrımcılığı: Erkeklerin bir kadın satıcıdan mal ve hizmet almak istememesi sebebiyle mal ve hizmete olan talebin düşmesi (Doğrul, 2007: 19-23'den akt. Kutanis ve Ulu, 2016: 361).

2.2.2.5. Göçmen Ayrımcılığı

İnsanlık tarihi kadar eskiye dayanan göç olaylarının varlığı göçmen ayrımcılığını da beraberinde getirmektedir. Fakat bilinen ilk büyük göçmen ayrımcılığının 18. Yüzyılın sonlarına doğru Amerika Birleşik Devletleri'nin kurulmasına paralel olarak yaşandığı ifade edilmektedir. Kuruluşunun ardından başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok kültürden göçmen kitleleri ABD'ye göç etmiştir. Farklı etniklerle yaşamaya devam eden Amerika Birleşik Devletleri'nde siyahî göçmenlere ayrımcılık uygulanmaya başlamış ve diğer göçmenlerle eşit haklardan faydalanamamışlardır. Köle olarak kullanılan siyahî göçmenler uzun yıllar boyunca bu şekilde ayrımcılığa maruz kalmış ve ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmüşlerdir (Freehling ve Frrehling, 1994: 251'den akt. Çakı, 2019: 25).

Göçmen ayrımcılığı genel bir tanımlamayla, göçmenlerin göç edilen ülke vatandaşlarıyla eşit haklardan faydalanamaması ayrıca göçmen statüsüyle sahip olduğu haklarından yoksun bırakılmasıdır. Bu ayrımcılığın yansımaları doğrudan devlet eliyle ve o ülkedeki belli grup ve kişilerin ayrımcı tutumlarıyla gerçekleşmektedir. Göçmen ayrımcılığı ırk kavramıyla yakından ilişkili olup, din, inanç/hayat görüşü, dil ve kültür gibi birçok faktörden kaynaklanmaktadır (Çakı, 2019: 25).

Göçmenler, göç ettikleri bölgelerde yaşam ve çalışma koşulları ile ilgili oldukça fazla problem yaşamaktadırlar. Göçmenler, işgücü piyasasında pis ve güvencesiz olarak nitelendirilen işlerde, uzun çalışma saatleri, düşük ücretler, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişememe gibi birçok sorunla karşı karşıya kalarak ayrımcılığa, dışlanmaya ve toplumdan dışlanmaya ve ötekileştirilmeye maruz kalmaktadır (Svensson vd., 2013).

Sosyal kimlik kuramı (SKK) Tajfel ve Turner'e (1979) tarafından gruplar arasındaki ilişkileri açıklarken kullanılan kuramlardan biridir. Bu kuram ev sahipliği yapan gruplar ve göçmenler arasındaki ilişkiyi açıklarken, mevcut gruplar toplum içerisindeki konumuna göre

farklılıklar göstermektedir. Sosyal kimlik kuramına göre; ev sahibi grup toplum tarafından statüsü yüksek olan, göçmen grubu ise statüsü düşük olarak değerlendirilmektedir. Olumlu sosyal kimlik ve avantajlı durumda olan grup ev sahibi grup iken, statüsü düşük göçmen grubu dezavantajlı durumdadır. Sosyal kimlik kuramında adından da anlaşılacağı üzere birey kendini ait hissettiği grup ile kendine sosyal bir kimlik oluşturmaktadır. Bunu yaparken de sosyal karşılaştırma yöntemine başvurmaktadır (Akt. Taşdemir, 2017: 50).

Göç hareketliliği ile birlikte toplumun yapısında birçok değişiklik beraberinde gelmektedir. Yerli halk ile göçmenlerin arasındaki toplumsal farklılaşmaya paralel olarak siyasi ve ekonomik boyutlu bir tabakalı toplum yapısının en alt tabakasında da göçmenler yer almaktadır. Alt kültür olarak adlandırılan toplumun en alt tabakasında yer alan göçmelerin gelir grupları, yerleşme bölgeleri, sosyal etkileşim biçimleri, tüketim alışkanlıkları, boş zaman faaliyetleri, düşünce ve davranış şekilleri gibi birçok alanda bu değişiklikleri görmek mümkündür. Tabakalı toplum yapısında yaşam biçiminin ve koşullarının değişiklik gösterdiği bu grup genellikle çoğu zaman toplumda dezavantajlı konumdadır. Göçmenlerin göç sonrasında yaşadığı düşük statüye sahip olma, hâkim sınıfın lehine göçmenlerin de aleyhine gerçekleşen düzenlemeler, toplumsal dışlanma, yabancılaşma, ötekileştirme ve yoksulluk gibi birçok sorunu da beraberinde getirmektedir (Koca, 2019: 319-320).

Bir ülkeye yasa dışı yollarla giriş yapan, göçmenlik için uygun belgelere sahip olmayan göçmenler hayatını idame ettirebilmek için yasa dışı çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu durum göçmenlerin işverenler tarafından sömürülmesini kolaylaştırmakta ayrıca sınır dışı edilme korkusu da herhangi bir sorun karşısında göçmenlerin ilgili kurum ve kuruluşlara başvurmasını engellemektedir (Bartram vd., 2017: 312-313). Genel olarak göç edilen ülkenin vatandaşlık hakkına sahip olmayan ya da olamayan göçmenler için bu süreç siyasi, ekonomik, sosyal hak ve güvencelerden yoksun olma, çalışma hayatına katılamama, oy kullanamama, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanamama, gibi en temel insan haklarından yoksun bir şekilde sömürülmeye mahkûm bir yaşam tarzını idame ettirme şeklinde ortaya çıkmaktadır (Şahin, 2018: 2159).

2.3. İş Gücü Piyasasında Göçmen Ayrımcılığı

BM'nin insan hakları kapsamında temel sözleşmelerinden birisi olan ve Türkiye tarafından da kabul edilen "*Tüm Göçmen İşçiler ve Aile Fertlerinin Haklarının Korumasına Dair Uluslararası Sözleşme*" (ICMW) nin 2. Maddesinin 1. fıkrasında göçmen işçi tanımı şu şekilde verilmiştir: "*vatandaşlık bağıyla bağlı olmadığı bir ülkede ücret ödenen bir faaliyette çalıştırılmış, çalıştırılmakta veya çalıştırılacak olan bir kişiye göçmen işçi denir".* Bunun yanı

sıra 2. Maddenin 2. Fırkasında *"serbest çalışan işçiler, belirli bir iş için istihdam edilen işçiler, projeye bağlı işçiler, gezici işçiler, sahil açığında tesiste çalışan işçiler, gemi adamları, mevsimlik işçiler ve sınır işçileri göçmen işçi*" olarak tanımlanmıştır (BM, 1990).

Göçmenlerin göç ettikleri bölgelere uyum sağlaması ve o toplumla bütünleşmesi karmaşık bir süreçler bütünüdür denilebilir. Sosyal, kültürel, politik ve ekonomik alanda uyum sağlamak için iş gücü piyasalarına dâhil olmak ilk adım olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla yeme-içme, barınma, ailenin geçimini sağlama gibi çeşitli temel ihtiyaçların karşılanması için ilk olarak yapılacak şey iş gücü piyasasına bir şekilde dâhil olabilmektir. İş gücü piyasasına katılım en önemli nokta olmakla birlikte diğer aşamaların da gerçekleşmesinde etkilidir. Fakat Martin (1999: 2-3) ekonomik uyumun gerçekleşmesi için birkaç farklı değişkenlerin de göz önünde bulundurulması gerektiğini savunmaktadır. İşsizlik, mesleki dağılım, kazanç ve gelir, ekonomik hareketlilik ve iş yeri açma gibi faktörlerin de ekonomik uyumu etkilemektedir. Ayrıca göçmenlerin yeni bir ülkedeki ekonomik yaşam deneyimleri de ekonominin gelişmişliğine, göçmenlerin eğitim seviyesine, dil becerileri ve mesleki becerilerine beraberinde getirdikleri finansal sermayeye, iş yerindeki ırksal ve etnik ayrımcılığa/hoşgörüye bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir.

Kapitalizmin genel işleyişi açısından göçmen emeği sermayenin ihtiyaç duyduğu yedek iş gücü ve artı nüfusu (Marx, 2003) göç ile elde etmesidir. Kapitalizmin temel amaçlarından biri, sermaye birikimi için en uygun emek gücüne ulaşmaktır. Bireyleri ve grupları kitle üretim araçlarından koparmak, onları serbestleştirmek, topraklarından ve yerlerinden etmek yani göçe mecbur kılmak, proleterleştirmek kapitalizmin ihtiyaç duyduğu emek gücüne ulaşırken izlediği politikalardır. Göçmen emeği kapitalizmin işleyişinin her evresinde nüfus fazlası oluşturarak kapitalizmin işleyişine hizmet etmiştir. Örneğin İngiltere, Fransa ve Almanya gibi ülkelerde sanayileşme süreçlerinde başrol de göçmen emek gücü vardır. Ayrıca 1945 sonrasında kapitalizmin genişlediği dönemlerde ülkeler kendi aralarında anlaşmalar yaparak, uluslararası kitlesel göçler gerçekleştirmişlerdir. Bu gibi gelişmeler ışığında kapitalizmin emek gücü talebini ortaya çıkardığını ve bu talebi de göçmen emeği ile karşıladığını söylemek eksik bir yorum olmaktadır. Kapitalizmin işleyiş sürecinde sermaye, emeği sömürmenin yanında işçi sınıfını da denetim ve gözetim altında tutma amacıyla göçmen emeğine ihtiyaç duymakta ve kullanmaktadır. Göçmen emeğinin istihdamı ile birlikte işçi sınıfının birlik ve bütünlüğü göçmen/yerli işçiler olmak üzere ırksal/etnik bir ayrım ile bölünmektedir. Dolayısıyla daha yüksek ücretli işlerde ve çalışma koşullarının görece daha iyi olduğu işlerde yerli işçiler yer almakta ve göçmen işçiler ise kirli işler olarak tabir edilen yerli işçilerin çalışmak istemediği işlerde istihdam edilmektedirler. Sonuç olarak bu şekilde işleyen bir çalışma ortamında bir

emek gücü hiyerarşisi oluşarak yerli ve göçmen işçiler arasında çatışma ve rekabet ortamı da sağlanmış olacaktır (Akkuzu, 2015: 22-23).

Aygül (2018: 74) işgücü piyasasında esneklik politikalarının izlenmesinin, istihdam güvenliğinin azalmasına ve ücretlerin düşmesine dolayısıyla toplumsal eşitsizliklerin artmasına yol açtığını dile getirmektedir. Guy Standing (2015), "güvencesiz" (precarious) ve "proletary"a (plotetariat) kelimelerinin birleştirilmesiyle ortaya çıkan "prekarya" kavramına dikkat çekmektedir. Prekarya, çalışan yoksulları ve güvencesiz işçileri, gençleri, yaşlıları, engellileri, etnik azınlıkları, göçmenleri ve mültecileri kavramın içeriğine dâhil etmektedir. Prekarya emeği, yaşamak için, fırsatçı, güvencesiz ve geçici bir emektir. Prekaryaya dâhil olan göçmen grupları kimliklerinin tanınmaması, dil gelişimi ve iletişimin yetersiz oluşu ve kültürel farklılıklar gibi dezavantajları sebebiyle istihdama dâhil olma noktasında birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. İş gücü piyasasında ırk, cinsiyet, etnik köken, dini görüş gibi özellikler verimlilikle ilişkisi olmayan faktörlerdir. Bu gibi özellikler iş gücü piyasasında olumlu veya olumsuz herhangi bir değerlendirmeye yol açıyorsa o iş gücü piyasasında ayrımcılığın varlığından söz etmek mümkündür (Kutanis ve Ulu, 2016: 360).

Göçmen kimliği yerinden edilme ve yeniden yerleşme arasındaki geçen süreçte şekillenmektedir. Fakat göçmenin, sığınmacının ya da mülteci kimliğinin oluşumunda sadece göç tek başına rol oynamaz. Bunun yanında göç edilen toplum ve bölge de bu kimliğin oluşumunda etkili olmaktadır. Her ne sebeple olursa olsun göç gerçekleştikten sonra her göç süreci emek göçü şeklini alır. Göçmenler yaşamını idame ettirebilmek için er ya da geç iş gücü piyasasına yedek veya faal olarak katılmak zorundadır. Göçmen kimliğinin oluşmasında etkili olan faktör göç edilen iş gücü piyasasının koşulları ve iş gücü piyasasının düzenlenme şekline bağlıdır (Alpman, 2018: 339).

Yaşamsal faaliyetlerin sürdürülebilmesi için iş gücü piyasasına katılım muhakkak gerçekleşmelidir. Bu katılımın önünde işsizlik, düşük ücret, ayrımcılık, güvencesiz çalışma gibi birçok engel bulunmaktadır. Bu bağlamda iş gücü piyasasında daha dezavantajlı olan grup, göçmenlerdir. Göçmenler, göç ettikleri bölgede kültür farklılıkları, dil ve iletişim eksikliği, kayıt dışı çalışma, sosyal güvence yokluğu ve düşük nitelikteki işlerde çalışma gibi ve buna benzer birçok problemle karşı karşıya kalmaktadır.

Yasadışı yollarla göç etmiş, çalışma veya oturma izni dolmuş belgesiz göçmenlerin herhangi bir hak ihlali durumunda sessiz kalması ve kötü çalışma koşullarına razı olmalarının sebebi de sınır dışı edilme korkusudur (Güldalı, 2022: 126). Dolayısıyla ekonominin genişlediği dönemlerde işe kabul edilerek, ekonomik kriz dönemlerinde ise kolayca vazgeçilecek esnek işgücü özelliği ile göçmen emeği işverenler için oldukça önemli bir amaca

hizmet etmektedir (Ciğerci Ulukan, 2015: 33). Göçmenlerin ve yerlilerin çalıştıkları işler arasında çalışma koşulları açısından bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılık aynı şekilde kayıt dışı ekonomi için de geçerlidir. Hiyerarşik bölünmeyi daha da derinleştiren kayıt dışılık kendi içinde bu eşitsizliği arttırmaktadır. Göçmen işçiler daha kötü çalışma koşullarında çalışmaktadır (Cillo ve Perecco, 2008: 12). Dolayısıyla yasadışı yollardan göç etmiş, çalışma ve ikamet etme süresi dolmuş kayıt dışı ekonomide çalışmaya başlayan göçmenler için bu şartlar daha da ağırlaşmıştır.

Göçmenlerin göç ettikleri bölgelerle demografik, kültürel, sosyal, ekonomik birçok farklılığın olması sebebiyle çalışma hayatında başta olmak üzere günlük hayatta da ayrımcılık, dışlanma ve ötekileştirmeye maruz kalmaktadır. Dolayısıyla göçmenlerin göç ettikleri bölgelerle arasında bir aidiyet duygusu oluşmamaktadır. Göç ettiği ülkenin vatandaşlarıyla aynı çalışma koşullarına sahip olmayan göçmenler kendilerini o ülkede ikinci sınıf vatandaş olarak hissetmekte ve toplumla bütünleşmesi zorlaşmaktadır (Birinci Gemici, 2016: 254).

Ayrıca göçmen işçilere yönelik uygulanan ayrımcı muameleler ve önyargılar, işsizlik, yoksulluğun artmasına, etnik gettolaşmalara, düşük eğitim seviyelerinin artmasına yol açmaktadır. Çalışma hayatında göçmen ayrımcılığının etkisinin yanında düşük ücret, barınma ve eğitim gibi alanlarda da diğer ayrımcılık boyutlarıyla karşılaşmak mümkündür. Ayrımcı muameleler iş gücü piyasasındaki tabakalaşmayı da beraberinde getirmekte bunun yanında bazı belirli grupların iş gücü piyasasındaki ikincil rollere ve alt tabaklara itilmesinde etkili olmaktadır (ILO, 2010: 81).

Colic-Peisker ve Tilbury'in raporuna (2007: 15) göre; nitelikli mülteciler, yüksek işsizlik oranları ve uzmanlık seviyelerinin altında istihdam edilmekte ayrıca ikincil işgücü piyasasının düşük seviyelerinde yer bulabilmekte ve bu şekilde istihdama katılmaktadır. Göçmenler karşılaştıkları sorunları hem genel yapısal dezavantajlılık durumuna hem de özel bir ayrımcılık sorununa bağlamaktadırlar. Göçmen işgücü söz konusu olduğunda nitelikli iş gücüne açık kapı politikası uygulanırken, niteliksiz veya düşük nitelikli iş gücü için aynı durum geçerli değildir. Fakat bazı şartlarda bazı ülkeler düşük ücretli iş gücüne ihtiyaç duyduğu için yasadışı, belgesiz göçmenlerin ülkeye girişlerine göz yummakta ve o ülkeye girişteki sınırlamalar esnekleştirilmektedir. Yasadışı göçmen işçi hareketi, ihtiyaç olan iş gücünü karşılayacak, yasal taleplerin gerçekleştirilmesi için gerekli yasal sürecin oluşturulmamasını ifade etmektedir. Artan rekabet sürecinin emek piyasasındaki esnekliği ile hedef ülkeler düşük ücretli iş gücüne ihtiyaç duymakta ve kaçak göçmen işçi hareketliliği bu gibi durumlardan etkilenerek daha da güçlenmektedir. Dolayısıyla işveren tarafları çalışma süreleri, ücretleri ve

çalışma koşuları ile ilgili faktörleri belirlerken kendi çıkarına göre düzenlemelere gitmektedir (Gençler, 2005: 179-180).

Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, İspanya, İsveç ve Amerika Birleşik Devletleri gibi sanayileşmiş ülkelerde ILO (2010: 81) boş pozisyonlara yerleştirmek için işçi alımı yapacak işverenlerin ayrımcılık düzeyini ölçmek için bir araştırma yapmıştır. Adaylar aynı niteliklere sahip fakat farklı etnik veya ulusal kökenden, yerli veya göçmen adaylardan oluşmaktadır. Bu adaylar başvuru sürecinde işe alımı etkileyebilecek diğer olası değişkenleri ortadan kaldırmak için araştırmanın ölçmek istediği ayrımcılık konusunu etkilememesi için eğitilmiştir. Araştırmanın sonuçları istihdama erişimde yüksek düzeyde ayrımcılık içermektedir. Göçmen genç adaylar, iş ararken olumlu geri dönüşler sağlayabilmek için eşdeğer beceri ve eğitime sahip yerli işçilerden dört-beş kat daha fazla iş başvurusunda bulunmak zorunda kalmıştır. Hizmet sektöründe diğer sektörlere göre, daha fazla küçük ve orta ölçekli işletmelerde büyük işletmelere göre daha fazla ayrımcılık tespit edilmiştir.

Türkiye'ye sığınan göçmenlerin yaşadıkları problemleri; ülkeye gelme, sığınma talebinde bulunma, bekleme ve talebin sonuçlanması şeklinde üç grupta inceleyebiliriz. Yapılan bir araştırmaya göre üçüncü bir ülkeye yerleştirilmek üzere belirlenen uydu kentlerdeki göçmenler de; ekonomik, eğitim, dil, sağlık, yasal düzenlemeler, uyum sosyal ve psikolojik ve iletişim başta olmak üzere birçok alanda sorunun varlığını ortaya koymuştur. Ayrıca başvuru talebinin sonuçlanmaması sığınmacıları belirsiz bir hayata sürüklemektedir (Buz, 2002: 69'den Aktaran; Kartal ve Başçı, 2014: 289).

Uluslararası alanda olduğu gibi Türkiye'de de düzensiz göç ve kayıt dışı ekonomide çalışan iş gücü birbiriyle yakından ilişkili iki kavramdır. Kayıt dışı sektör; sigorta, iş güvencesi, güvenliği, işçi hak ve özgürlüklerinin düzenlenmediği sektörlerdir. Örnek verecek olursak, hizmet sektörü, eğlence sektörü, ev içi hizmetler, merdiven altı atölyeler ve fuhuş kayıt dışı sektör kapsamında sayılabilir. Bu sektörlerde çalışanlar göçmen veya yerli işçi olsun kayıt dışı sektör olarak literatüre geçmektedir. Göçmenler ucuz iş gücü ihtiyacını karşılanması açısından, kendilerine daha çok kayıt dışı sektörde iş bulabilmektedirler. Çalışma izni, ikamet izni veya vizeleri olmayan bu göçmenler yaşamsal faaliyetlerini sürdürürken devamlı bir risk altında kalmakta ve insan hakları ihlalleri de kaçınılmaz olmaktadır (Göçmen işçiler araştırması, 2015: 15). Çalışma izni olmadan herhangi bir sektörde iş gücü piyasasına dâhil olmaya çalışan göçmenler kendi yeteneklerinden bağımsız bir şekilde düşük nitelikli işlerde ve emeğin yoğun olarak kullanıldığı işlerde çalışmaktadırlar. İzinsiz ve belgesiz bir biçimde çalışan göçmenlere yönelik resmi kurumların baskının arttığı dönemlerde çalışma koşulları daha da zorlaşmış dolayısıyla göçmen emeğinin daha çok sömürülmesine yol açmıştır. Güvencesiz çalışma

biçimleri göçmen işçileri bu koşullara razı olmaya kaçınılmaz kılmıştır. Ayrıca sınır dışı edilme korkusu da bu koşullara boyun eğme ve katlanmayı mecbur kılmıştır (G. Yılmaz, 2008: 174; Lordoğlu, 2009: 8).

Türkiye'de de kayıt dışı istihdamın yaygın olduğu bir ülke olmakla birlikte genellikle göçmen işçilerin istihdam edildiği bir sektördür. Göçmenler kendi ülkelerindeki gelir düşüklüğü, ailesine finansal destek sağlama ve ülkesindeki yüksek işsizlik gibi nedenlerle sınırlardan geçerek Türkiye'de işgücü piyasasının parçası haline gelmektedir. Göçmenlerin Türkiye'yi tercih etmelerinin sebepleri; coğrafi yakınlık, kolay ulaşım, esnek vize sistemi, Türkiye'de bulunan yakınlarının sağladığı sosyal ağlar, kayıt dışı ekonomide yer bulma ihtimalinin yüksek olması gibi bazı sebeplerle çalışmak ve hayatını devam ettirmektir (İçduygu, 2004: 48-49).

ILO'nun göçmen işçilere yönelik uluslararası alanda, "*97 sayılı İstihdam Amacıyla Göç (Revize 1949) Sözleşmesi*" ve "*143 sayılı Göçmen İşçiler*" (Ek Hükümler 1975) olmak üzere iki sözleşmesi bulunmaktadır.

"97 sayılı Sözleşme" düzenli statüdeki göçmen işçilerle ilgilidir. O göçmenlerin ülkelerinden ayrılmaları, yolculukları, kabul edilmeleri ve gelirlerin transferi gibi süreçlerle ilgilenmektedir. Sözleşme, istihdama ilişkin çeşitli konularda, göçmen işçilere o ülkenin kendi vatandaşlarına yaptığı muamelenin altında bir muamele yapılamayacağını hükme bağlamaktadır. Düzensiz göçün gündemde olduğu dönemlerde kabul edilen "143 sayılı Sözleşme" ise daha geniş kapsamlı olmakla birlikte istismara dayalı koşullardaki emek göçüne odaklanmaktadır. Yasadışı yollardan yapılan göçlerin ve düzensiz göçmen emeği istihdamının engellenmesi, düzensiz göçü örgütleyenlerin ve çalıştıran işverenlerin cezalandırılması ile ilgilenmektedir (ILO, 2009).

ILO'nun 2006 tarihli "*Emek Göçü Üzerine Çok Taraflı Çerçeve*" metnin de ise;

"*1) Göçmen işçiler de dâhil olmak üzere çalışma çağındaki tüm kadınlar ve erkeklerin özgürlük, hakkaniyet, güvenlik ve insan onuruna yakışır üretken işlere, kısaca insana yakışan işlere erişme fırsatı desteklenmelidir.*"

"*2) Bütün devletler emek göçünü yönetmek için kendi politikalarını geliştirme egemenliğine sahiptir. Ancak uluslararası emek standartları, diğer enstrümanlar ve ilkeler bu politikaların tutarlı, etkili ve adil olmasında rol oynamalıdır.*" (ILO, 2006).

Çalışma yaşamına ilişkin ayrımcılığın birçok farklı gösteriş biçimi olmakla birlikte ayrımcılığa maruz kalanlarla yapılan görüşmelerden elde edilen ayrımcılık içeren davranışlar olarak; "işe almamak, işyerinde terfi ve kadro unvanı vermemek, işten çıkarmak, işyeri kapatmak veya boşaltmak, iş ortamında taciz edip işten uzaklaşmasını sağlamak, iş vermeyerek

terk etmesini sağlamak, işyeri ortamını değiştirmek veya sürgün etmek, işyerinde uzun süreli çalışmaya zorlamak veya sosyal güvencesiz çalıştırmak" sayılmaktadır (Lordoğlu, 2012: 134).

Göç edilen ülkede işsizlik sorunu varsa yeni eklenen işsizlikle birlikte daha karmaşık bir süreç oluşmaktadır. Firmaların ve işverenlerin göçmen nüfusundan iş gücü ihtiyacını karşılaması yerel halk tarafından tepkiye yol açmaktadır. Ayrıca göçmenleri kayıt dışı çalıştıran işverenler haksız bir rekabet ortamı oluşturmakta ve uzun dönemde iş gücü piyasasının yapısının bozulmasına sebep olmaktadır (Orhan ve Gündoğar, 2015: 17).

Göçmen işçilerin kültürel eşit dağılımı ve yerleşik yaşam biçimine zarar verici problemler çıkarmaları göç edilen bölge ile oldukça fazla uyumsuzluk içermektedir. Sosyal huzursuzluklardan biri de göçmenlerin geride kalan aile fertlerine finansal destek sağlarken az bir gelirle geçinmeye çalışmaları ve yerli toplumun alıştığı standart refah düzeyiyle zıtlıklar barındıran yoksul alanlar meydana getirmelerine neden olmaktadır. Bütün bu problemlere sosyal tepkinin artmasına neden olan faktörler şunlardır:

- Göçmen işçi sayısındaki artış: Hazmetme kapasitesinin git gide dolması.
- Göçmen işçilerin bölgesel kümelenmesi: dengeli bir dağılımdan ziyade gruplaşma şeklinde bir dağılım vardır. Özellikle sanayi bölgelerinde yoğunlaşma söz konusudur.
- Göçmen işgücüne bağımlılığın riski: Göçmen işgücüne bağımlılığın artması sosyal tepkinin ortaya çıkmasına neden olabilir. Göçmen iş gücüne bağlılık genellikle düşük nitelikli ve yerli işçilerin çalışmak istemedikleri işlerde oran daha yüksektir. Göçmen işçilerin gruplar halinde geri dönmeleri ekonomik sıkıntılara yol açabilir (Çayan, 2018: 56).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
AFGANİSTAN VE GÖÇ

3.1. Afganistan ve Göç

Afganistan'dan göç akınlarının nedenlerinden bahsetmeden önce Afganistan hakkında genel bir bilgi vermek gereklidir.

3.1.1. Afganistan Hakkında Genel Bilgi

Dünyanın büyük stratejik yollarından biri üzerinde olan resmi adıyla Afganistan İslam Cumhuriyeti 652,230 km^2 yüz ölçümüne sahiptir. Ülkenin başkenti Kabil ile birlikte Herat, Kunduz, Celalabad, Bagram, Kandahar, Mezar-ı Şerif olmak üzere 7 vilayetten oluşmaktadır. Afganistan kuzeyde Türkmenistan, Tacikistan ve Özbekistan, batıda İran, güneyde Pakistan, doğuda Çin ve Hindistan ile komşudur (DEİK, 2012: 2). Afganistan'ın resmi dili Afgan Farsçası olarak bilinen Darice ve Peştuca'dır. Bu dillerin haricinde ülke içerisinde Özbekçe ve Türkmence de konuşulmaktadır. Ayrıca Afganistan'ın para birimi de Afganî'dir. Doğuyu ve batıyı birbirine bağlayan ticaret yollarının merkezinde olması Afganistan'ın jeopolitik konumunun önemini arttırmaktadır. Ayrıca coğrafi konumu itibariyle eski çağlardan beri "Dünyanın Kavşak Noktası" olarak adlandırılan ülke, İslam, Çin ve Hint kültürlerinin merkezinde Orta Asya, Sıcak Sular, Hint Alt Kıtası ve Ortadoğu'ya giriş-çıkışın en kritik noktasıdır (Kiren, 2012: 7).

Afganistan gerek jeopolitik konumu gerekse de tarihi açısından birçok etnik kimliği bünyesinde barındıran bir ülkedir. Ülkede yaşayan etnik kimlikler %42 ile en fazla Peştunlar olmak üzere, Tacikler (%27), Hazaralar (%9), Özbekler (%9), Türkmenler, Kırgızlar, Aymaklar, Kızılbaşlar, Kazaklar ve Beluçlardan oluşmaktadır. Dış güçler tarafından devamlı istilaya uğrayan Afganistan bu istilalara paralel olarak göçün çıktılarından da oldukça nasibini almış bir sömürü ülkesidir. Afganistan tarihi günümüze kadar farklı inançlara sahip birçok etnik kökenli milletlerin bir arada yaşadığı ve emperyalist güçlerin bölge üzerinde hâkimiyet kurma çabalarının olduğu bir tarihe sahiptir. Bu çeşitli toplulukların merkezi bir yönetime bağlı kalması ve birlik içinde bir düzen sürdürmesi oldukça problemli bir süreçtir. Afganistan'ın dış güçler karşısında birlik olup savunmacı bir politika izlememesi, yüzyıllar boyunca işgallerin sürekli ve devamlı bir hal almasında etkili olmuştur (Shaiq, 2014: 3).

Afganistan ekonomisinin gelişmiş bir ekonomi olduğunu söylemek mümkün olmamakla birlikte güvenilir veriler elde etmek de oldukça güçl5eşmiştir. Bunun sebebi

özellikle 1979 yılındaki Sovyet işgali ve eski çağlardan beri ülkenin iç savaş yaşamasıdır. Topraklarının sadece %15'i ekilebilir olmasına rağmen ülkede en fazla tarım ve hayvancılık ile geçim sağlanmaktadır. Bu oran ülke ekonomisinde %80'lik bir paya takebül etmektedir. Ayrıca küçük çaplı da olsa tekstil, sabun, mobilya, ayakkabı, çimento, el yapımı halılar, doğal gaz, yağ, kömür ve bakır işletmelerine dayan %10'luk bir paya sahip olan endüstri üretimi de mevcuttur. Hizmetler sektörü de %10'luk bir paya sahiptir (Ulfet, 2016: 5).

Afganistan ekonomi politikası, dışa bağlı bir politika izlemektedir. Yabancı yatırımlar ve dış ülkelerden aldığı mali yardımlarla ülke ekonomisini sürdürmeyi amaçlayan Afganistan, yoğunluk olarak özel sektör üzerine ağırlık vermektedir. Afganistan'ın ekonomisi 2001 yılından bu yana, uluslararası yardımlar ve artan yağışlarla tarımsal üretimde büyüme sağlamıştır. Ayrıca, Dünya Bankası verilerine göre, ülke ekonomisi 2003-2012 yılları arasında yıllık ortalama yaklaşık %9,2 oranında büyürken diğer yıllarda da ortalama %2'lik bir büyüme göstermiştir (Afganistan Ülke Raporu, 2017: 6).7

Afganistan ekonomisi 2020 yılındaki verilere göre büyüme oranı % -2.4'tür. Ülkedeki enflasyon oranı % 5.6 iken, işsizlik ise % 11 olarak açıklanmıştır. Ayrıca 611 usd kişi başına düşen gelir ile Afganistan ekonomisi yıllar için de negatif yönde bir değişim yaşamıştır. Ülkede sektörlerin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Payları %26,7 Tarım, %54,7 Hizmet, % 14.0 Sanayi şeklindedir. Afganistan nüfusunun % 70'inin kırsalda yaşamasından dolayı ülkede tarım ve hayvancılığın payı yüksektir. Coğrafi konumu itibariyle koyun ve keçi yetiştiriciliği oldukça fazla yapılmaktadır. Tarımsal üretimde ise buğday başta olmak üzere genellikle yurt içi tüketime yönelik tahıllar üretilmektedir (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, 2022).

3.1.2. Afganların Göç Süreci

Stratejik olarak oldukça önemli bir konumda bulunan Afganistan için göç, istikrar kazanmış nadir olgulardan biridir. Bu açıdan da uluslararasında hedef ülke halini almıştır. Potansiyel mülteci kitlesinin büyük kısmını Afganlar oluşturmaktadır. Son zamanlarda her ne kadar mültecilik konusunda birinciliği Suriye'ye devretmiş olsa da eski çağlardan beri, Afganistan ve göçmenlik kavramlarının bir arada kullanılması kaçınılmaz hale gelmiştir (Geyik Yıldırım, 2018: 131). 1979'daki Sovyet işgalinden bu yana Afganistan, süper güçlerin çatışma sahası olmasının yanında sosyal, ekonomik ve siyasi istikrarsızlıkla beraber terörle de anılan, ardı kesilmeyen işgallerin olduğu, iç çatışmalar ve dış müdahalelerden dolayı silahların hiç susmadığı bir ülke konumundadır (Obayd, 2020: 39).

1950'li yıllardan önce Afganistan'da gerçekleştirilen iktidar mücadeleleri kişisel ya da dış güçlerin müdahalesiyle gerçekleştirilirken, ellili yıllardan sonra Afganistan'da ideolojik

mücadeleler çerçevesinde iktidar mücadelesi yaşanmaya başlanmış ve dış müdahaleler de daha aktif bir hale gelmiştir. İdeolojik çatışmaların en temel sebebi, siyasi grupların ve siyasi partilerin etkisini göstermeye başlamasıdır (Salihy, 2014: 16).

Afganistan'ın önemli ticaret yollarının kritik noktası olmasının yanında göçe sebep olan diğer hususlar; siyasi istikrarsızlıklar, siyasi belirsizlikler ve iç çatışmalardır. Ülkenin iç çatışmalara ve buna istinaden göçe maruz kalmasında en büyük sebep, 1979 Sovyet işgali gibi görünse de geçmiş yıllara bakacak olursak daha farklı sebepler olduğunu da söylemek mümkündür. XVIII. yüzyıl başlarından itibaren Afganistan coğrafyasında kurulan bütün yönetimler, yönetimden sorumlu devlet büyükleri, emirlikler ya da devletler, üzerinde kurulu oldukları topraklardan yeterli geliri elde edememiş, ekonomik krizlere sebep olmuş, güvenliği birlik ve bütünlüğü sağlayamamıştır (Aras ve Toktaş, 2008: 47). Afganistan'da etnik grupların fazlalığı, mezhep farklılıkları, eğitim seviyesinin düşük olması ve buna benzer bazı faktörler iç çatışmalara ve karışıklıklara sebep olmuştur. Bu husus da Afganistan tarihi işgallere uğramış ve buna bağlı olarak uluslararası göç olgusundan fazlaca etkilenmiştir.

Afganistan tarihini iki bölüme ayıran ve ülkenin dönüm noktalarından sayılabilecek en önemli olgu 1979 yılında Sovyetlerin Afganistan'ı işgalidir. Aslında 1979 yılından önce Afganistan ve Sovyetler arasındaki ilişki eğitim, kültür ve teknik alanlarda her iki tarafın lehine karşılıklı bir etkileşimin gerçekleştiği, olumlu bir süreçten oluşmakta idi. 1978 yılında iktidardaki Davut Han'ın, Marksist subaylar tarafından yönetimden alınmasıyla bu iki taraf arasındaki ilişki tam tersi duruma dönüşmüştür. Bu devrimin ardından Davut Han ve solcu subaylar birlik olup Kızılordu' ya karşı birlikte mücadele etmişlerdir (Sivrioğlu, 2020: 72). Bu çatışmaların ardından 1979 yılında SSCB Afganistan'daki komünist rejimi desteklemek için Afganistan'ı işgal etti. Fakat 10 yıl boyunca devam eden bu sancılı sürecin sonunda 1989 yılında, Sovyet ordusuna karşı duran mücahitler SSCB karşısında zafere ulaşmıştır. Sovyetler Birliği'nin 1989'da Afganistan'dan çekilmesinin ardından göçün temel sebebi iç savaşın sebep olduğu güvensizlik haline gelmiştir. Bu işgalin sonunda özellikle İran'da yaşanan göçmen yoğunluğu 3 milyona ulaşmıştır. 1989 yılından sonra kısmen ülkeye dönüşler gerçekleşse de 1990-1995 yılları arasında Afganistan'ın iç savaş yaşaması tekrar bir göç dalgasına sebep olmuştur (Ahmadi, 2011: 4; Koç, 2018: 5).

Ayrıca coğrafi yakınlık, etnik-kültürel bağlar gibi faktörler de özellikle 1978 öncesi dönemden, günümüze kadar devamlılığını sürdüren İran ve Pakistan yönlü göçlerin meydana gelmesinde etkili olmuştur. Örneğin, Durand Hattı, Pakistan nüfusunun %20'sini ve Afganistan'ın %30'unu oluşturan Peştunların, Pakistan-Afganistan arasında sınır olarak kabul edilmiştir (Geyik Yıldırım, 2018: 133).

Son komünist rejimin 1992 yılında hükümetten düşmesiyle birlikte mücahit gruplar arasında taht kavgaları başlamıştır. Bunun ardından 1994 yılında Taliban Hareketi başlamış ve Kabil'i ele geçirerek yönetime geçmiştir. 1996 yılında Taliban'ın ülkenin tamamını etkisi altına alarak yönetimi de ele geçirmiştir. Bütün ülkeye yayılan Taliban hareketinin göçü oldukça etkilemiştir. Amerika'nın 2001 yılındaki 11 Eylül olaylarının sorumlusu olarak ilan ettiği Usame Bin Ladin'in Afganistan'da barındırdığı gerekçesiyle, Taliban rejimi de Sovyetler tarafından yönetimden düşürülmüştür. Geçici olarak başa gelen Hamid Karzai, 2004 yılındaki başkanlık seçimlerinde cumhurbaşkanı seçilmiştir. 2009 başkanlık seçimlerinde aday olan Karzai, tekrar cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Fakat ülkedeki bu istikrarsız yönetimler, işgaller ve iç savaş güvensiz bir ortam oluşturmuştur. Bu durum da Afgan halkının tekrar tekrar göç akınına kapılmasında etkili olmuştur (Ahmadi, 2011: 4; Koç, 2018: 5).

2016 yılında Yıldırım (2018: 149-151)'ın Kars ilinde yaptığı çalışmalar doğrultusunda Afgan göçmenlerin göç etme sebepleri; Sovyet Birliği'nin işgali, Taliban baskısı(iç tehdit) ve ekonomik sebepler şeklinde sınıflandırmıştır. Ayrıca göçe sebep olan bu faktörlere paralel olarak; can güvenliğinin olmaması, işsizlik, gelecek kaygısı, eğitim, sağlık sorunları, maddi manevi yetersizlikler, sosyal yaşamdaki problemler ve en temel nedenlerden biri İran'a göç eden Afganların İran'da ayrımcılığa maruz kalmalarıdır. Tüm bunlar bu göç sürecini hızlandırmıştır (Doğan, 2019: 22; Geyik Yıldırım, 2018: 149-151).

3.1.3. Afganistan-Türkiye İlişkileri

1919 yılında Afganistan'da yenilikçi bir kral olan Amanullah Han saltanata geçerken, aynı tarihlerde Türkiye'de de Atatürk ulusal bir lider olarak adından söz ettirmeye başlamıştı. Yine bu yıllarda Afganistan'da istiklal ilan edilirken, Türkiye'de bağımsızlık mücadeleleri başlıyordu. Ayrıca Amanullah Han Atatürk'ün ülkesi için yaptığı reformları örnek almış ve özellikle askeri alandaki faaliyetleri ülkesine taşımak istemiştir. Bu faaliyetler iki ülke arasındaki kaynaşmayı daha da güçlendirmiştir (Özer, 2013: 281). Afganistan ve Türkiye tarihinde, iki ülke arasındaki samimiyetin resmiyete dökülmüş hali ve iki ülke arasındaki ilişkinin sürekliliğini sağlayan en önemli adım "1 Mart 1921 Türk-Afgan Dostluk Anlaşması" dır.

3.1.4. 1 Mart 1921 Tarihli Türk-Afgan Dostluk Anlaşması

1 Mart 1921 tarihli Türk-Afgan antlaşmasının maddeleri Türkiye Afganistan'ın bağımsızlığa kavuşmasını desteklemekte ve Türkiye-Afganistan dostluğunun pekişmesine dikkat çekmektedir. Bu antlaşmayı imzalayan iki ülkede doğu ülkelerinin kurtuluşunu,

bağımsızlığını ve özgürlüğünü kabul etmektedir. Ayrıca bu sözleşme İslam devletlerine birlik olma konusunda çağrıda bulunmaktadır. Türkiye ve Afganistan her iki ülkenin başkentlerinde elçi göndereceklerdir. Eğitim başta olmak üzere iki ülke de her türlü gelişmeden birbirini haberdar edecektir (Turani, 2016: 28-29).

Ayrıca o dönemlerde Afganistan emperyalist güçlerle mücadele etmektedir. Bu anlaşmaya göre; taraflardan her biri emperyalist güçler tarafından saldırıya uğrarsa emperyalizme karşı işbirliği içinde olacaklar ve her iki tarafın da güvenliği sağlanacak ve düşmanlara karşı ortak tutum sergileyeceklerdir. Bunun yanında tarafların düşman olduğu devletlerle anlaşmalar imzalanırken, her iki taraf da birbirine bilgi verecektir (Özlü, 2012: 35). Genel olarak anlaşmanın maddelerinde emperyalizme karşı bir birlik içinde olma, taraf ülkelerin birbirini tanıması, işbirliği ve dayanışma içerisinde hareket edilmesinden bahsetmektedir.

1923'lere gelindiğinde ise; Türkiye'nin dış ilişkileri daha farklı bir döneme girmiştir. Bu sırada da Afganistan artık bağımsızlığını kazanmış bir ülke halini almıştır. Türk-Afgan devletleri arasındaki ilişkide bu gelişmelere paralel olarak aynı şekilde devamlılığını korumuştur (Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 2009: 52).

1928 yılının Mayıs ayında Afganistan lideri Amanullah Han'ın Türkiye'yi ziyareti sırasında Afganistan ile 1 Mart 1921'de imzalanan "Türk - Afgan Dostluk Anlaşması"na ek olarak 25 Mayıs 1928 tarihinde "Türkiye ile Afganistan Arasında Dostluk ve İş Birliği Anlaşması" adıyla yeni bir anlaşma daha imzalanmıştır. Bu anlaşma ile birlikte iki ülke arasında ebedi bir dostluk sağlanmıştır (Armaoğlu, 2001: 171).

1 Mart 1921 "Dostluk Anlaşması"na göre; Türkiye Cumhuriyeti: ilmî, hukuki, askerî alanlardaki uzmanlarından bir kısmını Afganistan'da görevlendirmiştir. Bu yönüyle anlaşma, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin imzaladığı ilk teknik yardım anlaşması olma özelliğini taşıyan anlaşmadır. 1950'li yıllara kadar Afganistan'da çalışan bu personel, bu ülkede birçok eğitim kurumunun kurulmasında ve gelişmesinde büyük emek sarf ederek görevlerini yerine getirmişlerdir (Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 2009: 65). Türkiye bu anlaşma ile ilk kez bir doğu ülkesine eğitim alanında yardım göndermiştir. Afganistan'a öğretmen ve subay gönderen Türkiye'nin Afganistan ile arasındaki manevi birliği resmiyete dökülmüştür. Anlaşma, 21 Temmuz 1921 tarihinde TBMM'de onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Afganistan Kralı Amanullah Han da bu anlaşmayı 22 Ekim 1922 tarihinde Kabil'deki Abdgah Camii'nde halk huzurunda onaylayacaktır. Bu antlaşmanın en önemli yanı ise Afganistan'ın Türkiye'yi İslam dünyasının manevi lideri olarak kabul etmesidir (Şimşir, 2002: 56-58'den Aktaran; Özlü, 2012: 36).

İkinci Dünya Savaşı'ndan etkilenen birçok ulusun yeni siyasi koşulara uyum sağlamak için, bazı değişikliklere gitmesi gibi Türkiye'de değişen siyasal koşullardan ötürü bazı anlaşmalara katılmak zorunda kalmıştır. Afganistan'da bu süreçte tarafsız bir politika izlemiş ve İkinci Dünya Savaşı'ndan Sovyet İşgaline kadar olan dönemde Türk - Afgan ilişkileri bir hayli zayıflamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra batılı ülkelerin Afganistan üzerindeki etkileri azalmaya başlamıştır. Afganistan'ın tarafsızlık politikası izlemesinde geçmiş yıllardan beri münasebeti olan Sovyetler Birliği'nin etkisi görülmeye başlamıştır. Bu şekilde Sovyetler Birliği'nin etkisi arttıkça Türkiye - Sovyetler Birliği ilişkilerinin durumuna göre Türkiye - Afganistan ilişkileri de şekil almıştır. 1967 yılında Sovyetler Birliği Başbakanı Aleksi Kosigin'in Türkiye'yi ziyaretinden sonra Türkiye - Afganistan ilişkileri tekrardan ilerleme yoluna girmiştir (Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 2009: 36).

Afganistan'ın 1979 yılında Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmesinin ardından Türkiye Afganistan'daki çatışmalarda fiili olarak yer almamıştır. Ayrıca mücahit grupların direnişine destek vermiş ve iç çatışmalarda Kuzey ittifakını desteklemiştir (Khumchany, 2019: 47).

2001 yılından sonra Türkiye Uluslararası Güvenlik ve Yardım Kuvveti (UGYK)'nde aktif bir şekilde rol almaya başlamıştır. Bu gelişmenin ardından Türkiye ve Afganistan arasında 16 Ocak 2003'te Kabil'de, "Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İş Birliği Anlaşması, Askeri Eğitim İş Birliği Anlaşması," 06 Aralık 2004'te, "Tarım Alanında Teknik, Bilimsel ve Ekonomik İş Birliği Protokolü ve 27 Nisan 2005 tarihinde de "Ticaret ve Ekonomik İş Birliği Anlaşması" imzalanmıştır (Özel, 2018: 206).

3.1.5. Afgan Göçmenlerin Türkiye'ye Göçü

Afganistan'ın yeraltı zenginliklerinin yanı sıra İpek Yolu üzerinde yer alması jeopolitik konumu itibariyle dış güçlerin hedefi haline gelmiş ve işgallere uğramıştır. Afganistan'ın iklim şartlarının ve coğrafi koşulların elverişsizliği de ekonomik sıkıntılara yol açmaktadır. Yazları sıcak ve kışları soğuk olan bu ülke yarı çöl, bozkır bitki örtüsüne sahip olmasından dolayı tarıma elverişli toprakların olmaması da üretim de yetersizliklere yol açmaktadır. İklim koşullarının elverişsizliği ile birlikte ekonomik sıkıntılar ve yokluk da ülkenin bir diğer sorunudur. Sosyal ve demografik yapının ürettiği siyasal istikrarsızlık ülke içinde iç çatışmalara sebep olmakta ve bu koşullar altında merkezi bir yönetim ve otorite istikrarı sağlanamamaktadır. Otorite yoksunluğu ve yönetsel istikrarsızlıklar da ülkede suç ve terör örgütlerinin kolayca hareket alanında etkinlik göstermesine sebep olmaktadır. Böylesi bir çatışma hali ve karmaşık yapıdaki

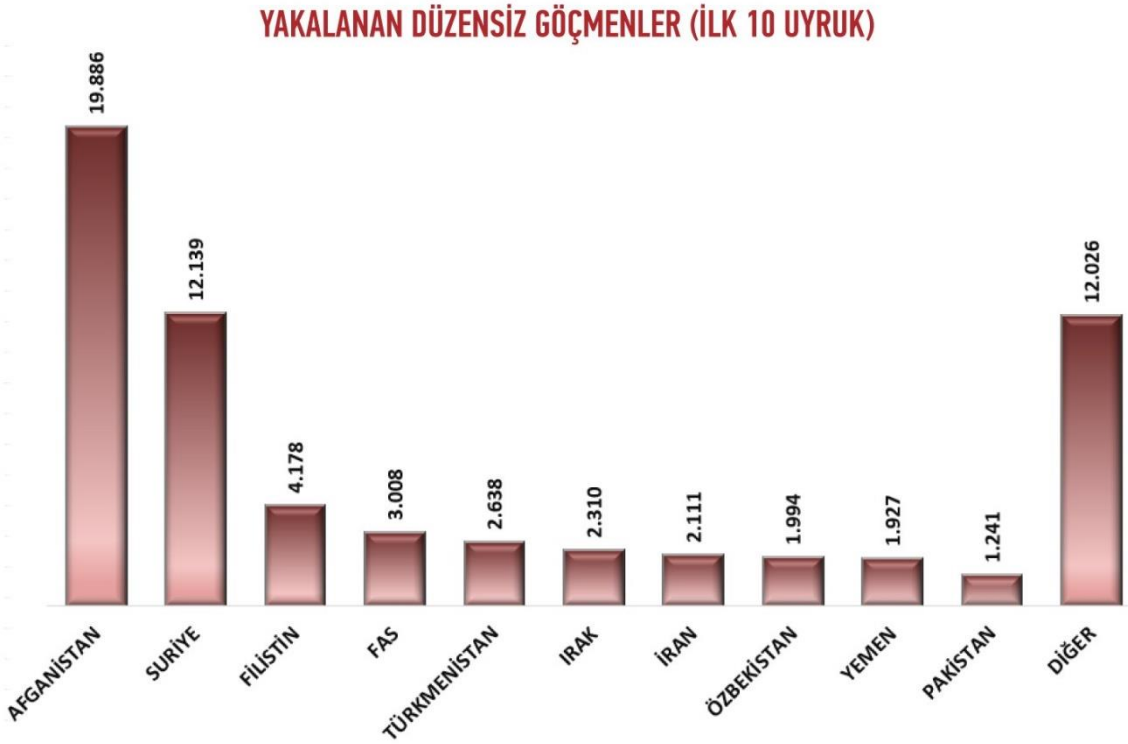
ülkenin de çareyi göç etmekte araması oldukça doğal bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır (Obayd, 2020: 39-40).

Taliban güçleri uzun yıllardır ülkenin iç huzurunu kaçırmış ve Afgan halkının göç etmesine sebep olmuştur. Öncelikle komşu ülke olarak İran ve Pakistan'a sığınan Afgan göçmenler daha sonrasında bitmeyen savaş ve istikrarsızlıklar sebebiyle göçün uğrak noktalarına Türkiye'yi de eklemişlerdir. Afgan göçmenlerin Türkiye'yi tercih etmelerindeki sebeplerden biri de, Türkiye ve Afganistan arasında dostane bir ilişkinin olması ve iki ülke arasındaki ilişkinin tarih boyunca samimiyet, yardımlaşma ve işbirliği çerçevesinde yürütülmüştür (Obayd ve Karataş, 2021: 87).

1978 yılı Nisan ayında, Marksist Afganistan Demokratik Halk Partisi'nin (PDPA) Muhammed Davud'un hükümetini devirdiği dönemde Afganlar ülkeden göç etmeye başladılar. 1979 yılındaki Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmesiyle birlikte ise ilk büyük göç hareketi gerçekleşmiş ve Afganistan-Sovyetler arasındaki çatışmaların gittikçe alevlenmesi de yine göç hareketliliğinin devamlılığını sürdürmüştür (Margesson, 2007: 2).

Türkiye, göç hareketliliğinin yönünün belirlendiği kritik bir konumda yer almaktadır. Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının kavşak noktasında transit ülke veya hedef ülke olarak birçok göçmene kapılarını açmaktadır. Dolayısıyla bu konumu itibariyle Türkiye uluslararası alanda göç hareketliliğinin gidişatını da etkilemektedir (İçduygu ve Aksel, 2012: 17). Geyik Yıldırım'a (2018: 148-149) göre Afgan göçmenlerin göç etme nedenleri genel olarak Sovyetlerin işgali, Taliban baskısı ve ekonomik sorunlardır.

Afganların Türkiye'yi seçmelerinin nedenleri ve gelenlerin geliş kategorileri farklılık göstermektedir. Mehmet Ali Eryurt (2017: 100)'un araştırmasına göre genellikle göçmenlerin Türkiye'yi tercih etmelerinin nedenleri; Türkiye'de şartların daha iyi olması (%22), yakın olması (%20), Türkiye'de BMMYK'nın bulunması (%19) ve Türkiye'nin daha güvenilir bir ülke olmasıdır (%15). Göç etme nedenleri geldiği ülkelere göre sınırlı düzeyde farklılık göstermektedir. Yine Eryurt'a (2017: 20) göre Türkiye'deki Afgan göçmenler; "çalışma, eğitim ya da diğer bir nedenle düzenli göç kapsamında Türkiye'ye göç eden Afganistan uyruklular", "Türkiye'ye göç eden ve halen uluslararası koruma başvuru ve statü sahibi konumunda olan Afganistan uyruklular" ve "ilk iki grubun dışında kalan düzensiz göç yoluyla Türkiye'ye göç eden ve geri gönderme merkezlerinde bulunan Afganistan uyruklular" olmak üzere 3 başlık altında toplanmaktadır.

Şekil 3. 1. Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı (İlk 10 Uyruk)
Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2023.

Yukarıdaki grafikte 08.06.2023 itibariyle Türkiye'de yakalanan düzensiz göçmen sayısında ilk sırada Afganistan yer almaktadır. Afganistanlı göçmenlerin göç etme sürecinde ilk olarak Türkiye'ye göç etmeleri ve Türkiye ve Afganistan arasında mesafenin yakın olması da Türkiye'de Afgan göçmenlerin yoğunluğunu arttırmaktadır.

Şekil 3. 2. Uluslararası Koruma Başvurusu Yapan İlk 3 Uyruk
Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2023.

Yukarıdaki grafikte 2022 yıl sonu Türkiye'de uluslararası koruma başvurusu yapan ilk üç uyruk gösterilmektedir. Afganistan'dan gelen göçmenlerin 19.400 kişi olmak üzere ilk sırada yer almaktadır. Yine Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün (2023) açıkladığı verilere göre ikamet izni ile ülkemizde bulunan yabancıların illere göre dağılımında ise 08.06.2023 itibariyle Uşak'ta bulunan yabancı sayısı 2.397'dir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
YÖNTEM VE BULGULAR

Araştırmanın bu bölümü çalışmanın hangi yöntemle yapıldığı, örneklem seçimi, kapsam ve sınırlılıkları, araştırmanın amacı ve önemi, verilerin toplanış biçimi ve nasıl bir yöntemle analiz edildiği ile ilgili genel bir çerçeve çizmektedir. Ayrıca araştırmanın en önemli noktası olan bulgular da bu bölüm içerisinde incelenecektir.

4.1. Yöntem

Bu çalışmada nitel yöntem kullanılmaktadır. Nitel yöntem gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi bilgi toplama yöntemlerinin kullanıldığı olay ve algıların gerçekçi bir biçimde bütüncül olarak araştırıldığı bir yöntemdir. Bu yöntem sosyal olguları ve olayları bağlı olduğu çevrede araştırmayı ve anlamayı gerektirmekte ve teori oluşturmayı temel almaktadır (Yıldırım, 1999: 10). Bu çalışmada nitel araştırma yönteminin kullanılmasının sebebi göçmenlerin yaşam deneyimlerine, çevresel koşulların ve göçmen kimliğinin yaşadıkları toplumda ne gibi sorunlara yol açtığının tespit edilmesinde derinlemesine fayda sağlayacaktır. Yöntemle ilgili diğer hususlar araştırmanın amaç ve önemi, araştırma soruları, araştırmanın örneklemi, araştırma kapsam ve sınırlılıkları, araştırma yöntemi ve veri toplama tekniği, veri toplama süreci, araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği, verilerin analizi, verilerin kodlanması ve kategorileştirilmesine ait bilgiler verilmektedir. Akdeniz Üniversitesi Rektörlüğü, Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu 07.11.2022 tarihli ve 397 sayılı kararı ile bu araştırmanın yapılmasının etik olduğuna dair onay verilmiştir.

4.1.1. Araştırmanın Amaç ve Önemi

Göçmenliğin toplumsal süreçlerden bağımsız bir konu olarak ele alınması mümkün olamamakla birlikte toplumsal yapıdaki birçok değişikliğin sebebi ve sonucu olmaktadır. Bu aşamada da göçmenlerin toplumda göçmen statüsünde olmasından kaynaklı birçok problemle karşı karşıya kalması kaçınılmaz hal almaktadır. Bu çalışma göçmenlerin topluma katılırken çalışma hayatlarında ve sosyal yaşamlarında ne gibi sorunlar ile karşılaştığını ele almaktadır. Dolayısıyla göçten sonraki süreçte göçmenlerin vaziyeti ve yaşadıkları zorluklar bu çalışmanın değerlendirme konusu olmuştur.

Göç sürecinin şekillenmesinde etkili olan göç nedenleri göçün sonuçlarını da doğrudan etkilemektedir. Göç eden toplulukların göç etmesinin altında yatan sebepler, göç etme şekli ve bu göç şeklinin (yasal ya da yasadışı yollar) beraberinde gelen sorunlar göç edilen bölge veya

ülkedeki tutum ve davranışların şekillenmesinde oldukça önemlidir. Göçmenlere karşı uygulanan davranış ve tutumları bu aşamada açığa çıkmakta ayrıca sosyal yaşam, işgücü piyasası gibi alanlarda baş edilmesi gereken problemler olarak toplumsal yaşamın içerisinde kendini var etmektedir.

Genel olarak toplumda göçmenler kültür, dil, din, ırk, inanç, değerler ve buna benzer birçok farklılıklarından dolayı bazı sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran nokta, nitel yöntem kullanılarak ve genel sorular sorarak göçmenlerin topluma katılımda yaşadıkları sorunları ve göç sonrası yaşadıkları süreçler hakkında tespitler de bulunmasıdır. Ayrıca bu çalışma gelecek çalışmalar için yön gösterici bir çalışma niteliği de taşımaktadır. Bu araştırmada cevaplanması amaç edilen temel problem; göçmenlerin topluma dâhil olurken ve dâhil olduktan sonra ne tür problemlerle karşı karşıya kaldığıdır. Bunun yanında diğer alt problemler ise şu şekilde sıralanmaktadır;

Göçmenlerin göç etmelerine neden olan faktörler nelerdir?

Göçmenlerin göç ederken Türkiye'yi tercih etmelerinde ne gibi faktörler etkili olmuştur?

Göçmenler göçten sonra toplumsal yaşama katılırken nasıl bir hayat sürmektedir?

Çevresindeki kişilerin tutum ve davranışları, göçmenlere karşı nasıldır?

Göçmenler göçmen kimliğinden ötürü ne gibi sorunlarla karşılaşmaktadırlar?

4.1.2. Araştırmanın Örneklemi

Bu çalışmanın evreni Türkiye'ye farklı sebeplerden ötürü göç etmiş göçmenlerden oluşmaktadır. Türkiye'de 62 uydu kentten biri olan Uşak farklı göçmen gruplarını içinde barındırmaktadır. Buna paralel olarak bu çalışmanın örneklemini Uşak Merkez'de yaşayan Afgan göçmenler oluşturmaktadır. Bu örneklem kartopu örneklem tekniği ile elde edilmiş ve geçici kimliğe sahip 24 Afgan göçmene ulaşılmıştır.

4.1.3. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Bu araştırma tarihte kapitalizmin topluluklar üzerinde bizzat etkisini hissettirdiği ve yaşanılan bölgelerin terk edilmesi şeklinde sonuçlanan dolayısıyla ortaya çıkan göçmen kitlesine odaklanmaktadır. Bu kapsama yönelik ekonomik krizler, kıtlık, savaş, güvenlik gibi birçok farklı sebebe bağlı olarak göç eden göçmenlerin yaşadığı sorunlar ele alınmaktadır. Bu çalışma Uşak ilinde yaşayan 24 Afgan göçmen ile sınırlıdır. Araştırmanın verileri 25 Şubat 2023 ve 23 Mart 2023 tarihleri arasında 24 göçmen ile yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorulara verilen cevaplardan elde edilen verilerle sınırlıdır.

4.1.4. Araştırmanın Veri Toplama Tekniği

Bu çalışmada öncelikle göçmen çalışanlara yönelik genel bir literatür taraması yapılmış ve araştırma problemleri belirlenmiştir. Ardından yarı yapılandırmış görüşme formunda yer alacak sorular da bu araştırma problemlerine paralel olarak çeşitlendirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme araştırma konusunun bütüncül bir şekilde ele alındığı, genellikle açık uçlu soruların yer aldığı, kişinin bilgi, duygu ve tecrübelerine odaklanan yüz yüze, bire bir yapılan bir veri toplama tekniğidir (Tekin, 2006: 101). Afgan göçmenlerin toplumsal deneyimlerine odaklanan bu görüşme nitel bir yöntem olmakla birlikte göçmenlere yöneltilen yarı yapılandırılmış görüşme formu sorularından elde edilen saha bulguları üzerinden incelenmiştir. Literatürden yararlanarak oluşturulan görüşme soruları toplamda 10 soru üzerinden, gönüllü bir şekilde katılım sağlayan 24 görüşmeciye yöneltilmiştir.

Nitel veri toplama tekniği olan görüşmede öncelikle katılımcılara demografik sorular sorulmuştur. Demografik bilgilerin ardından katılımcıların göç sürecine ve sorasındaki sürece ilişkin yaşam deneyimleri hakkında bilgi toplamak adına sorular yöneltilmiştir.

Göçmenlerin yaşadıkları ve çalıştıkları bölgelerin belirsiz ve değişken olması nedeniyle, göçmenlere ulaşmak için kartopu örneklem tekniğinin tercih edilmiştir. Kartopu örneklem tekniği bir diğer adıyla zincir örnekleme tekniği evreni oluşturan parçalara ulaşımın zor olduğu ve evren hakkındaki bilgilerin eksik olduğu durumlarda kullanılmaktadır (Patton, 2005'den aktaran Baltacı, 2018: 253). Örneğin; kaçak göçmenler, etnik-dini gruplar, kayıtsız işçiler ve sokak satıcıları gibi grupların örneklemi oluşturması ile ilgili bu örneklem tekniği kullanılmaktadır (Creswell, 2013). Buna bağlı olarak bu çalışma kapsamında katılımcılara kartopu örneklem tekniği ile ulaşılmıştır.

4.1.5. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenilirliği

Nicel araştırmalarda geçerlik ölçme aracının, ölçmeyi amaçladığı olguları doğru ölçmesi ile yakından ilişkili olmasıyla ilgilidir. Nitel yöntem de ise böyle bir durum söz konusu olmamakla birlikte güvenirlik için ek yöntemlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ek yöntemler çeşitleme, katılımcı teyidi, meslektaş teyidi gibi yöntemlerle elde edilen veriler ve ulaştığı sonuçların teyit edilmesine yardımcı olacaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 281). Ayrıca nitel araştırmada araştırmacının esnek olması geçerlik konusunda bir avantajdır. Araştırmacı araştırmanın gidişatına göre yeni stratejilere başvurup, görüşmelere yeni sorular ekleyebilir, elde ettiği verileri teyit edebilmek adına farklı veri toplama yöntemlerini de kullanabilir. Bu gibi faktörlerin yanında görüşmelerin yüz yüze yapılması, uzun süreli bilgi toplama, doğrudan

gözlem yoluyla olayın doğal ortamında bilgi toplama gibi ek bilgi toplama imkânın olması nitel araştırmalarda geçerliği sağlayan önemli etmenlerdir.

Bu bilgiler ışığında bu çalışmada görüşmeler başlamadan önce katılımcılara araştırmanın amacı ve süreci hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Ayrıca görüşmeye katılımıyla ilgili kararı sorularak, gönüllü bir şekilde görüşmeye katılanların diledikleri zaman da bu çalışmadan ayrılma konusunda özgür oldukları katılımcılara aktarılmıştır. Kimlik bilgisi talep edilmemiş ve isimlerinin de gizli tutulacağı hakkında katılımcılar bilgilendirilmiş çalışmada katılımcıların isimleri kodlanarak aktarılmıştır. Görüşmeler yüz yüze şekilde gerçekleştirilmiş ve katılımcıların onayı ile birlikte ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Ayrıca araştırmadan çekilmek isteyen katılımcılar örnekleme dâhil edilmiştir. Görüşmedeki örneklemin Afgan göçmenlerden oluşması dil kısıtını da beraberinde getirmiştir. Bu yüzden görüşmeler katılımcılarla daha rahat ve etkili bir iletişim kurabilmek adına Türkçe bilmeyen katılımcılarda çevirmen yardımı eşliğinde yapılmıştır.

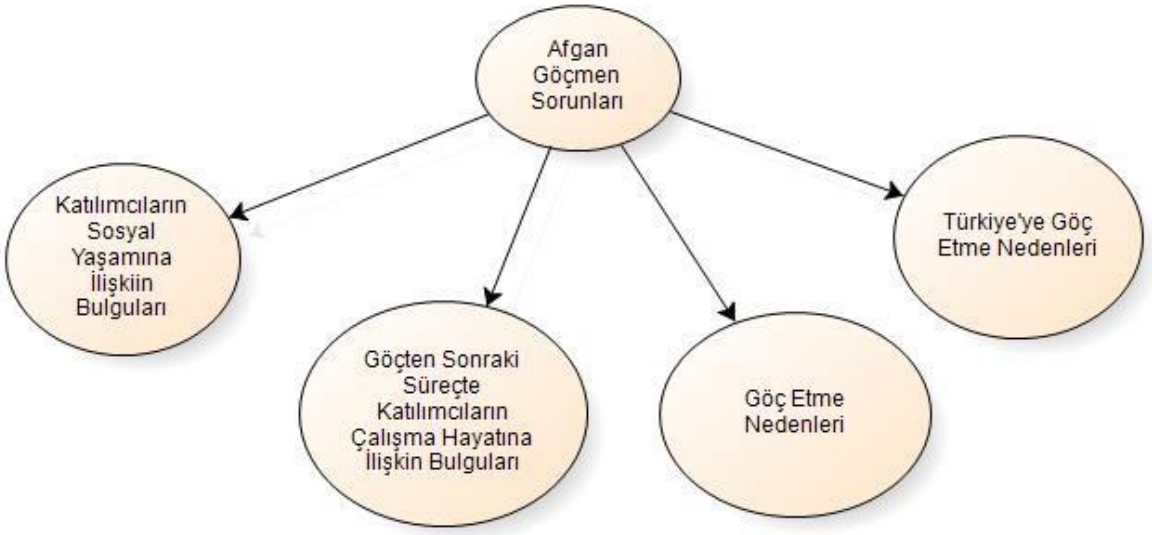
4.1.6. Veri Analizi

Nitel araştırmalarda veriler analiz edilirken kod ve temaların bulunması, düzenlenmesi ve bulguların tanımlanması ve yorumlanması şeklinde gerçekleşmektedir. Bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme formuyla Afgan göçmenlere yöneltilen sorular ses kayıt cihazından transkript şekline aktarılmıştır. Daha sonra bu yazılı dokümanlar araştırmacı tarafından derinlemesine incelenmiştir. Görüşmecilerden elde edilen veriler literatürden faydalanılarak temalandırılmıştır. Bu araştırmada NVivo10 paket programı kullanılmıştır. Betimsel analiz yapılmış ve elde edilen verilerin daha açık yorumlanması ve irdelenmesi açısından da içerik analizi yapılmıştır.

4.2. Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde görüşmeler ve NVivo10 programı aracılığıyla ortaya çıkan veriler değerlendirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmeye katılan katılımcılar G1, G2, G3 ve G24 şeklinde tanımlanmıştır. Görüşmecilere yöneltilen sorular ve elde edilen veriler doğrultusunda bu çalışmayla ilgili 4 ana tema elde edilmiştir. Veriler analiz edilirken bu başlıklar altında bu konu daha ayrıntılı incelenecektir. Çalışma verilerinden elde edilen temalar aşağıdaki gibi gruplandırılmıştır.

Ayrıca bulgulara dair tüm temaların alt temaları ile birlikte olduğu görsel ekte verilmiştir.

Şekil 4. 1. Afgan Göçmen Sorunları

Afgan göçmenlerin göç sonrası süreçleri ile ilgili değişen koşullar, yaşadıkları problemler ve göç ettikleri bölgeye uyum aşamasındaki deneyimleri bu çalışmada 4 farklı başlık üzerinden incelenmektedir.

4.2.1. Çalışma Grubuna Ait Demografik Bilgiler

Bu çalışmada görüşmelere katılım sağlayan Afgan göçmenlerin demografik bilgileri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4. 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Görüşmeciler	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Öğrenim Durumu	Meslek	Gelir Seviyesi	Göç Etmeden Önceki İş
G1	Erkek	46	Evli	İlköğretim	Terzi	8.500	Terzi
G2	Erkek	36	Evli	Lisans	Dernekte Yönetici-Günlük işçi	5.000-7.000	Öğretmen
G3	Erkek	39	Evli	Lisans	Dernekte yönetici-günlük işçi	4.500-5.500	Bilgisayar Mühendisi
G4	Erkek	43	Evli	İlköğretim	Fabrikada İşçi	8.500	Manav
G5	Erkek	34	Evli	Yok	Fabrikada İşçi	6.500-7.500	Asker

G6	Kadın	32	Bekâr(Eşi vefat etmiş)	İlkokul	Lokanta Çalışanı	2.800	Ev Hanımı
G7	Kadın	35	Bekâr(Boşanmış	Yok	Fabrikada işçi	5.000-6.000	Fabrika İşçisi
G8	Kadın	40	Evli	İlkokul 3. Sınıf Terk	Terzi	7.000	Terzi
G9	Kadın	32	Evli	Lise	Supervisor	4.000-5.000	Çalışmıyordu
G10	Kadın	36	Bekâr(Eşi vefat etmiş)	Önlisans	Fabrikada işçi	5.500	Terzi
G11	Kadın	29	Evli	Lise 1. Sınıf Terk	Ev hanımı	Yok	Ev Hanımı
G12	Kadın	38	Bekâr(Boşanmış)	Yüksek Lisans	Dernek Başkanı	3.000	Öğretmen
G13	Kadın	27	Bekâr	Üniversite 2. Sınıf Terk	Dernekte Tercüman	Yok	Öğrenci
G14	Kadın	20	Bekâr	Lise 3. Sınıf Terk	Fabrikada işçi	5.000	Öğrenci
G15	Kadın	28	Bekâr	Üniversite 2. Sınıf Terk	Şu anda işsiz	Yok	Öğrenci
G16	Kadın	21	Bekâr	Lise 3. Sınıf Terk	Terzi	4.000-5.000	Öğrenci
G17	Kadın	28	Evli	Lisans	Fabrikada işçi	6.000	Öğretim Üyesi
G18	Kadın	45	Evli	Lise 2. Sınıf-Hala devam ediyor.	Fabrikada işçi	6.000	Kuaför
G19	Kadın	56	Bekâr(Boşanmış)	Yok	Şu an da işsiz	Yok	Tarlada İşçi
G20	Kadın	42	Evli	Lise 3. Sınıf- Hala devam ediyor.	Dernekte Sayman	Yok	Dernek Çalışanı
G21	Erkek	56	Evli	Lise	Şu anda işsiz.	Yok	Polis
G22	Erkek	18	Bekâr	Lise 4. Sınıf- hala	Şu anda işsiz.	Yok	Öğrenci

				devam ediyor.			
G23	Erkek	27	Evli	Lise	Şu anda işsiz.	Yok	Seyyar Satıcı
G24	Erkek	18	Bekâr	Lise	Stajyer	2.650	Öğrenci

Yapılan görüşmeye göre görüşmecilerin demografik bilgileri incelendiğinde Afgan göçmenlerin demografik özellikleri şu şekilde özetlenebilir:

Bu çalışmaya 24 görüşmeci katılım sağlamıştır. Bu görüşmecilerin 15'i kadın 9'u da erkektir. Katılımcıların yaş ortalaması 42'dir. Katılımcıların en küçüğü 18 yaşında, en büyüğü de 56 yaşındadır.

Medeni durumları incelendiğinde 13 kişi evli, 6 kişi ise bekârdır ve görüşmecilerden 2 kadının eşi vefat etmiş, 3 kadın ise eşinden boşanmıştır.

Öğrenim durumları incelendiğinde okuma yazma bilmeyenlerin sayısı 3 kişidir. 1 kişi ilkokul mezunu ve 1 kişi de ilkokul 3. Sınıfa kadar eğitim almıştır. 2 kişi ilköğretim mezunudur.

Lise öğrenimini bitirip mezun olan 4 kişi varken, 4 kişinin de lise eğitimi yarıda kalmıştır. Ayrıca katılımcıların 3'ü de şu an lise eğitimlerine devam etmektedir. Ayrıca 3 kişi lisans mezunu, 1 kişi ön lisans, 1 kişi de yüksek lisans mezundur. Bunun yanında da iki kişi lisans eğitimlerini yarıda bırakarak göç etmek zorunda kalmışlardır. Eğitim seviyeleri incelendiğinde okuma yazma bilmeyeninden yüksek lisans mezununa kadar farklı eğitim düzeyleri bulunmaktadır.

Göçmenlerin meslek grupları incelendiğinde 7 kişinin fabrika işçisi olarak, 3 kişi terzi, 5 kişinin dernekte çalıştığı görülmektedir. Dernekte çalışan göçmenlerin herhangi bir gelir elde etmemesi sebebiyle bazı görüşmeciler gelir sağlamak için dernekle birlikte günlük işlere de gittiklerini belirtmektedirler. Ayrıca 1 kişi lokanta da çalışmakta, 1 kişi supervisor, 1 kişi ev hanımı, 1 kişi stajyerdir. Şu anda işsiz olanların sayısı 5'tir. Bu 5 göçmen daha önce iş gücü piyasasına farklı alanlarda katılmış göçmenlerdir. Genellikle göçmenlerin geçici, mevsimlik gibi işlerde çalışmasından ötürü zaman zaman işsiz kaldıkları dönemler de farklılaşmaktadır. Şu anda işsiz olan göçmen katılımcılar ise yeni işten çıkmış veya iş arama sürecindedirler.

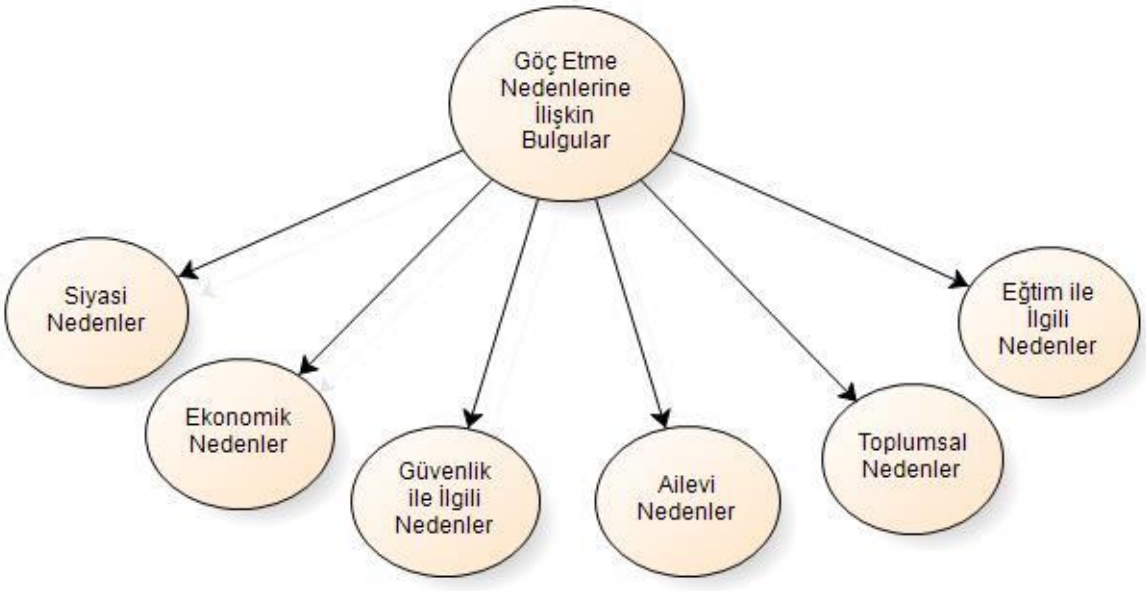
Görüşmecilerin daha önce yaptıkları işler incelendiğinde G20 ve G8 adlı görüşmeciler dışında kendi mesleğine devam edebilen bulunmamaktadır. Göçmenlerin eğitim düzeyi ve mesleki donanımı her ne olursa olsun daha düşük statüde işlere mecbur kalmaktadırlar.

Görüşmelerin yapıldığı dönemde göçmen katılımcıların 5'inin sosyal güvencesi ver iken 19 göçmenin de sosyal güvencesi bulunmamaktadır. 11/04/2013'te yayımlanan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 87. Maddesine göre "*Herhangi bir sağlık*

güvencesi olmayan ve ödeme gücü bulunmayanlar uluslararası koruma başvuru kaydından itibaren bir yıl süre ile 31/5/2006 tarihli ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu hükümlerine tabidir. Özel ihtiyaç sahipleri ve Bakanlıkça sigorta kaydının devamı uygun görülenler için bir yıl süre sınırı aranmaz. Genel sağlık sigortasından faydalanacak kişilerin primlerinin ödenmesi için Genel Müdürlük bütçesine ödenek konulur. Primleri Genel Müdürlük tarafından ödenenlerden ödeme güçlerine göre primin tamamı veya belli bir oranı talep edilir. Başvurusu hakkında idarece olumsuz karar verilen yabancılar genel sağlık sigortası kapsamından çıkarılır" şeklinde göçmenlerin sağlık sigortası konusuna açıklık getirmektedir (6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013). Bu kanun maddesine istinaden eşinden boşanmış ve vefat etmiş kadın göçmenlerden 4 kadın görüşmeci, ayrıca kronik rahatsızlığı bulunan 1 kadın olmak üzere göçmenlere çalışmasalar da sosyal güvenceden yararlanma hakkı sunulmaktadır.

4.2.2. Göç Etme Nedenine İlişkin Bulgular

Göçmenlerin göç etmesine sebep olan birçok farklı neden bulunmaktadır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen veriler ışığında göç etme nedenlerini farklı şekillerde sınıflandırmak mümkündür.

Şekil 4. 2. Göç Etme Nedenlerine İlişkin Bulgular

Görüşmecilerin göç etme nedenlerine ilişkin alınan veriler neticesinde, çoğunlukla siyasal nedenler olmak üzere ekonomik, güvenlik, ailevi, toplumsal, eğitim gibi birçok etmen Afgan göçmenlerin yaşadıkları yerden göç etmelerine sebep olmuştur.

Tablo 4. 2. Göç Etme Nedenlerine İlişkin Bulgular

Göç etme nedenlerine ilişkin bulgular	Görüşmeciler																								
	G 1	G 2	G 3	G 4	G 5	G 6	G 7	G 8	G 9	G 10	G 11	G 12	G 13	G 14	G 15	G 16	G 17	G 18	G 19	G 20	G 21	G 22	G 23	G 24	
1.Siyasi Nedenler	✓				✓		✓	✓	✓			✓					✓	✓		✓	✓	✓		✓	12
2.Ailevi Nedenler				✓		✓			✓	✓	✓		✓	✓		✓			✓						9
3.Ekonomik Nedenler	✓															✓	✓						✓		4
4.Eğitim ile İlgili Nedenler	✓								✓					✓											3
5.Güvenlik ile İlgili Nedenler		✓	✓									✓													3
6.Toplumsal Nedenler													✓		✓										2

Afganistan'daki toplumsal yaşam koşulları, istihdam koşulları ve ülkede güvenlik ile ilgili çıkan sorunlara paralel olarak Afgan göçmenlerin bir göç akımına kapılmış olmaları yıllardır yadsınamaz bir gerçektir. Öncelikle daha çok siyasi nedenlerden ötürü göç eden görüşmeciler G1, G5, G7, G8, G9, G12, G17, G18, G20, G21, G22 ve G24 bu nedenlere ilişkin bilgi ve deneyimlerini şu şekilde aktarmışlardır:

"Yani bu soru eee çok soruldu. Yani ne diyem size kimse mecbur kalmasa göç etmez siz de biliyorsunuz yani bu kadar mecbur kaldık ki illa göç etmek zorunda kaldık. Yani savaş olsun yine iş durumundan olsun çoğumuzda yani iş durumundan. Ülkede savaş var iş yok yani en azından biz oraya gitsek de illa çalışacağız"(G1).

"Benim şehrim Tahvan Afganistan'da bir şehir orada askerdim ve orada devlet altına eline düştü o şehir yani kontrol altına düştü başka ıı Taliban'dan dolayı o da asker olduğum için kalamadım orada"(G5).

"Savaştan dolayı göç ettim"(G7).

"Afganistan'da düşman vardı o yüzden göç ettim. Başka bir sebebim yok"(G8).

"Afganistan'a gittik. Afganistan'da da Taliban eşimi savaşa götürmek istedi. Taliban ile birlikte çalış diyor savaşta. Mecbur kaldık geldik"(G9).

"Hem savaş vardı hem de yabancı sektörlerle çalıştığım için Mesela Almanya Amerika gibi. Orada tehlikeliydi Taliban Devleti tutunca hani ona izin vermezlerdi o yüzden kaçtım"(G12).

"Bizden önce annemler geldi 9 senedir buradalar. 9 sene Afganistan'da kaldık biz. Orada benim iş iyiydi çalışıyordum üniversitede öğretmendim işim iyiydi. Taliban geldi işten çıkardı izin vermiyordu işsiz kaldık hem de annemleri kaç senedir görmedim. O zaman orada çaresiz kaldık geldik bizde buraya. Onun için de göç yaptık"(G17).

"Bizde Afganistan o zaman Taliban vardı hem devlet hem Talibandı. Ben de bir tane büyük oğlan da var. 5 çocuk vardı şimdi 4 tane var. O askerdi Afganistan'da orada o zaman iş yok çalışmıyordu çocuklar hem de biz korkuyorduk. Taliban nasıl diyeyim PKK gibi ne yapacağız? Asker olsa ne yapacağız? Taliban olsa ne yapacağız? Biraz korktum çocuklar için göç ettim. Afganistan karışıktır"(G18)

"Orada nasıl söyleyebilirim bunu bir dernekte çalışıyordum. O derneğimize şey geldi Taliban geldi bir gün. Tam bilgisayar her şeyimizi götürdüler bizi de tehdit ettiler orada çalıştığımız için. O yüzden biz de öyle. Dernek kadınlar, gençleri ilgileniyordu. Bir de Amerikan bir de Almanya onlarla birlikte çalışıyorduk biz"(G20).

"Ben nizamiydim yani polis. Taliban vardı işim tehlikeliydi. Orada bir bomba patladı bombanın bir parçası benim boynuma girdi ve yaralandım ben de Türkiye'ye geldim. Ve burada Devlet Hastanesi'ne ameliyat oldu onu çıkardılar. Bir ay emergency hastane Alman Hastanesi Afganistan Kabil. Bir ay Acil Alman Hastanesi yattım. 2 ayda evdeydim. NATO var ya Afganistan'da her memleket kendi bir hastanesi var mesela. Bu 2 ay içinde pasaportları hazırladım falan Türkiye'ye geldim. Bütün evrakları her şeyi toparladım hastane ameliyatla ilgili olan getirdim yani yanımda"(G21).

"Annem orada şey müdür yardımcısıydı. Sonra Taliban tehdit etmişti, bizim eve oraya gelmişti. Annem korkmuştu İran'a gelmiş sonra Türkiye'ye geldik"(G22).

"Annemin sorunları vardı o yüzden. Taliban devlette çalışan insanları alıyordu, annem de devlette çalıştığı için dernekte"(G24).

Katılımcılardan alınan cevaplar incelenecek olursa; katılımcıların siyasi nedenlerden göç etmesindeki en büyük sebep öncelikle Taliban baskısıdır. Ülkedeki savaş topumun farklı alanlarında da sorunlara yol açmaktadır. Göçmelerin devlete bağlı organlarında çalışma Taliban'a karşı bir tehdit unsuru oluşturmuştur. Görüşmecilerden bir kısmı da yaptığı meslekten ötürü Taliban tarafından işinden edilmiştir. Bu şekilde geçimini sağlama yollarının kapatılması. Görüşmecilerin birçoğu bu siyasi sebeplerin yanında ülkedeki güvenliğin olmayışından kaynaklı da göç etmiştir. Afgan göçmenlerin dışarıya göç vermesinde etkili olmuştur. Kadınların çalışmaya izin verilmemesi de bir başka etkendir.

Görüşmecilere yöneltilen sorulara verilen cevaplara yönelik güvenlikle ilgili nedenler G12, G2 ve G3'den şu şekilde cevaplar alınmıştır:

"Hem savaş vardı hem de yabancı sektörlerle çalıştığım için Mesela Almanya Amerika gibi. Orada tehlikeliydi Taliban Devleti tutunca hani ona izin vermezlerdi o yüzden kaçtım"(G12).

"Can korkusundan hem orası tehlikeli ondan geldim"(G2).

"Ben Afganistan'da ben yabancı sektörlerde mesela Afgan değil de yabancı sektörlerde çok çalıştım. Şimdiki devlet Taliban onlara zıttı. Onları istemiyordu. Ondan benim canım tehlikeliydi kaçtım"(G3).

Görüşmecilerin bir diğer kısmı G1, G16, G17 ve G23 ekonomik nedenler ile ilgili şu şekilde veriler aktarmışlardır. Afganistan'da bazı devlet kurumlarında çalışan göçmenlerin çalıştıkları kurumları Taliban'ın ele geçirmesi ve baskı kurmasından dolayı oradaki halk işsiz kalmakta ve ekonomik sıkıntılar çekmektedir.

"Yani bu soru eee çok soruldu. Yani ne diyem size kimse mecbur kalmasa göç etmez siz de biliyorsunuz yani bu kadar mecbur kaldık ki illa göç etmek zorunda kaldık. Yani savaş olsun yine iş durumundan olsun çoğumuzda yani iş durumundan. Ülkede savaş var iş yok yani en azından biz oraya gitsek de illa çalışacağız"(G1).

"İran'da aile probleminden dolayı ve iktisadi durumdan dolayı göç ettik Türkiye'ye. Babamdan sıkıntı vardı yani ailecek. Annem ve biz babamdan uzaklaşmak için geldik. Anneme eziyet ediyordu biraz"(G16).

"Bizden önce annemler geldi 9 senedir buradalar. 9 sene Afganistan'da kaldık biz. Orada benim iş iyiydi çalışıyordum üniversitede öğretmendim işim iyiydi. Taliban geldi işten çıkardı izin vermiyordu işsiz kaldık hem de annemleri kaç senedir görmedim. O zaman orada çaresiz kaldık geldik bizde buraya. Onun için de göç yaptık"(G17).

"Orada hiç iş güç yoktu. Ben de düşündüm ki buraya geliyim de belki iş güç olsun daha iyi olsun diye öyle çalışacağım"(G23).

Göç etme nedenine ilişkin bulgularda katılımcılar ailevi nedenlerden ötürü de göç etmişlerdir. Genellikle oradaki aile, akraba ve sosyal çevre ile ilgili yaşanan problemler göç etmeye sebep olmuştur. Buna yönelik görüşmeci G10, G11, G13, G14, G16, G19, G4, G6 ve G9 aktarımları şu şekildedir:

"Orada kocaman askerdi askerde şehit oldu. Ondan sonra benim iki tane kızım vardı o kızlarımı alıyorlardı benden kocam yok diye. Kayınvalidem falan. Ben de o yüzden kızlarımı da aldım kaçtım Türkiye'ye. Kızları neden alıyorlar? İşte bize vermiyor sen bir daha tekrar gelin olursun diye. Hem devlet öyle onlara böyle hak veriyor hem de millet böyle. Mesela gitsin benim Kayınvalidem şikayet etsin çocuklara ben bakıyorum diye ya amcaya veriyorlar. Eğer evlense alıyorlar ama böyle dul kalırsa onda kalıyorlar. Sen evlenirsin başka bir adamla o yüzden alıyorlar. Ama benim durumum evlenmeyecektim de kayınvalidem bir tanesi bende dursun bir tanesi sende dediği için yine de kaçtım geldim vermek istemedim"(G10).

"Türkiye'den önce İran'da yaşıyordum kocamdan ayrıldıktan sonra kocamla problemler vardı çocuğumu alacaktı benden ondan kaçtım Türkiye'ye geldim. Ondan da ben diğer Afganlarla pek konuşmuyorum belki o eski kocam benim adresimi her şeyimi bilirse bir de beni takip ederse gelirse o yüzden. Diğer Afganlardan haber almasın diye. Afganlarla samimi değilim çünkü nedeni şöyle ki benim eski kocam belki benim malumatımı yani bilgilerimi diğer Afganlardan alır"(G11).

"Bide miras şeyinden annemin miraslı bir evi vardı babasından kalmış. Annemin büyük bir yer annemin amca çocukları şey dava açtılar biz bu evden hak istiyoruz orada. İslami hükümet olduğu için ee şey hocalar yani dini yönden şey yapıyorlar kanuna öyle geçiriyorlar mesela o 3 tane üveydi 3 tane de öz idi. 6 tane. Mahkemeye gittiler dava açtılar annemin hakkında dediler ki sen bizim hakkımızı ver. Hakim ve avukatlara rüşvet verdiler. Rüşvet verdiler ve bizim evin yarısını aldılar kendi şeyine. Babama da dava açtılar mesela sen niye mesela eşinin bu işine karışıyorsun sen niye hanımına destek yapıyorsun falan ve onu tehdit ettiler falan. Biz de hemen evimiz vardı sattık 15 bin dolar hemen Türkiye'ye kaçtık"(G13).

"Babamdan sıkıntı vardı ee şey düşman gibi bir şeyler orada ondan kaçtık. Aile arasında bir sorun. Bu savaş bu düşmanlık Afganistan'da başladı sonra İran'a geldik oradan ta oraya kadar bizim vardı böyle bir şey. İran'dan da buraya geldik. Amcam var orada İran'da. Bir de ben mesela hep ayrımcılık çok daha fazla İran'da Afgan diye Afgan diye böyle şeyler diyorlardı okulda falan. Ee bide işte üniversite her devlet işine para yatırılması gerekiyordu mesela kimliğini değiştiriyorsun para yatırıyorsun ilkokuldan başlanıyor para yatırılıyor en sonunda hani bir şey vermiyorlar diploma falan vermiyorlar"(G14).

Türkiye'ye. Babamdan sıkıntı vardı yani ailecek. Annem ve biz babamdan uzaklaşmak için geldik. Anneme eziyet ediyordu biraz"(G16).

"Afganistan'da kocam bir daha evlendi beni bırakıp gitti. Ben de yalnız kaldım iş durumu da çok kötüydü o yüzden göç ettim"(G19).

"Husumetlik yani memlekette bizim husumetlik vardı tarla üzerinden akrabalarla kardeşlerim şehit oldu rahmetlik oldu. Baba, anne Pakistan'a kaçtı ben de buraya geldim"(G4).

"Benim kocayı öldürdüler düşmanları vardı ben de çocuklar küçüktü ben de ondan kaçtım Türkiye ye geldim"(G6).

"Daha önce biz İran'da yaşadık İran'da kötü bir şeyler oldu eşimin de düşmanları oldu yani. İran'da bir düşmanlık falan oldu eşimin"(G9).

Bir diğer göç etme nedenine ilişkin bulguların alt teması olan toplumsal nedenler Afganistan'daki toplumsal hayatın işleyişindeki problemlerinden kaynaklı örneğin Afgan kadınların bazı haklardan yoksun olması gibi, devlet ve idari işlerin işleyişindeki düzensizlikler, çalışılan birimlerdeki kayırmacılık gibi birçok faktör toplumsal hayattaki sorunlardan ötürü göçe sebep olmuştur. Buna yönelik G13 ve G15 görüşmecilerinden alınan cevaplar şu şekildedir:

"Hem benim bir bayan olarak kadın olarak mesela problem vardı bi sıkıntı da ailecek oldu öyle geldik kaçtık. Şöyle ki mesela babam orada polisti Afganistan'da derecesi tahsili yüksekti ama ekonomik yani çoğu devlet organları çok fasitti yani mesela babamın derecesi yüksekti rütbeyi yiyorlardı, vermiyorlardı. Mesela cahil bir insanın müdür yapıyorlar babam altında eline veriyorlardı. Babam da mesela kızıyordu, istemiyordu bunu neden böyle falan bir şey de yapamıyordu falan. Hem ondan hem mesela müdür başka bir şehirliyse mesela biz Herat şehrindeydik o eee Baghlan. Ya mesela misal diyorum siz müdürsünüz Uşaklısınız ama sizin müdürünüz İzmirli olsa çalışanların hepsini İzmir'den getiriyor. Mesela Uşaklıyı sevmiyor hep eziyet ediyor. Mesela biz Herat'taydık, mesela onun başkanı Baghlan gibi bir şehir olsa şey yapıyordu kendine hak gelirse onu kendi çevresine akrabalarını veriyordu imtiyazları.

Kendi sıkıntılarımdan da bahsedeyim okuyordum okulda üniversitede şey oluyordu. Mesela benim birisi kapalı olunca böyle sessiz olunca şey onu iyi bekliyorlar iyi kız diye ama biraz mesela sen ne kadar bilgili olsan sen ne kadar efendi olsan şey onun hakkını vermezlerdi. Mesela hocalar bunu sen biraz makyaj yaparsın biraz daha açık olursun onu böyle kötü gözle bakıyorlardı üniversitede. O kötü diye. Mesela bizim ben ziraat mühendisliği okuyordum. Ziraatle ilgili bir proje verdiler. Bizim sınıf kız sınıfıydı bütün sınıfta erkek yoktu diğer sınıfta aynı bizim gibi mezun idi. Birkaç tane kız bizim sınıf birkaç tane oğlan yan sınıfta beraber bir proje verdiler siz beraber projeyi bitirin diye. Biz tamam tamam dedik. Hani numara puan alalım diye. Eee biz oğlanlarla konuşuyorduk proje içinde ama hocalar kızıyordu bize siz niye oğlanlarla konuşuyorsunuz diye. Biz projeyle konuşuyorduk hem kız erkek beraber baş başa bir odada kalamaz. Yani bir oda vermiyorlar ayarlamıyorlar bize yani o kadar baskın. Bu sıkıntılar kadın için böyle"(G13).

"Çünkü kendi memleketimiz çok haksızlık vardı her şeyinden yani. Mesela bir idareye gidiyorsun hiç iş yapmıyorlar git yarın gel bugün git bir hafta sonra gel. Hem de okullar çok şey eee yani üniversite böyle mesela orada da haksızlık var. Ben sınav için çok ders çalıştım falan hatta bazı arkadaşlarımdan daha iyi ders çalıştım biliyordum. Böyle öğretmen mesela bir öğrenciyi tanıyor mesela müdür onu tanıyor böyle eğer hatta ders çalışmasa da ona puan veriyorlar. Annem öğretmendi mesela Afganistan'da iki tane mezhep var Birisi Hanifi diğeri Caferi yani Şii. Hanife Biz gibi biz. Bide Caferi var ki o da Şii oluyor şu anki İran devleti Şii oluyor, Caferi oluyor onlar. Bizde de var mesela %80 Hanifi Afganistan. %20-30 kadar Şii var. Mesela annemin müdür okulu Şii olunca mesela kendi mezhebinden öğretmenler güzel time'lar güzel nöbetler veriyor aynı mezhep olduğu için. Yani ayrımcılık sadece. Mesela sabah 8'den 12'ye kadar güzel bir Time. Yani öğretmen geliyor onlar hep kendi tanıdığı yakını. Ama öğleden sonra hava daha sıcak daha zor yakın olmayan kendi mezhebi ile eşit olmayanlara diğer şeyleri veriyor. Ama kendi mezhep olunca onlara güzel izin veriyor mesela bakılıyor güzel time'ları veriyor. Annem de çok sıkıntılar çekti yani bize böyle senin hak ettiğin liyakata göre hiçbir şey yani etmiyorlar. O yüzden çok sıkıntı ekonomik sıkıntılar var. Bu sadece mezhep ayrımcılığı şehir ayrımcılığı. Herkes kendi kavmiyle şey ediyor, tutuyor onun menfaatine çalışıyor"(G15).

Görüşmeci G1, G14 ve G9'dan elde edilen bir diğer neden ise eğitim ile ilgilidir. Görüşmecilerin eğitim için göç etme nedenleri elde edilen veriler ışığında şu şekilde aktarılmıştır:

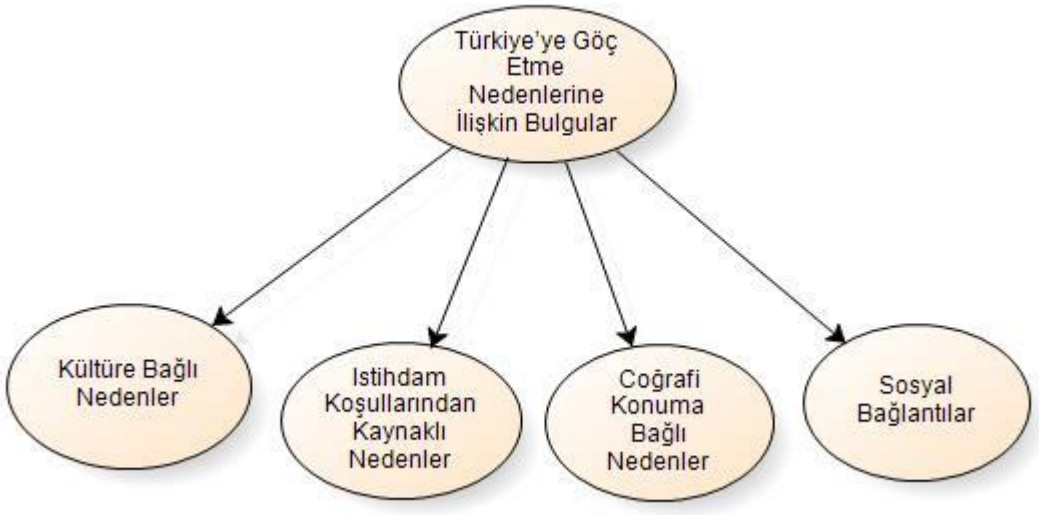
"Çocukları kurtarmaya çalıştık. Çocuklar en azından bi okusunlar yani kendi ayakları üzerinde durabilsinler. Yani çocuklar için biz göç ettik"(G1).

"Bir de ben mesela hep ayrımcılık çok daha fazla İran'da Afgan diye Afgan diye böyle şeyler diyorlardı okulda falan. Ee bide işte üniversite her devlet işine para yatırılması gerekiyordu. Mesela kimliğini değiştiriyorsun para yatırıyorsun ilkokuldan başlanıyor para yatırılıyor en sonunda hani bir şey vermiyorlar diploma falan vermiyorlar"(G14).

"İki çocuğum da var o zaman da küçük ama geldik İran'a İran'da kimliğimiz yok. Çünkü biz Afganistan'a gittik kaçak, kimliğimizi de iptal ettiler. Oğlum Yasin eğitime başlamak istedi. 6 yaşında o zaman tabii ki kimliksiz olduğu için hiçbir yerde bizi kabul etmiyorlar orada da mecbur oradan Türkiye'ye geldik çocuklarımın eğitimi için. İşte dedim ya eğitim için çocukların orada eğitim alamıyorlar kimliksiz oldukları için eğitim için buraya geldim"(G9).

4.2.3. Türkiye'ye Göç Etme Nedenine İlişkin Bulgular

Göçmenler birçok farklı sebeplerden ötürü göç sürecine katılırken, bu süreçte göç edilecek bölgenin, ülkenin ve geçiş güzergâhlarının belirlenmesinde de birçok farklı etmen rol oynamaktadır. Bu başlıkta göç edilen bölge ve geçiş ülkesi olarak tercih edilen Türkiye'ye göç etme nedenleri katılımcılardan elde edilen verilerle birlikte ele alınacaktır.

Şekil 4. 3. Türkiye'ye Göç Etme Nedenlerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde Afgan göçmenlerin Türkiye'ye göç etme nedenlerine ilişkin bulgular kültüre bağlı nedenler, istihdam koşularından kaynaklı nedenler, coğrafi konuma bağlı nedenler, sosyal bağlantılar olmak üzere sınıflandırılmıştır.

Tablo 4. 3. Türkiye'ye Göç Etme Nedenlerine İlişkin Bulgular

	Görüşmeciler	

Türkiye'ye Göç Etme Nedenlerine İlişkin Bulgular	G 1	G 2	G 3	G 4	G 5	G 6	G 7	G 8	G 9	G 10	G 11	G 12	G 13	G 14	G 15	G 16	G 17	G 18	G 19	G 20	G 21	G 22	G 23	G 24	
1. Coğrafi Konuma Bağlı Nedenler			✓					✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓								9
2.Kültüre Bağlı Nedenler	✓	✓		✓		✓					✓							✓	✓	✓	✓				9
3. İstihdam Koşullarından Kaynaklı Edenler	✓			✓	✓		✓															✓	✓		6
4. Sosyal Bağlantılar	✓													✓	✓							✓	✓	✓	6

Türkiye coğrafi konumu itibariyle diğer ülkeler için önemli bir uğrak noktasıdır. Afgan göçmenlerin de Türkiye'ye göç etmelerindeki en önemli sebep ise Avrupa'ya geçmek için Türkiye'yi transit ülke olarak kullanmaktadırlar. Bunun yanında Afganistan'ın Türkiye'ye mesafe olarak yakın bir konumda olması da Türkiye'ye göç etmelerinde önemli bir faktördür. Görüşmecilerden coğrafi konuma bağlı nedenlere ilişkin G10, G11, G12, G13, G16, G17, G3, G8 ve G9'un görüşleri aşağıda belirtilmiştir:

"Çünkü ben Afganistan'dan kaçtım gittim İran'a geldim. İran'a kadar beni aradılar "gel geri dön" diye "biz seni geleceğiz yanına geleceğiz" diye şey yaptılar. Ben de Türkiye'ye geldim ki onlar yetişmesin bana. Daha uzak diye. Buraya gelmek biraz zor onlar da hemen gelse burada bir şey yapsalar yapamazlar burada ama İran'da yapabilirlerdi. Kaçak olarak İran'a gelirlerdi bana eziyet ederlerdi çocukları alırlardı böyle bir şeyler yaparlardı"(G10).

"Çünkü duyduk Türkiye'nin insanları iyilermiş Türkler o zaman. Bir de belki bu Türkiye'den sonra gelecek hayatımız biraz daha ileri gitsin diye başka bir ülkeye geçmek için o yüzden Türkiye'ye göç ettim. Yani bir de Müslüman bir ülke olduğu için burayı seçtik"(G11).

"Türkiye'ye gelmek kolay değildi ama sevdim Türkiye'yi. Avrupa'ya gitmek istiyordum buradan oraya gideriz diye geldik"(G12).

"Türkiye işte abim biz araştırdık falan dedi yani Türkiye'ye geliyoruz. Birleşmiş Milletler başvuru yapıyoruz Birleşmiş Milletler mesela böyle bir kural var ki 3 sene 4 sene 5 sene kalırsın bir ülkede mesela misafir olarak. Sana göç ederken sorar "sen niye geldin, niye?" soruyor başka bir ülkeye gönderiyor. Öyle bir kanun var ama şanslı olursan senin nedenin güçlü olursa mesela sen sordun, "Sen niye geldin Afganistan'dan?". Birleşmiş Milletler de soruyor öyle bize "Sen niye Afganistan'dan Türkiye'ye geldin göç ettin." O kendi nedenimize ispatlayınca kabul ederse Birleşmiş Milletler bizi kabul ederse başka bir ülkeye gönderiyor. Ama maalesef biz geldik buraya Birleşmiş Milletler ne soruyor ne hala daha bir şey yaptığı yok öyle kaldık burada"(G13).

"Çünkü yakındı İran'a bir de masraf olarak bile daha uygundu"(G16)

"Yakın değildi İran ortadaydı İran'a geçip oradan buraya geliyoruz. Türkiye'ye geçtik belki Avrupa'ya gideriz diye ama o da olmadı. Sınırlar kapalıydı izin vermediler kaçak da gitsek çok tehlikeliydi. Mecbur ıı Türkiye İran'dan daha iyiydi o yüzden Türkiye'yi tercih ettim"(G17).

"Biz aslında Türkiye'den biraz daha ileri gitmek istiyorduk. Ama maalesef kaldık buraya"(G3).

"Biz Türkiye'ye geldik ki bizi başka bir ülkeye göndersin o da olmadı böyle kaldık"(G8).

"Türkiye bize daha yakındı gelmesi yolu daha kolay olacaktı o yüzden"(G9).

G1, G11, G18, G19, G2, G20, G21, G4 ve G6'nın verdiği cevaplardan elde edilen verilere ilişkin betimsel açıklamalar aşağıdaki gibidir.

Afgan göçmenlerin Türkiye'ye genellikle kültürünün yakın olması, Müslüman bir ülke olmasından ötürü göç ettiklerini göstermektedir. Kültür kavramı göçmenler için göç ettikleri bölgenin toplumuyla uyum ve bütünleşme açısından oldukça önemli bir kavramdır.

"Yani her şeyi bize yakın. Kültürü olsun her şeyinden tam bizimkinden hiçbir farkı yok o yüzden tercih ettik"(G1).

"Çünkü duyduk Türkiye'nin insanları iyilermiş Türkler o zaman. Bir de belki bu Türkiye'den sonra gelecek hayatımız biraz daha ileri gitsin diye başka bir ülkeye geçmek için o yüzden Türkiye'ye göç ettim. Yani bir de Müslüman bir ülke olduğu için burayı seçtik"(G11).

"Türkiye'ye ilk zaman duydum Türkiye Müslüman biz gibi Müslümanız. Hem de İran'da çok yaşadım orada da çocukları okula almıyorlardı. Oraya gidiyordum çocuklara ders yok. Ben de buraya geldim çocuklar ders okusun hem de biz gibi Müslüman bir ırk. Yani geldim Türkiye'ye biraz kalayım Afganistan iyi oldu o zaman tekrar gideyim"(G18).

"Düşündüm ki Türkiye daha iyi. İran'a geldim İran'dan da Türkiye daha iyi diye düşündüm öyle geldim. Düşündüm ki camisi var milleti biraz daha bize din kardeşi olduğu için merhametli olabilirler böyle bize yardımları olabilir oğlanları mesela iyi ortamda büyüyorlar öyle"(G19).

"Kültürümüz biraz benziyor"(G2).

"Türkiye bizim çünkü dil şeylerimiz, kültürlerimiz aynı gibi biraz benzer yani bir de Müslüman kardeşiz o yüzden"(G20).

"Sistematik yani diplomatik olarak böyle Afganistan ve Pakistan araları iyi değildi. O yüzden devletlerle böyle sıkıntılar var o yüzden seçmedim Pakistan'ı. Devlet siyasetten dolayı oraya gitmedim, Taliban riski siyasetten dolayı bizim karışıktır. Uçakla pasaportla İran'a kadar geldim. İran'dan buraya kaçak geldim, o zaman hem para yoktu hem Türkiye'nin vizesi açık değildi o yüzden kaçak geldik. Buraya geleyim dedim ki kültürü bize daha yakın Müslüman kardeşliği olan ülke"(G21).

"İş konusundan Türkiye'yi seçtik. Bide kendi Türklerimiz kültürü birbirine yakın"(G4).

"Türkiye Müslüman bir ülke olduğu için herkes buraya geliyordu ben de o yüzden buraya geldim"(G6).

Görüşmecilerin genellikle göç ederken tanıdık, akraba, aile bağlarını da sürdürmek istemesi göç edecekleri hedef ülkenin seçiminde önemli bir rol oynamaktadır. Görüşmecilerden Türkiye'ye göç etme nedenlerine ilişkin sorulan sorulardan Afgan göçmenlerin bazılarının sosyal bağlantılar aracılığıyla Türkiye'ye göç ettiği bilgisi elde edilmiştir. Bu konuyla ilgili görüşmecilerden G1, G14, G15, G22, G23 ve G24 görüşleri aşağıda verilmiştir.

“Türkiye aslında bizim Afganistan’da ordayken bizim bazı yani Afgan yani bizim akrabalar babam tarafından akrabalar burada vardı. Önceden gelenler var. 40 sene önceden gelenler de var onlarla zaten ara sıra biz konuşuyorduk telefonla böyle. Onlar da diyordu yani onlar da bize Türkiye’yi tavsiye etti. Gelseniz de Türkiye’den ileri gitmeyin. İran da biz İran üzerinden geldik böyle Pakistan İran üzerinden geldik. Türkiye’yi yani bize çok yakın olduğundan Türkiye’yi tercih ettik”(G1)

“Halam buradaydı daha önce buraya halam geldi. Hani o var diye tanıyoruz diye o yüzden geldik”(G14).

“Böyle hiç görmedik mesela Türkiye bir televizyon bir film hiçbir şeyini kültürünü bilmiyorduk yani. Nasıl bir ülke nasıl bir kültür var falan. Bazen böyle abim onlar falan biraz biliyor da ben hiç bir şey bilmiyordum. Türkiye'ye gidelim, gidelim tamam. Duyuyorduk böyle etrafımızda herkes Afganlar Türkiye’ye gidiyor biz de buraya geldik”(G15).

“Çünkü orada kimse yoktu orda çok çalışamıyordu kimse burada birkaç tane uzak akraba vardı buraya geldik biz”(G22).

“Çünkü bütün herkes Türkiye'ye çok beğeniyordu. Ben de öyle duydum ondan geldi Türkiye'ye. Burada iş iyiymiş diyorlarmış öyle duydum”(G23).

“Türkiye daha yakındı ve benim teyzem buraya gelmişti. Teyzem buraya geldiği için anamgilde buraya dedi.”(G24).

Afganistan’daki iç karışıklık ve savaşın etkisi birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Afganistan’daki ekonomik koşulların bozulması da göç etmeye neden olurken aynı zamanda da Afgan göçmenlerin iş bulup çalışabilecekleri, hayatlarını idame ettirebilecekleri yerleri seçmeleri de gerekmektedir. Dolayısıyla Afgan göçmenler G1, G22, G23, G4, G5 ve G7’den alınan cevaplar doğrultusunda istihdam koşullarından kaynaklı Türkiye’ye göç etmişlerdir.

“İran dan daha fazla iş var diye de tercih ettik”(G1).

“Çünkü orada kimse yoktu orda çok çalışamıyordu kimse burada birkaç tane uzak akraba vardı buraya geldik biz”(G22).

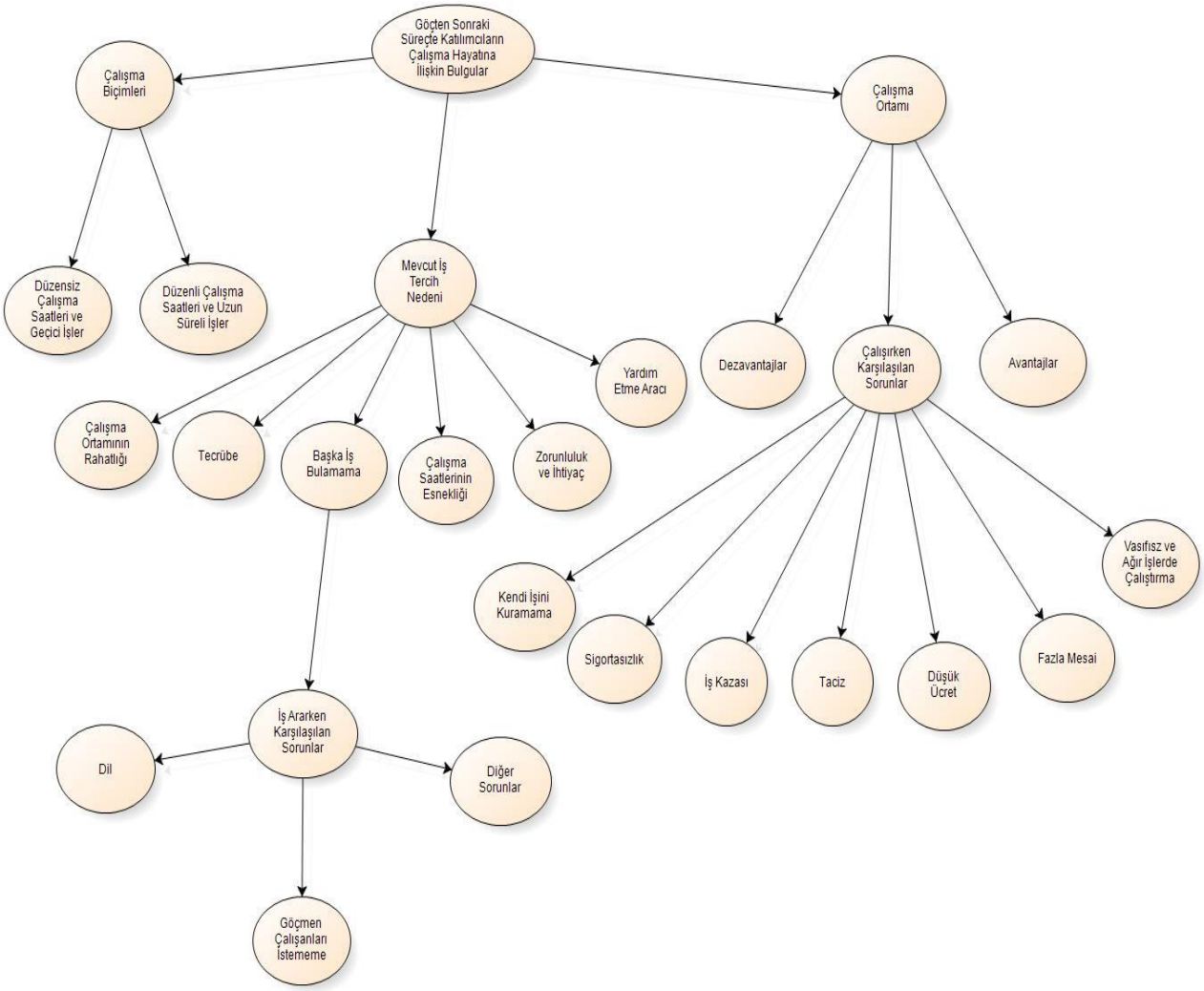
“Türkiye'ye çok beğeniyordu. Ben de öyle duydum ondan geldi Türkiye'ye. Burada iş iyiymiş diyorlarmış öyle duydum”(G23).

“İş konusundan Türkiye’yi seçtik. Bide kendi Türklerimiz kültürü birbirine yakın”(G4).

“Burada düşündüm ki geleceğim ve rahat olacağım. Ben burada iyi diye düşündüm iş bulurum çalışırım ama yani başka ülkelerden Pakistan, İran, Hindistan'dan ama geldim burası da aynı İran gibi olmuş şu anda her şey iktisat çok bozuk. Yani ekonomi”(G5).

“Çünkü Türkiye İran ve Pakistan'dan daha iyi olduğunu düşündüm. İş için falan, her yönden diğerlerinden daha gelişmiş”(G7).

4.2.4. Göçten Sonraki Süreçte Katılımcıların Çalışma Hayatına İlişkin Bulgular

Şekil 4. 4. Göçten Sonraki Süreçte Göçmenlerin Çalışma Hayatına İlişkin Bulgular

Göçmenlerin göç etmesinin ardından temel yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamak için çalışma hayatına katılmak ve bu sürecin bir parçası olmak mecburiyetindirler. Göçmenler bu aşamada bazı problemlerle karşı karşıya gelmektedirler. Bu süreçteki çalışma ile ilgili koşullar ve özellikler, iş tercihlerine neden olan etmenlerde bu başlık altında ele alınacaktır. Göçmenlerin yaptıkları işi tercih etmesindeki sebeplerden biri de göçmenlerin başka iş bulamamalarından kaynaklanmaktadır. İstediği işte çalışamayan göçmenler için bu durumda etkili olan birtakım engeller bulunmaktadır. İş ararken karşılaştıkları bu sorunlar en başta dil, işverenin göçmen çalışanları çalıştırmak istememesi ve diğer bazı sorunlardır. Göçmenlerin çalışma hayatındaki çalışma biçimleri düzenli çalışma saatleri ve uzun süreli işlerde çalışmalarının yanında düzensiz çalışma saatleri ve geçici işlerden de oluşabilmektedir. Ayrıca

çalışma ortamının özelliklerine ait genel bir sınıflandırma yapacak olursak çalışma ortamında avantajlar ve dezavantajlar şeklinde bir sınıflandırma yapmak mümkündür. Bunun yanında Afgan göçmenler çalıştıkları ortamda bir takım sorunlarla baş etmek zorunda kalmaktadırlar. Bu sorunlar; kendi işini kuramama, sigortasızlık, iş kazası, taciz, düşük ücret, fazla mesai, vasıfsız ve ağır işlerde çalıştırma gibi sorunlardır. Göç ettikleri ülkede çalışma hayatının bir parçası haline gelen göçmenlerin çalışma hayatındaki genel durumu bu bölümde incelenecektir.

Tablo 4. 4. Göçten Sonraki Süreçte Göçmenlerin Çalışma Hayatına İlişkin Bulgular

Göçten Sonraki Süreçte Göçmenlerin Çalışma Hayatına İlişkin Bulgular	**Görüşmeciler**																									
	G1	G2	G3	G4	G5	G6	G7	G8	G9	G10	G11	G12	G13	G14	G15	G16	G17	G18	G19	G20	G21	G22	G23	G24		
1. Çalışma Biçimleri																										24
1.1.Düzenli Çalışma Saatleri ve Uzun Süreli İşler			✓	✓			✓			✓									✓		✓					6
1.2.Düzensiz Çalışma Saatleri ve Geçici İşler	✓	✓			✓	✓		✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓		✓	✓	✓		18
2. Çalışma Ortamı																										57
2.1. Avantajlar	✓	✓		✓		✓			✓	✓		✓	✓			✓			✓			✓				11
2.2. Dezavantajlar			✓		✓		✓	✓			✓			✓	✓		✓	✓		✓	✓		✓	✓		13
2.3. Çalışırken Karşılaşılan Sorunlar																										36
2.3.1. İş Kazası				✓						✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓					11
2.3.2. Taciz										✓			✓													2
2.3.3. Fazla Mesai															✓	✓				✓						3
2.3.4.Kendi İşini Kuramama																										2
2.3.5. Vasıfsız ve Ağır İşlerde Çalıştırma						✓	✓								✓	✓				✓		✓	✓			7
2.3.6. Sigortasızlık	✓		✓												✓	✓										4
2.3.7. Düşük Ücret		✓			✓						✓			✓	✓						✓			✓		7
3. Mevcut İş Tercih Nedeni																										56
3.1. Başka İş Bulamama							✓	✓		✓			✓	✓		✓		✓	✓			✓				9
3.1.1. İş Ararken Karşılaşılan Sorunlar																										26
3.1.1.1. Dil		✓	✓				✓	✓		✓	✓		✓			✓				✓	✓	✓	✓	✓		13

3.1.1.2. Göçmen Çalışanları İstememe				✓							✓		✓		✓	✓	✓						6
3.1.1.3. Diğer Sorunlar	✓				✓	✓			✓	✓	✓										✓		7
3.2. Çalışma Ortamının Rahatlığı										✓		✓		✓									3
3.3. Çalışma Saatlerinin Esnekliği						✓			✓														2
3.4. Tecrübe	✓			✓				✓				✓				✓							✓	6
3.5.Yardım Etme Aracı		✓							✓			✓								✓				4
3.6. Zorunluluk ve İhtiyaç			✓		✓		✓										✓				✓		✓		6

Görüşmeci G10, G19, G21, G3, G4 ve G7'den elde edilen verilere yönelik çalışma biçiminin özelliklerinden çalışma saatlerinin düzenli olduğu, mesai, tatil ve izin gibi çalışma hayatındaki bu gibi hakların düzenli işlediği ve devamlı bir şekilde devam eden işlerde çalışanlar, düzenli çalışma saatleri ve uzun işler şeklinde tanımlanmıştır.

> "Evden çıkıyordum mesela 7'yi 10 geçe 8'e kadar oraya yetişmemiz lazım. 8'de iş başlıyordu saat 12 yemek saati mesela 40 dakika bize yemek saati veriliyordu. Hani diğer fabrikalarda bir saat vardı yemek saatimiz bize 40 dakika veriyordu. Ondan sonra saat 5'te de tatil oluyordu. Mesaide kalıyordum bazen ve pazar günü de tatil"(G10).
>
> "İyi aynı nasıl Türkler gibi mesela böyle tatil. Sabah 8.00'den 10'a kadar mesela iş başlıyor onda bir kahvaltı yapıyorduk. Ondan sonra saat 12 den 1'e 1 saat yemek saatiydi. Ondan sonra bir de saat 3'te çay bir saat mola vardı ondan sonra 4 gibi falan bitiyordu tatil oluyordu. 8 ay 1 sene falan çalıştım ben öyle geçici şekilde değildi işler"(G19).
>
> "Mesela 8.00'de geliyorum. Saat 10'da 15 dakika mola. Ekmek 12-12.30 yarım saat. Başlıyoruz işe dörde kadar. Dörtten 12'ye 12'den 8'e. 3 posta. Mesela bir hafta bir posta bir hafta bir posta bir hafta bir posta. Tatili pazar günü"(G21).
>
> "Yani ben bu dernekte hep devam etmek isterim baya oldu buradayım hep"(G3).
>
> "Haftada bir gün tatili oluyor. Başka bir iş yapmadım buraya geldiğimden beri"(G4).
>
> "Saat 8'de işe başlıyoruz saat 12'ye kadar. Sonra bire kadar yemek arası bir de başlıyoruz 5'e kadar. Tatilde bir pazar günü oluyor o da bazen iş oluyor benim çocuklarım evde olursa ben işe gidiyorum"(G7).

Çalışma saatlerinin daha uzun, mesai ve tatil gibi öğelerin sorunlu işlediği, genellikle mevsimlik, günlük, yevmiye işlerin içinde bulunduğu bir diğer başlık düzensiz çalışma saatleri ve geçici işler hakkında G1, G11, G12, G13, G14, G15, G16, G17, G18, G2, G20, G22, G23, G24, G5, G6, G8 ve G9 adlı görüşmeciler görüşlerini bildirmişlerdir.

> "Burda baya işler yaptım da yani ilk başta yani 2 sene Ankara'da. Ee biz Ankara'ya geçtik, Ankara'da yani Susuz köy diye bir çiftliğe götürdüler bizi oraya. Ben bir sene bi yerde çobanlık yaptım

8 ay bir yerde yaptım. Birkaç ayda daha şeyde çalıştım yevmiyeci olarak çalıştım. Yani hiçbir yere başvuru yapmadık. Allah razı olsun yani böyle yanımızdaki komşular şöyle bi terziye götürdü Fatma abla diyordu bayan onun yanında 3 ay çalıştım. Ondan sonra böyle bir fabrikaya girdim yani aslında 3 ay-4 ay oraya çalıştım. Böyle en son şimdi biraz bazılar ıı şey yevmiye işlere de girdim. Apart işlerine de girdim. En sonda kendi işim daha iyi"(G1).

"Mantar fabrikası 8'den 6'ya kadardı yemek vermiyordu yemeği kendimiz götürüyorduk. Ve servis de yoktu kendimiz yarım saat yürüyorduk gidiyorduk yarım saat yürüyorduk geliyorduk bu şekilde. O şal fabrikası da aynıydı 8'den 6'ya kadardı. Tatilim de pazar günleri tatilde. Bir de mesaiye 12'ye kadar bekletiyordu en sonunda da 5 lira veriyordu" (G11).

"Tostçuda 10 saat 12 saat çalıştım. Ama buraya öğleden sonraları geliyorum"(G12).

"O yastık fabrikası saat 9'da gidiyorduk 5'e kadar tatil oluyordu. Lokantanın saati belli değildi. Saat 9 'da gidiyorduk ama 11-12 mi 10 mu falan çıkıyorduk tatile de hiç yoktu. Hani biz tatil falan istiyoruz diye acil bir iş çıkarsa yani bir bahaneyle öyle izin veriyordu. Ötekinin bir pazar günü hayır fırının da pazar günü de çünkü fırında her gün şey yapılıyordu gidiyordum öyle. Bir de benim işim mesela şeydi bir domates bir patates peynir rendelemek biraz da temizlik. Bütün işler paspas tezgah üstü tencereleri yıkamak falan tertemiz yapıyordum. Böyle güçlü öyle yapıyordum ki şimdi düşünüyorum aah ben çok çalışmışım"(G13).

"Saat 8'den 6 ya kadar normal 6'dan 10'a kadar 11'e kadar da mesaiye bize zorla mecbur. Yoksa çıkarıyordu işten. Tatili de çok az, bazı tatillerde çalışıyorduk. 8 ay çalıştım orada kardeşim iki buçuk sene"(G14).

"Restoran her zaman müşteri varsa o zamana kadar çalışıyor elemanlar. Ben devamlı bir iş olarak düşünmüyordum hiç. Çünkü Türkiye de işler çok zor bana. Hatta yastık fabrikası hala daha var. Orada da gittim ikimiz beraber kardeşimle bir ay falan çalıştım orada"(G15).

"Ama hiç böyle düşünmedim devamlı çalışmayı, pazar günleri tatil"(G16).

"Fabrika işte bize hiç kolay değil. Biz işe gideyim işe gireyim 9 saat çalıştırıyor fabrika bizi 9 saat çalıştırıyor ama parayı da başka Türklere göre bize daha eksik veriyor parayı. Paramızı eksik veriyor sigorta da yok. Uzun saatler çalıştırıyor, bizim para eksiktir. O zaman her zaman istiyorduk tamam çalış. Her zaman istemiyoruz yok bizim eleman tamamdır siz yabancısınız çıkın. Para da her zaman kendi istiyor da veriyor. Kendisi ne zaman isterse öyle. Annem 3 ay 4 ay bir yerde çalıştı hala parası onda"(G17).

"Geçici iştir. O kadar tatili yok yani biz kaç gün çalışıyorum tekrar iş bitiyor eve geliyorum evde kalıyorum tatilim yani öyle. Şimdi biz bugün tatiliz belli değil yarın iş varsa yoksa hiç belli değil. Çağırırlarsa gidiyorum yoksa gitmiyorum"(G18).

"Mesela yani şuan burada çalışıyorum başka bir yerde çalışıyorum. Yani bazı günler şey inşaatta çalışıyorum bazı günler yevmiye usulü çalışıyorum"(G2).

"Bir şey belli değil bize. Burası saat 2'de geliyoruz saat 7'de ya da 6'ya kapatıyoruz. Eğer mesela sabahtan şey varsa bizi ararsa bir kişi mülteciler Afganlar ararsa dese ki bize yardım edin, yardımınıza ihtiyacımız var, oraya gideriz yani. Belli değil yani saatimiz belli değil öyle işte"(G20).

"Saat 7'de gidiyordum saat 6.00'da gidiyordum eve. Sadece pazar günü tatil. Burada ben çaycı vardı orda çalıştım sonra bi Diva Kahvesi var ya şey çiçek şeyler var duvara

koyuyorsunuz. Bilmiyorum da adı ne unuttum şey kafes gibi duvara şey yapıyorsunuz çiçek şeyler var televizyonun arkasına koyuyorsunuz. Duvara çiçek monte ediyorsunuz, heh onda çalıştım. Ben 6 ay orada çalıştım"(G22).

"8'den 5 buçuğa kadar akşam. 1.00'de de yemek saati vardı 05.30'a kadar orada çalıştım. Ben kendim şeye gittim o işçilerin yerinde bekliyordum birisine böyle soruyordum "işçi lazım mı?" falan beni öyle götürdü. Mesela patronlar geliyorlar işçileri götürüyorlar ya, o yerde ben de bekliyordum ben de iş lazım şey dedim "işçi lazım mı?" falan birisi beni götürdü. İşçim bugün gelmedi sen gel onun yerine çalış, çalıştıktan sonra yarın işçisi geliyormuş gitmedim"(G23).

"Ben her zaman gidiyordum oraya her zaman gidiyordum ta ki babam o sigarayı öğrenene kadar. Bir seneye yakın çalıştım. Sabah 7 gibi hatta 6.40 7.00 gibi başlıyorduk hatta dükkanı bile ben açıyordum. 7 gibi başlıyorduk normal günlerde 9 gibi kapatıyorduk cumartesi günü de 12'de kapatıyorduk tatili pazar günü"(G24).

"Bir gün iki gün tatil yapıyorum ama biz yabancı olduğumuz için vermiyorlar ama Türklere veriyorlar"(G5).

"Saat 5'te gidiyorum genelde saat 10'da bitiyor lokantada. Ama mesela biz toparlanana kadar iş olduğu için iki saat bir buçuk saat öyle oluyor. Saat 11.00'de yazın olunca da 12'ye kadar yani çalışıyoruz. Bir hafta gidiyor bir hafta bir başkası gidiyor ayda 2 hafta olacak şekilde çalışıyorum"(G6).

"Şimdi de fabrikada terzi olarak çalışıyorum. Hasan Tepede bir fabrika var orada bebek elbisesi dikiyorum. 15 gündür çalıştım 3-4 gün oldu ki iş yok. Böyle devamlı değil mesela bir 20 gün oldu çalıştım. Ondan sonra 3 ay 4 ay iş yok. Bu 3 ay, 4 ay içinde belki 20 gün olmuştur çalıştığım. Geri kalan evde kaldım. İş olunca çağırıyorlar. Bu durum kötü"(G8).

"Sürekli çalışmıyorum mesela evden de yapabilirim ben bu işi. Manisa'dan biri arıyor birkaç kişi ürün kullanıyor çok memnun kaldı. Sipariş vereceğim oraya gidiyor. Ben öğleden sonra aslında oraya gidiyorum. Çünkü çocuklarım okula gidiyor 3 yaşında bir bebeğim var. Bir buçuktan sonra gidiyorum ben oraya akşam saat beşe kadar. Cumartesi günü açıyoruz orada. Cumartesi günü nöbetçiyim sabah erken gidiyorum 4'e kadar"(G9).

Göçmenlerin çalıştıkları işlerde bazı özellikler söz konusudur. Çalışma ortamı temiz, pis, gürültülü, tehlikeli, rahat olması gibi bazı avantaj ve dezavantajlar söz konusudur. Çalışma ortamına ilişkin avantajlar G1, G10, G12, G13, G16, G19, G22, G4, G6 ve G9 adlı görüşmecilerin görüşlerinden elde edilmiştir.

"Kendi işim daha iyi. Rahatım. Hem temiz hem konudan terzilik daha iyi yani. Kolay yani rahat"(G1).

"İyiydi çünkü biz kendimizden başlıyordu biz kendimiz iyiydik onlar da iyiydi bize karşı iş arkadaşları. Bizim ikinci kat da temizdi"(G10).

"Çok rahat"(G12).

"İşte eski işlerimi yaptım şeydi pis yönünden pis değildi. Yani tertemizdi sadece işte değişik insanlarla öyle ya kendim çözdüm ya çıktım. Bu şekilde şimdi burada iyi çok şükür yani. Tahsilli

insanlarla karşılaşıyorum böyle şeyleri kendim seviyorum böyle eğitimli insanlar efendi insanlar falan geliyor çok hoşuma gidiyor yani böyle insanlarla karşılaşayım muhatap olayım"(G13).

"Toz var ama yine de temiz bir de Türk yok orada yani sadece bir tane Afgan bayan bide patron var ben varım"(G16).

"Çok iyiydi patron Türklere nasıl davranıyorsa öyle davranıyordu."(G19).

"İyi bana göre"(G2).

"Temizdi rahattı benim için"(G22).

"O kadar gürültü de tehlike de yok yani işimiz temiz bir iş. Sıfır ürettiğimiz için"(G4).

"İş ortamı arkadaşlarım ve patron çok iyi insanlardı bana iyi davranıyorlardı mesela bana abla diyorlar falan. Ben hatta 3 sene oldu burada bu şekilde devamlı çalışıyorum ve 30 liradan başladım sonra 50 oldu falan yani iyilerdi"(G6).

"Rahat temiz geliyorlar analizi yapıyoruz yüz yüze konuşuyoruz. Ofiste iki müdürümüz var. 4 tane supervizör'ımız var. Eee onlarda her ekipte var herkes kendi ekibini şey yapıyor takibini yapıyor. Benim de genelde Afganlar geliyorlar. Bu ay inşallah Türkler de birkaç Türk arkadaşımla bana baktığında gördükten sonra kabul etmişler. Siz de gelebilirsiniz orada bizim ofisimize"(G9).

Her çalışma alanının bireylere göre farklı farklı avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Görüşmeciler çalıştıkları ortamla ilgili dezavantajları ortamın, pis, gürültülü, tehlikeli olması gibi farklı değişkenler üzerinden tasvir etmişlerdir. Görüşmecilerden G11, G14, G15, G17, G18, G20, G21, G23, G24, G3, G5, G7 ve G8 adlı görüşmeciler çalışma ortamının dezavantajlarına ilişkin özellikleri şu şekilde açıklamışlardır:

"Mantar fabrikası bayağı çok pisti böyle uzun bir masa vardı. Masanın üstünde böyle ıslak pamuk pis pamuklar hatta bazen hastane pamukları içinde bant buluyorduk mesela bazen iğne buluyorduk. Mesela böyle yuvarlak delikler vardı mesela poşeti koyuyorduk. Ondan sonra mesela mantarın çekirdeğinin tohumunu koyuyorduk ondan sonra onu dolduruyorduk biraz, ondan sonra onu kapatıyorduk. Çoook pis. Sonra birisi onu götürüyordu. O yukarı taraftan masada toprak pamuk az olunca yukarıdan atıyordu birisi daha. Toz toprak içinde kalıyorduk. Bir de o pamukların ıslak olması gerekiyordu hem onlar ıslak hem de hava çok soğuk. Yani bu şekilde hem ıslak al hem bir de soğuk"(G11).

"Çok tozlu. Bir makine var benim kız kardeşim çalışıyor patron kendi dedi ki bu makineye dikkat edin bu kolu kestiriyor yani çok dikkat edin böyle tehlikeli. O pamukları içine atıyorlar bu böyle makine ezdiriyor onları tehlikeli yani"(G14).

"Fabrika biraz tehlikeliydi çünkü şey vardı makineler vardı. Bir kere benim parmağım makineye girdi böyle korktum. Sonra şey oldu. Makine böyle kapıya benim parmaklarım bastı çok bastı. Hem korktum, hem ağladım bir şey oldu zannettim. Sonra o bir kadın çalışıyordu o durdurdu makineyi. Patron sonra o kadındı orada usta gibiydi. Sonra baktı bir şey olmadı rahatladı içim. Sonra birkaç gün daha çalıştım sonra korktu yani ben dikkatsiz falanım bir daha beni çağırmadı başka işçileri çağırdı. O da hem korkuyor sigortam yok, bir şey olursa onlar da zarar görüyor"(G15).

"Sadece Türkiye'ye geldim zor iş burada zor iş. Fabrika hiç, sadece para sadece günlük haftalık para için çalışıyorum. Çok pis bir ortam her yerde kamera var mecbur çalışıyoruz 9 saat"(G17).

"Normal bir yer sabah gidiyorum bir saat öğlen istirahat var. 15 de çay veriyor. Ondan sonra hep ayaktayız hep yani akşam geliyorum ayağa kalkamıyorum ayakta duramıyorum. Ütü tehlikeli"(G18).

"Rahat temizliği de var tehlikesi de var. Mesela bir kişi geliyor diyor ki mesela "sizler burada ne iş yapıyorsunuz?" Yani her şey oluyor burada bize söylüyorlar biz şeye Birleşmiş Milletler'e söylüyoruz. Biraz tehlikeli bence"(G20).

"Çok pisti ama mecburdum. Duvarlar siyahtı böyle duman her yer falan. Çok tozluydu maske ile duruyorduk"(G21).

"1. kattan böyle bütün sırtıma döşüyordum 5. kata kadar götürüyordum. Oradan da böyle toprakla karıştırıyordum duvarlara yapıştırıyordum. 50-60 kilo böyle çuvalları götürüyordum çok ağırdı merdivenlerden çıkıyordum. Yakınında mesela düşme riski çok vardı. Düşecektim belim kırılacaktı o durumum vardı"(G23).

"Komple demir yani bizim iş plastik falan değil komple demir. Her işimiz demir canavardır, kaynaktır, demirleri bükmektir, demirleri delmektir, daire açmaktır budur yani. Komple tehlikeli. Gürültü çok mesela ben yani canavarı almasam bile canavarla yapıyorum bir şey yaptığımda kulaklarım çınlıyor yani bir 10 dakika kadar"(G24).

"Yani ne konuda mesela? Yani biz öyle bir haldeyiz ki sıkıcı da olsa pis de olsa biz çalışmak zorundayız. Mesela bazı Afganlar bazı fabrikalarda çalışıyorlar şey bazı fabrikada çalışıyorlar elleri parmakları gidiyor pisleniyor kesiliyor. Onu işten çıkarıyorlar başka bir işçi getiriyorlar. Ben şuan kendim hastayım siz belki sesimden de biraz anlamışsınızdır. Yani SGK'm kapalı olunca ben hastaneye gitmiyorum, çünkü neden bi acile gidince 400-500-600 para masraf oluyor. Ben kendi kendime iyi olcak diye bekliyorum"(G3).

"Biz Malatya'dan geldik depremden dolayı. Daha yeni fabrikaya girdim battaniye fabrikasına. Ama pis, mecbur çalışacağız. Biraz tozlu battaniye fabrikası"(G5).

"İş pislikten dolayı çok pis, deri falan. Ama insanlar mesela iki tane Türk bayan var bana karşı iyiler arkadaş gibi. Patron da mesela hayatımı biliyor mesela ki ben boşandım benim psikolojik ilaç kullanıyorum falan. Diğerlerine diyor ki pek kalabalıkla ses yapmayın bunun sıkıntısı var böyle şeyler diyor. İlaç kullanıyor rahatsız biraz ses yapmayın diyor"(G7).

"Temizlik yönünden biraz temiz de. Mesela acil bir telefon gelse ben cevap verince hemen bağırıp çağırıyorlar kızıyorlar bana"(G8).

Afgan göçmenlerin çalışma hayatında karşılaştıkları en önemli problemlerden biri de düşük ücrettir. Göçmen çalışanların düşük ücrete razı olacağını bilen işveren göçmenleri düşük ücretlerle çalıştırmaktadır. G5 G2, G19, G15, G11, G14 ve G24 adlı görüşmecilerden elde edilen verilerden düşük ücretle çalıştırma bulgusu elde edilmiştir.

"Her kişi başı farklı mesela Bir işe girerken birisi sen yabancı olduğun için zor işi hemen sana veriyor. Ya çalışıyorsun senin paranı vermiyor ya mesela başka birisi de giriyorsun çalışıyorsun aynı normal yani. Yani ya az para veriyorlar ya zor işi hemen sana atıyorlar"(G11).

"16 saat çalışıyorsun, para az, böyle maaşta sıkıntı var, mesela aylık vermen gerekiyor ama 15 gün geçiyor o zaman veriyorlar. Bu çok kötü. Bilmiyorum ya öyle bir kanun var fabrikalar kendileri yapıyorlar o da çok ben bilmiyorum. 15 güne kadar bedava çalışıyorsun böyle bir şey var ki mesela işten çıkıyorsun sen bana önce söyle mesela direkt hemen işten çıktın maaşı vermiyor. Hatta kolayca işten çıkamıyorsun kolay da giremiyorsun. Mesela senin kafana göre değil ben bu işe gelmiyorum bir daha, niye gelmiyorsun illaki gel falan ya da senin parayı vermiyor az veriyorlar. Ya bir sıkıntı yapıyorlar. Mesela benim canım isterse keyfim bu işe gitmiyorum böyle değil. İllaki çalışmak durumundasın"(G15).

"Maaş yönünden farklı tabii diğer çalışanlar onlar sigortalı ve maaşları yüksek benim mesela ilk önce 1700 lira veriyordu aylık. Onlar daha yüksek alıyorlardı"(G19).

G2: "Sıkıntı burada zaten bazen çalıştığın adam iyidir parayı maaşı aynı günde verir. Bazen vermiyorlar geç veriyorlar az veriyorlar hani işçi olarak hakkını arayamıyorsun"(G2).

" Biz ücret konusunda daha az alıyoruz göçmen olduğumuz için"(G5).

"Patron da herhangi bir ayrımcılık yapmıyor. Ara sıra para yatırmamazlık yapıyor mesela 5'inde yatırması gerekiyordu benim parayı daha yatırmadı. Sadece benimkini değil stajyerlerinkini. 5'inde yatırması gerekirken daha yatırmadı. Mesela ben parasız kaldım şu an cebimde 5 kuruş para yok ama yapacak bir şey yok bekliyoruz adamı"(G24).

"Ondan sonra mesaimizi vermiyordu. Hesap etti hesabı ediyordu diyor ki mesela 15 TL mesai saati. O bize 5 mi 8 mi öyle bir şey hesap ediyordu. En sonunda vermedi adam paramızı. Aylık bütün paramızı çalıştığımız parayı vermedi. Şey yaptık ben ve iki arkadaşım daha Afganlı kız vardı bir tane de Türk bayan vardı. Orada Onun işi bitti ondan sonra arıyoruz "tamam bugün vereceğim tamam" o gün geliyor vermiyor" (G14).

G15, G16 ve G20 adlı görüşmecilerin cevaplarından göçmenlerin çalışma hayatında karşılaştıkları sorunlardan biri de fazla mesaidir. Göçmen çalışanlar mesaiye kaldıkları süreler uzamakta ve

"Böyle mesela çok çalışmak mesela muayenen bir saat yok mesela yediye kadar gidiyorsun mesela sabah 7'de gidiyorsun 6.00'da iş bitiyor böyle değil. Bir saat fazla çalışıyorsun bir iki saat fazla çalışıyorsun belli değil yani. Çok yani şey sadece belki idareler böyle muayen bir saat belki başka yerler böyle değil mesaiye hep mesaiyeye kal. Aslında ben böyle bir şey görmedim yani. Türkiye'ye geldim böyle şeyler öğrendim mesai var bilmem"(G15).

"Biz şey diyoruz nevin köle. Nevin yani şuandaki hali eskilerden böyle siyah insanları böyle zorla zincirle şey yaptırıyorlar ya. Şimdi artık Nevin yani modern köle gibi şey şimdi yani böyle kullanıyorlar. Mesela bir insan 8'de işe başlıyor 4'e kadar sadece sen bir su içebilirsin başka bir şey yapamazsın çalıştığın vakitte öyle yani fazla. Biz şu anda bunu fark ettik ki modern köleden bir farkımız yok"(G16).

"Benim eşim mesela hem gece çalışıyor hem sabah orada kalıyor yani. Mesela ben dedim ya 40 gün bir ay çalıştım orada mesela 12'ye kadar. Bazı günler 12'ye kadar geceye kadar biz çalışıyorduk"(G20).

Göçmenlerin en fazla karşılaştıkları sorunlardan biri de iş kazalarıdır. İş kazaları genellikle fabrikada çalışan işçilerde görülmektedir. G4, G21, G20, G18, G17, G16, G15, G14, G12, G11 ve G10 adlı görüşmecilerin aktarımlarına ilişkin en önemli sorunlardan biri olan iş kazalarıdır.

"Bir deriyi boyadık siyah boyadık boya yaptıktan sonra yıkıyoruz yıkadıktan sonra su bizim ayak altımıza geldi ondan sonra siyah bitti mesela mavi deri sırası geldi Onu ben gittim ki versem bir de daha önce 10-15 dakika önce patron geldi bir elemana kızdı. Ben o korkuyla Stresten biraz şey oldum ben hani yanlış yapmayayım işi kızmasın diye. Ben şey verdim makası verirken şeye ustaya usta da böyle çok bağırıp kızıyor yani hiç durmuyor "hadi Niye yavaş yapıyorsunuz hadi hızlı" mesela böyle sürekli bağırarak konuşuyor. Ben de bu stresten makası verince su da benim ayak altımda bir de terlik giymiştim böyle kaydım. Ondan sonra elimi çarptım yere şuradan bileğimden kırıldı. Ondan sonra yani o kırıldıktan sonra patron durağa kadar bile götürmedi. Bir şey yapmadı hastaneye götürmedi kendim bağladım diğer arkadaşlar da bağladı. Hatta oturdum biraz iyi olmadım eve geldim eve geldikten sonra da kendim hastaneye gittim. Daha da sormadılar "Sen ne yaptın ne ettin?" diye. Ne para verdiler ne de arayıp sordular sadece çalıştığım güne kadar mesela 20 gün falan ne kadar gün çalıştıysam onun parasını verdiler. Elimde kırılınca zaten bir daha işe gidemedim"(G10).

"Hayır. Benim yaptığım iş çok tehlikeli değil ama mantar fabrikasında Evet mesela yüksek yerden birisi düşüyor ama patron onu işten çıkarıyor hastaneye bile götürmüyor"(G11).

"1 ay içinde çalıştığımda fıtık ileri gitti ayaklarım şiştim ve bayıldım. Bayıldıktan sonra arkadaşım Hatice Hanım'ı aradım beni hastaneye götürdüler. Patron falan ilgilenmedi. Ondan sonra bir 10 gün daha çalıştım ondan sonra bıraktım işi"(G12).

"Evet dün parmağım şişti çıktı. Bir şey demedi geçer dedi patron. Kız kardeşime mesela fabrikada başını çarptı bayıldı ondan sonra onu götürdüler dinlendi birkaç dakika sonra geri işe başladı. Bazıları mesela bazen yapıştırıyorlar ya parmakları, bacakları, kuşak… Kemer Kemer birisi oturuyor kemer yapıştırıyor sadece oraya tırnağa gidiyor tırnak gidiyor. Bazıları da hep kesiyorlar. Doktora falan götürmediler yani bir de 11'e kadar mesaiye kaldı kardeşim"(G14).

"Elim kesildi, özel hastaneye götürdü işte olduğunu söyleme dedi. Patron daha sonra sordu mu bilmiyorum çünkü bir daha gitmedim kardeşime sordu yani bilmiyorum. Mesela çok Afgan erkekler parmağa gitmiş, eli kısmış falan, mesela patronları 5.000- 6.000 falan para veriyor ki şikayet etmesinler. Ya onlara biraz hastaneyle ilgileniyor ondan sonra eli iyileşene kadar ondan sonra bırakıyor. Ne arıyor ne soruyor. Geçen gün bir abi geldi burada iki tane parmağı kesilmiş. İşte bir ay iki ay falan onu hastaneye götürmüş. Ondan sonra tamam biraz da para vermiş ona"(G15).

"Benim değil de başka bir fabrika da bir kızı tanıyorum. Oğlan kardeşi 4 tane parmağını kestirmiş makinede odan sonra onu patron İstanbul'a götürmüş. Tedavi ettirmiş. Ama yok 4 parmağı şu anda. Şimdi Uşak'tan İstanbul'a gitti ya tedavi için bir de orada onu polis yakalamış, tedavi bittikten sonra bir daha öyle İstanbul'a gitmiş polis yakalamış deport etmiş Afganistan'a. Zorla gönderiyor mecbur gidiyor sonra. İşte biz Uşak'tan başka bir şehre gidersek başımıza gelen böyle"(G16).

"Yok şükür yok. Bizim fabrikada olmadı ama başka fabrikalarda bizim erkek arkadaşlar Afganistanlı çok oldu. Biri böyle gitti 3 tane parmak gitti, biri böyle gitti 3 tane parmak, biri böyle hepsi gitti 3 tane adam genç çocuk oldu. Doktora götürdü ama masrafını vermedi. İlk zaman götürdü ilk ödedi ama tamam başka zaman yok kendisi ödedi"(G17).

"Bizim yan fabrika bir tane bir plastik fabrikasında çalışıyordum orada da benim Afgan arkadaştır o da bizle beraber çalışıyordu. Çalışıyordum birkaç tane burası birkaç tane orası çalışıyordum kepçe geliyor ya onları malları alıyor malları götürüyor yer açıyor. Kepçe geldi bayanı böyle aldı. Öyle aldı poşet içinde bıraktı. O bayan bayıldı burası çok yarıldı yani kepçe buraya geçti. Kaza geçirdi, Afgandı. Patron sadece doktora götürdü ilk şeyi verdi ilk günü verdi. Birkaç gün şeye de götürdü, pansumana götürdü getirdi üç günde pansumana getirdi götürdü. Başka bıraktı ona da söyledi sen doktora gittiğinde söyleme ben şey oldum kaza yaptım iş yerinde. Patron söyledi patron değil usta da söyledi. Ben bunu yolda buldum araba kazası geçirmiş. Yolda buldum getirdim. Usta götürüyor pansumana ama işte olduğunu söyleme diyor. O söyledi ki ben insanlık yaptım yolda buldum getirdim. O bayan da hiçbir şey demedi"(G18).

"Ben yok geçirmedim ama oğlum geçirdi. Bir şeyi tırnağı çıktı ustası hastaneye götürdü bir şeyler yaptı yani parmağı şey oldu yani böyle, ama çıkmadı şey oldu siyah. Hastaneye götürdü pansuman şeylerini ettirdi öyle şeyler yani. İşte olduğunu söylemeyin dedi. Yine işe gidebildi şu anda orada çalışıyor"(G20).

"Orada yeni bir sipariş geldi beyaz parçalar vardı onları biz temizliyorduk. Yani böyle bir makine var parçaya biz hava tutuyorduk. Makineye veriyorduk o mesela lekeleri şeyleri temizliyordu. O anda da ben parçayı makineye verince o öyle bir zincir vardı makinede o zincir benim elimi tuttu. Ama parmaklarım kesildikten sonra patron geldi hemen şahsi arabasıyla hastaneye götürdü hastaneye giderken yolda bana anlattı yalvardı. Sen polisler gelince böyle anlatma yani eğer sen anlatırsan ben ceza yersem sen de ceza yersin. Sen bir de sigortalı da değilsin hastane sigortan yok. Kimse senin masrafını karşılamaz, çalışma izninde yok. Ben de o öyle deyince ben de onun dediklerini dedim. Çünkü ben mecburum aile. Zaten ben kendi halimi görüyordum ki 200 tl benim İzmir'e kadar bir yol param yoktu. Zaten ama nasıl ne yapayım. Ama 80.000 TL ameliyata patron para verdi. 2 hafta hastanede yattım 80.000 TL ameliyatı, hastane masraflarını karşıladı. Ondan sonra dedi ki sen evde olunca ben senin maaşını ödeyeceğim. Eee ve ben senin elin iyi olduktan sonra yine fabrikaya çağıracağım çalıştıracağım. Ama 2 ay maaşımı verdi bir daha da vermedi. Zaten ben engelliyim çalışamıyorum. Polis de geldi hastaneye sordu ki "abi ne şikâyetin var", ben de dedim ki "şikâyetim yok evde ben kendim yaptım". Çünkü mecbur çünkü mecbur abla çok mecbur aile problem"(G21).

"Hastaneye gittik. Sosyal güvence yok özel olarak baktırdık. Elimi makine kaptı şurda ufak kemikler var onların hepsi kırıldı çatlak oldu şu parmaklar hepsi çıkık vardı. 2 ay ben evde yattım. Ya böyle insanlar var 4 parmakları kopmuş gitmiş. Makine götürmüş. Şu el şuradan kopmuş var buradan kopmuş var. Sigorta yok sağlık da yok hiçbir şey yok. Yani yüzde 30 yüzde 20 Uşak'ta yabancıların hepsi sakat dolaşıyorlar. Bir ay iki aya kadar yanında oluyor işveren. 2 ay sonra adam işine bak diyor. Ne maaş verebilirim ne hiçbir şey ilk başta kendisi tabi korkuyor korktuktan sonra bunu yapar" (G4).

Göçmenlerin bir kısmı da göç ettikleri bölgelerde kendi işini kuramamakla ilgili sorunlarını dile getirmişlerdir. Bu görüşler G4 ve G18 görüşmecilerinin aşağıdaki gibidir:

“Kendimiz bir iş kuramıyoruz o kadar bizim avantajımız yok. Biz Türkiye’de oldukça milletin işçisiyiz ikinci. Üçüncü Türkiye bizi ııı kabul eder mi etmez mi önümüzü kimse göremiyor. Bizim ait olduğumuz yer birleşmiş milletler”(G4).

“Kimse bize iş vermiyor yani biz kendimiz para o kadar yok bir iş başlayalım, kendi işimizi kuralım”(G18).

G1, G15, G16, G3 adlı görüşmecilerden elde edilen verilerden göçmenlerin yaşadıkları bir diğer önemli bir problem de sigortalarının olmamaları olarak bulunmuştur.

“Ücretle alakalı şey yok yani ücret yine biz şimdi asgari ücret nasıl gitse bende aynı maaşı alıyorum. Sadece bizim ııı şeyimiz olmuyor böyle yani bizim çalıştığımız yere yani şey yapabilir isterse sigortalı yapabilir. Yani bazı fabrikalar istemiyor yani sigortalı çalıştırmayı yani onu bilmiyorum onlar neyi düşünüyorlar. Yani sigortamız yaptırılmıyor kolay kolay. Diyorlar ki asgari ücret vercem şöyle çalış yani sigortasız. Biz de dedik yani sigortasız çalıştırsan bi şeyi yok yani onun bi anlamı yok zaten biz oraya çalışsan fabrikaya sigortamı yaptırsa çalışcam”(G1).

“Eee yani böyle şey iş sigortamız yok, mesela böyle şey yani almıyorlar işe hem de yabancısın iş sigortan yok, ya tecrübeli istiyorlar böyle şey işler fabrika o da zor, alıyorlar”(G15).

“Zaten biz şikayet etsek çalışma iznimiz resmi yok o da suç. Biz ancak dua ederiz iyi insan bizi çalıştırsın kendisi vicdanlı olsun kendisi versin. Bu tekstil fabrikasında mesela çalışırken bayağı Afganlı yabancı orada çalışıyorlardı. Mesela sigorta memurları zabitleri mesela herhangi bir memur gelince patron bütün yabancıları Afganları arka tarafa kapatıyordu görmesinler diye. Burada Türk çalışıyor sigortası var böyle gösteriyor. Tam net bilmiyorum ama bir sefer herhalde oldu yakalanan”(G16).

“Yani mesela bizim kimlik 5 senelik tarih verseydi biz o zaman daha rahattık. Ama her sene yeni oluyor biz de her sene yeni yaparken stres oluyoruz. Kabul ediliyor mu? Edilmiyor mu? Her seferinde kimliği değiştirirken bir sıkıntı çıkarıyorlar. Mesela genelde çocukların sigorta var kimliği değiştirirken sigortayı açmıyorlar. Biz bir daha gidiyoruz. Mesela benim sigortam açıkmış açmamışlar. Tekrar gittim sordum hayır büyüklerden açılmıyor dediler. Biz genelde mesela burada dernekte çalışıyoruz Birleşmiş Milletler ile birlikte mesela ve mültecilere kolay olsun diye. Ama tam tersi mesela yeni kurallar çıkıyor yeni bir kanunlar çıkıyor ki yabancıların hayatı 3 kişilik oluyor. Mesela bir ay önceye kadar çöp karton toplayan bir Afganlar var onlar mesela çöp topluyorlar bir araba almışlar bir motor almışlar elektrikli motor almışlar onun plakası onun üstüne olunca sigortaları kapatmış. Mesela biz bunun için aracı olduk herkesin sigortaları açılsın diye ama tam tersi oldu tüm sigortalar kapandı. Yani korkuyoruz. Yavaş yavaş neler kaybediyoruz. Yani sen motor aldın araba aldın senin hastane sigortan kapanacak. Araba alırsan daha mantıklı ama motor 20 bin 25 bin ee bir kişinin bütün ailesi eşi çocukları hepsinin sigortası kapattırılmış. Bir de mesela bu adam gitsin motorunu satsın bir seneye kadar açmaz sigortayı. Biz de böyle kural değiştiriyoruz. Mültecilere yardım için ama her şey tam tersi oluyor. Her şey kanun zıttı oluyor yani mülteci yaşamına”(G3).

Çalışırken kadın göçmenlerin yaşadığı bir diğer problem taciz olarak karşımıza çıkmaktadır. G10 ve G13 görüşmecilerinin ifadeleri aşağıda verilmiştir.

> ”Bir fabrikaya girdim mesela orada İranlılar çalışıyorlardı orada işçiydiler. Ben gidince bir arkadaşım da gitti o patron dedi ki ben ilk önce işçileri bekliyorum ona göre mesela tutuyorum işçiyi. Ya eleman alacağım ya almayacağım öyle. Patron diyor ki ben önce ilk önce işçiye bakıyorum, görüyorum onu ondan sonra işe tutuyorum ya da tutmuyorum. Patron da bize baktı ondan sonra bizi el uzattı Selam diye mesela el uzattı. Biz de mesela bu yaşlı diye amca diye el verdik bizim elimizi sıktı böyle sıkıştırdı. Biz de korktuk ondan çıktık. O adam patron dediğimiz, elimizi sıkıştıran o benim babamdan da daha yaşlı. Dedi ki mesela ben işçileri görüp ondan sonra alacağım işe. Geldi bizim eve bir gün bir tane daha arkadaşım ve ben ona iki kişi lazımmış 3 kişi lazımmış onu da ben çağırdım görsün diye bizi işe alsın diye. Evimize geldi mesela patlıcan domates getirmiş. Ondan sonra tamam bizim numaraları aldı eee ben size mesela tamam maaş da veriyorum işe de şey yapıyorum yani tutacağım size. En son vedalaşma zamanı mesela elimizi çok sıkıştırdı yani suistimal ettiği için biz yani beğenmedik gitmiyoruz dedik. Normal niyetiyle değil başka bir şeyle şey yaptı ondan sonra biz anladık hissettik. Bildik bunun bir şeysi var karar verdik biz gitmiyoruz. Tarif ettiği işi tarif etmiş onu aramışlar ki biz gitmiyoruz. Ondan sonra adam bizi tekrar aradı “ben seni çok seviyorum, seninle evleneceğim senin çocukların ben okula göndereceğim, senin aileni Afganistan'dan buraya getireceğim” böyle şeyler. Ondan sonra ben de korkudan bunun numarasını bloke ettim”(G10).
>
> “Ben orada çay yapıyordum bulaşıkları yıkıyordum mesela adam bir oğlan bir baba bir oğlan beraber çalışıyorlardı o dükkânda. Oğlu döner yapıyordu babası da böyle çay kahve falan servis ediyordu. Orada hem dönerciye yardım ediyordum hem mutfakta çalışıyordum. Ama oğlan bana mesela göz dikmiş ki benimle mesela evlenecek diye falan. Vere bana çok şey yapıyordu ben bir nescafe isterdim bayağı bir sürü nescafe verirdi. Mesela döner istiyorsun bütün bütün döner. Ben mesela böyle anlıyordum ama yavaş yavaş mesela. Bir sabah gittim Afganca şarkılar açmış ben kendi kendime dedim bu dedim niye Afganca şarkıları açmış yine dedim. Herhalde daha önce biliyor mesela Afganlar falan. Bir gün mesela onun yanında çalışıyorum diğer işçiler mesela inşaatta çalışanlar öğlen yemeğine geliyorlardı dükkânda. Ondan sonra ben orada adamlar geldi. Ee ne yaptın falan şimdi biliyorum onların ne dediğini çünkü şimdi Türkçeyi bildiğim için. O adam ona dedi ki buna yenge diyin. Ben o zaman yenge diyorum yenge diyorum yenge ne demek falan ama hiç bilmiyordum. Ama hepsi bana bakıyorlardı bir şeyler diyorlardı ne bileyim ben hiç farkında değilim. Ondan sonra bir gün de babası böyle gözlüklü bir adamdı. “Hani sen benim kızımsın” kızım gibi derken bir gün böyle şeyde bekliyordum benim elimi tuttu sen benim kızım. Beni kucağına almaya çalışıyordu. Ben kendimi uzaklaştırıyordum falan ama çok böyle tedirgin oldum. Hayır sen benim kızım gibisin falan ama bana zorla böyle sarılır gibi bir şeyler yapıyor ondan sonra geldim eve”(G13).

Çalışma hayatındaki sorunlar hakkında sorulan sorulara yönelik görüşmecilerden alınan cevaplar arasında vasıfsız ve ağır işlerde çalıştırma sorunu elde edilmiştir. Göçmenler yerli çalışanların çalışmak istemediği işlerde, barınma, eğitim ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarını

karşılamak için vasıfsız ve ağır çalışma koşullarına razı olmaktadırlar. G15, G16, G20, G22, G23, G6 ve G7'nin ifadeleri bu sorunu dile getirmektedirler.

"Mesela lüks bir mağazaya girersin ben burada kasayı bekleyeyim, ne bileyim müşteri ile ilgileneyim, böyle işler vermiyorlar. Ancak deri fabrikasına ip fabrikasına işçi olarak istiyorlar. Hatta eğer burada okulda bitirirsen, ya üniversiteyi bitirelim öyle devlet iş vermiyor. Yani böyle güzel bir iş giremiyorsun"(G15).

"Biz şey diyoruz nevin köle. Nevin yani şuandaki hali eskilerden böyle siyah insanları böyle zorla zincirle şey yaptırıyorlar ya. Şimdi artık Nevin yani modern köle gibi şey şimdi yani böyle kullanıyorlar. Mesela bir insan 8'de işe başlıyor 4'e kadar sadece sen bir su içebilirsin başka bir şey yapamazsın çalıştığın vakitte öyle yani. Biz şu anda bunu fark ettik ki modern köleden bir farkımız yok"(G16).

"Bize saatleri biraz ama saatleri Türkler de aynı gibi bence inşaat mesela çok zor çalışılıyor. Yabancılar genelde zor koşullarda çalışıyor. Eşim çoban mesela"(G20).

"Afganlar genelde fabrikalarda çalışıyor burada fabrika çok orda da hep zor işler oluyor. Ben yapamıyorum o yüzden gitmedim oraya"(G22).

"Fabrikada 9 ay çalıştım işçi olarak. Usta olarak tutmuyorlar yani amele olarak çalıştım"(G6).

"Hayır çok yoruldum ilk gittim işe biraz normaldi yavaş yavaş ama şu an çok yoruldum, çünkü bir tane çocuğum var ben evden 8'de çıkana kadar evden çıkarken o ağlıyor ben ağlıyorum. Ağlayarak yani böyle işe gidiyorum yalnız kalıyor çocuğum evde ve mesela öyle dikkatle telefonla arıyorum konuşuyorum ki patron görmesin dürbünle(kamera) falan. Çocuk yalnız kalıyor evde mesela ben onu kontrol ediyorum konuşuyorum yani stresle. Patron diye laf eder diye bu şekilde geçiriyorum yani beşe kadar. Stresli geçiyor yani"(G7).

"Yani göçmenler daha ağır işlerde çalıştırılıyor genelde zor işler onlara kalıyor"(G23).

Göçmenlerin çalıştıkları işleri tercih etmelerinde farklı kriterler etkili olmaktadır. Fakat bazen göçmen kimliği seçim yapma şansını azaltmaktadır. Dolayısıyla işle ilgili farklı seçenekleri olmayan göçmenler ilk buldukları işe girmek zorunda kalmaktadırlar. Yaptıkları işe girmelerinde en önemli sebeplerden biri başka iş bulamamaktan kaynaklanmaktadır. Bu çıkarımın yapılmasında görüşmecilerden G10, G13, G14, G16, G18, G19, G22, G7, G8 adlı görüşmecilerin ifadeleri bu konuda önemli bir husustur.

"Dil sıkıntısından anlıyorum ama konuşamıyorum dil bilmediğim için başka fabrikalarda pek tutmadılar ben de mecbur kaldım o yüzden deri fabrikasına gittim."(G10).

"Üçüncüde aynı o zaman pek iş bulamıyorduk lokantaya 50 TL o zaman iyiydi maaşı. Hani 4-5 sene önce herkes mesela böyle bir iş yoktu oraya girdik bu şekilde yani."(G13).

"Başka iş bulamadık. O işten çıkardılar bizi kış geldiği zaman şey oluyor işçileri azaltıyorlar öyle çıkarıyorlar"(G14).

"Çünkü iş bulamadım şimdi böyle mecbur olarak mecburen gidiyorum"(G16).

"Bu iş yani başka iş böyle kolay iş bize yok her. Yani her yer bize dükkândan bize mağazada bize iş vermiyor. Kimse bize iş vermiyor yani biz kendimiz para o kadar yok bir iş başlayalım (Kendi işimizi kuralım). Öyle değil bizde yani çok kolay iş biz bulamıyoruz mecbur fabrikaya gidiyorum"(G18).

"Ben yeni geldim zaten kimseyi tanımıyordum yol bilmiyordum dil bilmiyordum birisi Allah rızası için beni o işe götürdü. Ve ben biraz harçlığımı çıkarıyordum en azından. Bir parça fabrikasında orada çalıştım. Parçalar karışıktı onlara ayırıyorduk kumaş. Çok çalıştım böyle çeşit çeşit fabrikalarda ve patronlarım da benden çok memnundu. Zaten başka bir iş bulamıyorduk en güzel bize o fabrikada çalışmak"(G19).

"Çünkü başka iş yoktu o yüzden. Bana biraz çok zor geliyor da o yüzden. Fabrika çok zor ben çok yapamam. Başka iş yoktu o yüzden"(G22).

"İş yok mesela bu iş bayağı zor hem pis hem zor. Mesela soğuk havada biz derileri yıkıyoruz seriyoruz bir tane atıyoruz sermeye ötekini alana kadar buz gibi kalıyoruz yani o kadar soğuk. Türkiye'de ise bu işten önce çalışmadım deri fabrikası ilk işim. Kocam çalışıyordu, boşandık gitti şimdi çalışıyorum"(G7).

"Orada da evde terzi olarak çalışıyordum. Şimdi de fabrikada terzi olarak çalışıyorum. Hasan Tepede bir fabrika var orada bebek elbisesi dikiyorum. 15 gündür çalıştım 3-4 gün oldu ki iş yok. Böyle devamlı değil mesela bir 20 gün oldu çalıştım. Ondan sonra 3 ay 4 ay iş yok. Bu 3 ay 4 ay içinde belki 20 gün olmuştur çalıştığım. Geri kalan evde kaldım. İş olunca çağırıyorlar. Bu durum kötü. Çünkü bu işi bildiğim için başka işlerde yapamıyorum bu işe girdim o yüzden. Ya iş bulamadım ya işe girdim işi bilemedim çıkardılar" (G8).

Göçmenlerin iş ararken karşılaştıkları en büyük problem dil konusudur. Türkçe bilmeyen göçmenler iş başvurusu yaparken iletişim kuramamaktadır. Dil sorunuyla ilgili G10, G11, G13,G15, G16, G2, G20, G21, G22, G3, G7, G24, G23 ve G8 adlı görüşmecilerden elde edilen bulgulara ilişkin ifadeler aşağıdaki gibidir.

"Mesela iş içinde patrondan daha ziyade diğer Türkler bize bağırıp çağırıyor "Sen niye Türkçe bilmiyorsun" diye. Onlar bizi azarlıyorlar dil bilmeyince. Bir yere gittim de ama çok ders veriyordu hani mesela bir 20 tane falan bize soru veriyordu biz de bir şey bilmiyorduk falan. Yani ödevi çok veriyordu. 2 ay 3 ay gittim. Bir de ben çalışmak zorundaydım O yüzden gidemedim"(G10).

"Dil sıkıntısı buydu ki mesela hakkımızı savunamıyorduk dil bilmediğimiz için. Ne derse tamam bi tamamı biliyorduk"(G11).

"Tabii ki ben ilk girdim işe ee mesela kaç tane soru soruyorlar siz kaç kardeşsiniz? Mesela kaç yaşındasın? Anne baba var mı? Bunları bu kadar biliyordum ama bir şey anlatıyordu anlamıyordum ama o Afgan çocuk vardı böyle kaç sene bizden daha önce gelmiş biliyordu. Bir gün böyle özeniyordum ben de böyle Türkçe öğrenebilir miyim diye ama işten daha çabuk öğrendim ben. Çalışırken daha çabucak öğrendim. Kızarak bunu getir bunu getir falan öğrendim ama bir haftada kursa gittim."

Tercümanlık hem iyi hem kötü. Hayat şöyle mesela annemden dolayı ki devamlı işe giremiyorum ya hani her gün izin al falan. Ben annemi götürüyorum, çıkarıyorlar. Ha bir de şu ki annem için ben çok hastaneye gittim geldim. Bütün hastalara göre daha bilgili oldum. Hani her şeyi anladım mesela diğer yabancılar geliyorlar aa hangi poliklinikten randevu alsalar, hangi kimde sıra bilmiyorlar. Bu yüzden beni arıyorlar mesela ilk yaptığım tercümanlıktan para almıyordum mesela bedava yapıyordum sonra sonra eee dedim ki mesela onların biraz durumu iyi ki böyle fiyat veriyordum(G13).

"O tekstil işinden çıktıktan sonra 5 ay işsiz kaldım iş aradım. Bütün lokantalara baktım girdim, restoranlara girdim, fabrikalara girdim ilk önce sigorta iş istiyorlardı. Sonra dil bilmediğim için almıyorlardı. Sonra mesela iş biraz güzel olsaydı kendi Türkleri tercih ederlerdi. Onu tutarlar."(G16).

"Yani burada biz yabancıyız dil bilmediği için yabancılar zor iş buluyor"(G2).

"Dil. Bir de saatleri mesela saat çalışılıyor uzun saatler. Mesela ben dedim ya 40 gün bir ay çalıştım orada mesela 12'ye kadar. Bazı günler 12'ye kadar geceye kadar biz çalışıyorduk. Çok zor yani. Türkler rahat iş alıyorlar evet rahat buluyorlar. Ama yabancılar biraz şey, bazı şeylere ee almıyorlar işe. Ama fabrikalar alıyorlar yabancıları"(G20).

"İlk gidiyordum konuşuyordum diyorlar ki sen Türkçe az biliyorsun, yapamazsın. Bir de senin yaşın büyük sen yapamazsın, sen 50 kilo 100 kilo böyle çuvallar var, sen yapamazsın falan tutmuyorlardı işe. Bu sıkıntılar çıktı. Ben çünkü burada yabancıyım diye ve burada istesem de istemesem de mecburum çalışmaya benim yaşım da yüksek. Yani bir Türk ile karşılaştırınca o istediği zaman yapabilir bırakabilir ama ben bırakamam. Ne derlerse mecburen onu yapacağım"(G21).

"Birkaç defa dil sorunu yaşadım sonra çok zor, kendime karar aldım Türkçeyi öğreneyim diye öğrendim sonra. Gülüyordu niye Türkçe bilmiyorsun? Kaç sene olmuş? Böyle sonra herkes diyor sen Türksün diyor Afganlara benzemiyorsun"(G22).

"Şu ana kadar bir tane sıkıntıyla karşılaşıyorum ben dil bilmediğim için. Çünkü kendim bir senedir buradayım. Ama Türkçe öğrenmeye çalışmadım çünkü ben İngilizce de biliyorum Urduca da biliyorum. Yani Türkçe öğrenene kadar onları geliştiririm"(G3).

"Mesela ilk önce ben dil zorunlu dil bilmediğim için zor oldu işe girdim orada dil bilmediğim için orada çalışan bir Türk bayan kızıyordu. Orada iki Afgan daha bayan vardı Farsça birbirimizle konuşuyorduk. O bayan niye Farsça konuşuyorsunuz Türkçe konuşun diye kızıyordu"(G7).

"Dil problemi yaşadım. Gittim bir iki kursa ama o adam paramı vermeyince üzüldüm bir daha bir şey yapmadım"(G8).

"Türkçe bilmiyordum mesela Afganlara sordum ki ben mesela ne diyeyim ben. Mesela Eleman lazım mı? İşçi lazım mı? Bu cümleyi öğrendim. Ben mağazaya dükkâna gidiyordum eleman lazım mı sadece söylüyordum. Ve mesela işçilerin yanına gittim eleman lazım mı? Onlar da konuşunca bir daha da bilmiyorum. Sadece bu cümle, cevabını bilmiyordum. Bir kağıda yazdım eleman lazım mı? herkes onu sordum. O adam sorunca nerede falan hiçbir şey bilmiyorum cevabını bilmiyorum. Onlar Türkler daha biliyor dil biliyor. Sen başka bir yere başka bir şehre gidince zor oluyor yani bilmiyorsun kimse seni tanımıyor falan. O yüzden Türk olsa daha kolay gider tanıyor her yer kendi dili anlatır"(G23).

"Türkler bence daha kolay daha rahat bulurlar. Çünkü kendi ortamları bildiği ortamlar konuşmasını bilen insanlar göçmenler daha çok zor bulur bilmediği yerler ee nasıl diyeyim nasıl konuşmasını konuşması gerektiğini bilmez. Nasıl mesela bir yere gidiyon adamı nasıl ikna edeceğini

bilmiyon. İşte o sıkıntılar olur"(G24).

"Konuşamıyordum mesela derdimi anlatamıyordum. Mesela bir şeyler diyorlardı. Sanki hiçbir şey anlamıyorsun böyle laf atıyorlar, kızıyorlar böyle dağdan gelmiş gibi bir şey anlamıyorsun böyle eşek gibisin böyle yap şöyle yap. Bir laf atıyorlardı ben cevap veremiyordum, vermiyordum çok sinir oluyordum"(G15).

Göçmenlerin iş ararken karşılaştıkları sorunlar arasında G12, G14, G16, G17, G18 ve G4 adlı görüşmecilerden elde edilen verilere yönelik göçmen çalışanları istememe sorunu ortaya çıkmıştır. Göçmen çalıştırmak istemeyen işverenler için en önemli neden göçmenlerin sigortalarının olmamasıdır.

"Mesela onun kendi diliyle Türkçe çok kolay ama benim zor dil bilmediğim için. Sigorta mesela çalışma izni yok. İlk önce ona bakıyorlar senin sigorta var onu işçi olarak alıyorlar mesela bizi almıyorlar"(G12).

"İş ararken ilk önce senin sigortan var mı onu soruyorlar o da olmayınca işe almıyorlar. Hatta lokantaya bile gittik sigortamız olmayınca eleman almadılar. Bir yandan devlet vermiyor bir yandan işveren onu istiyor. İş sigortan olmayınca almıyorlar. Pek öyle patron bir şey demiyor ama tekstil fabrikasında diğer Türkler "Siz niye geliyor çalışıyorsunuz" diye soruyorlardı. Ya da bir iş ararken Afganlar her yerde var Afganlar geldiler böyle şeyler söylüyorlar bize. (işveren). Ben bir şey demiyordum öyle çıktım gittim"(G14).

"O tekstil işinden çıktıktan sonra 5 ay işsiz kaldım iş aradım. Bütün lokantalara baktım girdim, restoranlara girdim, fabrikalara girdim ilk önce sigorta istiyorlardı. Sonra dil bilmediğim için almıyorlardı. Sonra mesela iş biraz güzel olsaydı kendi Türkleri tercih ederlerdi. Onu tutarlar göçmen istemezler"(G16).

"Yabancı dil yabancı ben şimdi dil çok bilmiyorum. Hem de yabancıyım birçok yere gidiyorum yabancı istemiyor"(G17).

"Yani onlar iş aramıyor Türkler onların işi var. Biz mecbur iş arıyoruz. Gidiyorum eleman lazımdır bakıyor patron yani ya da usta lazımdır Tamam gel. Sen biliyor işi, öğreniyor işi çalışıyor, çabuk yapıyor, sen hızlı yapıyor, sen işi biliyor o zaman tamam gel. Yapmıyor bilmiyor hiç gelme. Böyle çok oluyor çok böyle sorunlar. Yabancı istemiyorum onu duyduk biz genelde çok duyuyoruz çok zaman. Bizim evin yanında bir otel var orada önceden yazıyordu eleman isteniyor ben oraya girdim eleman lazımdır söyledi bana baktı nerelisin? Afganistanlıyım. Bu tarafta birbirleri ile konuştu yok dedi yabancı"(G18).

"Bazı yerler istemiyor büyük fabrikalar göçmen istemiyor"(G4).

Göçmenler iş ararken göçmen olmaktan kaynaklı farklı birçok sorun yaşamaktadırlar. Bu sorunların kaynaklarında çeşitli faktörler bulunmaktadır bu faktörleri diğer sorunlar başlığı adı altında incelenecektir. Görüşmecilerden G1, G9, G6, G5, G22, G11 ve G10 adlı görüşmecilerin ifadeleri şu şekildedir:

"Yani böyle Türkiye'ye girdiğimiz böyle kolay olmadı ki biz zor çok zor durumda geldik böyle rahat rahat Türkiye'ye giremedik. Yani az kalsa yani yolda ölsek yani benim gelirken bir çocuğum orda sınırda dünyaya geldi. Muhammed diye bir çocuğum var ee hanım gebeydi orda dünyaya geldi. Oralarda yani bazıları dedi ki sizin ee kimsenin haberi olmasın sizi deport edecek. Yani biz orada çobanlık yaptık yani çok zor durumlar geçirdik orda. Az para diyordu ama girip çalışıyorduk yine de. Ben bir sene bi yerde çobanlık yaptım 8 ay bir yerde. Birkaç ayda daha şeyde çalıştım yevmiyeci olarak çalıştım. Yani zor durumlar geçirdik. En sonunda biz şeye kaydolduk baktık böyle kaçak devam etsek olmaz. Çocuklar biz okula yani biz neden göç ettik geldik buraya. Çocuklar için geldik. Madem çocuklar için geldik burada yani okula gitsin en son biz orda her yerde sorduk gittik şeye ee şu Ankara göç idaresine. Biz en son Uşak seçtik. Çocuklar okula için Uşak seçtik"(G1).

"İş ararken mesela birisi mesela ee ilk önce kendi tanıdığını kendi samimi olduğunu tarif ediyor. Mesela ben iş istesem ama ilk önce o kiminle samimi ise ilk önce onu götürür beni götürmüyor bu sıkıntı var yani. Mesela 3 kişi 4 kişi isteseler o zaman bizi arıyorlar mesela sen de gel yani tercih mesela ilk önce diğerlerine veriyorlar. Diğerleri dediğimde Türkler. Bazen mesela direkt sigortan var mı diye soruyorlar senin iş sigortam var mı? Çalışma iznin var mı diyorlar. O kadar. Güzel işleri ilk önce onlara (Türklere yani) veriyorlar. Yani en ağır hem ağır hem de parayı az veriyorlar bize"(G10).

"Benim kocam da hani bu mantar fabrikasında görmemiş bilmemiş mesela işi hiç bilmiyormuş onun arkadaşı demiş ki bir fabrika var mantar işi gidelim orada çalışalım diye. O da zannetmiş ki mantar fabrikası herhalde zaten mantar böyle beyaz temiz paketler içinde böyle yapıyorlar. O da gitmiş iyice tertemiz kendine bakımlı şekilde böyle bu şekilde. Tertemiz bir de gitmiş bakmış ki toz içinde kimse kimseyi görmüyor. Hatta Anneme bile oradan anlatmadım ki ben bu kadar zor iş yapıyorum falan ama o dedi ki "Sen neden bu kadar zayıfladın". Ben de "spor yapıyorum" dedim üzülmesin diye. Yani genellikle iş ararken hep zor işler yapmak zorundayız"(G11).

"İnsanlar bana karşı çok bağırıyordu ben sakin duruyordum ben birisi bana bağırsa ben hiçbir şey istemiyorum, ben işime devam ediyorum öyle kimseyle kavga yapmıyorum zaten benim memleketim değil kavga yapsam iyi değil o yüzden"(G22).

"Sıkıntı çok mesela şu anda Malatya'dan buraya geldim. Yani ev yok ev bulamıyorum mesela aşevi doğru düzgün yok yani her ne iş olursa mecbur yapmak zorundayım"(G5).

"Mesela bu işi yapmadan önce daha önce de mesela 3 tane fabrikaya böyle girdim mesela birincisi adam çok iyi değildi temiz değildi sapıktı, yani iki gün çalıştım mesela anladım ki böyle bir adam hemen çıktım. Ben dul olduğum için mesela kötü gözle bakıyordu. Benle arkadaş olsan diye imada bulundu, ben hemen anladım iki gün falan çalıştım sonra dedim ki para falan istemiyorum. Sonra da çıktım. Tamam ikinci fabrikaya girdim iyi bir insandı o zaman günlük ₺25'ye çalışıyordum 9 ay falan çalıştım orada üçüncüde kilim fabrikası orada da iş kendisi bitti kapandı öyle çıktım"(G6).

"Yok işe girdikten sonra bu sorunlar çıktı. Ben iş için bu şeye başlamadım sadece merak için girdim birden baktım bu işe dahil oldum. İş vermezler falan diye pek aramadım"(G9).

Göçmenler için bazı durumlarda yabancı olmaktan kaynaklı çalıştıkları ortamlarda rahatsız edici faktörler olabilmektedir. Bu durumda göçmenler çalışma ortamında tanıdık,

akraba ya da kendi kültürlerinden birilerini görmek isteyebilirler. Kendi kriterlerine göre rahat olarak tanımladıkları ortamlarda çalışmak isteyebilir ve buna paralel olarak göçmenler çalışma ortamının rahat olmasından kaynaklı bazı işleri tercih etmektedirler. Bu konuyla ilgili G11, G13 ve G15'in görüşleri aşağıdaki gibidir.

> "O iş ortamı hepsi bayandı o yönden daha rahat ediyordum erkek yoktu. Başka işte pek bilmiyordum kimseyi tanımıyordum öyle girdim"(G11).
>
> "İlk girdim çünkü Afganlar var diye, daha samimi daha rahat böyle girdim. İkincisi de fırına girdim şey, abim gece çalışıyordu orada ben gündüz girdim. Abim var diye tanıyordu orayı ondan girdim"(G13).
>
> "Hem de orada çalışıyordu abilerim vardı yolu uzak ya abilerim de orada var, biraz kendimi rahat hissediyorum. Yani birde yabancıyım dil de biliyordum da o kadar değil yani mesela evet, hayır falan"(G15).

Görüşmecilerin bazıları çalışma saatlerinin esnek olmasından kaynaklı yaptıkları işleri tercih etmişlerdir. Çalışma saatlerinin esnek olması, bazı göçmenlerin bebeğinin bakımı ve ek bir işe gidebilmek için artı zaman kazandırmaktadır. Görüşmecilerden G6 ve G9 bu sebebi farklı şekillerde açıklamışlardır.

> "Bu iş çok zor ama benim sıkıntı var dizlerimden o yüzden ben her gün işe gidemiyorum. O yüzden mesela bir hafta falan ancak çalışabilirim bir hafta ben gidiyorum bir hafta başka bir kadın gidiyor o yüzden bu işi tercih ettim. Yoksa fabrika mesela oluyor asgari ücret de verse ben çalışamayınca gidemiyorum çünkü dizlerim sıkıntı ayakta duramam."(G6).
>
> "Sürekli çalışmıyorum mesela evden de yapabilirim ben bu işi Manisa'dan biri arıyor birkaç kişi ürün kullanıyor çok memnun kaldı. Sipariş vereceğim oraya gidiyor. Ben öğleden sonra aslında oraya gidiyorum Çünkü çocuklarım okula gidiyor 3 yaşında bir bebeğim var. Bir buçuktan sonra gidiyorum ben oraya akşam saat beşe kadar. Cumartesi günü açıyoruz orada. Cumartesi günü nöbetçiyim sabah erken gidiyorum 4'e kadar"(G9).

G1, G12, G16, G24, G4 ve G8 adlı görüşmecilerden elde edilen bilgilere paralel olarak göçmenlerin yaptıkları işi tercih etmelerindeki bir diğer sebep o işte tecrübesinin olmasıdır. Göç etmeden önce yaptığı işe devam ederek aynı işte çalışmak da bu işi tercih etmesinde önemli bir etkendir.

> "Ben orda da terzilik yapıyorum ben. Aynı işe devam ediyorum. Yani bildiğim iş"(G1).
>
> "Çünkü çok seviyorum mesela göçmenler için çalışıyorum. Çünkü fabrikada çalışmıyorum çünkü benim biraz zor o. Eskiden de öğretmendim yani bildiğim işler"(G12).
>
> "Makineleri biliyorum onun için ve yaptığım başka iş yok yani"(G16).

"Bir meslek elde etmek için staj bu yüzden yapıyorum. Okudum öğreniyorum bu işi. Önceden çalıştım neden çalışıyordum aileme destek olmak için"(G24).

"Poşet makinelerinin biraz ustasıyım. Şurda bi makine kurdum onlar işçi arıyordu işçi bulduk şimdi de sigortasız çalıştırmak istemiyor adamlar, Allah korusun diyor bir parmağı koptu hayatı yok olur. O yüzden nişanlı varmış abi diyor kusura bakma diyor işe ihtiyacımız var paraya da ihtiyacımız var evleneceğiz biz daha diyor. Ama diyor bize yardımcı ol diyor tamam dedim. Adamı mağdur bırakmıyorum onu soruyordu işverendi bu. Bazı şeylerin makineleri eksik benden soruyor yani nereye göndereceğiz ne yapacağız diyerek. Arızalı cihazlar oluyor onları Manisa'ya göndersen diyom yani pazartesi göndersen diyorum Salı ellerine yetişir Çarşamba bakar Perşembe tekrar gönderir Cuma günü elinde olur diyorum. Elimden gelesiye şu yaşıma kadar paralı ya da parasız elimden geldiği kadar yardımcı olmak"(G4).

"Orada da evde terzi olarak çalışıyordum. Şimdi de fabrikada terzi olarak çalışıyorum. Hasan Tepede bir fabrika var orada bebek elbisesi dikiyorum"(G8).

Afgan göçmenler diğer Afgan göçmen gruplarına tercümanlık, işle ilgili sıkıntılar, resmi işlemler gibi durumlarda dernek aracılığıyla yardım da bulunmaktadırlar. Bu işleri tercih etmelerindeki sebep işi yardım etme aracı olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. G12, G2, G20, G9'un buna ilişkin görüşlerini şu şekilde ifade etmektedirler:

"Çünkü çok seviyorum mesela göçmenler için çalışıyorum. Çünkü fabrikada çalışmıyorum çünkü benim biraz zor o. Eskiden de öğretmendim yani bildiğim işler"(G12).

"Buradaki yabancılara yardım etmek istedim. İnsanlık için"(G2).

"Severim ben mesela herkese yardım için severim. Ben tercümanlık çok yapıyorum burada geliyor Sara yoktu önceden benim oğlum gelmeden önce doğmadan önce ben saat 1'de de hastaneye gittim tercümanlık yaptım gece 1'de de gittim tercümanlık yaptım yani. Bir de şey de her zaman herkes beni arıyordu ben oradaydım yani. Her zaman onların ihtiyacı varsa ben oradaydım. Eğer telefonla şey yaparsa telefonda yaptım. Eğer şey varsa oraya gitmek istiyorsa orada da gittim yaptım yani"(G20).

"Neden çünkü ben kendim hastaydım kötü hastaydım. Hatta eski halimi size göstermek istiyorum. Şimdi herkes görüyor bana bakıyor sen Nazi başka bir insan oldun. Ben kendim hastalığımdan kurtuldum. (fotoğrafları gösteriyor). Eskiden yardım için eş arkadaş dostuma hastanede tercüman olarak gidiyordum. Para kazanmak için değil, sadece mesela Türkçe biliyorum ya arkadaşlarım hastaneye randevu alıyorlar diyorlar ki "Nazi lütfen bizle bugün gelebilir misin?". Müsaitsem Evet tamam diyeceğim. Oraya gidiyordum tercümanlık"(G9).

Yaptıkları işi tercih etmelerine en önemli neden o işe mecbur olmalarından kaynaklanmaktadır. İhtiyaçların karşılanması açısından aslında o işi tercih etme gibi bir durumdan ziyade zorunlu olarak yaptıkları işlerde çalışmaktadırlar. G17, G21, G23, G5, G3 ve G7 adlı görüşmeciler zorunluluk ve ihtiyaçtan ötürü yaptıkları işleri tercih etmişlerdir.

“Ben dil bilmiyorum ya fabrika dil istemiyor. Ama diş protezi dil istiyor ben şimdi yeni geldim dil çok bilmiyorum yani. İşkur'a kayıt yaptım ama haber vermedi çok zamandır” (G17).

“Ben orada fırında mesela çalıştım. 8'de gidiyordum taa sabah 8.00'e kadar orada çalışıyordum. Mesela işte zordu maaş da azdı. Oradaki adamlar Türkler değişince beni de çıkarttılar. Çünkü burada dediler yabancı istemiyoruz, tutmuyoruz alamıyoruz. Birisi dedi ki o 3 senedir burada çalışıyor yani burada iyiymiş falan demiş yok demiş ben kendi arkadaşımı getiriyorum. Fabrika mecbur yani çünkü zaten yaşım yüksek, herkes beni işe tutmuyor. Mesela inşaat çok zor, kaç senedir ben çalıştım ama zor ama mecbur çünkü. 3 posta gece 8'den 4'e, 4'ten 12'ye kadar. Mecbur çalış ama çünkü mecbur ailem var ben de mesuliyet”(G21).

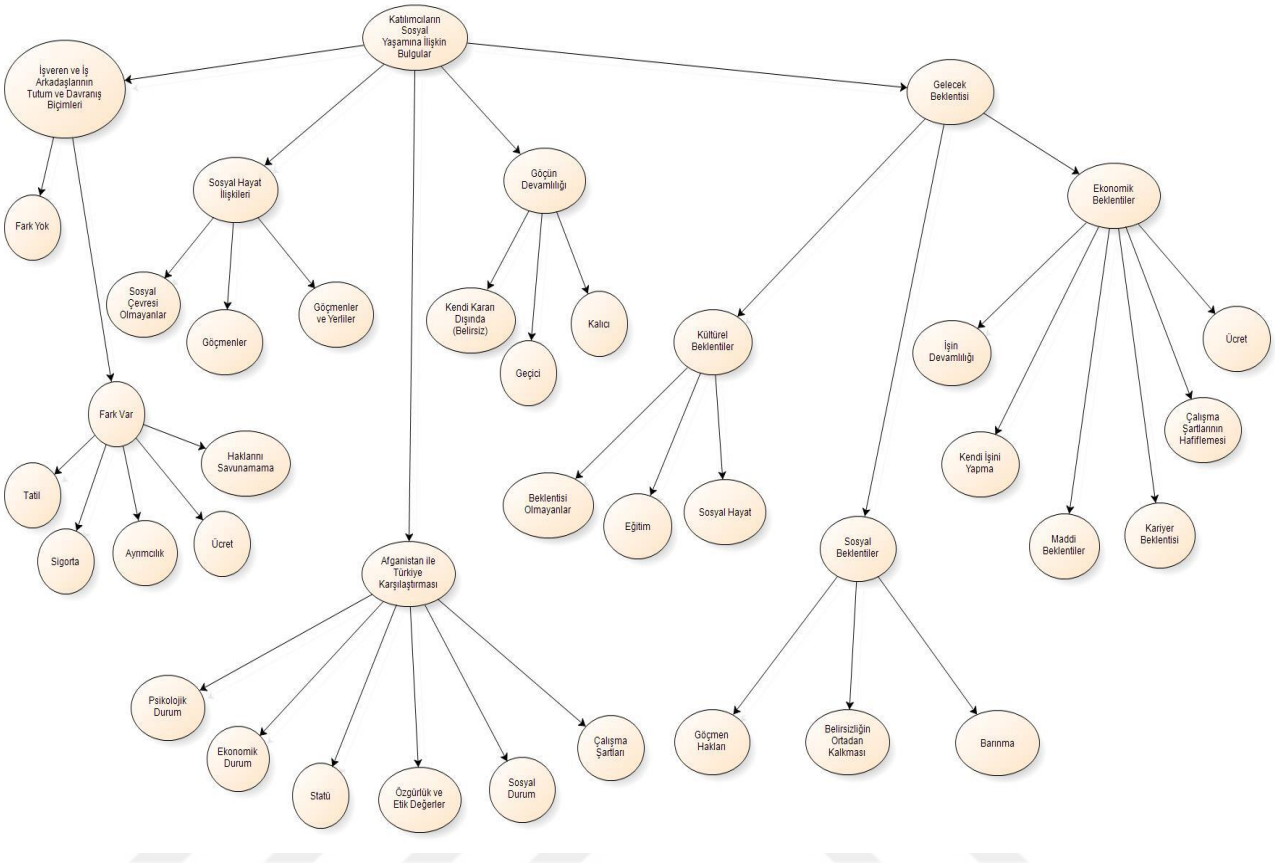
“Para yok evde yiyecek ekmek lazımdır mecbur biri çalışacak”(G23).

“Çünkü ihtiyacımız var yoksa aç kalırız, geçinmek zor. Her şey pahalı zaten yetmiyor”(G3).

“Daha yeni fabrikaya girdim battaniye fabrikasına. Ama pis, mecbur çalışacağız”(G5).

“İş yok mesela bu iş bayağı zor hem pis hem zor. Mesela soğuk havada biz derileri yıkıyoruz seriyoruz bir tane atıyoruz sermeye ötekini alana kadar buz gibi kalıyoruz yani o kadar soğuk. Türkiye'de ise bu işten önce çalışmadım deri fabrikası ilk işim. Kocam çalışıyordu, boşandık gitti şimdi çalışıyorum”(G7).

4.2.5. Katılımcıların Sosyal Yaşamına İlişkin Bulgular

Şekil 4. 5. Katılımcıların Sosyal Yaşamına İlişkin Bulgular

Çalışma hayatında karşılaşılan bir başka problem ise işveren ve çalışma arkadaşlarının olumsuz davranış ve tutumlarıdır. Bu bölümde göçmenlerin çalışma hayatındaki işveren ve çalışma arkadaşlarının tutum ve davranışlarının ne yönde ve hangi alanlarda farklılaştığına dikkat çekilecektir. Göçmenlerin bir bölümü işveren ve çalışma arkadaşlarının tutum ve davranışlarında yerli çalışanlarla aralarında farklılıklar olmadığını dile getirirken bir diğer bölümü de çeşitli alanlarda farklılıklar dolduğu dile getirmişlerdir.

Tablo 4. 5. Katılımcıların Sosyal Yaşamına İlişkin Bulgular

Katılımcıların Sosyal Yaşamına İlişkin Bulgular	**Görüşmeciler**																								
	G 1	G 2	G 3	G 4	G 5	G 6	G 7	G 8	G 9	G 10	G 11	G 12	G 13	G 14	G 15	G 16	G 17	G 18	G 19	G 20	G 21	G 22	G 23	G 24	
1.Gelecek Beklentisi																									32
1.1. Ekonomik Beklentiler																									16
1.1.1.İşin Devamlılığı	✓																		✓				✓		3
1.1.2.Ücret						✓				✓		✓													3
1.1.3. Kendi İşini Yapma				✓												✓						✓			3
1.1.4. Çalışma Şartlarının Hafiflemesi							✓						✓	✓				✓		✓					5
1.1.5. Kariyer Beklentisi									✓																1
1.1.6. Maddi Beklentiler																	✓								1
1.2. Sosyal Beklentiler																									11
1.2.1. Belirsizliğin Ortadan Kalkması			✓					✓										✓							3
1.2.2. Barınma					✓																				1
1.2.3. Göçmen Hakları			✓							✓	✓	✓	✓		✓									✓	7
1.3. Kültürel Beklentiler																									5
1.3.1. Eğitim	✓																								1

1.3.2. Sosyal Hayat								✓		✓				✓									3
1.3.3. Beklentisi olmayanlar																			✓				1
2. Sosyal Hayat İlişkileri																							22
2.1. Göçmenler ve Yerliler		✓	✓			✓	✓		✓	✓			✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓		✓		✓	15
2.2. Göçmenler					✓			✓				✓					✓			✓				5
2.3. Sosyal Çevresi Olmayanlar											✓											✓		2
3. Göçün Devamlılığı																								23
3.1. Kalıcı	✓						✓		✓														✓	3
3.2. Geçici				✓		✓		✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓			✓	✓		13
3.3. Kendi Kararı Dışında(Belirsiz)		✓	✓		✓										✓			✓	✓	✓				7
4. Afganistan ile Türkiye Karşılaştırması																								35
4.1. Sosyal Durum	✓			✓				✓				✓	✓	✓										6
4.2. Statü		✓	✓								✓					✓				✓				5
4.3. Çalışma Şartları					✓	✓	✓	✓		✓	✓		✓		✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	15
4.4. Ekonomik Durum						✓		✓									✓						✓	4
4.5. Psikolojik Durum						✓																		1
4.6. Özgürlük ve Etik Değerler										✓		✓		✓					✓					4

5. İşveren ve İş Arkadaşlarının Tutum ve Davranış Biçimleri																							27
5.1. Fark Var																							21
5.1.1. Ayrımcılık			✓	✓				✓	✓			✓									✓	✓	7
5.1.2. Haklarını savunamama										✓				✓	✓		✓						3
5.1.3. Sigorta	✓	✓						✓			✓												4
5.1.4. Tatil								✓					✓										2
5.1.5. Ücret					✓				✓						✓	✓	✓						5
5.2. Fark Yok						✓	✓											✓	✓	✓			6

Katılımcıların daha çok çalışma hayatları ile ilgili beklentileri bulunmaktadır. G1, G19 ve G23 adlı görüşmeciden yapılan işin devamlılığı hakkında, çalışma hayatı ile ilgili beklentisi olduğu bilgisi elde edilmiştir.

> "Ben kendim zaten aynı işe devam etcem. Yani çocuklarımı da elimden geldiği kadar okutcam. Onlar kendi seçer ne olcak. Yani bakcak ilerde ne olcak ben başka bir işi düşünmüyorum. Yani işime devam etcem"(G1).
>
> "Fark etmiyor dükkân olsa mesela mağaza olsa ben daha iyi bilirim yaparım fabrika olsa daha çalışırım mesela ama şey devamlı olsun yani. Mesela bir gün işe bir gün çıkarma olmasın yani. Ben şey düşündüm ki yani belki buraya gelince çalışsam hayatım düzene girse, hayatımın harçlığı çıksa ama daha iş bulamadım öyle kaldım. Orada iktisadım daha zayıftı buraya gelince belki çalışsam iktisadım daha yüksek olur diye düşündüm"(G23).
>
> "Şimdi çalışmıyorum ama çalışınca iş bulursam çalışacağım ama daha önce 5 sene önce lokantada 11 ay falan lokantada çalıştım. Lokantada ilk önce bulaşık yıkıyordum sonra mesela biraz marul yıkıyordum yavaş yavaş. Hem aşçı yardımcısı hem bulaşıkçı"(G19).

Bir diğer kısım ise yaptıkları işle ilgili ücret konusunda beklentileri olduğunu öne sürmektedir. Bu konuyla ilgili G6, G12 ve G10'dan elde edilen veriler şu şekildedir:

"İsteğim şu ki patronla konuştum hani ramazan gelince benim maaşım yükseltir misin o da dedi ki müşteri az yapamam şu anda. Ama Ramazan'da müşteri çok gelirse belki yapabilirim. İsterim ki biraz maaşım artsın"(G6).

"İlk önce mesela bir Türk'le aynı maaşı verseler, bir Türk işe giriyor mesela bir makine var o aynı makine ile çalışıyor. Patron demiyor sen git öbür makine ile yap, onun işini yap o gitmiyor. Ben boş kalırsam mesela diğer işçilerin de işini yaptırıyor yani. Biz de mecburuz biz de işten çıkarmasın diye yapıyoruz. Türk diyor ki "ben yapmıyorum benim işim bu sadece" ve sadece onu yapıyorlar"(G10).

"Kanun olarak yabancılar ile ilgili maaşlar değişsin yani. Çünkü aynı Türkler çalışıyor başkalarına ama maaş yok. Yabancılar aynı Türkler gibi hak verseler yani hukuk verseler maaş verseler. Hem derneğe de yabancı olduğu için maaş vermiyorlar. Hani genel bütün yabancılara Türklerle aynı hak verseler"(G12).

G4, G16 ve G22'nin aktarımlarına göre göçmenlerin istediği işi yapmaları ile ilgili geleceğe yönelik beklentiler bulunmaktadır.

"Kendimiz bir iş kuramıyoruz o kadar bizim avantajımız yok. Biz Türkiye'de oldukça milletin işçisiyiz ikinci. Üçüncü Türkiye bizi ııı kabul eder mi etmez mi önümüzü kimse göremiyor. Bizim ait olduğumuz yer birleşmiş milletler"(G4).

"Ben öyle şöyle yapıyorum da okulda zaten Ticaret okuyorum okulu bitireyim diyorum bir ticarete başlayayım diyorum öyle ama burada olmuyor yabancısın diye olmuyor"(G22).

"İlk önce istiyorum ki mesela ee bir işe kendim isteyerek girip o işi yapayım yani kendi istediğim o işi yapayım. Sevdiğim işi yapayım. Eğer bana müsait olursa mesela ki okuyabilsem ve çalışmasam okusam. Okumaya devam etmek istiyorum Türkiye içinde de çünkü olmuyor o yüzden istiyoruz başka ülkeye gitmek. Yani çalışırsan okuyamıyorsun okursan para lazım para da bir destek olmayınca olmuyor o yüzden de başka ülkeye gitmek istiyorum"(G16).

Katılımcı G7, G13, G14, G18 ve G20 'den elde edilen veriler ışığında göçmenlerin gelecek beklentilerinden çalışma hayatına dair, yaptıkları işin koşullarının hafiflemesi beklentileri bulunmaktadır.

"Hayır çok yoruldum ilk gittim işe biraz normaldi yavaş yavaş ama şu an çok yoruldum, çünkü bir tane çocuğum var ben evden 8'de çıkana kadar evden çıkarken o ağlıyor ben ağlıyorum. Ağlayarak yani böyle işe gidiyorum yalnız kalıyor çocuğum evde ve mesela öyle dikkatle telefonla arıyorum konuşuyorum ki patron görmesin dürbünle(kamera) falan. Çocuk yalnız kalıyor evde mesela ben onu kontrol ediyorum konuşuyorum yani stresle. Patron diye laf eder diye bu şekilde geçiriyorum yani beşe kadar. Stresli geçiyor yani"(G7).

"Ve şu hani sen mesela yabancı olduğun için seni pis işlere ağır işlere vermeseler. Yani tabii mesela ne iş istersen yapabilirsen onu verseler. Onu seve seve yapar yani o işi. Ama sen yeni girdin bir

şey bilmiyorsun bütün ağır işleri verirsen yani şey oluyor yorgun oluyor. Mesela ağır işler pis işler sana zorla yaptırıyorsa ya yani her şey bir kayda kanun nizam olsa"(G13).

"O pis işleri ağır işleri hep bize vermeseler. Türklerle aynı hakkı hukukunu bize de verseler bize bir de ayrımcılık yapmasalar. Böyle şeyler. Bize de yani onlara izin veriyorlar bize de aynı şekilde izin verseler"(G14).

"Öyle deri fabrikasında olmasa hızlı hızlı sabah akşama kadar ayaktasın biraz kolay olsun öyle iş istiyorum. Çünkü şimdi biz fabrikada bizi çıkardı söyledi şimdi eleman lazım değil her zaman lazım olduğunda sizi arıyorum. Biz de çıktık eve geldik para da aylık veriyor. İşte kaç gündür çalıştık bize hiç para vermedi. Şimdi evde parasız kaldık şimdi düşünüyorum Yarın ne yaparım nasıl iş bulabilirim nereye gideyim kimisi para veriyor, kimisi para vermiyor. Öyle sıkıntılar çok yaşıyorum çok"(G18).

"Bize saatleri biraz ama saatleri Türkler de aynı yani bence inşaat mesela çok zor çalışılıyor. Yabancılar genelde zor koşullarda çalışıyor. Benim eşim mesela hem gece çalışıyor hem sabah orada kalıyor yani"(G20).

Katılımcılardan alınan cevaplara yönelik gelecek beklentileri arasında kariyer beklentisi de bulunmaktadır. G9'un bu konuya ilgili aktarımları aşağıdaki gibidir.

"Ben müdür olmak istiyorum Afgan olarak. Çünkü Eskişehir'e gittik bu Türkiye'de 1. olan Irak'lı 2. olan Suriyeli 3. de Türk. Ben de müdür olmak istiyorum. Bütün Türkiye'de her yerde her şehirde Afganlar yaşıyor. Onlarla rahat kolay görüşme yapmak istiyorum izin vermiyorlar bize mesela bana izin vermiyorlar. Mecburum gizli gizli gidiyorum gizli de çok para istiyor arabalar benim de Türk'ten ne farkım var tabii göçmenim tabii. Ama ben ne iş yapıyorum ben kötü bir şey yapmıyorum ki yani izin istiyoruz"(G9).

G17 adlı görüşmeci ise gelecekle ilgili beklentileri arasında daha fazla paraya ihtiyacı olduğunu dile getirmektedir. Zor şartlar altında düşük ücretlere çalışan göçmenler dolayısıyla maddi zorluklar yaşamaktadırlar. Görüşmelerden elde edilen veriler doğrultusunda ekonomik anlamda beklentileri bulunmaktadır.

"Çözüm yolu çözüyor ama her çözüm para lazımdır para da yok. Para lazım olduğu için çalışıyorum şimdi de borç var, Borcumuz çok önemlidir. Onu ödemek mecburi ondan sonra da belki biraz çalışırım biraz para toparlarım giderim. Buraya mecburuz sadece çalışıyoruz başka bir şey düşünmüyorum, düşünmek bize bir şey yok burada hiç yani gelecek zaman burada bir şey düşünmüyorum. Gelecekle ilgili beklentim yok"(G17).

G5'den alınan cevaplar doğrultusunda göçmenlerin gelecekteki beklentileri arasında barınma ile ilgili beklentiler de yer almaktadır.

"Benim beklentim şu anda bekliyorum ki evim bir daha nasıl olacak bir daha oraya Malatya da ev mi tutayım tutuyorlar mı böyle konteyner gibi bir şey veriyorlar mı ne yapacağımı bilmiyorum"(G5).

Göçmenler gelecekte vatandaşlık alarak yerli halkla eşit haklara sahip olmak istemekte ya da göçmen olarak bazı hakları elde etme konusunda beklentileri bulunmaktadır. G3, G11, G12, G13, G15, G24 ve G10'un gelecek ile beklentileri hakkında aktarımları aşağıdaki gibidir:

"Biz gelirken Türkiye'ye mesela şöyle Avrupa gibi mülteciye karşı bekliyorduk mesela ayrımcılık olmasın maalesef ki olmadı ve şuan da ayrımcılık var. Mesela bir kadın Avrupa da yazmış ki yabancıya kiraya vermiyorum devlet onu mesela mahkemeye vermiş. Sen neden öyle bir şey yazdın insanlar için. Sen neden insanlar içinde fark koyuyorsun yani ayrımcılık yapıyorsun. Yani böyle şeyler maalesef yok. Mesela buradaki Kızılay para veriyor ya mesela benim eşim hasta olmuş doktora gittik doktor demiş ki ee siz çok çocuk getiriyorsunuz. Maalesef ki Kızılay 250 falan bu kadar veriyor. Yani her çocuk için bi tane çocuğuma bile yetmez"(G3).

"Bize de Türkler gibi davransalar yani. Hani bize de iş için de hem bize de Türkler gibi davransınlar Türkler gibi görsünler. Bizi hem hak hukuk aynı olsun aynı verseler bize"(G10).

"Bir yabancı olarak iş içinde çünkü onlar da biliyorlar. Biz Yabancıyız ve mecburuz bu işe biliyorlar çok zulüm ediyorlar yani haklarımızı suistimal ediyorlar ve biliyorlar ki biz işten çıkmıyoruz falan o yüzden bize çok zulüm ediyorlar ve ikincisi bizi kötülemeye çalışıyorlar kötü göstermeye çalışıyorlar ki yani bizi çıkartsınlar işten kendi akrabalarını kendi tanıdık kişileri getirsinler. Patron da zaten pek işçinin başında değil ki bir şey bilmiyor biz de dil bilmiyoruz öyle zannediyor. İş arkadaşlarımız kötü dese de patronumuz da buna inanıyor. Bizi görmüyor biz de dil bilmiyoruz. Mesela ben bir Türk'le Birlikte bir iş yapıyorum o bir şey diyor ben onu dinlemesem yapmasam eee işte beni şikayet eder patrona. Mesela patron bir iş yapıyoruz iş bitiyor bekliyoruz ki bir daha iş gelsin diye, patron diyor biz orada sildik süpürdük bir daha bize sildirip süpürtüyor hani boş kalmasın diye. Zaten temiz yaptık"(G11).

"Kanun olarak yabancılar ile ilgili maaşlar değişsin yani. Çünkü aynı Türkler çalışıyor başkalarına ama maaş yok. Yabancılar aynı Türkler gibi hak verseler yani hukuk verseler maaş verseler. Hem derneğe de yabancı olduğu için maaş vermiyorlar. Hani genel bütün yabancılara Türklerle aynı hak verseler"(G12).

"Tabii ilk önce maddi yönden para olarak gerçekten kanun olarak da vicdan olarak da işçiyi aynı görsünler yani Türklerle. Birisi ne kadar çalışsa onun hakkını hakikaten verseler ne fazla ne eksik. Kanun çok yani… Sen Türk o işi yapıyor sen de o işi yapar o patron olmayınca Türk ona bir şey diyemez sen gel benim işimi yap ya da ya da diğer arkadaşlar sana iş yaptırmazlar. Sen gidene kadar, patronu şikâyet edene kadar, olaylar oluyor ya bir şeyler sıkıntılar çıkıyor yani ilk başından böyle kanun kural koysalar çok iyi olur. Patron yani böyle kendi işinde bir kanun kural koysa yani. Evet mesela mesai Türkler istediği zaman şey yapıyorlar hani kalabilirler ama istiyorsa kalıyorlar, istemiyorsa kalmıyorlar ama yabancı olduğu için tehdit çekiyorlar gelmiyorsan sana bir daha değer vermem. Mesela işim bitiyor mesai istemiyorsun değil mi ama sen kalmıyorsun, sana kötü oluyor davranışları ondan sonra. Davranışları sana farklı oluyor, sen niye mesaiye kalmadın? Sen niye? Ondan sonra

sana eziyet şekilde oluyor. Normal şekilde seninle konuşur mu konuşmaz sana değer vermez, bakmaz. Sen tam neden benim istediğimi yapmadın gibi. Yani kanundan bir işçi olarak yani ne kadar mesai var isteyebilir isteğine göre gitmez veya kalmaz. Yani bunlar olsa o zaman insan kendi içinde rahat içten rahat hissediyor"(G13).

"Asla burada çalışmak istemiyorum. Böyle bize de bir hak hukuk verseler mesela devlet daha iyiyiz. Mesela daha iyi itiraz ediyorsun mesela niye mesela devlet bize şey yapsalar biz de biliyoruz devlet arkamızda bir şeyler yapıyor yani. Mesela hakkımızı alıyoruz böyle çünkü mesela devlet bizim arkamızda değil mesela bu kadar ilgilendirmiyor yani. Mesela diyor bizim kanunumuz böyle istersen kal, istersen kendi memleketine gidebilirsin. Öyle mesela devlet bize baksa böyle söylese ki mesela sizin de hakkınız var eğer patron size böyle bir şey size para vermezse mesela kötü davransa siz şikayet edebilirsiniz. Biz mesela sizinle ilgileniyoruz biz de böyle kendimize güveniriz güçlü oluruz. Kimseye hakkımızı yedirtmiyoruz çünkü devlet bizim arkamızda falan. Öyle bir şey yok yani eğer olursa daha iyi yani"(G15).

Patrona dedim ki ben 2 hafta gelmeyeceğim, o da dedi ki eğer raporluysan gelmeyebilirsin. Raporlu değilsen illa geleceksin, mecbur geleceksin dedi ve zamanı gelmedi çarşamba bir olsun gitmeyeceğim zaten. Çünkü elimi kullanamıyorum bir sakatlık daha çıkar. Geçen çarşamba oldu, ben tedavi gördüm işte o günden sonra. Şimdi de fazla bükemiyorum aha bu kadar büküyorum üçü de. Günü gelince gitmeyeceğim bu elim tam iyileşesiye kadar ve paramı yatırasıya kadar paramı yatırmazsa gitmeyeceğim"(G24).

Göç edilen ülkenin vatandaşlığının olmaması ve göç edilen ülkenin göçmenlere yönelik uyguladığı politikaların değişkenlik göstermesi göçmenleri belirsiz bir yaşama sürüklemektedir. Dolayısıyla göçmen kimliğinin getirdiği belirsizliği G8, G18 ve G3 adlı görüşmeciler şu şekilde aktarmışlardır:

"Türkiye olduk biz din kardeş olarak bizde Müslümanız Türk milleti olarak Türk milleti de Müslüman yani istiyorduk bize mülteci olarak değil de bize vatandaşlık versin. İslamda sınır yok hepimiz Müslüman olduğu için ama vermediği için, mesela mülteci kimliği verdiği biz burada kalamıyoruz zor çalışıyoruz"(G3).

"Benim istediğim şey bu ki mesela bu şu andaki durumumuz mesela bilateklifiz. Durumumuz belli değil yani. Ne gidebiliriz, ne gelebiliriz, ne geçebiliriz. Yani bir hayatımızı kuralım bir şeyler yapalım. Ya vatandaşlık versin ya göndersin yani belli olsun mesela biz bir şey alamıyoruz. Hayatımızın düzeni ne aşabiliyoruz, ne kurabiliyoruz, gidiyoruz, kalıyoruz belli değil. Ya Türkiye vatandaşlığı versin ya da başka bir ülkeye göndersin. Mesela ben böyle çalışıyorum para kazanıyorum istiyorum ki gitsem güzel bir buzdolabı alsam, güzelce bir koltuk alsam, hayatıma düzen versem ama bir yandan da korkuyorum bir anda bizi gönderseler en son ne olacak belli değil yani. Hayat çok zor"(G8).

"İşte kaç gündür çalıştık bize hiç para vermedi. Şimdi evde parasız kaldık şimdi düşünüyorum Yarın ne yaparım nasıl iş bulabilirim nereye gideyim kimisi para veriyor, kimisi para vermiyor. Öyle sıkıntılar çok yaşıyorum çok. Bir ayda 15 gün çalıştık orada o zaman dedi ki tamam bizim iş bitti. İş olunca sizi

arıyorum olmadı aramıyorum. Ama para da şimdi vermiyorum ay başında veriyorum, geç veriyor parayı. Şimdi ben 4 ay bir yere dikiş diktim hala para vermedi kaldı, atölyeye gidip orada makinede dikiş dikiyordum. Yarısını aldım paranın yarısı kaldı. Telefonu açıyorum kapatıyor adam dün gece de açtım kapattı. Geç veriyor yani zor veriyor. Kaç gün sonra söylemiyorum bir iki gün bir iki üç defa arıyorum verdi verdi vermedi bırakıyorum. Öbür dünyada alacağım, orada da lazımdır"(G18).

Katılımcıların birçoğu Afganistan'daki siyasi problemlerin yanında toplumsal alandaki problemlerden dolayı da göç etmiştir. Özellikle çocukların eğitim alarak gelecekte kendi hayatlarını kurması amacıyla birçok aile göç etmiştir. G1'den elde edilen verilere göre göçmenlerin gelecek beklentilerinin bir kısmı da eğitim ile ilgilidir.

"Ben kendim zaten aynı işe devam etcem. Yani çocuklarımı da elimden geldiği kadar okutcam. Onlar kendi seçer ne olcak. Yani bakcak ilerde ne olcak ben başka bir işi düşünmüyorum. Yani işime devam etcem"(G1).

Göçmenler barınma, eğitim, çalışma ve sağlık hizmetlerinden faydalanma gibi ihtiyaçlarının yanı sıra sosyalleşmeye de ihtiyaç duymaktadır. Katılımcılardan G9, G15 ve G11'den alınan cevaplara göre göçmenlerin sosyal hayatları ile ilgili beklentileri de bulunmaktadır.

"Bir de izin vermiyorlar bize bizim işimiz sürekli kariyer gitmem lazım. Okul kariyer günlerimiz var mesela Eskişehir, Antalya her şehri gezmek 4 ay 3 ay. Sonra ee bize izin vermiyorlar göç idaresinden diyor ki yok sadece Türkler gidebilir. Keşke bize mesela hatta sadece bayanlar için mesela izin verseydiler ama o izni vermiyorlar"(G9).

"Yok başka diyecek yok da sadece ben mesela birisini istiyorum ki beni dinlesin yani böyle Afganlarla pek ben konuşamıyorum çünkü korkuyorum Benim malumatım var mesela. Hatta bu bana çok iyi geldi mesela ben geldim burda şeylerimi anlattım Biraz rahatladım. Çünkü dil de bilmiyorum mesela psikoloğa gitsem Türkçe bilmiyorum anlatamayacağım durumumu"(G11).

"Yani ben sadece bunu söylemek isterim ki 7 buçuk senedir burada Türkiye'de yaşadım. Hep kendimi yabancı hissettim yani her yerde. Her yer tebhiz yapıyorlar. (ayrımcılık) Nejatperest. Nejat perest ne biliyor musun? Bazen böyle çok nejatperest.

Biz kendimizi böyle şey hissediyoruz Zindan gibi yani. Hiçbir yere gidemiyorsun, mesela başka şehirlere izin kolay vermiyorlar Hatta gezmek için de değil mesela hatta o zaman annem hastaydı mesela onu Kütahya'ya falan başka şehirlere götürüyorduk. Zorla izin veriyorlardı mesela çok şey sevkiyatla mesela e-devletten izin alıyoruz. Sevkiyatla gönderiyordu. O zaman izin veriyorlar. Gezmek asla yabancı ne demek ki gezmeye gitse böyle bir düşünce var. Hatta ziyarette olmuyor böyle çok şey hissediyorsun burada zindan gibi ne zaman bitiyor bu zindan böyle. Mesela amcam Konya'da yaşıyor oraya biz kolay kolay gidemiyoruz. Böyle amcamın bir kızı var onun küçük kalbi delik var, böyle

doğuştan oldu. Onu hatta ziyarete gidemedik çünkü izin vermedi bize. Bu izin çok sıkıntı. O zaman izin öyleydi mesela yüz yüze izin alıyorduk. Mesela ben buraya gidiyorum bi sıkıntım var zorla izin kağıt izin veriyorlardı şimdi e-devlet var e-devlet ile öyle izin alıyorsun"(G15).

Katılımcılardan G21 adlı katılımcı gelecek ile ilgili beklentilerinin olmadığını, karşılaştığı sorunlardan dolayı durumunun belirsiz olduğunu dile getirmektedir.

"Ben zaten bundan sonra hani belki çalışamam hani engelli olduğum için, yani ne diyeyim ne isteyebilirim yani çocuklarım için bir tane oğlum var falan. Sadece Allah başka bir şey diyemem yardım yardım etsin bize. Ben bunlar istediğim bu ki mesela ben anlattıklarım yani herkes duyar, belki benim gibi benzer böyle başka insanlar bunları anlatıyorlar, siz en az bir mercah yani mesela bir şey dinlettirin yani böyle şeyler çekmişler bir yabancı olarak ülkede böyle şeyler bilsinler yani ne çektiğimizi. Çünkü çok zor çünkü mesela hanım çalışmıyor mesela yok, mesela çocuk, yok. Ben malul mesela çok zor. 8 sene mesela ama çok param yok, yani borç al dışarıda mesela evde yani her şeyde baba çok zor yani"(G21).

Katılımcılardan elde edilen verilere göre göçmenlerin bir kısmının sosyal çevresi hem Afganlardan hem Türklerden oluşmaktadır. Göç ettikleri bölgede uyum sağlayan göçmenler yerli halkla birlikte de sosyalleşmektedir. G2, G3, G6, G7, G9, G10, G13, G14, G15, G16, G18, G19, G20, G22 ve G24 adlı görüşmeciler sosyal çevrelerinin Afganlar ve Türklerden oluştuğunu dile getirmektedirler.

"Hem Afgan göçmen hem Türkler var"(G2).

"Hem Afganlar hem Türklerden oluşuyor"(G3).

"Daha fazla Afganlar ama birkaç tane de Türk bayanlar var onlarla da gelip gidiyoruz"(G6).

"Daha çok Afganlarla iletişim kuruyorum. Bir tane bayan Türk var onunla da konuşuyorum"(G7).

"Türklerden de tanıdıklarım var. Türklerde beni gördükten sonra onlar görüyor diyor ki Nazi sen çok değiştin sen ne kullandın? Orayı tavsiye ediyorum bir de Afganlar 2 tane arkadaşımla bu işe girdim başladım"(G9).

"Afganlarla konuşurum genelde. Bir tane Türk bayan var onunla da konuşuyorum"(G10).

"Afganlardan ziyade Türklerle konuşuyorum daha çok gidip geliyorum falan Afganlar da var"(G13).

"Bir iki kişi Türk ama daha fazla Afganlarla görüşüyorum"(G14).

"Çok Türk arkadaşımız yok da bizim sadece komşu bir Türk vardı sadece onların kızı var onlarla arkadaş olduk. Kendi Afganlarımız daha çok onlarla arkadaşız"(G15).

"Genellikle Afganlarla. Bir tane sadece Türk arkadaşım var"(G16).

"Bir iki üç tane Türk arkadaşım var ilk zaman Uşak'a geldim onu Allah razı olsun bizle ilgilendi evine gittim onlar bize baktı onlarla konuşuyorum. Başka bazı Afganlar arkadaş var onlarla konuşuyorum"(G18).

"Benim için fark etmiyor hem Afganlar Türklerle de gidip geliyorum. Komşularla falan"(G19).

"Türkler de var Afganlar da var başka mesela şehirlerde var yani. Tam akraba değil yani burada tanıdık onları şey yapıyoruz arkadaşlık yapıyoruz"(G20).

"Ben okulda daha çok Türkler var onlarla konuşuyorum. Sohbet yapıyorum öyle, onun dışında Afgan arkadaşlarım da var"(G22).

"Benim arkadaşlarım full Türk'tür. Türk arkadaşlarım var benim, Kürt arkadaşım var. Afganlarla da görüşüyorum aile yakınları falan"(G24).

Göçmenlerin bir kısmı göç ettikleri çevre ile uyum sağlayamamakta ve yerli halkla sosyalleşememektedir. Dil problemi de bu konuda etkili olmaktadır. Ayrıca bir kısmı göç etmeden önceki sosyal hayatını devam ettirmek isteyerek ve kendi konumundaki kişilerle paylaşım yapmak istediği için göçmenlerle sosyal çevre oluşturmaktadır. G5, G8, G12, G17 ve G21 adlı görüşmeciler sosyal çevreleri hakkında aşağıdaki gibi aktarımlar da bulunmuşlardır.

"Buraya yeni geldiğim için yok böyle çevremden mesela orada Malatya'da Afgan mültecilerle görüşüyordum ama dil bilmediğim için Türklerle pek görüşemiyordum"(G5).

"Genelde Afganlarla burada ablam ve erkek kardeşim var onlarla görüşüyorum"(G8).

"Göçmenlerle görüşüyorum"(G12).

"Sadece işe gidiyorum harçlık için eve geliyorum. Bazı zaman Afgan arkadaşları görüyorum, selamünaleyküm aleykümselam çok az"(G17).

"Sadece birkaç tane böyle, herkese selam veriyorum. Ama böyle gidip gelmiyoruz. Birkaç tane Afgan'la böyle görüşüyoruz"(G21).

G11 ve G23 adlı görüşmeciden elde edilen verilere göre görüşmecinin sosyal çevresinde pek fazla kimseyle bağlantıda olmadığı bilgisi elde edilmiştir.

"Afganlarla pek görüşmüyorum Türk sadece bir ev sahibimiz gibi sadece o var onunla da çok samimi değiliz bu kadar yani"(G11).

"Afgan hiç kimse tanımıyorum Afganlar da çok ama ben tanımıyorum"(G23).

Göçmenlerin bir kısmı göç etmek istedikleri bölgeye ulaşıp orada bir düzen kurmuşlardır. Görüşmecilerden bir kısmı için Türkiye artık yeni bir hayat düzenine geçiş olarak görülmekte ve burada kalıcı olmaktadır. G1, G7, G9 ve G24 adlı görüşmeciler Türkiye'de kalmak istediklerini dile getirmişlerdir.

"Aslında biz önceden de bize böyle sorular soruldu da eğer imkânım olsa biz kalıcı olarak geldik neden dersen biz şimdi buraya 6 sene oldu çocuklar okula gidiyor yedinci seneye yaklaştı. Bu çocuklar geri götürüp oraya çok zor orda geri yeniden başlayacak şimdi zaten. Ben sizin zamanını almayayım bu benim kendi evimi diyorum şimdi bizim evde Türkçe konuşuluyor. Yedi yaşında kızım var yedi yaş değil estağfurullah 5'e yaklaştı ondan alıp da hepimiz yani çoğu Türkçe konuşuyoruz. Neden böyle okulda rahat olsun Türkçe yani Türkçe konuşuluyor. Geri dönüp oraya yani şey bozucaz yani düzen kurmak çok zor gelir. Ondan dedik yani biz imkân olsa eğer Türkiye devleti bizi yani kabul etse biz burada kalmayı tercih ediyoruz"(G1).

"Şu anda burada kalmayı düşünüyorum. Afganistan'a gitmeyi düşünmüyorum çünkü iyi değil"(G7).

"Yok hiç tehlikeli bir yerde hiç istemiyorum gitmek istemiyorum. Çünkü çok tehlikeli izin vermiyorlar hem de çok para istiyorlar yol için. Afganistan'a gitmeyeceğiz çünkü bize hain diyorlar bizi kabul etmiyorlar artık. Mesela böyle ben çıkıp gezemiyorum burada böyle ben Afgan olarak ben burada çalışıyorum. Yani erkek olmuyor yani bayanlar da kendi akrabalarımıza hizmet veriyorum orada hiç izin vermiyorlar, çalışmaya izin vermiyorlar, erkekler 3-4 tane karı alıyorlar. Afganistan'da bayanlar için çok zor bir durum çok"(G9).

"Benim bildiğim kadarıyla kalıcıyız"(G24).

Görüşmeci G2, G3, G5, G16, G19, G20 ve G21'den alınan cevaplar doğrultusunda göçmenlerin göç kararı, bağlı bulundukları BM'e ve göç ettikleri ülkenin göç politikalarına göre şekilleneceğini dile getirmektedirler. Göç kararı tamamen kendi kararları dışında alınan bir karar olmaktadır.

"Bunu şey Birleşmiş Milletler biliyor her ülke mesela nereye gönderirse o yani bizim elimizde değil. Mülteci olarak yani Birleşmiş Milletler karar veriyor. Mesela gönderiyor göndermiyor"(G2).

"Türkiye olduk biz din kardeş olarak bizde Müslümanız Türk milleti olarak Türk milleti de Müslüman yani istiyorduk bize mülteci olarak değil de bize vatandaşlık versin. İslamda sınır yok hepimiz Müslüman olduğu için ama vermediği için, mesela mülteci kimliği verdiği biz burada kalamıyoruz"(G3).

"Benim böyle bir planım yok devlet ne derse o"(G5).

"Bilmiyorum yani gönderirlerse gideceğiz"(G16).

"Hayır Afganistan'a hiç dönmeyi düşünmüyorum. Devlet eğer beni gönderirse öyle gideceğim yani yollar aynı açıksa öyle gideceğim başka bir ülkeye"(G19).

"2017 de geldim, 6 yıldır. Eğer burada izin verirse kalacağız yani kalmak istiyoruz eğer verirse, Türk vatandaşlığı verirse kalmak istiyoruz yani. Başka da istemiyoruz ama eğer vermezse çünkü kaç yıl oldu gitmeyi düşünüyoruz yani çünkü çocuklarımız için. Burada durumumuz bizim belli değil. Bir gün bize söylüyorlar ki size deport yani diyor ki siz burada kalmanızı istemiyoruz sizi mecbur öyle işte"(G20).

"Geri dönmeyi hiç düşünmüyorum çünkü orada zaten Taliban var. Taliban ben nizamiydim polistim çok tehlikeli yani. Şimdi de ben engelli olduğum için herhangi bir ülkeye gönderseler gideceğim burada geçinemiyorum. İş yok burada çok zor ev kira, su"(G21).

Görüşmecilerden elde edilen veriler ışığında göçmenlerin bir kısmı için göç süreci daha tam olarak tamamlanamamıştır. Hedefledikleri ülkeye göç etmeye devam etmek istemektedirler. G4, G6, G8, G10, G11, G12, G13, G14, G15, G17, G18, G22 ve G23 adlı görüşmecilerin bu konuyla ilgili görüşleri aşağıdaki gibidir:

"Yani olsa bizimki Avrupa tarafa. Neden bura bizi kabul etmiyor Türkiye bizi kabul etmiyor. Biz BM e aitiz yani"(G4).

"Şu ana kadar buradayız ama burda yaşam çok zor olursa mecbur burdan gitmek zorundayız yani yabancılara yaşam çok zor oluyor. O yüzden gitmeyi düşünüyorum"(G6).

"Eğer ki bizi gönderirlerse başka ülkeye gitmeyi düşünüyoruz gideceğiz"(G8).

"Türkiye güzel her yönden iyi ama gelecek hayatımızdan bir şey olamaz bize. Mesela çocuklarım kızlarım okuyorlar. Ama liseyi bitirsinler üniversiteye bitirsinler göçmen oldukları için onlara iş vermiyorlar yani boş oluyor. Mesela ben 3. bir ülke düşünüyorum ki orada hani okusunlar bir de hani çalışsınlar yani. Çocuklarımın burada geleceği yok diye gitmek istiyorum"(G10).

"Üç buçuk dört senedir buradayım. Türkiye İyi güzel ama benim korkum kocam belki Türkiye İran'a yakın sınır. Her zaman gelebilir ve bana eziyet edebilir çocuğumu alabilir ondan gitmeyi düşünüyorum buradan"(G11).

"Düşünüyorum müsait olursa başka bir yere gitmek. Türkiye'ye gelmek kolay değildi ama sevdim Türkiye'yi. Avrupa'ya gitmek istiyordum buradan oraya gideriz diye geldik."(G12).

" Evet evet tabi tabi çünkü burada bayağı şey ben burada geldim hayal ediyordum mesela okuluma devam edeyim. Ama edemedim çünkü çalışmak zorundaydım. O yüzden gitmek istiyorum"(G13).

"5 senedir buradayım. Burada da zor hayat zaten biz çalışıyoruz çalışmasak burada zaten zor göç etmeyi düşünüyoruz tekrar"(G14).

"2015'ten beri 7,5 yıldır buradayım yani artık burada kalmak çok zor. Hiç böyle yaşamak böyle çok zor her şey. Hem ekonomik olarak hem yabancı artık böyle kadir değil yani önemli değil yani. Sanki insan değilsin böyle. Yani eğer olursa başka bir ülkeye severek gidiyim"(G15).

"Gitmek istiyorum Afganistan'a"(G17).

"Düşündüm ben kendim düşündüm gideyim Türkiye'ye gideyim 4 sene yaşayayım. O zaman kızım biraz okusun çocuğum üniversite bitsin tekrar Afganistan'a döneceğim. Ama geldim buraya kaldım. Evet dönmek istiyoruz ama olmadı daha"(G18).

"Şimdi Afganistan'a gidemiyorum ki şimdi Taliban var. Dönmeyi düşünmüyoruz, başka bir yere gitmeyi düşünüyoruz"(G22).

" Ben burada işim gücüm tutarsa isterim biraz hayatım düzene girerse gitmem ama zor olursa geçinemezsem, düşünüyorum gitmeyi"(G23).

Katılımcılardan elde edilen verilere göre göçmenlerin toplumsal hayatına ilişkin bulgular göç etmeden önce Afganistan'daki geçim ve yaşam şartları üzerinden incelenmektedir.

Göçmenler özellikle göç etmeden önce Afganistan'daki sosyal yaşamı ile Türkiye'ye göç ettikten sonraki sosyal yaşamı arasında farklılıklar bulunmaktadır. Yapılan görüşmelerde G1, G4, G9, G13, G14 ve G15 adlı görüşmeciler Afganistan ile Türkiye'yi karşılaştırırken sosyal yaşamlarındaki değişikliklere değinmişlerdir.

"Yani şey olmasın bakın yani yüzde yüz Afganistan'dan daha iyi. Hayatımız çalışmamız yani giydiğimiz içtiğimiz oturduğumuz her şeyimiz. Bu açık açık belli kimse nankör olmasın. Yani Afganistan'da savaş içinde yaşıyorduk yokluk vardı yani her şey zorunluydu her şey sıkıntılıydı. Şimdi ben yani yüzde yüz farklı çok iyi yaşıyoruz. Çalıştığım işimden de memnunum. Her konuda memnunum. Nankörlük olmasın."(G1).

"Çok şükür buraya geldim çok şükür hayatım çok değişti çok şükür Allah razı olsun ben Türkiye'den çok memnunum gerçekten memnunum. Bazen de yok diyorum tabii ki kötü bir şeyler de var. Tabii ki mesela her ülkede de var ama Türkiye'de merhamet var çok var çok Allah razı olsun"(G9).

"Kıyaslama şu şekilde ki mesela güzellik ararsan mesela lüks olanı tabii Türkiye çok güzel çok lüks hem her yönden mesela bir sokak bir başlasın evlerden başlasın mesela her şey çok lüks. Sadece ee şu yabancı olmak, başka bir ülke değil de mesela ne bileyim Türkler böyle düşünüyorlar ki sen başka ülkedesin başka ülkeden ne siyasetten ne ekonomiden ne mesela eğitimden hiçbir şey bilmiyorsun. Öyle sanıyorlar ve o da gücüme gidiyor. O zaman ki ben bir şeyler anlatıyorum, ben mesela bir resim bir çiçek çizdim mesela böyle gördüler. Mesela sen siyasetten bir şey bahsettim ya mesela hükümetten bir şey bahsettim. O zaman aaa sen çok akıllısın. Sen çok efendisin. Şaşırıyorlar, ben diyorum niye öyle"(G13).

"Afganistan daha iyi. Bütün çevremiz oradaydı. Ordan gelerek can güvenliğimiz için kaçtık"(G4).

"Genelde Afganistan'da kadınlar pek çalışmıyor yani o yüzden kıyaslama olmuyor. Böyle yastıkla fabrikayla dükkânla hiçbir yere böyle şeyler de çalışmıyorlar. Ben de mecburum yani mecbur olmasa ya okusaydım ya da paramı toparlayıp da buradan gitmem lazım zorundayım o yüzden çalışıyorum. Kadın kendi ayakları üzerinde durunca iyi olacak kocasını ne derse dinlemek zorunda değil ama ne zulüm yaparsa tabii bir gitme yeri yok bir şey yok hani kendi anne babanın yanına gitse çocukları var onlara kimse bakmaz. O yüzden bir taraftan iyi. Bir taraftan da bazıları bakıyorlar mecbur değiller çalışmaya evde ev hanımı" (G14).

"Orada işler erkekler için, daha kolay yani her şey yani mesela böyle önceden daha kötüydü yani şey kadınlar böyle çalışan ayıp gibiydi aaa kadın çalışıyor falan, mesela böyle giyme falan her şeye bakıyorlardı ve kötü bakıyorlardı yani, bir kadın sanki hiç kadın görmediler yani kız görmediler böyle bakıyorlar. Böyle biz şu anki gibi şu şekilde oraya gitsek sokakta herkes bize bakar. Mesela siz gibi açık olsa hapishaneye götürürler. Orada kadınlar ihtiyaç olmasa böyle tercih etmiyor çalışmasa, çalışmamayı tercih ediyorlar. Orada sadece kocalar çalışıyor. Bir yönden burada daha özgürlük daha serbest istersen çalış istersen çalışma. Burada iyi bizim ülkemizden ama burada mesela tebhiz(ayrımcılık) var hak hukukumuz yok böyle iyi yani çalışmak şey yasak değil yani. Ama para vermiyorlar mesela patron kötü oluyor böyle sıkıntılar var. Orada çalışmak sıkıntı"(G15).

G2, G3, G12, G17 ve G21 adlı görüşmecilerden elde edilen verilere göre göçmenler Afganistan ile Türkiye'yi karşılaştırırken statülerindeki değişimi ön plana çıkarmışlardır. Göç etmeden önce icra edilen mesleğin değişimi, kazanılan paranın azalması, meslekte edinilen yüksek mevkiinin göç ettikten sonra olmaması ayrıca bunun dışında eğitime devam edebilme, edinilen eğitime yönelik statü sahibi olma gibi birçok faktör göç ettikten sonra değişime uğramaktadır.

"Orda yani ben öğretmendim. Memur olarak. Yani burada hademe olarak inşaatta. Orada daha iyi bir işim vardı vasıflıydı"(G2).

"Orda ki işim daha fazlaydı. Ve yeni teknoloji bizim elimizdeydi. Burada o kadar değil. Mesela burada bi tane sistem var sadece onla çalışıyoruz. Başlıyoruz kapatıyoruz. Ama Afganistan'dan da 110 kişiydi bir ofiste her gün yeni bir teknoloji yeni bir sistem geliyordu bununla biz çalışıyorduk"(G3).

"Afganistan benim ülkem Afganistan'da çalıştığım gibi aynı Türkiye'de de çalışıyorum ama burada maaşım verilmiyor mesela ve orda imtiyaz yani derece daha vasıflı. Mesela okumaya devam etme şansımız var mesela. Burada biraz zor hem çalışmak hem okumak zor. Çünkü üniversite para istiyor ama Afganistan para istemiyor parasız üniversite. Bu yüzden çok zor ben üniversitede bir çocuğum var okuttuğum büyük çocuğum var. Ben üniversite okudum Afganistan'da ama burada çok zor aynı zamanda hem çocuk hem çalış hem okumak çok zor"(G12).

"Afganistan çok iyi hepsi iş kolay yani bana iyi. Afganistan'da çalışıyordum orası temiz bir yer üniversite temiz yer yani güzel insanlar hepsi dersli okuma okumuş insanlar. Öyle insanlarla ilgileniyorum. Hastanede geliyorum doktorlar ilgileniyor doktorlarda iyi insanlar okudu mu biliyorlar. Ama burada çok borç var çok mecbur çalışıyoruz. Borç için de çalışıyoruz borç yok mecbur harçlık içinde çalışıyoruz. Ev kira elektrik hepsinin masrafı çok"(G17).

"Orada idare işte ben müdür olarak yani her dosyaya ben bakıyordum. Bir vaka oluyordu ben bakıyordum hadise olay falan yani. Tabii ki orada işim bu kadar ağır değildi, yine de rahattım. Çünkü benim mesleğimdi onun okulunu okumuştum bilirim. Tabii burada daha ağır işçi olarak"(G21).

Göçmenlerin birçoğu çalıştıkları işlerin daha ağır ve pis işler olduğunu dile getirmektedir. Genellikle göç etmeden önce vasıflı bir işe sahip olan göçmenler Türkiye'ye göç ettikten sonra ihtiyacı olduğu için her ne iş olursa yapmaya razı olmaktadırlar. Bu durumda göçmen çalışanlar Afganistan ve Türkiye'yi karşılaştırırken çalıştıkları işin koşulları üzerinden bir karşılaştırma yapmaktadırlar. Bu konu ile ilgili G5, G6, G7, G8, G10, G11, G13, G15, G16, G17, G18, G19, G22, G23 ve G24 adlı katılımcıların görüşleri aşağıdaki gibidir:

"Afganistan eğer sakin olsaydı orda çalışsaydım iyiydi ama burda iş çok ağır yani çok zor"(G5).

"Orada kendi ülkemde gerçi kocam yoktu yani maddi olarak iyiydi ortalamaydı ama mutluydum psikolojik olarak rahattım ama burada hem iş zor hem psikolojimiz daha bozuk yani zorla geçiniyoruz

ama yine de şükür ki mesela emniyet var, güvenlik var rahatız çocuklarım okuyor falan onlar okula gidiyorlar"(G6).

"Bence ikisi de aynı oradaki çiftlik işi de buradaki deri işi de aynı, çok fark yok. Sıkıntı çıkınca mecbur kolay olsun zor olsun yapmak zorundayız"(G7).

"Burası daha zor burada fabrikada çalışmak. Ben Afganistan'da evde daha rahat çalışıyordum istediğim gibi ve Afganistan'da daha çok kazanıyordum"(G8).

"Oradaki işler daha kolaydı. Orada pek ilk önce pek fabrika yok yani o kadar deri fabrikası falan. Bir de ben çalışmadım oradaki böyle Afganistan'daki fabrikada falan. Ben çalıştım hep böyle kalem işi ile idari işlerle. Orada zaten kolaydı kimse bize "hadi çabuk ol hızlı ol" falan gibi demezdi o yüzden kolaydı"(G10).

"Benim mesela iş ortamı o kadar iyi değildi orada İran'da ailem benim yanımdaydı herkes çevrem vardı. Ama orada değildim özgürlüğüm yoktu ama burada ailem yok gerçi ama özgürlüğüm var. Ben şu anda tamam ona hazırım ben zor işi yapayım ama özgürlüğüm olsun rahatlığım olsun"(G11).

İş orada sistem farklı olduğu için mesela orada pek az. Zanaat fabrikalar çok değil bir fabrikası, yastık fabrikası olsun o yüzden kadın sadece bu eğitimliler biraz çalışabilir sadece. Dükkânda çalışsan dükkânda serbest çalışamaz mesela kocası izin vermezler oraya erkekler geliyor sana bakarlar ne bileyim böyle eee başka bir yere gitse mesela erkeklerle aynı ortama mesela hemen herkes ona kötü gözle bakar. Bu kadar yani"(G13).

"Orada işler erkekler için, daha kolay yani her şey yani mesela böyle önceden daha kötüydü yani şey kadınlar böyle çalışan ayıp gibiydi aaa kadın çalışıyor falan, mesela böyle giyme falan her şeye bakıyorlardı ve kötü bakıyorlardı yani, bir kadın sanki hiç kadın görmediler yani kız görmediler böyle bakıyorlar. Böyle biz şu anki gibi şu şekilde oraya gitsek sokakta herkes bize bakar. Mesela Siz gibi açık olsa hapishaneye götürürler. Orada kadınlar ihtiyaç olmasa böyle tercih etmiyor çalışmasa, çalışmamayı tercih ediyorlar. Orada sadece kocalar çalışıyor. Bir yönden burada daha özgürlük daha serbest istersen çalış istersen çalışma. Burada iyi bizim ülkemizden ama burada mesela tebhiz(ayrımcılık) var hak hukukumuz yok böyle iyi yani çalışmak şey yasak değil yani. Ama para vermiyorlar mesela patron kötü oluyor böyle sıkıntılar var. Orada çalışmak sıkıntı"(G15).

"İran'da Tahran'da merkezde oturuyorduk başşehrinde. Bence İran'da çok fazla iş vardı. Yani hem iş iyiydi hem de iş yapınca güzel para alıyordun. İşte o kadar zor değildi. Mesela ben okula yazın tatil olunca ben çalışıyordum ve güzel kazanıyordum. Burada hem işler zor hem para az işte az. Bilmiyorum belki burada bir şey mi farklı payitaht(başkent) olmadığı için öyle mi oluyor genelde"(G16).

"Afganistan çok iyi hepsi iş kolay yani bana iyi. Afganistan'da çalışıyordum orası temiz bir yer üniversite temiz yer yani güzel insanlar hepsi dersli okuma okumuş insanlar. Öyle insanlarla ilgileniyorum. Hastanede geliyorum doktorlar ilgileniyor doktorlarda iyi insanlar okudu mu biliyorlar. Ama burada çok borç var çok mecbur çalışıyoruz. Borç için de çalışıyoruz borç yok mecbur harçlık içinde çalışıyoruz. Ev kira elektrik hepsinin masrafı çok"(G17).

"Çok var çok yani çok Afganistan'da kolay para çıkartıyordum hem de çok çıkartıyordum. Hem de sabah akşam evde arkadaş var beraber konuşuyordum gülüyordum. Ben Afganistan'da çevremdekileri çok herkesi tanıyordum herkes de beni tanıyordu. Çünkü kuaföre geliyorlardı. Afganistan'da 4 tane şeyim

var öğrencim var kuaför öğrenci. 4 tane geliyordu. Ben sabah namazı kılıyordum yukarıda oturuyordum aşağıya iniyordum kuaföre yatma zamanı yatmak zamanı yukarıya gidiyordum. Müşteri geliyordu. Müşterim çok ben bir gündüz de bazı günde öyle haftalık geliyordu bir günde 3 tane gelin yapıyordum. Hem de para çok hem de keyfimiz çok iyiydi. Geçiyordu öyle. Şimdilik buraya hiç beraber değil fabrika işiyle kuaförlük aynı değil daha zor"(G18).

"Bence Afganistan'daki iş daha kolay"(G19).

"Orada herkes bir dükkân vardı şey cadde gidiyordu bir dükkân açıyordu öyle satıyordu şeyleri, ya orada çok ticaret yapılıyordu öyle işte. İyi burası fabrika biraz çok zor da bana da çok zor başkaları rahat yapıyor"(G22).

"Afganistan'da biraz daha kolaymış ben mağazadan poşeti alıyordum el arabası ile satıyordum. Yani zor değildi. Burada daha zor"(G23).

"Babam Keçici, keçilik yapıyordu, çiftçiydi. İkisini kıyaslayamam neden derseniz oradaki babam orada hayvanların hepsi bizimdi yerde bizimdi yani orada daha iyiydi çünkü şöyle bakarsak hem kendinin hem kendin bakıyon. E o kadar hayvanı bakarsan satarsan çok daha karlı çıkıyorsun ama burada mesela babam bakıyor başkasının keçilerine koyunlarını kendisi de 3-4 tane kendine aldı. Yani kıyaslamak olmaz orada daha iyiydi. İş ortamı orada daha iyi yani babamın"(G24).

Göç hareketliliği göçün niteliğine, göç edilen ve geride bırakılan bölgenin imkânlarına, göç edilen bölgenin gelişmişlik düzeyine ve göçmenlerin mesleki donanımı gibi birçok etkene göre değişiklik göstermektedir. G6, G8, G18 ve G24 adlı görüşmecilerden elde edilen verilere yönelik göç etmeden önce kendi işini yapan göçmenler, devlet kurumlarında memur, öğretmen gibi mesleği olanlar göç ettikten sonra elde ettikleri gelirlerin düştüğünü dile getirmektedirler. Göçmen olmaktan kaynaklı düşük ücretler alan göçmenler ekonomik anlamda değişiklik yaşamaktadırlar.

"Orada kendi ülkemde gerçi kocam yoktu yani maddi olarak iyiydi ortalamaydı ama mutluydum psikolojik olarak rahattım ama burada hem iş zor hem psikolojimiz daha bozuk yani zorla geçiniyoruz ama yine de şükür ki mesela emniyet var, güvenlik var rahatız çocuklarım okuyor falan onlar okula gidiyorlar"(G6).

"Burası daha zor burada fabrikada çalışmak. Ben Afganistan'da evde daha rahat çalışıyordum istediğim gibi ve Afganistan'da daha çok kazanıyordum"(G8).

"Çok var çok yani çok Afganistan'da kolay para çıkartıyordum hem de çok çıkartıyordum. Hem de sabah akşam evde arkadaş var beraber konuşuyordum gülüyordum. Ben Afganistan'da çevremdekileri çok herkesi tanıyordum herkes de beni tanıyordu. Çünkü kuaföre geliyorlardı. Afganistan'da 4 tane şeyim var öğrencim var kuaför öğrenci. 4 tane geliyordu. Ben sabah namazı kılıyordum yukarıda oturuyordum aşağıya iniyordum kuaföre yatma zamanı yatmak zamanı yukarıya gidiyordum. Müşteri geliyordu. Müşterim çok ben bir gündüz de bazı günde öyle haftalık geliyordu bir günde 3 tane gelin yapıyordum. Hem de para çok hem de keyfimiz çok iyiydi. Geçiyordu öyle. Şimdilik buraya hiç beraber değil fabrika işiyle kuaförlük aynı değil daha zor"(G18).

"Babam Keçici, keçilik yapıyordu, çiftçiydi. İkisini kıyaslayamam neden derseniz oradaki babam orada hayvanların hepsi bizimdi yerde bizimdi yani orada daha iyiydi çünkü şöyle bakarsak hem kendinin hem kendin bakıyon. E o kadar hayvanı bakarsan satarsan çok daha karlı çıkıyorsun ama burada mesela babam bakıyor başkasının keçilerine koyunlarını kendisi de 3-4 tane kendine aldı. Yani kıyaslamak olmaz orada daha iyiydi. İş ortamı orada daha iyi yani babamın"(G24).

Göç süreci eğitim, barınma, sağlık gibi temel problemlerin yanı sıra psikolojik sorunları da beraberinde getirmektedir. Göç edilen bölgeye uyum sağlama, belirsizlik, geride bırakılan memleket, aile ve hatıralar göçmenleri psikolojik olarak etkilemektedir. G6 adlı görüşmeci Afganistan ile Türkiye'yi karşılaştırırken psikolojik bir karşılaştırmaya yer vermektedir.

"Orada kendi ülkemde gerçi kocam yoktu yani maddi olarak iyiydi ortalamaydı ama mutluydum psikolojik olarak rahattım ama burada hem iş zor hem psikolojimiz daha bozuk yani zorla geçiniyoruz ama yine de şükür ki mesela emniyet var, güvenlik var rahatız çocuklarım okuyor falan onlar okula gidiyorlar"(G6).

Her bölgenin kendine ait etik değerleri, kalıp yargıları, kültürel normları, gelenek, görenek ve inançları bulunmaktadır. Afganistan'daki kalıp yargılardan biri kadınların çalışma hayatına katılmasının olumsuz karşılanmasıdır. Afganistan'dan Türkiye'ye göç eden göçmenler özellikle göçmen kadınlar en önemli farklılığın çalışma hayatına dâhil olmaları ile ilgili olduğu şeklinde bir karşılaştırma yapmaktadırlar. G11, G13, G20 ve G15 adlı görüşmeciler çalışma hayatına katılım ve sosyal hayatın özgürlüğü ile ilgili farklılıkları dile getirmişlerdir.

"Bir de hani şeyden dolayı mesela güven çok iyi bir kadın, bir kız olarak saat 11 Gece 10.00 falan ben burada rahatça gezebilirim, bir yere giderim. Ama Afganistan'da yok öyle bir şey sen gece kız dışarı çıksa ya herkes sana bir laf eder. Orada biraz daha az hem mesela kız çok gece tek başına gezemez, gidemez arkadaşıyla bile gitse, akraban bile olsa sana laf ederler kötü düşünürler. Bu kız herhalde sevgilisi var ya sevgiliyle beraber. Tertemiz de olsan böyle düşünürler. Seninle dünür olmazlar seninle evlenmezler falan. Şu anda Taliban hiç insan saymıyor kadınları. Ondan sonra mesela düğünlerimiz biraz daha iyi yemeklerimiz orada mesela meyvelerimiz daha ucuz daha iyi. Eee bir de akrabaların var hani çevren ruhen yani psikolojik olarak biraz daha iyi hoşa gider. Ama gelecek bir hayat yok orada. Ya öleceksin çocuk getiriyorsun onlar var böyle kendin en az bu kadar bile bilirsin. Çok okursan bir öğretmen olabilirdin Yani önceden şimdi o da olmuyor. Ya bir hemşire olurdun bir de çok mesela ailen destek olursa, paran varsa müsait olursa genelde mesela 14-15 yaşa gelince ne hayal edersin. Hemen evlenince kocana git evine git orada çocuk getir 3 vakit yemek ye bu başka bir hayat yaşam yok. Ama ben yok mesela şoförlük yapabilmek istiyorum. Dünyayı gezmek, mesela okumak falan.

İş orada sistem farklı olduğu için mesela orada pek az. Zanaat fabrikalar çok değil bir fabrikası, yastık fabrikası olsun o yüzden kadın sadece bu eğitimliler biraz çalışabilir sadece. Dükkânda çalışsan

dükkânda serbest çalışamaz mesela kocası izin vermezler oraya erkekler geliyor sana bakarlar ne bileyim böyle eee başka bir yere gitse mesela erkeklerle aynı ortama mesela hemen herkes ona kötü gözle bakar. Bu kadar yani"(G13).

"Benim mesela iş ortamı o kadar iyi değildi orada İran'da ailem benim yanımdaydı herkes çevrem vardı. Ama orada değildim özgürlüğüm yoktu ama burada ailem yok gerçi ama özgürlüğüm var. Ben şu anda tamam ona hazırım ben zor işi yapayım ama özgürlüğüm olsun rahatlığım olsun. Eski kocam çünkü bana çok eziyet ediyordu mesela bıçakla saldırıyordu. Ondan ben şu ana kadar hala psikolojim bozuk. Mesela korkuyorum bıçak masanın üstünde olsun korkuyorum şu anda kocam gece çalışıyor bir ses çıkınca hemen korkuyorum. Kocam beni buldu bıçağıyla saldıracak gibi geliyor Yani ben bu haldeyim. Mesela ben yatarken eğer birisi bir anda zili çalsın ya da benim telefonum hemen bir anda çalsın hemen benim başıma ağrı giriyor"(G11).

"Burada mesela kadınlar çok rahat geziyor. Kadınlar şey yapıyor ama orada emniyet konusunda biraz şey zor orada. İş konusunda orada burada bence fark etmez yani öyle işte. Burada sadece dil konusunda biraz çalışmak, biraz sıkıntı çıkıyor çalışırken"(G20).

"Orada işler erkekler için, daha kolay yani her şey yani mesela böyle önceden daha kötüydü yani şey kadınlar böyle çalışan ayıp gibiydi aaa kadın çalışıyor falan, mesela böyle giyme falan her şeye bakıyorlardı ve kötü bakıyorlardı yani, bir kadın sanki hiç kadın görmediler yani kız görmediler böyle bakıyorlar. Böyle biz şu anki gibi şu şekilde oraya gitsek sokakta herkes bize bakar. Mesela Siz gibi açık olsa hapishaneye götürürler. Orada kadınlar ihtiyaç olmasa böyle tercih etmiyor çalışmasa, çalışmamayı tercih ediyorlar. Orada sadece kocalar çalışıyor. Bir yönden burada daha özgürlük daha serbest istersen çalış istersen çalışma. Burada iyi bizim ülkemizden ama burada mesela tebhiz(ayrımcılık) var hak hukukumuz yok böyle iyi yani çalışmak şey yasak değil yani. Ama para vermiyorlar mesela patron kötü oluyor böyle sıkıntılar var. Orada çalışmak sıkıntı"(G15).

Göçmen çalışanların bir kısmı G19, G20, G21, G22, G6 ve G7 adlı görüşmecilerden işveren ve çalışma arkadaşlarının tutum ve davranışlarında farklılıkların olmadığı bulgusu saptanmıştır.

"Hayır, ben herhangi bir böyle bir şey görmedim. Bir tek Afgan bendim. 4-5 kişi daha Türk'tü. Herhangi bir fark görmedim hatta benden çok memnundular. Mesela ben kendi işimi yapıyordum o sigara içmeye gidiyordu onun için de yapıyordum. Yani herhangi bir fark yoktu. Onlar benden çok memnunlardı sanki çok iyi, iyi hissediyordum. Diğer iş arkadaşlarım sigara içmeye gidince patron onlara kızdı. Siz kendi işlerinizi buna yaptırmayın dedi. Ve benimle konuştu ki sadece sen kendi işini yap"(G19).

"Yok, ben görmedim farklı şeyler yapmıyorlardı. Ben görmedim öyle. Bizi hiç ayırmadı yani Türklerle"(G20).

"2 fabrika mesela 3 sene fırın, 2 sene kesme fabrikası. Onların yaptıkları davranışlar pek fark olmadı, ben çünkü tam saatinde gidiyordum her şey diyorlar bana tamam diyordum, tam onun istediklerini yapıyordum. Bana iyilerdi"(G21).

"Yok ben öyle herhangi bir fark hissetmedim. İşte bilmediğim için onlar nasıl alıyorlar ben nasıl kıyaslayayım bilmiyorum. Yani bilmiyorum diğer çalışanların ne maaşını soruyorum birbirimize böyle şeyler sormadığımız için bilmiyorum ama arkadan ne oluyordu onu da bilmiyorum. Mesela 9 aylık bir fabrikada çalıştım orada 6 tane Türk bayan 5 tane de Afgan mesela maaş verirken de hepimize aynı maaşı veriyordu ben gördüm bir fark yoktu Hatta namaz kılarken gidin namazlarınızı kılın deyip izin veriyorlardı"(G6).

"Yok, mesela ben boşandığım zaman çok üzgündüm moralim bozuktu mesela bir Türk bayan vardı orada çalışan o bana çok destek oldu moral veriyordu çok iyi iyiydi yardımcı oldu. Patron da benim durumumu bildiği için çok farklı davranmıyordu Türklerden. Hayır, herhangi bir farklılık koymuyordu. Mesela çay sırası bir hafta sabah kahvaltıya çayı ben demliyorum bir hafta başka bir bayan koyuyor"(G7).

"Öyle ben görmedim de beraber çalışmadık. Yok, hepsi Suriyeli olmuştu Afgan olmuştu. Tostçu da orada Türkler geliyordu 2 çay getir diyordu. Ben de çay götürüyordum o kadar. Tost yap diyordu geliyordum adama söylüyordum bir yarım tost yap diyordum. Çok çalışan yoktu benimle birlikte. Patron Türk'tü karısı gidiyordu mal getiriyordu o kadar"(G22).

Göçmen çalışanların işveren ve iş arkadaşlarının tutum ve davranışlarına yönelik farklılıkların var olduğunu dile getiren göçmenler yerli çalışanlar ile aralarında tatil, sigorta, ücret, haklarını savunamama ve ayrımcılık davranışları gibi alanlarda farklılıklar olduğunu belirtmektedirler. Afgan göçmenlerden G10, G13, G23, G24, G3, G4, G8 ve G9 adlı görüşmeler sonucu elde edilen verilerde işveren ve çalışma arkadaşlarının ayrımcılık yaptığı bulgusu saptanmıştır. Çalışma arkadaşları tarafından küçük görme, işte yapılan hatayı göçmen çalışanlara yükleme, kullanılan makinelerin göçmen çalışanlara vermeyerek kas gücünden faydalanma gibi farklı şekillerde ayrımcılığa uğramaktadırlar.

"Evet, mesela iş arkadaşları mesela Türkler gerçi biliyorlar mesela ben daha yeni girmiştim. Daha hem o kadar hızlı değilim mesela makasla kesmek için mesela daha önce o çalışmış biliyor. Mesela bir gün patronun orada bekliyordu bakıyordu bana. Bana mahsustan onun gözünün önünde çağırdı. Dedi ki "gel gel benim yanımda sen de kes sen de gel kes" bide yüksek yüksek sesle, bide konuşuyor "bak böyle kesme şöyle kes, Sen çok kesiyorsun az kesiyorsun, Sen kaç senedir buradasın" falan ben yani gözünün önünde çok bilmiyormuş gibi gösteriyordu"(G10).

"İşe girince ilk önce düşünüyorlar ki sen hiçbir şey bilmiyorsun. Her ne yaptırıyorlarsa sana söylüyorlar sen yapmak zorundasın. Dil ki bilmezsin zaten seni eşek zannediyorlar. Seni küçük görüyorlar bu kadar yani"(G13).

"Ben mesela 50-60 kilo betonda kendim taşıdım hep götür yukarı aşağı getir falan. Şey hasta oluyorum ama kendileri makine ile yukarı götürüyordu bana sen kendin taşı dediler. Bana vermediler makineyi. Ben dedim ki makineyle yukarı götüreyim hayır sen böyle sırtına koy öyle götür dediler iş arkadaşları, usta"(G23).

"Kuaförde o zamanlar daha ilk senem ikinci senem benim geldiğim ondan şey oradaki çalışan adamlar biraz sıkıntı yapıyordu yani. Ustalar değil elemanlar yani kendilerini büyük görmeler, ya şöyle söyleyeyim ergen kafasında, kendini büyük görmek için ondan biraz dışlarlardı. Ben takmazdım pek onları ben hep ustanın yanında dururdum, bir şey öğrenmek için. Ben mesela 2 ayda öğrendim. 2 ay bittiğinde anahtarı bana verdi usta dedi ki buraya gelenleri sabahları sen tıraş edeceksin dedi. Öğleden sonra da saç tıraşı yapacaksın dedi. Yani o kadar iyi öğrenmiştim ki usta bana veriyordu. Onlar bir sene orada çalışıyordu hala daha bir şey yapamıyorlardı"(G24).

"Biz gelirken Türkiye'ye mesela şöyle Avrupa gibi mülteciye karşı bekliyorduk mesela ayrımcılık olmasın maalesef ki olmadı ve şuan da çalışırken ayrımcılık var. Mesela bir kadın Avrupa da yazmış ki yabancıya kiraya vermiyorum devlet onu mesela mahkemeye vermiş. Sen neden öyle bir şey yazdın insanlar için. Sen neden insanlar içinde fark koyuyorsun yani ayrımcılık yapıyorsun. Yani böyle şeyler maalesef yok. Mesela buradaki Kızılay para veriyor ya mesela benim eşim hasta olmuş doktora gittik doktor demiş ki ee siz çok çocuk getiriyorsunuz. Maalesef ki Kızılay 250 falan bu kadar veriyor. Yani her çocuk için bi tane çocuğuma bile yetmez. İşte de böyle mesela göçmenler ayrımcılık yaşıyor, istenmiyor"(G3).

"İşverenlerden çok karşılaşmadım iş arkadaşlarından çok karşılaştım. Böyle mesela insanları küçük görmek, hor görmek için yani bazı insanlarda var bu hor görüyor sen yabancısın. Bu işleri öğrenmişsin diyerek biraz kıskanma var kıskanıyor. Patronlardan yani işverenlerden bir sıkıntı yaşamadık. Bazı insanlar var yabancısın diyerek hor görüyor yani dışlama gibi"(G4).

"Şey oluyor bir kişi orada çalışıyor Türk. Ben girmeden önce bu işe orada o Afganlara şey yapıyor analiz yapıyor onların takibini yapıyor. Ben girdikten sonra tabii ki onlar bana benim için geliyorlar. Tabii ki ben rahat onların dilini bildiğim için beni seçiyorlar. İki ay çok sıkıntılar yaşadık. Problem yaşadık. Müdürü ikna etti "lütfen bunu kabul etme bunu dışarı at". Böyle oldu müdür diyor ki "hayır". Oda benim gibi çalışan, kıskançlık çok vardı. Yani sadece kendim bir sponsorum bir kişi Pakize Hanım var kapalı bir bayan Kur'an okuyor tesettürlü o da bana çok sevinmiş o da diyor ki "hayır Nazi kalbi saf kötü niyetli değil tabii ki onlar Nazi seçiyorlar". İşte çok oldu ama şükür geçti"(G9).

"Türklerle bize fark koyuyorlar. Mesela bir bölümü başka birisi dikiyor dikiyor ya da bozuk oluyor getiriyorlar benim üstüme atıyorlar. Mesela sen diktin. Ben gerçekten işi temiz yapıyorum güzel dikiyorum ama onların yaptıkları yanlışları bana düzelttiriyorlar"(G8).

Göçmenlerin yazılı kanunları ve vatandaşlıkları bulunmadığı için haklarını savunma kısmında eylemsiz ve sessiz kalmaktadırlar. G11, G15, G16 ve G18 adlı görüşmecilerin ifadeleri de bu konuya ilişkin işveren ve iş arkadaşlarına karşı haklarını savunamama problemi olarak ortaya çıkmaktadır.

"İş içinde çok herkes sigara içiyordu ben rahatsız oluyordum. Çok başım ağrıyordu falan ilaç kullanıyordum başım ağrımaması için. Mesela onlara söylüyordum sigara içmeyin falan ama ben bir bilmediğim için hakkımı savunamıyordum beni dinlemiyorlardı yapmıyorlardı"(G11).

"Yani iş giriyorsun böyle yani her şey sıkıntı mesela patron her şey diyor sen sanki kabul etmek zorundasın. Bu saate kadar mesaiye kalmalısın, para o kadar, istersen kal istersen gidebilirsin

böyle. Mesela hem de mesela böyle kendi bir yerde çalışıyorsun işini biliyorsun. Bu iş benim sadece bu işi ben yapıyorum bunu yapıyorsun ama sen bu işi yapıyorsun bitiriyorsun ama böyle boş kalamıyorsun sen başka bir iş yap, dinlenmek yok. Sanki ben sana bu parayı boşu boşuna vermiyorum illaki gidene kadar kapatana kadar sen çalış hep çalış robot gibi çalış. Bir şey de diyemiyorduk"(G15).

"İlk geldiğimizde abim bir yerde bir ay çalıştı ama adam hiç para vermedi ona. Biz de şikâyet ettik ama adam burada değilmiş İstanbul'a gitmiş böyle sıkıntılar. Ama diğer fabrikada çalıştım her ne kadar çalıştıysam onun parasını veriyordu o da. Abimin bitti gitti bir daha gelmedi o adam parasını yedi gitti. İşte sıkıntı budur ki mesela bir adam mesela sana tamam paranı yiyor sen gidene kadar şikâyet edene kadar başvurana kadar ve onu alana kadar adam İstanbul'a gidiyor. Ve o gittikten sonra sen hani eline bir şey geçmez. Zaten biz şikâyet etsek çalışma iznimiz resmi yok o da suç. Biz ancak dua ederiz iyi insan bizi çalıştırsın kendisi vicdanlı olsun kendisi versin"(G16).

"Biz fabrikada çalışırken o zaman iki tane Türk bayan geldi. O Türklere asgari ücret ve sigorta yapıldı. Sonra onlar orada kalıcı oldu bizi çıkarttılar. Bize dediler ki sizi iş olunca çağıracağız"(G18).

Yerli çalışanlardan farklı olarak, karşılaşılan bir diğer sorun Afgan göçmenlerin sigortasının olmayışıdır. G1, G12, G2 ve G8 adlı görüşmecilerin dikkate alındığında göçmenler için yerli çalışanlar arasındaki sigorta olmaması önemli bir farklılık boyutudur.

"Sadece bizim ıı şeyimiz olmuyor böyle yani bizim çalıştığımız yere yani şey yapabilir isterse sigortalı yapabilir. Yani bazı fabrikalar istemiyor yani sigortalı çalıştırmayı yani onu bilmiyorum onlar neyi düşünüyorlar. Yani sigortamız yaptırılmıyor kolay kolay. Diyorlar ki asgari ücret vercem şöyle çalış yani sigortasız"(G1).

"Mesela onun kendi diliyle Türkçe çok kolay ama benim için zor dil bilmediğim için. Sigorta mesela çalışma izni yok"(G12).

"Onların sosyal güvenceleri var ama bizim hiç olmuyor çalışırken"(G2).

"İşte Onlara sigorta yapıyor bize yapmıyor"(G8).

Göçmen çalışanlar ve yerli çalışanlar arasındaki işverenin tutum ve davranış farklılıklarından bir diğeri de G14 ve G8 görüşmecilerinden de elde edilen veriler ışığında tatil olduğu bulgusu elde edilmiştir.

"İş içinde Türkler izin isteseler de onlara veriyordu ama bize vermiyordu. Biz de mesela acıdan ağrıdan ölürsek mesela böyle bayılıyorduk o zaman bize bir şey veriyordu. Ciddi rahatsız olunca o zaman veriyordu" (G14).

"İşte Onlara sigorta yapıyor bize yapmıyor. Tatilde Mesela bir işi bir şeyi çıkarsa onlara veriyor. Bize de çok acil bir şey olursa veriyor"(G8).

İşverenin göçmen çalışanlar ve yerli çalışanlar arasındaki ücret adaletsizliği G10, G16, G17, G18 ve G5 görüşmecilerinden elde edilen bilgilere paralel olarak yerli çalışanlar arasındaki farkın ücret olduğu bulgusu elde edilmiştir.

> "Para işte onlara fazla veriyorlar bize az veriyorlar" (G10).
>
> "Mesela bir bayram önündeydik patron tatile girdi falan herkese parasını veriyordu vermesi gerekiyordu mesela Türklere 1000 TL verdi yabancılara 500 TL verdi yani paraları. Mesela bir ayda çalıştım bir oğlan ben dil bilmiyordum falan. Hep böyle şey yaptı. İşte biraz yabancı olduğu için bide dil bilmiyorsun hani ne dediklerini falan bilmeyince"(G16).
>
> "Süresi aynıydı onlar da biz gibi aynı saattir ama ücreti eksiktir. Onlar asgari ücret alıyor sigorta oluyor. Patronla biz çok karşılaşmıyoruz ama en büyük fark bizde para az onlar da çok bu farktır. İş arkadaşlarımızla çok yakın değiliz. Bayan olursa oturuyoruz, konuşuyoruz ama erkeklerle zaten yok. Zaman sohbet yok çalış çalış çalış"(G17).
>
> "Yani ben katmer bükme gidiyordum orada da az para veriyorlardı. Başkalarından bana az veriyordu çünkü başka adam çalışmıyordu bana az veriyordu beni çalıştırıyordu. 3 ay 4 ay çalıştım tekrar çıktım"(G18).
>
> "Fark budur ki mesela ilk önce maaş olarak Türklere veriyor bana az veriyor. İş az olursa beni çıkarıyor Türkleri çalıştırmaya devam ediyor"(G5).

4.2.6. Çalışmadan Elde Edilen Bulgularla İlgili Kelime Bulutu Analizi

Şekil 4. 6. Çalışmada Elde Edilen Bulguların Kelime Bulutu Analizi

Yapılan çalışmaya göre Afganistan'dan göç eden göçmenlerin çalışma hayatındaki mevcut durumları ve bu süreçte karşılaştıkları sorunlar değerlendirilmiştir. Çalışmanın kelime bulutuna bakıldığında çalışmanın temel başlıkları olan göç ve çalışma hayatı en fazla değinilen kavramlar olmak üzere, bunu yanında göçmenlerin çalışma hayatıyla ilgili olarak zaman, para yani ücret, zaman, dil, mecburiyet, zor gibi kavramlara da çoğunlukla değinilmiştir. Görüşmecilerden alınan veriler ışığında Afgan göçmenlerin çalışma hayatı ile ilgili deneyimlerini yukarıdaki şekildeki kavramlarla tanımladığı ve tasvir ettiği görülmektedir.

SONUÇ

Göç geçmişten günümüze ulusal ve uluslararası alanda etkisini fazlaca hissettiren karmaşık bir süreçtir. Toplumlar yaşadıkları bölgelerdeki değişen olay ve olgulardan etkilenerek göç kararı vermektedirler. Bireylerin göç etmelerinde kıtlık, savaş, iç çatışma, yoksulluk, eğitim, doğal afetler gibi birçok farklı sebep bulunmaktadır. Göç etme nedenleri göçün sınıflandırılmasında ve göç kuramlarının oluşmasında da etkilidir. Ayrıca bunun yanında göç kavramını farklı şekillerde adlandırırken göç ile gidilen yer, zaman, büyüklük ve yasallık faktörleri göçün adlandırılmasına yardımcı olmaktadır.

Göç varış noktasında siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel yönden birçok değişikliğe sebep olması gibi farklı amaçlara da hizmet etmektedir. Göç hareketliliği kapitalizmin gelişmesiyle birlikte daha farklı bir boyut alarak kapitalizmin işleyişine hizmet etmiştir.

Göçmen işçi istihdam etmenin temel sebebi piyasanın ucuz iş gücü ihtiyacını karşılamaktır (Castles ve Miller, 2008: 329). Bu düşünceye göre göçmen işçilerin istihdam edilmesi yerli işçiler ile aralarında bir ayrıma yol açmakta ve işçi sınıfının bölünmesine yol açmaktadır. Daha yüksek ücret ve daha iyi çalışma şartlarında yerli işçiler istihdam edilirken, yerli işçilerin yapmak istemeyeceği, düşük ücretli işlerde göçmen iş gücü istihdam edilmektedir. Göçmen ve yerli çalışanlar arasındaki bu eşitsizlik işçi sınıfı arasında hiyerarşik bir yapılanmaya yol açarak çatışma ve rekabet ortamının oluşmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla böyle bir durum söz konusu olduğu için esnek çalışma saatleri, kötü çalışma koşulları, düşük ücretlerin verilmesini de beraberinde getirmektedir (Akkuzu, 2015: 23). Yani ekonomik gelişme dönemlerinde işe alınacak, kriz dönemlerinde ise kolayca işine son verilecek "uysal" ve “esnek" işgücü özelliği taşıması bakımından göçmen emeği işverenler için daha cazip bir emek türüdür (Ciğerci Ulukan, 2015: 33).

Göç sürecinin anlaşılması göçe yönelik geliştirilen stratejiler ve politikaların uygulanma şeklinde de kolaylık sağlamaktadır. Bu açıdan göç sürecinin ayrıntılı olarak incelenmesi tüm toplumlar için avantaj sağlamakla birlikte, göçmen kitlesinin de uyum ve bütünleşme sürecini kolay atlatmasına yardımcı olacaktır. Farklı açılardan her bir göç olayının tanımlanması ve değerlendirilmesi göçle baş etme noktasında hangi politikaların izleneceği konusunda ve ortaya çıkabilecek muhtemel sorunların önüne geçilmesinde ve çözüme kavuşturulmasında etkilidir. Dolayısıyla bu çalışmada öncelikle göç kavramının tarihsel süreç içerisinde değişimi ve gelişimi incelenmiştir. Ardından göçü açıklamaya yardımcı olan kuramlara yer verilmiştir. Bu

kuramlar farklı bakış açılarından göç sürecinin analiz edilmesine katkıda bulunmaktadır. Bu çalışmada göçün nedenleri ve şekli üzerinden açıklamaya çalışan bu kuramlar ekonomik temelli kuramlar, sosyo-kültürel göç kuramları ve diğer kuramlar olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir.

Çalışmanın örneklemini oluşturan Afgan göçmenler Afganistan'daki siyasi istikrarsızlıklar, iç çatışmalar ve can güvenliğinin tehlikeye düşmesiyle göç etmişlerdir. Bu gibi sorunların yanında Afganistan'daki eğitim ile ilgili yetersizlikler, aile ve akrabalar arasındaki anlaşmazlık ve düşmanlıklar, Afganistan'daki toplumsal normlar ve ekonominin kötü olması gibi birçok sebep Afgan göçmenlerin göç etmelerinde etkili olmuştur. Siyasi anlaşmazlıkların en temel sebep olması ve diğer göç etmeye neden olan sorunlar da zincirleme bir şekilde birbirini etkilemektedir. Afganistan'daki Taliban baskısı toplumun birçok farklı alanlarında kendini göstermektedir. Özellikle devlete bağlı kurumlarda çalışan göçmenler Taliban tehdidi dolayısıyla işsiz kalmıştır. Ekonomik yetersizlikler ile ilişkili bir diğer konu ise çocukları okula gönderememek, gelecek hayatın öngörülemezliği bu çalışma verilerinden elde edilen göç etme sebepleridir. Dolayısıyla göçmelerinin çocuklarının eğitim hayatına katılmalarını sağlamak göç etmelerine sebep olmuştur. Geçmiş tarihlerden beri devamlı bir göç akımına hedef olan Türkiye'de günümüze doğru oldukça kalabalık bir Afgan göçmen kitlesi oluşmuştur. Afganistan'daki kadınların eğitim hayatına ve çalışma hayatına katılması toplum tarafından kabul görmüş bir düşünce olmaması Afganistan'da kadın olmanın zorluklarındandır. Dezavantajlı gruplar haline gelen göçmen kadınları göç etmeye iten bir diğer sebep ise bu toplumsal bakış açısıdır.

Afganistan'dan gelen göçmenlerin Türkiye'yi tercih etme sebepleri kültürel, coğrafi yakınlık, istihdam edilebilirlik ve sosyal bağlantılar olmak üzere farklı başlıklar altında incelenmektedir. Türkiye'nin dünya üzerindeki jeopolitik konumu göçmen kitleleri için çekici bir özelik taşımaktadır. Türkiye'nin Müslüman bir ülke olması göçmenler için yakın bir kültür olarak değerlendirilmekte ve Türkiye'yi tercih etmelerine sebep olan etmenlerdendir.

Afganistan'ın Türkiye'ye mesafe olarak yakın olması ve Avrupa'ya geçiş için mecburi istikamette yer alması, Türkiye'nin göçmenler için hedef ve transit ülke olmasına neden olmaktadır. Uzun yıllardır Türkiye'ye göç eden ve hala daha da göçe devam etmekte olan Afgan göçmenlerin ailesi, akrabaları, çevresi burada yaşamaktadır. Buradaki yakınlarının önerileriyle ve onların çağrısıyla birçok Afgan göçmen Türkiye'ye göç etmiştir. Bu göç hareketliliği hala bu sosyal bağlantılar aracılığıyla devamlılığını günümüzde de sürdürmektedir.

Türkiye uzun yıllardır birçok farklı milletten göç alarak hedef ülke olma özelliğini korumaktadır. Afgan göçmenler ise bu sıralamada oldukça önemli bir paya sahiptir. Tümtaş'a

(2022: 347) göre Afgan göçmenlerin Türkiye'yi tercih etmelerinin nedenleri, Türkiye'yi Avrupa'ya geçmek için bir köprü niyetine kullanmalarıdır. Türkiye hedef ülke olmanın yanında coğrafi konumu sebebiyle geçiş güzergâhı olarak kullanılmakta ve göçmenler için transit ülke işlevini de gerçekleştirmektedir. Ayrıca bu sırada geçiş için gerekli olan göçmen kaçakçılarına ödenmesi gereken yol masrafını karşılamak üzere Türkiye'de çalışma hayatına dâhil olmaktadırlar. Bir diğer neden ise Afganistan'a komşu olan İran ve Pakistan'a göre görece daha yüksek ücretlere iş bulmalarıdır. Üçüncü neden ise Türkiye'nin tarihi, kültürel ve inanç şekli açısından kendilerini daha yakın hissetmeleridir.

Türkiye'de ikamet izni almış, sınır kapılarından geçerek kayıtlarda yer alan göçmenlerin yanı sıra göç ederken yasa dışı yolları kullanan, ikamet izni ve çalışma izni olmayan yani kayıtlarda yer almayan göçmenlerin sayısı da oldukça fazladır. 2016 yılında yakalanan düzensiz göçmen sayısı 174.466'dır. Bunlardan Suriye vatandaşları 69.755 kişi ile ilk sırada, Afganistan vatandaşları 31.360 kişi ile ikinci sırada yer almaktadır.

Göçmenlerin göç ettikten sonra yaşadığı sorunlar sosyal, toplumsal ve çalışma hayatında olmak üzere farklı alanlarda kendini göstermektedir. Bu çalışmada göçmenlerin göç sonrası iş gücü piyasasına hangi şartlarda ve ne gibi sorunlarla karşılaşarak katıldıklarını ayrıca iş gücü piyasasına katıldıktan sonra yaşadıkları sorunları çeşitli başlıklar altında incelemiştir. Daha sonra göçmenlerin sosyal yaşamlarının nasıl şekillendiği, göç öncesine göre ne gibi farklılıkların olduğu ve sosyal yaşamlarındaki karşılaştıkları sorunlara değinilmektedir.

Afgan göçmenler üzerinden incelenecek olan bu çalışma göçmenlerin yaşam deneyimleri, bilgi ve tecrübelerine yönelik bulgular elde etmeyi amaçlamaktadır. Buna paralel olarak çalışma nitel bir çalışmadır. Bu çalışmada elde edilen bulgular 24 Afgan görüşmeciyle yapılan görüşmelerdeki verilerden elde edilmiştir. Bu görüşmelerde öncelikle göçmenlerin demografik bilgileri incelenmiştir. Bu bilgiler ışığında katılımcıların göç etmeden önceki meslekleriyle ilgili işler yapamadıkları görülmüştür. Okuma yazma bilmeyenden yüksek lisans mezununa kadar kadar farklı eğitim düzeylerine sahip olan katılımcılar, göç etmeden önce vasıflı işlere sahip olsalar da göç ettikten sonra kendi mesleğine devam eden kişi sayısı çok azdır.

Göçmenliğin iş gücü piyasasından bağımsız bir konu olarak ele alınması mümkün olamamakla birlikte iş gücü piyasasındaki birçok değişikliğin sebebi ve sonucu olmaktadır. Bu aşamada da göçmenlerin iş gücü piyasasında göçmen statüsünde olmasından kaynaklı birçok problemle karşı karşıya kalması kaçınılmaz hal almaktadır. Bu çalışmada elde edilen bulgulara göre göçmenlerin mevcut işlerine girmelerinde birtakım değişkenler söz konusudur. Göçmenlerin bir kısmı daha önce tecrübe ettiği mesleki bilgi ve tecrübelerinden

faydalanabileceği aynı mesleğe ya da benzer mesleklere yönelmektedir. Göçmenler daha önce yaptıkları mesleklerden çok farklı, ağır olarak nitelendirilen özellikle kas gücünden yararlanılan işlerde çalışmakta ve daha vasıflı işler için ise uygun bulunmamaktadırlar. Bir diğer kısmı arda kalan zamanda diğer günlük ve geçimlik işlerine zaman ayırabilmek adına çalışma saatlerinin esnek olduğu işleri tercih etmektedirler. Çalışma ortamında tanıdık, akraba ve aile fertlerinden birinin olması ve bu şekilde bir aracı ile işe girmek göçmen çalışanları çalışma ortamında daha rahat hissettirmektedir. Ayrıca dernekte çalışan katılımcılar ise kendisi gibi göçmen bireylere yardım etme amaçlı herhangi bir ücret karşılığı olmadan çalışmaktadırlar.

Göçmen kimliğin getirdiği problemlerden biri ise iş bulma konusunda seçeneklerin oldukça azalmasıdır. Başka iş bulamadıkları için önüne gelen işe razı olan göçmenler için ise iş bulma konusunda, dil problemi ve göçmen çalışan istemeyen işverenler oldukça önemli problemlerdir. Dil problemi, çalışma hayatına dâhil olma aşamasının yanında günlük hayatta da göçmenleri oldukça zorlamaktadır. Göçmen çalışanların çoğu dil problemi yüzünden iş bulmakta zorlanmakta ve çalıştıkları zor şartlara, pis işler olarak tabir edilen işlere mecbur kalmaktadırlar. İş ararken sorun olan dil problemi, iş aramanın yanında, çalışırken işveren ve iş arkadaşları tarafından da oldukça negatif tutumlarla karşılaşmalarına sebep olmuştur. İş ararken karşılaşılan dil problemini G23 şu şekilde aktarmıştır:

> "Türkçe bilmiyordum mesela Afganlara sordum ki ben mesela ne diyeyim ben? Mesela eleman lazım mı? İşçi lazım mı? Bu cümleyi öğrendim. Ben mağazaya dükkâna gidiyordum eleman lazım mı sadece söylüyordum. Ve mesela işçilerin yanına gittim eleman lazım mı? Onlar da konuşunca, cevap verince bir daha da bilmiyorum. Sadece bu cümle, cevabını bilmiyordum. Bir kâğıda yazdım eleman lazım mı? Herkese onu sordum. O adam sorunca nerede falan hiçbir şey bilmiyorum cevabını bilmiyorum" (G23).

Çalışma Genel Müdürlüğü'nün yaptığı 2021 çalışma hayatı istatistiklerine göre; Türkiye'de uyruklara ve izin türlerine göre yabancılara verilen çalışma izin sayılarına bakıldığında çalışma izni verilen Afganların 2.624'ü erkek, 299'u kadındır.

Göçmenler genellikle geçici, mevsimlik, yevmiye usulü ve daha ağır ve pis işlerde çalışmaktadırlar. İstihdam edildikleri sektörler genellikle inşaat, mevsimlik tarım, ticaret, tekstil, hayvancılık ve sanayi sektörleridir (Lordoğlu ve Aslan, 2016: 793; Çetin, 2016: 1005). Öncelikli ihtiyaçları geçim derdi olan göçmenler genelde geçici işler diye tabir edilen kısa süreli, dönemlik işlerde çalışmaktadırlar. İşveren ihtiyaç olduğu dönemlerde çalıştırılan, ihtiyaç olmayan dönemlerde de kolayca vazgeçebildiği yedek iş gücü ihtiyacını göçmen çalışanlardan karşılamaktadır. Bu şekildeki bir amaca hizmet eden göçmenler bu nedene de paralel olarak genellikle düzensiz çalışma saatleri olan, geçici işlerde çalışmaktadırlar. Bu durum da

göçmenlerin işsiz kaldıkları süreler artmakta ve tekrar bir iş arama sürecine katılmaktadırlar. Böylesi bir kısır döngüde göçmenler daha farklı sorunlarla da karşı karşıya kalmaktadırlar.

Bauder'e (2005: 81) göre göçmenlerin eğitim düzeyi, mesleki bilgi ve becerileri, beşeri sermaye eksiklikleri, kimlik bilgilerinin tanınamaması, dil becerilerinin eksik olması, etnik ve ırksal ayrımcılık gibi birçok problemle karşılaşmaktadırlar. Bu gibi faktörler göçmenleri iş gücü piyasasına dâhil olma aşamasında veya dâhil olduktan sonra çeşitli ayrımcılık davranışlarına maruz bırakmaktadır. Dolayısıyla göçmen işçiler göç ettikleri ülkenin emek piyasasında çoğu zaman dezavantajlı durumdadırlar.

Afgan göçmenlerin çalışma hayatına dâhil olurken yaşadığı problemler çalışma hayatına dâhil olduktan sonra da şekil ve biçim değiştirerek devam etmektedir. Bu çalışmada göçmenlerin çalışma hayatı ile ilgili düşük ücret, sosyal sigortanın olmayışı, fazla mesai, vasıfız ve ağır işlerde çalıştırılma, yaşanan iş kazalarında herhangi bir haklarının olmayışı ve sosyal güvencelerinin olmamasından kaynaklı yaşanan sıkıntılar gibi birçok sorunla baş etmek zorunda kaldıklarını göstermektedir. Ayrıca göçmenlerin dile getirdiği problemlerden bir diğeri de kendi işini kuramamaktır. Dolayısıyla göçmenler, göçmen konumunda olduğu sürece başkalarının yanında çalışan olarak hayatına devam etmeye mecbur kalmaktadırlar. Çalışma hayatında yaşanan bir diğer problem ise göçmen kadınların karşılaştığı taciz sorunudur. Tacize uğrayan kadınlar bu durum karşısında sessiz kalarak ya da o işe devam etmeyerek tepki göstermektedirler.

Uşak tekstil sektöründe oldukça gelişmiş ve bünyesinde birçok tekstil fabrikasını barındıran bir ildir. Göçmenlerin birçoğu bu fabrikalarda istihdam edilmektedir. Kesme makinesi (katılımcıların adlandırma şekli) gibi tehlikeli makinelerin kullanılmasından ötürü göçmenlerin büyük bir kısmı iş kazası geçirmekte ve işveren karşısında hukuki açıdan haklarını savunamamaktadır. Ayrıca Afgan görüşmecilerden biri çalışma koşulları ile ilgili kendini şöyle tanımlamaktadır:

> "Biz şey diyoruz nevin köle. Nevin yani şuandaki hali eskilerden böyle siyah insanları böyle zorla zincirle şey yaptırıyorlar ya. Şimdi artık Nevin yani modern köle gibi şey şimdi yani böyle kullanıyorlar. Mesela bir insan 8'de işe başlıyor 4'e kadar sadece sen bir su içebilirsin başka bir şey yapamazsın çalıştığın vakitte öyle yani. Biz şu anda bunu fark ettik ki modern köleden bir farkımız yok" (G16).

Ayrımcı söylem ve davranışlara maruz kalan göçmenler için bu durum temelde ırkçılık kavramından yola çıkmaktadır. Irk ve etnik köken farklılığı gündelik yaşamda göçmenler üzerinde psikolojik, sosyo-kültürel etkiler yaratırken göçmenleri fırsat eşitliğinden yoksun ayrımcı davranış biçimleri ile mücadele etmek zorunda bırakmaktadır. İlk aşamada iş arama

sürecinde etnik kökenden dolayı başvuruların reddedilmesi, niteliksiz işler için göçmen kitlesinin uygun görülmesi başlı başına bir sorun teşkil etmektedir. İşin üretilmesi ile ilgili herhangi bir etkisi olmayan ırk, etnik köken, din, inanç biçimi, coğrafi farklılıklar gibi faktörlerin göçmenlerin iş yaşamına dâhil olma aşamasında ve sürecin ilerleyen aşamalarında karşı karşıya kaldığı ayrımcılık faktörleridir (Demir, 2011: 763-764).

Yapılan diğer araştırmalarda ise göçmenlerin çalışma hayatında yaşadıkları problemlerle ilgili farklı sonuçlar elde edilmiştir. Bu sorunlardan bazıları kendi iş tanımı dışında başka işler de yaptırılması, göçmen olmaktan kaynaklı önyargılar, hor görülme, iş güvenliğinin olmaması, yapılan işin beğenilmemesi, mola saatlerinin olmaması, sağlıksız iş ortamı, konaklama ve beslenme ihtiyacının karşılanmamasıdır (Özkarslı, 2015: 185; Çetin, 2016: 1005-1006).

Afgan göçmenler göç ettikleri bölgelerle demografik, kültürel, sosyal, ekonomik birçok farklılığın olması sebebiyle çalışma hayatında başta olmak üzere günlük hayatta da ayrımcılık, dışlanma ve ötekileştirmeye maruz kalmaktadır. Dolayısıyla göçmenler göç ettikleri bölgelerle arasında bir aidiyet duygusu oluşmamaktadır. Göç ettiği ülkenin vatandaşlarıyla aynı çalışma koşullarına sahip olmayan göçmenler kendilerini o ülkede ikinci sınıf vatandaş olarak hissetmekte ve toplumla bütünleşmesi zorlaşmaktadır (Birinci Gemici, 2016: 254).

Göçmenlerin çalışma hayatının yanında sosyal yaşamlarında da birtakım sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bunun yanında göç etmeden önceki yaşam şekilleri ve göçten sonraki yaşam şekilleri arasında farklılıklar bulunmaktadır. Afgan göçmenler göç etmeden önceki Afganistan ile şu an yaşadıkları Türkiye arasında farklılıklar olduğunu dile getirmektedirler. Öncelikli olarak göçten önceki mesleğiyle ilgili statü sahibi göçmenler göç ettikten sonra aynı statüye sahip olamamaktadırlar. G17 adlı görüşmeci statüsü ile ilgili farklılıkların olduğunu şu şekilde açıklamıştır:

> "Afganistan çok iyi hepsi iş kolay yani bana iyi. Afganistan'da çalışıyordum orası temiz bir yer üniversite temiz yer yani güzel insanlar hepsi dersli okuma okumuş insanlar. Öyle insanlarla ilgileniyorum. Hastanede geliyorum doktorlar ilgileniyor doktorlarda iyi insanlar okudu mu biliyorlar. Ama burada çok borç var çok mecbur çalışıyoruz. Borç için de çalışıyoruz borç yok mecbur harçlık içinde çalışıyoruz. Ev kira elektrik hepsinin masrafı çok" (G17).

Kadın göçmenler özellikle özgürlük ve etik değerler ile ilgili farklılıklar olduğunu dile getirmektedirler. Afganistan'daki kadınlar ile ilgili giyim kuşam, çalışma, sosyal hayata katılabilme gibi kısıtlamaların olduğu ve daha çok ataerkil bir toplum yapısının hâkim olduğu düşüncesi görüşmecilerden elde edilmiştir. Ayrıca psikolojik olarak, ekonomik olarak, çalışma şartları açısından ve sosyal durum gibi farklı alanlarda farklılıkların olduğu bilgisi

görüşmelerden elde edilmiştir. Görüşmelerin gerçekleştirildiği 24 görüşmeciden 15 göçmene göre çalışma şartları ile ilgili negatif yönde bir değişiklik yaşanmıştır. Türkiye'de çalıştıkları işlerin genellikle daha zor, Afganistan'daki işlerin ise daha kolay ve rahat olduğu şeklinde bir çıkarım yapmak mümkündür.

Bazı göçmenler için Türkiye hedef ülke olarak göç edilirken, bazı göçmenler için ise transit ülke olarak kullanılmaktadır. Göçmenler Türkiye'deki hayat şartlarının zor olması, daha iyi işlerde çalışmak ve eğitim hayatına devam edebilmek için tekrar başka bir yere göç etmek istemektedirler. Bir Afgan göçmen Afganistan'a dönmek isterken, diğer göçmenler ise Avrupa ya da başka ülkelere göç etmek istemektedirler. Afgan göçmenlerin tekrar bir göç kararı vermesi ait olma hissi ile yakından ilişkilidir. Türkiye'de bir düzen kuran ve düzenini bozmak istemeyen ve kendini göç ettiği bölgeye ait olmuş hisseden göçmenler için göçün sonlanması durumu söz konusudur ve burada kalıcı olarak hayatlarına devam etmek istemektedirler. Bir diğer taraftan Birleşmiş Milletler ve devletin göçmen politikalarına göre hareket edecek olan göçmenler için durum daha belirsizdir.

Göç sürecinin en önemli aşamalarından biri de göç ettikten sonra göç edilen bölgeye uyum aşamasıdır. Göçmenler göç ettikleri toplumla bütünleşme ve uyum sürecinde sosyalleşmeye ihtiyaç duymaktadırlar. Afgan göçmenlerin bir kısmı sadece Afgan göçmenlerle iletişim kurarken bir kısmı Afgan göçmenlerin yanı sıra Türklerle de iletişim kurmaktadır. Sosyal çevresi olmayan bir kadın görüşmeci geçmişte eşi ile yaşadığı problemlerden kaçtığı için ve bir erkek görüşmeci de depremden dolayı yaşadığı şehir Malatya'dan geldiği için burada kimseyi tanımamakta ve sosyal çevresi bulunmamaktadır.

Afgan göçmenlerin sosyal yaşamları hakkındaki önemli ipuçlarından biri gelecek beklentileridir. Zor şartlar altında ve düşük ücretlere çalışan Afgan göçmenler gelecekle ilgili çalışma hayatlarında ücretleri artması, kariyer planlarını gerçekleştirme, yaptıkları işin devamlılığı, kendi işini kurabilme ve çalışma koşullarının hafiflemesi gibi beklentileri bulunmaktadır. Bunun yanında çocuk sahibi olan ve eğitim hayatı yarıda kalmış göçmenler için eğitim hayatına devam edebilme gibi beklentiler de söz konusudur. Diğer taraftan Türklerle eşit hak ve yükümlülüklere sahip olma, vatandaşlık alabilme gibi geleceğe yönelik belirsizliklerin ortadan kalkması ile ilgili beklentileri de bulunmaktadır.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre göçmenlerin bir kısmı işveren ve çalışma arkadaşlarının tutum ve davranışlarında yerli çalışanlar ile arasında bir farklılığın olmadığını dile getirirken, esasında göçmenlerin çalışma hakları ile ilgili kısımda yerli çalışanlara göre farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir. Ücret, sigorta, tatil gibi düzenlemeler de yerli çalışanlar ile

aralarında farklılıklar bulunan göçmenler işveren ve çalışma arkadaşları tarafından yabancı olması ile ilgili ayrımcı ifadeler ve söylemlerle de karşı karşıya kalmaktadırlar.

Çalışma kapsamında Afgan göçmenlerin göç etme süreçleri ve göç sonrası farklı alanlarda yaşadığı sorunlar ifade edilmiştir. Farklı nedenlerden ötürü farklı değişkenlerin etkisiyle göç eden Afgan göçmenler için göç sonrası süreç oldukça sorunludur. Hayatını idame ettirebilmek ve yaşadığı toplumun bir parçası haline gelmek için Afgan göçmenler gerek çalışma hayatına dâhil olarak, gerekse sosyal yaşamda göç ettiği bölgedeki toplumla etkileşim kurarak hayatını devam ettirmektedir. Bu aşamada yaşadıkları problemler, gelecekle ilgili beklentileri, sosyal yaşam tasvirleri bu çalışmada ortaya konmuştur.

KAYNAKÇA

Abadan Unat, N. (2006). *Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Acar, F., Ayata, G. A. ve Varoğlu, D. (1999). *Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık: Türkiye'de Eğitim Sektörü Örneği*. TC. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara.

Adıgüzel, Y. (2013). "Dayanışma Ağları Üzerinden Eskişehir'de Siyaset Ve Göçmenlik Algısı". *İstanbul University Journal of Sociology*, *3*(27), 73-94.

Adıgüzel. Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*. Nobel Kitabevi, Ankara.

Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Afganistan Bilgi Notu (2022). Deik.

Ağca, M. (2019). Yönetiminin Yeni Aktörleri Olarak Yerel Yönetimler: İstanbul Alan Araştırması. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ahmadi, A. (2011). Dini Tarihi ve Sosyolojik Boyutuyla Taliban Hareketi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Ahmet, İ. (2004). *Türkiye'de Kaçak Göç*. İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.

Akıncı, B., Nergiz, A. ve Gedik, E. (2015). "Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul". *Göç Araştırmaları Dergisi*, (2), 58-83.

Akkuzu, İ. (2015). "Göç ve Kapitalizm". *Türkiye İşçi Sendikalar Konfederasyonu Araştırma Enstitüsü Bülteni*, (4). 20-29.

Akman, K. (2018). "Göç Yönetiminde Yerel Yönetimler ve STK İşbirliği". *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, *1*(3), 452-466.

Akpınar, T. (2009). Türkiye'ye Yönelik Düzensiz Göçler ve Göçmenlerin İnşaat Sektöründe Enformel İstihdamı. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara.

Aksoy, Z. (2012). "Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim". *Journal of International Social Research, 5*(20).

Aktel, M. ve Kaygısız, Ü. (2018). "Türkiye'de Göç Yönetimi". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *23*(2), 579-604.

Alacahan, O. ve Duman B. (2011). "Dışlanma, Ayrımcılık, Mezhep ve Etniklikler Arası Eşitsizlikler". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *13*(1), 1-29.

Alakuş, E. (2018). Türkiye'de Göç Yönetimi ve Uygulaması. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Alpman, P. S. (2018). "Göçmen Kimliği ve Emeği, Sığınmacı Kimliği ve İşgücü Piyasası". Toplum ve Hekim Dergisi. 33*(5*). 337-347.

Aras, B. ve Toktaş, Ş. (2008). Güvenlik, Demokrasi ve İstikrar Sarmalında Suriye ve Afganistan. Seta.

Armaoğlu, F. H. (2001). *Yirminci Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914-1995*. Alkım Yayınevi, İstanbul.

Aslan, G. G. ve Güngör, F. (2019). "Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Göç Sonrası Yaşadığı Sorunlar: İstanbul Örneği". *OPUS International Journal of Society Researches*, *11*(18), 1602-1632.

Ataöv, T. (1996). *Çatışmaların Kaynağı Olarak Ayrımcılık*. Ankara: AÜ SBF İnsan Hakları Merkezi.

Atasü Topcuoğlu, R. (2015). "Göç ve Sermaye İlişkisi ve Türkiye'de Göçmen Çocuk Emeği". *İşçi Sınıfı ve Göç*, 116-125.

Atik, H. (2006). *Beşeri sermaye, dış ticaret ve ekonomik büyüme*. Ekin Yayınevi.

Anthias, F. ve Cederberg, M. (2006) State of the Art Theoretical Perspectives and Debates in the UK, Integration of Female Immigrants in Labour Market and Society, Policy Assessment and Policy Recommendations, WP4.

Aydın, Ö. F. (2015). Türkiye'de Göçmen Kaçakçılığı Suçu ile Mücadelede Yasal Düzenlemelerin Rolü. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Aygül, H. H. (2018). "Mülteci Emeğinin Türkiye İşgücü Piyasalarındaki Görünümü ve Etkileri". *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, *9*(20), 68-82.

Baldık, Y. ve İşigüzel, B. (2018). *Ana Dili Türkçe Olmayan Göçmen Toplulukların Eğitim Sistemine KatılımındaTürkçe Öğretiminin Önemi* Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir.

Balibar, E. ve Wallerstein, I. (1993). *Irk, Ulus, Sınıf: Belirsiz Kimlikler*, (çev. Nazlı Ökten). Metis Yayınları, İstanbul.

Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *7*(1), 231-274.

Barkın, E. (2014). "1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi". *Ankara Barosu Dergileri*, *72*(1). 331-360.

Bartram, D., Poros, M. V. ve Monforte, P. (2017). "Göç Meselesinde Temel Kavramlar". *Ankara: Hece İnceleme*.

Başak, C. (2011). *Mülteciler, Sığınmacılar ve Yasa Dışı Göçmenler*. TC İçişleri Bakanlığı Yayını, Ankara.

Bauder, H. (2005). "Habitus, Rules Of The Labour Market And Employment Strategies Of Immigrants in Vancouver, Canada". *Social & Cultural Geography*, *6*(1), 81-97.

Baumann Z. (2005). *Bireyselleşmiş Toplum*. (Çev.: Yavuz Alogan). Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Baybora, D. (2010). "Çalışma Yaşamında Yaş Ayrımcılığı ve Amerika Birleşik Devletleri'nde Yaş Ayrımcılığı Düzenlemesi Üzerine". *Çalışma ve Toplum Dergisi*, *24*, 33-58.

Bayındır Goularas, G. ve Sunata, U. (2015). "Türk Dış Politikasında Göç ve Mülteci Rejimi". *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmaları Dergisi*, *2*(1), 12-40.

Bayraklı, C. (2007). Dış Göçün Sosyo-Ekonomik Etkileri: Görece Göçmen Konutları'nda (İzmir) Yaşayan Bulgaristan Göçmenleri Örneği. *Yayımlanmamış Doktora Tezi.*

Bilgin, B. (2012). "Çalışma Yaşamında Kadın ve Yasal Düzenlemeler". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 99. 311-315.

Bilir Güler, S. (2005) Örgüt Kültürü İçinde Cinsiyet Ayrımcılığı Ve Kadınların İşyerinde Karşılaştıkları Mesleki Baskılar: Trakya Bölgesi İmalat Sektöründe Kadın Çalışanlar Üzerine Bir Araştırma. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Birinci Gemici, N. (2016). "Çalışma Hayatında Dezavantajlı Bir Grup: Göçmenler". *İş ve Hayat*, *2*(4), 239-261.

Birleşmiş Milletler Komisyonu. (1949). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi.

Buz, S. (2002). Türkiye'deki Sığınmacıların Üçüncü Bir Ülkeye Gidiş İçin Bekleme Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlar. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Byron, R. A. (2010). "Discrimination, Complexity, And The Public/Private Sector Question". *Work and occupations*, *37*(4), 435-475.

Castles, S. ve Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı - Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri.* Bilgi Üniversitesi, İstanbul.

Castles, S. ve Miller, Mark J. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri,* Çev. B. U. Bal ve İ. Akbulut, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Canpolat, N. (2000). Türkiye'de Beşeri Sermaye Birikimi ve Ekonomik Büyüme. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *18*(2), 265-281.

Chambers, I. (2014). *Göç, Kültür, Kimlik*. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Ciğerci Ulukan, N. (2015). Kapitalizmin Denizinde Boğulanlar: Göçmenler ve Göç Politikaları. *DİSKAR (Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Enstitüsü Bülteni)*, *4*, 30-39.

Cillo, R. ve Perocco, F. (2008). Migrant Labour in The Underground Economy: Between Processes Of Irregularization And Informalization. *Venice: University of Venice Ca'Foscari*.

Colic-Peisker, V. ve Tilbury, F. (2007). Refugees And Employment: The Effect Of Visible Difference On Discrimination. Centre for Social and Community Research, Murdoch University, Perth, Western Australia.

Coşkun, M. B.(2018). "Kamuda Göç Yönetimi Çalışmalarında Önemli Bir Özne: İnsan Taciri Mağdurları Meselesi ve Kamu Yönetimi İçin Önemi". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *15*(2), 527-542.

Craig, T., Mac Jajua, P. ve Warfa, N. (2009). "Mental Health Care Needs Of Refugees". *Psychiatry*, *8*(9), 351-354.

Creswell, J. W. (2003). Educational Research: Planing, Conducting, and Evaluating Quantitative and.

Crush, J. ve Ramachandran, S. (2009). Xenophobia, International Migration and Human Development (rep., 1-104). New York: United Nations Development Programme. Human Development Reports, Research Paper.

Çağlar, T. (2018). "Göç Çalışmaları İçin Kavramsal Bir Çerçeve". *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(8), 26-49.

Çağlayan, S. (2006). "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi". *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 67-91.

Çakı, A. (2018). Geçmişten Bugüne Türkiye'nin Göç Politikası ve Suriyeli Göçmenler Bağlamında Göç Yönetişimi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman.

Çakı, G. (2019). Göçmen Ayrımcılığını Konu Alan Halkla İlişkiler Kampanyalarındaki Görsellerin Göstergebilimsel Analizi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çakır, S. (2011). "Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2011*(24), 129-142.

Çalışma Hayatı İstatistikleri (2021). *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı*. Çalışma Genel Müdürlüğü. Ankara.

Çavdar, T. (2003). *İktisat Kılavuzu*. NK Yayınları, İstanbul

Çayan, O. (2018). Uluslararası İşgücü Göçü ve İşsizlik Üzerine Etkisi: 2009-2015 Yılları Arası Türkiye İncelemesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Çayır, K. (2012). Gruplararası İlişkiler Bağlamında Ayrımcılık. *Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar (5-17).* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Çelebi, N. (1997). Göç ve Hareket. *Toplum ve Göç içinde,* Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara.

Çelenk, S. (2010). Ayrımcılık ve Medya. *Televizyon Haberciliğinde Etik*, 211-228.

Çelik, F. (2006). "İç Göçlerin İtici ve Çekici Güçler Yaklaşımı İle Analizi". *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (27).

Çetin, İ. (2016). "Suriyeli Mültecilerin İşgücüne Katılımları ve Entegrasyon: Adana-Mersin Örneği". *Gaziantep University Journal Of Social Sciences, 15*(4). 1001-1016.

Çiçekli, B. (2005). "Yasa Dışı Göç, İnsan Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti ile Mücadele ve Türkiye". *Polis Bilimleri Dergisi, 7*(1), 43-57.

Çiftçi, M. (2011). Bölgeler Arası Eşitsizlik Perspektifiyle İç Göç-Sosyoekonomik Gelişmişlik İlişkisi ve Türkiye Örneği. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Dedeoğlu, S. & Gökmen, Ç. E. (2020). Göç teorileri, Göçmen Emeği ve Entegrasyon: Kadınların Yeri. *Türkiye'de Göç Araştırmaları*, *18*.

Dedeoğlu, S. (2018). Tarımsal Üretimde Göçmen İşçiler: Yoksulluk Nöbetinden Yoksulların Rekabetine. *Çalışma Ve Toplum, 1*(56), 37-68.

Davies, N. (2006). *Avrupa Tarihi.* (Çev. M. Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

Demir, M. (2011). "İş Yaşamında Ayrımcılık: Turizm Sektörü Örneği". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 8*(1), 760-784.

Demirbaş, H. ve Bekaroğlu, E. (2013). "Evden Uzakta Olmak: Sığınmacıların/ Mültecilerin Psikolojik Sorunları ve Alınacak Önlemler". *Kriz dergisi, 21*(1), 11-24.

Demirel, B. A. “Doğu’da Göçün Temelleri”, Pivolka (Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Eleştirel-Yaratıcı Düşünme ve Davranış Araştırmaları Laboratuarı), Yıl 3, Sayı 14, Ankara-2004.

Demirel, Y. (2011). "İşyerinde Ayrımcılık: Kavramsal Bir İnceleme". *Tisk Akademi*, *6*(12), 67-87.

Demirhan, Y. ve Aslan, S. (2015). "Türkiye’nin Sınır Ötesi Göç Politikaları ve Yönetimi". *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(1), 23-62.

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), Afganistan Ülke Bülteni, 2012, sayfa 2.

Dinç Güzel, H. (2021). Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Göçmenlerin Sorunları ve Suriyeli Göçmenlere Yönelik Kamu Politikaları. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Doğan, A. E. (2002). "Yeni Bir Uluslararası Göç Dalgasının Eşiğinde: Dünya Kentlerine Göç". *Kentleşme, Göç ve Yoksulluk*.

Doğan, M. (2019). Temel Eğitim Kurumlarındaki Afgan Uyruklu Öğrencilerin Sosyal Entegrasyonunda Okulun Yeri: Karaman Örneği. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.

Doğan, Y. (2019). "Trabzon’da Yaşayan Afganistan Uyruklu Sığınmacıların Göç Deneyimleri ve Sorunları". *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, *5*(7), 11-29.

Doğanay, Ü. (2018). "Ayrımcılık, Söylem ve Medya". *Ayrımcılığın Yüzleri*, 16-39.

Doğrul, H. G. (2007). Kentsel Alanlarda Kadın İşgücü Arzının Belirleyicileri ve Kadın İşgücü Arzının Ücret Yapısı Üzerindeki Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. *Yayınlanmamış Doktora Tezi.* Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya

Dönmez Kara, Ö. C. (2015). Göç Bağlamında Uluslararası İşbirliği ve Türkiye'nin Politikaları. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Duman, Ö. (2009). "Atatürk Döneminde Balkan Göçmenlerinin İskân Çalışmaları (1923-1938)". *Atatürk Yolu Dergisi*, *11*(43), 473-490.

Durgun, S. ve Aydın, A. H. (2018). "Kahramanmaraş’taki Suriyeli Sığınmacıların Yerel Halk Tarafından Sosyo-Ekonomik ve Politik Açıdan Değerlendirilmesi". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *15*(2), 501-526.

Dündar, F. (2002). *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*. İletişim Yayınları, İstanbul.

Ekici, S. ve Tuncel, G. (2015). "Göç ve İnsan". *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(1), 9-22.

Erdoğan, T. (2019). "Kavramsal ve Kuramsal Açıdan Göç Olgusu". A. Aköz vd. (Ed.).

Ergin, M. (2009). 'Bizden Irkçı Olmaz' Türk Kimliği ve Irksal Sözlükler. *içinde: Ömer Laçiner (der.). Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-9,*. İletişim Yayınları, İstanbul, 386-412.

Ergüven, N. S. ve Özturanlı, B. (2013). "Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *62*(4), 1007-1062.

Eryurt, M. A. ve Koç, İ. (2017). Türkiye'de Afganistan Uyruklu Uluslararası Koruma Başvurusu ve Statüsü Sahipleri Üzerine Analiz: Türkiye'ye Geliş Sebepleri, Türkiye'de Kalışları, Gelecek Planları ve Amaçları. Hacettepe Üniversitesi. Ankara.

Esenlikci, A. C. ve Engin, M. A. (2019). "1960'dan Günümüze Avrupa Birliği Ülkelerinde Yaşayan Türk Göçmenlerin Sorunları". *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, *8*(20), 59-77.

Eurolink Age (ed.) (1997), "Optionen der staatlichen Politik zur Förderung älterer Arbeitnehmer", Eurolink Age, London/Bruxelles.

Faist, T. (2000). *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces.* Oxford, Clarendon Press.

Fielden, A. (2008). Local Integration: An Under-Reported Solution To Protracted Refugee Situations.

Foucart, J. (2003). "La Vieillesse: Une Construction Sociale". *Pensée plurielle*, *6*(2), 7-18.

Freehling, W. ve Freehling, W. W. (1994). *The Reintegration Of American History: Slavery And The Civil War*. Oxford University Press on Demand.

Geçmişten Günümüze Göçler. Konya Ticaret Odası, Konya, 17-44.

Gencer, T. E. ve Özkan, Y. (2017). Göç Eden Çocukların Kayıp Nesil Olmalarını Engellemek: Suriyeli Çocukların Eğitim Sistemi Üzerinden Entegrasyonu ve Okul Sosyal Hizmeti Uygulamaları. In *Kongre Programı ve Bildiri Özetleri Kitabı Congress Programme & Book of Abstracts* (p. 227).

Genç, S. Y. ve Aydemir, C., (2011). "Ortaçağ'ın Sosyoekonomik Düzeni: Feodalizm". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *10*(36), 226-241.

Gençler, A. (2005). "Avrupa Birliğinin Göç Politikası". *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (49).

Geyik, S. (2018). "Göç ve Afganlar: 'İstikrarlı Mülteciler'". *Göç Araştırmaları Dergisi*, *4*(2), 128-159.

Gezgin, M. (1991). "İşgücü Göçü Teorileri". *Sosyoloji Konferansları*, (23), 31.

Gezgin, M. F. (1994). *İşgücü Göçü ve Avusturya'daki Türk İşçileri*. İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Giddens, A. (2010). "Göçmenlerin Emek Piyasası Üzerindeki Etkisi". *Sosyoloji Başlangıç Okumaları*, 522-527.

Goldman, B. M., Gutek, B. A., Stein, J. H. ve Lewis, K. (2006). "Employment Discrimination In Organizations: Antecedents And Consequences". *Journal of management*, *32*(6), 786-830.

Gök, S. (2005). Tek Parti Döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da İskan Politikaları (1923-1950.) *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.

Göregenli, M. (2012). "Temel Kavramlar: Önyargı, Kalıpyargı ve Ayrımcılık". *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, *175*, 187.

Greenwood, M. J. (1985). "Human Migration: Theory, Models, And Empirical Studies". *Journal of Regional Science*, *25*(4), 521-544.

Güldalı, O. (2022). STK Perspektifinden İzmir'de Göçmen Ve Sığınmacılara Yönelik Ayrımcılık ve Sosyal Dışlanma: Sosyal Hizmetin Temel İlkeleri Bağlamında Bir Değerlendirme. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Güllüpınar, F. (2012). "Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme". *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, *2*(4). 53-85.

Günay, E., Atılgan, D. ve Serin, E. (2017). "Dünya'da ve Türkiye'de Göç Yönetimi". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *7*(2), 37-60.

Gürkan, M. (2006). Sosyolojik Açıdan Göç ve Yasadışı Göç Hareketleri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Hagen-Zanker, J. (2008). "Why Do People Migrate? A Review Of The Theoretical Literature". *A Review of the Theoretical Literature (January 2008). Maastrcht Graduate School of Governance Working Paper No*.

Hansen, R. (2003). "Migration to Europe since 1945: Its History And Its Lessons". *The Political Quarterly*, *74*(s 1), 25-38.

Harunoğulları, M. (2016). "Suriyeli Sığınmacı Çocuk İşçiler ve Sorunları: Kilis Örneği". *Göç Dergisi (GD)*, *3*(1), 29-63.

Hogg, M. A., & Vaughan, G. M. (2014). Sosyal psikoloji (2. bs.)(Çev. İ. Yıldız ve A. Gelmez). *İstanbul: Ütopya Yayınevi*.

Hopkins, T., Wallerstein, I., Casparis, J., Derlugian, G. M., Ikeda, S., Lee, R. ve Tabak, F. (1996). *The Age of Transition: Trajectory of the World System, 1945-2025*. Palgrave Macmillan.

Hudson, K. (2007). The new labor market segmentation: Labor market dualism in the new economy. *Social science research*, *36*(1), 286-312.

Ihlamur Öner, S. ve Şirin Öner, N. (2012). *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*. İletişim Yayınları, İstanbul.

International Labor Office. (2010). *International labour migration: a rights-based approach*. International Labour Office.

World Commission on the Social Dimension of Globalization. (2004). *A Fair Globalization: The Role of the ILO: Report of the Director-General on the World Commission on the Social Dimension of Globalization* (Vol. 92). International Labour Organization.

ILO. (2006). Multilateral Framework on Labour Migration: Non-binding principles and guidelines for a rights-based approach to labour migration. Geneva: International Labour Organization.

ILO. (2009). Migration For Employment Recommendation (Revised), 1949 (No: 86). Geneva: International Labour Organization.

İçduygu, A. (2004). *Türkiye'de Kaçak Göç*. İstanbul Ticaret Odası, İstanbul.

İçduygu, A. Erder, S. ve Gençkaya Ö. F. (2014). Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere. İstanbul Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi.

İçduygu, A. ve Aksel, D. B. (2012). Türkiye'de Düzensiz Göç. *Uluslararası Göç Örgütü Türkiye*.

İçduygu, A. ve Yükseker, D. (2012). "Türkiye'de Transit Göçü Yeniden Düşünmek: Bir Göç Olgusunun Yaratılmasında Gerçeklik ve Yeniden Sunum". *Nüfus, Mekan ve Mekan , 18* (4), 441-456.

İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Başkanlığı. Yıllık Göç Raporları, 2016.

İnan, C. E. (2016). "Türkiye'de Göç Politikaları: İskân Kanunları Üzerinden Bir İnceleme". *Göç Araştırmaları Dergisi*, (3), 10-33.

İnce, C. (2019). Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *11*(18), 2579-2615.

İnsan Kaynakları Geliştirme Vakfı (2015). Türkiye'de Göçmen Olmak: Göçmen İşçiler Araştırması. *İstanbul: Aşama Matbaacılık Ltd. Şti*, 62-66.

İrdem, İ. (2017). “Göç - Güvenlik İlişkisi Bağlamında “Tarihte Güvenliği Etkileyen Büyük Göç Dalgaları” ve Suriyeli Mülteciler”. Geçmişten Günümüze Göç. 2017, Samsun, 519-536.

İskân Kanunu, Resmi Gazete, 21 Haziran 1934, İstanbul 1934, s. 4-5.

Kafesoğlu, İ. (1998). *Türk Milli Kültürü*. Ötüken Neşriyat AŞ.

Kara, M. A. (2014). Türkiye’ye Yönelik Düzensiz Emek Göçü ve Göçmen İstihdamı: İnşaat Sektörü Örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kara, M. A. ve Kurtulmuş, M. M. (2015). "İnşaat Sektöründe Göçmen İşçi İstihdamı Üzerine Alan Araştırması". *İşçi Sınıfı ve Göç Sayısı DİSKAR dergisi sayı*, *4*, 54-65.

Karaman, B. ve Özçalık, M. (2007). "Türkiye’de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Bir Sonucu: Çocuk İşgücü". *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, *14*(1), 25-41.

Karasu, M. A. (2017). "Göç ve Uyum Sorunu". *Uluslararası*, *11*, 631-649.

Kartal, B. ve Başçı, A. G. E. (2014). "Türkiye'ye Yönelik Mülteci ve Sığınmacı Hareketleri". *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *12*(2), 275-299.

Khumchany, S. J. (2019). *Türkiye Afganistan İlişkileri (1991-2014)* (Master's Thesis, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Kılınç, A. (2018). "Sınır Aşan Göçler: Mülteci Sorunu ve Göç Yönetimi". *Ombudsman Akademik*, (8), 75-102.

Kınık, K. (2010). "Göç, Sürgün ve İltica". *Hayat Sağlık Dergisi*, *2*(2010), 36-39.

Kiren, A. (2012). Afganistan’ın Yeniden Yapılandırılmasında Türkiye’nin Rolü (2001-2011). *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Koca Ş. (2019). "Suriyeli Sığınmacıların Türk Emek Piyasasına Katılım Süreçlerinin Toplumsal Boyutları". *Göç Araştırmaları Dergisi*, *5*(2), 314-357.

Kocacık, F. ve Gökkaya, V. B. (2005). Türkiye’de Çalışan Kadınlar ve Sorunları. *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *6*(1), 195-219.

Koç M. (2018). Türkiye’ye Düzensiz Afgan Göçü Ve İran’ın Göç Politikaları.

Koç, M. Görücü, İ. ve Akbıyık, N. (2015). "Suriyeli Sığınmacılar ve İstihdam Problemleri". *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(1), 63-94.

Koçan, S., Demirci Güngördü, N., Demir, A. ve Üstün, Ç. (2017). "Bir Grup Sağlık Çalışanının Bakış Açısıyla Göçmen Sorunu: Nitel Bir Çalışma". *Electronic turkish studies*, *12*(31). 361-378.

Koçancı M. ve Namal M. K. (2017). "Kitlesel Göç Hareketleri ve Türkiye". *Journal of Awareness*, 2. 229-248.

Kolukırık, S. (2009). "Mülteci ve Sığınmacı Olgusunun Medyadaki Görünümü: Medya Politiği Üzerine Bir Değerlendirme". *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *8*(1), 1-20.

Koyuncu, A. (2011). "Anadolu Kentlerine Göç: Konya Örneği". *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, *1*(1), 130-145.

Kurt, H. (2006). "Göç Eğilimleri ve Olası Etkileri". *Yönetim Bilimleri Dergisi,* 4(*1*). 148-178.

Kurtulmuş, M. M. (2015). "Sendikalar ve Göçmen İşçiler" . *DİSK-AR Dergi*, *4*, 40-54.

Kutal, G. (1992). "Türkiye'de İşsizliğin Yapısal Özellikleri". *II. İstihdam Haftası Tebliğleri*, 61-66.

Kutanis, R. Ö. ve Ulu, S. (2016). "İşgücü Piyasalarında Ayrımcılığın Kaynakları". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (35), 359-372.

Laczko, F. (2002). "New Directions For Migration Policy in Europe". *Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series B: Biological Sciences*, *357*(1420), 599-608.

Lee, E. S. (1966). "A Theory Of Migration". *Demography*, *3*(1), 47-57.

Leghtas, I. ve Sullivan, D. (2017). Refugess International. Saha Araştırması Raporu.

Loomba, A. (1998). *Colonialism/Postcolonialism*. Routledge.

Lordoğlu, K. ve Aslan, M. (2012). "Türkiye İşgücü Piyasalarında Etnik Bir Ayırımcılık Var Mıdır?". *Çalışma ve Toplum*, *33*(2). 117-146.

Margesson, R. (2007). Afghan Refugees: Current Status And Future Prospects. Lıbrary Of Congress Washington Dc Congressional Research Service.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları. Ankara.

Martin, S. F. (1999). Economic Integration Of İmmigrants: A North American-European Comparison Economic Integration Of Immigrants.

Marx, K. (2003). *Kapital*. Çev. Alaattin Bilgili. Sol Yayınları, Ankara.

Massey, D. S. (2003, June). "Patterns And Processes Of International Migration in The 21st Century". In *Conference on African Migration in Comparative Perspective, Johannesburg, South Africa* (Vol. 4, No. 7, pp. 1-41).

Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. ve Taylor, J. E. (2014). "Uluslararası Göç Kuramlarının Bir Değerlendirmesi". *Göç Dergisi*, *1*(1), 11-46.

Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. ve Taylor, J. E. (1993). "Theories Of International Migration: A Review And Appraisal". *Population And Development Review*, 431-466.

Mawani, F. N. (2014). Social Determinants Of Refugee Mental Health. In *Refuge And Resilience*. 27-50. Springer, Dordrecht.

Obayd, A. J. (2020). Afganistan'da Göç Sorunu. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Obayd, A. J. ve Karataş, A. (2021). "Afganistan'da Göç Hareketliliğinin Neden Ve Sonuçları". *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 1*(50), 75-91.

Orhan, O. & Gündoğar, S. S. (Eds.). (2015). *Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye etkileri*. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi.

ORSAM (2012). Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi. Rapor No:22, 2012.

Önen, C., Güneş, G., Türeme, A. ve Ağaç, P. (2014). "Bir Mülteci Kampında Yaşayan Suriyelilerde Depresyon ve Anksiyete Durumu". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *2*(6), 223-230.

Özcan, E. D. E. (2017). "Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme". *İş ve Hayat, 2*(4), 183-215.

Özcan, M. (2005). "*Avrupa Birliği Sığınma Hukuku: Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı"*. Usak Books.

Özel, C. (2018). Afganistan'ın Yeniden İnşasında Türkiye'nin Yumuşak Güç Stratejisi.

Özer, İ. (2013). "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Resmi Konuğu Afgan Kralı Amanullah Han'ın Türkiye Ziyaretinin Türk Basınındaki Yansımaları (1928)". *Electronic Turkish Studies, 8*(11). 279-291.

Özkarslı, F. (2015). "Mardin'de Enformel İstihdamda Çalışan Suriyeli Göçmenler". *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(1), 175-192.

Özlü, H. (2012). "'Türk-Afgan Dostluk ve İşbirliği Antlaşması' Kapsamında Atatürk Dönemi Türkiye-Afganistan İlişkilerine Bakış". *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, *3*(8). 31-46.

Öztürk, C. ve Tekiner, M. A. (2017). "Stratejik Göç Yönetimi Çerçevesinde Türkiye'de Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün Konumu". *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, *19*(1), 143-159.

Öztürk, İ. (2015). İş Yaşamında Üretkenlik Karşıtı Davranışlar: Ayrımcılık Ve Adaletsizlik Algıları İle Olumsuz Duyguların Etkileri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Öztürk, S. ve Saygın, S. (2017). "1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Stagflasyon Olgusu". *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, *6*(12), 1-12.

Özyakışır, D. (2013). *Göç, Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*. Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd., Şti, Ankara.

Papademetriou, D. (2005). Education and Immigrant Integration in the United States and Canada. Proceedings of Conference, April 25, 2005, The Migration Policy Institute.

Patton, M. Q. (2005). Qualitative Research. New York: John Wiley & Sons, Ltd.

Petersen, W. (1958). "A General Typology Of Migration". *American Sociological Review*, *23*(3), 256-266.

Piore, M. J. (1979). *Birds Of Passage: Migrant Labor And İndustrial Societies*. Cambridge University Press, Cambridge.

Plutharkos, (1945). *Hayatlar: Perikles-Fabius Maximus*. (Çev. O. Davies). MEB, Ankara.

Afganistan Ülke Raporu (2017). Kabil. *TC Kabil Büyükelçiliği, Ticaret Müşavirliği*.

Ravenstein, E. G. (1885). "The Laws Of Migration". *Journal Of The Statistical Society Of London*, *48*(2), 167-235.

Robinson, R. (2005). *Beyond The State-Bounded Immigrant Incorporation Regime*. North-South Institute.

Rystad, G. (1992). Immigration History And The Future Of International Migration. *International Migration Review*, *26*(4), 1168-1199.

Salihy, M. A. (2014). *Afganistan'da İktidar Mücadalesi Ve Dış Müdahaleler, 1973-2014* (Doctoral dissertation, Yüksek Lisans Tezi. Ankara-2014).

Samur, H. (2008). Avrupa Birliği'nde Göçe Yönelik Global Yaklaşım. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, *5*(2), 1-16.

Sarı, M. (2011). Atatürk Dönemi'nin İskân Politikasında İç İskâna Yönelik Çalışmalar (1923-1938). *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, *7*(14), 87-114.

Sayın, Ö. (2001). Gezegenimizin Küreselleşmesi. *Sosyoloji Dergisi*, (8-9).

Sennett, R. (2005) *Karakter Aşınması: Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri*, B. Yıldırım (çev.). Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Sert, D. Ş. (2012). Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru. S. G. Ihlamur ve A. Öner içinde, *Küreselleşme Çağında Göç* (s. 29-48). İletişim Yayınları, İstanbul.

Shaiq, G. (2014). Afganistan'ın İktisadi Gelişimi ve Türkiye ile Olan Ekonomik İlişkilerinin Değerlendirilmesi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi.* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Sina, A. (2017). "Antik Çağ'da Bir Göç Modeli: Klerukhia". *Geçmişten Günümüze Göç.* 2017, Samsun, 17-27.

Sirkeci, İ., Utku D. ve Yüceşahin, M. M. (2019). "Göç Çatışma Modelinin Katılım, Kalkınma ve Kitle Açıkları Üzerinden Bir Değerlendirmesi". *Journal of Economy Culture and Society*, *59*(1), 157-184.

Sivrioğlu, U. T. (2020). "Sovyet Askeri Müdahalesinden Önce Sovyetler Birliği-Afganistan İlişkileri (1919-1979)". *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi*, *3*(1), 57-75.

Standing, G. (2015). *Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf*. İletişim Yayınları, İstanbul.

Stark, O. ve Bloom, D. E. (1985). "The New Economics Of Labor Migration". *The American Economic Review*, *75*(2), 173-178.

Stark, O., Blackwell, B. ve Ghatak, A. (1991). The Migration Of Labor. Basil Blackwell Cambridge.

Stouffer, S. A. (1940). "Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility And Distance". *American Sociological Review*, *5*(6), 845-867.

Suh G. (2021) Sebepleri ve Sorunlarıyla Göçmenlik: İstanbul'daki Afganlar. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Sünbül, N. (2017). "Eski Mezopotamya Tarihinde Sami Göçleri". *Geçmişten Günümüze Göç.* 2017, Samsun, 63-71.

Svensson, M., Urinboyev, R., Wigerfelt Svensson, A., Lundqvist, P., Littorin, M. ve Albin, M. (2013). "Migrant Agricultural Workers and Their Socio-Economic, Occupational and Health Conditions–A Literature Review". *Occupational and Health Conditions–A Literature Review (July 1)*.

Şahin, C. (2001). "Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme". *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *21*(2). 57-67.

Şahin, Ç. (2018). "Türkiye'de Kadın Göçmen İşçilerin Durumunun 'Emek-Sermaye Çatışmasında 'Yeniden Değerlendirilmesi". *Çalışma ve Toplum*, *59*(4). 2155-2192.

Şemşit, S. (2018). "Avrupa Birliği Politikaları Bağlamında Uluslararası Göç Olgusu ve Türleri: Kavramsal Bakış". *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *25*(1), 269-289.

Şimşir, B. (2002), *Atatürk ve Afganistan*, ASAM, Ankara, 56-58.

Tajfel, H. ve Turner, J. C. (1979). "An Integrative Theory Of Intergroup Conflict". *The Social Psychology of Intergroup Relations*, 74, 33-47.

Tanrıkulu, F. (2018). Yaşlanan Alman Nüfusu ve Artan Göçmen İhtiyacı Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi: Yükselen Irkçılık, Yabancı Düşmanlığı ve Ayrımcılık. In *Journal of Social Policy Conferences* (No. 75, pp. 93-122).

Tarih, G. A. ve Başkanlığı, S. E. (2009). *Geçmişten Günümüze Türk- Afgan İlişkileri*. Genelkurmay Basımevi, Ankara.

Taş, H. Y. ve Özcan, S. (2018). "Suriyeli Göçmen Sorunlarının, Sosyal Politikalar Bağlamında Analizi". *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, *7*(17), 36-54.

Taşcı, F. (2009). "Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç". *Kamu-İş, C, 10,* 177-204.

Taşdemir, N. (2017). "Göçmenler Arasında Algılanan Ayrımcılık, Psikolojik İyi Olma Hali ve Sosyal Kimlikler İlişkisinin Değerlendirilmesi". *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *1*(2), 47-70.

Taşkesen, M. Ö. (2017). "Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de İç Göç Ve Çalışma Hayatı". *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *1*(1), 20-35.

Tavas, O. E. (2015). Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Sürecinde Uluslararası Göç Yönetim Stratejisi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi.* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tekeli, İ. (2008). *Göç ve Ötesi*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Tekeli, İ. ve Erder, L. (1978). *Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Tekin, H. (2006). Nitel araştirma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme. *İstanbul University Journal of Sociology*, *3*(13), 101-116.

Toksabay, B. (2010). The Health Right Of Refugees in Turkey. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*. İstanbul Bilgi Üniversitesi, İsttanbul.

Tor, H. (2010). "Türkiye'de Çocuk İşçiliğinin Boyutları". *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, *2*(2), 25-42.

Turani, A. J. (2016). Amanullah Han dönemi Türk-Afgan ilişkileri (1919-1929). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Tümtaş, M. S. (2022). "Türkiye'ye Düzensiz Afgan Göçü: Zorunlu Göç Mü "İstila" Mı?". *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, *21*(1), 338-353.

Ulaş S. (2018). İç Gruba Yönelik Tehdit Durumunda Algılanan Önyargı ve Ayrımcılık Ilişkisi: Aleviler Açısından Bir İnceleme. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Ulfet, A. (2016). Afganistan'da Sovyet İşgali ve Ulema. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ). (1958). 111 No'lu ILO Ayrımcılık (iş ve Meslek) Sözleşmesi.

Ülgen, P. (2010). "Ortaçağ Avrupası'nda Feodal Sisteme Genel Bir Bakış". *Mukaddime, 1*(1), 1-18.

Ünsal, A. (2019). Uluslararası Göç Kavramı Ve Uluslararası Göçün Ülke Ekonomileri Üzerinde Muhtemel Etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, (18), 50-61.

Ünver, M. (2010). *Sömürgecilik Tarihi*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Tarih Lisans Programı.

Üreten, H. (2017). "Metoikoslar: Antikçağın Göçmenleri". Geçmişten Günümüze Göç. 2017, Samsun, 29-38.

Uyanık, Y. (1999). Dualist (İkili) İşgücü Piyasası Teorisi. *Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1*(3), 1-8.

Wallerstein, I. (2011). *Dünya Sistemleri Analizi* (Çev: E. Abadoğlu). BGST Yayınları, İstanbul

Williams, E. (1944). *Capitalism and Slavery*. Andre Deutsch, London.

Wood, S., Braeken, J. ve Niven, K. (2013). "Discrimination And Well-Being In Organizations: Testing The Differential Power And Organizational Justice Theories Of Workplace Aggression". *Journal Of Business Ethics, 115*(3), 617-634.

Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanunu, Kanun Numarası: 6458, Kabul Tarihi: 4/4/2013, Yayımlandığı R. Gazete: Tarih: 11/4/2013 Sayı: 28615, Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 53, https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf (erişim tarihi: 15.06.2023).

Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Anı Yayıncılık, Ankara.

Yavuz, Ö. (2014). *Afetler Sonrası Yapılan Sosyal Yardımlar ve Hizmetler*. İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul.

Yavuz, S. (2013). "Göç, Entegrasyon ve Din: Avrupa'da Yaşayan Türkler Bağlamında Bir Değerlendirme". *Journal of International Social Research, 6*(26). 610-623.

Yıldırım, A. (1999). "Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi". *Eğitim ve Bilim, 23*(112).

Yıldırım A. ve Şimşek H. (2021). "Nitel Araştırma Yöntemleri". *Seçkin Yayınları*

Yılmaz Başçeri, E. (1998). "Uluslararası Göç", F. Sönmezoğlu, (der.), *Uluslararası Politikada Yeni Alanlar, Yeni Bakışlar*, Der Yayınları, İstanbul, 489-517.

Yılmaz, A. (2014). "Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri". *Electronic Turkish Studies, 9*(2). 1685-1704.

Yılmaz, G. (2008). "Düş, Umut, Acı ve Travmanın Sentezi: Sermaye Birikiminde Göçmen Emeği". *Toplum ve Hekim, 3,* 172-178.

Yoğun Erçen, A. E. (2008). Kadınların Cam Tavanı Aşma Stratejiler: Büyük Ölçekli Türk İşletmelerinde Bir İnceleme. *Yayımlanmamış Doktora Tezi.* Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Zelinsky, W. (1971). "The Hypothesis Of The Mobility Transition". *Geographical Review*, 219-249.

Zhanadilova, A.(2018). "Farklı Kuramlar Çerçevesinde Uluslararası Göç Sorunu". *Muhakeme Dergisi*, *1*(2), 116-122.

Ziya, O. (2012). "Mülteci-Göçmen Belirsizliğinde İklim Mültecileri". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, *99*(232-233), 201.

İnternet Kaynakları

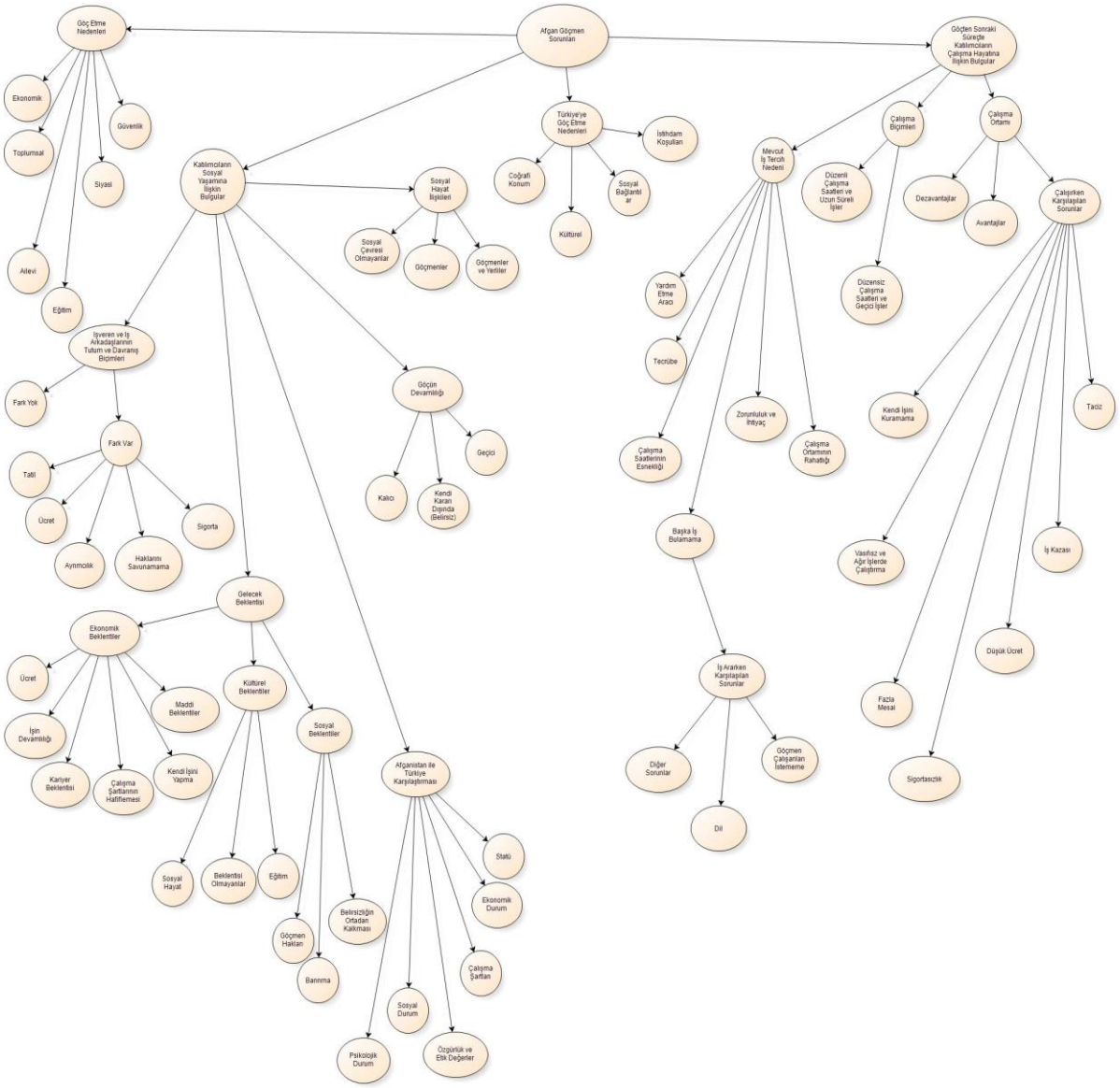
Büsch, V. ve Königstein, M. (2001). *Age discrimination in hiring decisions: A questionnaire study*. Mimeo. Retrieved from http://www. cepii. fr/anglaisgraph/communications/pdf/2001/enepri07080901/busch-konig. pdf.

https://www.iom.int/our-work (erişim tarihi: 17.01.2021).

Varlı, A. ve Yapıştıran, C. (2015). Cumhuriyet Döneminde Devletin Mülkiyete Müdahale Biçimleri: İskân Kanunu. https://www.academia.edu/download/58711339/23.11_nolu_eser.pdf. (erişim tarihi: 21.01.2021)

18 Aralık 1990 tarihli ve 45/158 sayılı Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme. https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/GocmenIscilerinVeAileFertlerininHaklarininKorunmasinaDairSozlesme.pdf

EK-1 ANA VE ALT TEMALAR

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Aslı ŞİMŞEK ÇETİN
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Aydın Cumhuriyet Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
BİLİMSEL FAALİYETLER	
• Şimşek A., Durmaz Ş., Göç, Göç Türleri ve Kuramları, "Dezavantajlı Göçmenlerin Uyumuna Yönelik İstihdam Politikaları: OECD Ülkeleri Karşılaştırması", Abdulkadir Develi,Nihat Altuntepe, Editör, Gazi Kitabevi, Ankara, ss.107-143, 2021 • Şimşek A., Durmaz Ş., Bir Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Arabuluculuk, "Sosyal Politika ve Çalışma İlişkilerinde Güncel Sorunlar", Mete Kaan Namal, Editör, Gazi Kitapevi, Ankara, ss.169-189, 2018.	